

CIS H E/W EURO - RAOUL WALLENBERG: THE UNFORGOTTEN HERO

WASHINGTON, AUG. 4 (SPECIAL) - THE FOLLOWING ARTICLE BY DONNA LEINWAND APPEARS TODAY IN THE MIAMI HERALD:

ON JAN. 17, 1945, THE SOVIET SECRET POLICE IMPRISONED A 32-YEAR-OLD SWEDEN CREDITED WITH RESCUING ALMOST 100,000 HUNGARIAN JEWS FROM NAZI DEATH CAMPS. RAOUL WALLENBERG, THE SWEDISH DIPLOMAT SENT TO BUDAPEST TO SAVE THE CITY'S JEWS, HASN'T BEEN HEARD FROM SINCE.

BUT 47 YEARS LATER, IN A SHATTERING OF SOUTH FLORIDA LIVING ROOMS, HIS PORTRAIT HANGS AMONG TREASURED PHOTOGRAPHS AS A SYMBOL OF LIFE AND FREEDOM.

THE RAOUL WALLENBERG COMMITTEE OF THE UNITED STATES SAYS IT WILL NOT STOP BADGERING THE FORMER SOVIET UNION UNTIL IT LEARNS OF WALLENBERG'S FATE. THE COMMITTEE HAS SENT DELEGATIONS TO MOSCOW TO DEMAND DOCUMENTATION, BUT THE RUSSIAN LEADERSHIP INSISTS THAT THEY HAVE TURNED OVER ALL RECORDS.

"THE SWEDISH GOVERNMENT HAS MADE SOME MORE DEMANDS ON OUR BEHALF," SAYS RACHEL HASPEL, EXECUTIVE DIRECTOR OF THE NEW YORK-BASED COMMITTEE. "WE'RE VERY HOPEFUL."

WALLENBERG WOULD HAVE BEEN - OR PERHAPS WILL BE - 80 TODAY.

"WE BELIEVE THAT THERE IS STILL A POSSIBILITY THAT HE MAY BE ALIVE," SAYS HASPEL. "YOU HAVE TO BELIEVE, A LITTLE BIT, IN MIRACLES. RAOUL WALLENBERG MADE MIRACLES."

HERE ARE THE STORIES OF FOUR SOUTH FLORIDIANS HE SAVED:

"FOR ME, HE WAS THE MESSIAH."
AGNES SERENI OF SUNRISE

AGNES SERENI DESCRIBED HER FAMILY AS HUNGARIAN, PATRIOTIC AND ASSIMILATED - MUCH THE WAY MOST OF BUDAPEST'S 250,000 JEWS WOULD HAVE DESCRIBED THEMSELVES BEFORE THE NAZIS ARRIVED.

"WE NEVER THOUGHT IT WOULD HAPPEN TO US," SAYS SERENI, PERCHED ON A CHAIR IN THE CHEERFUL KITCHEN OF HER SUNRISE CONDOMINIUM.

ON MARCH 19, 1944, IT DID. THE GERMAN NAZIS AND THEIR HUNGARIAN COUNTERPARTS, THE ARROW-CROSS, GATHERED THE STRONGER JEWISH WOMEN FOR WORK. SERENI, 19, HAULED 100-POUND SACKS OF FLOUR.

WHEN THE LEGITIMATE HUNGARIAN GOVERNMENT OF ADMIRAL HORTHY FELL ON OCT. 15, 1944, THE PRO-NAZI ARROW-CROSS SEIZED POWER AND EFFORTS TO SLAUGHTER THE JEWS INTENSIFIED.

ON NOV. 20, 1944, NAZI SOLDIERS SHOT TO DEATH SERENI'S 48-YEAR-OLD FATHER AND TOSSED HIS CORPSE AND 119 OTHERS INTO A MASS GRAVE.

"THEY WERE BRUTAL, SADISTIC MURDERERS," SERENI SAYS, ANGER FLASHING ACROSS HER FACE BEFORE SADNESS. "THEY KILLED CHILDREN IN FRONT OF MY EYES."

LATER THAT MONTH, NAZI POLICE SENT SERENI AND HER MOTHER TO A BUILDING CRAMMED WITH ABOUT 4,500 OTHER WOMEN. THAT NIGHT, THE ARROW-CROSS RAIDED THE APARTMENT. SERENI HID.

THE NEXT MORNING, RAOUL WALLENBERG, WHO SEEMED TO HAVE AN UNCANNY SENSE OF WHERE THE NAZIS WOULD STRIKE, ARRIVED WITH PERMISSION TO TAKE 38 SWEDISH CITIZENS.

"ALL OF A SUDDEN, EVERYONE WAS A SWEDISH CITIZEN," SERENI REMEMBERS.

HER MOTHER WAS AMONG THE 38 CHOSEN, BUT SERENI WAS NOT. "I WAS STILL BEHIND WALLENBERG. I WHISPERED TO HIM, 'MY MOTHER IS IN THAT SIDE. PLEASE SAVE MY LIFE TOO.'"

SUDDENLY, SERENI FELT SOMEONE - SHE NEVER KNEW WHO - PUSH HER INTO THE CROWD.

"I DIDN'T WANT TO JEOPARDIZE EVERYONE'S SAFETY," SERENI SAYS. "I DON'T KNOW IF IT WAS A MIRACLE, BUT THEY COUNTED THOSE PEOPLE TWICE AND STILL, THE NUMBER WAS 38, NOT 39."

WALLENBERG HID THE GROUP IN A PROTECTIVE HOUSE - ONE OF MORE THAN 30 BUILDINGS HE HAD PURCHASED IN BUDAPEST AS JEWISH HAVENS. OUTSIDE, HE FLEW THE SWEDISH FLAG, A TENUOUS INSURANCE POLICY THAT DEPENDED ON NAZI RESPECT FOR SWEDISH NEUTRALITY. (PTO)

CIS H E/W EURO - (2) RAOUL WALLENBERG: THE UNFORGOTTEN HERO

"I OWE MY LIFE TO RAOUL WALLENBERG. I JUST HOPE TO GOD THAT ONE DAY I CAN STILL THANK HIM."
MARIANNE BALSHONE OF PALM BEACH

MARIANNE BALSHONE PLANNED TO MARRY PISTA REISS IN MARCH 1944, BUT THE NAZIS THOUGHT OTHERWISE. FIRST, THEY SENT HER FIANCÉ TO A LABOR CAMP. THEN, ON MARCH 19, 1944, THEY MARCHED OVER THE DANUBE RIVER TO OCCUPY BUDAPEST, MAKING IT UNSAFE TO WALK THE STREETS, LET ALONE MARRY IN THE COURTYARD OF A SYNAGOGUE.

IN NORMAL TIMES, THE DAUGHTER OF A WEALTHY BUSINESSMAN WOULD HAVE CONTEMPLATED AN ELEGANT WEDDING WITH A BEAUTIFUL GOWN. INSTEAD, SHE MARRIED UNDER A PRAYER SHAWL ON A NEIGHBOR'S BALCONY.

SHORTLY AFTER HER WEDDING, THE GESTAPO IMPRISONED HER FATHER. HER HUSBAND HEARD ABOUT WALLENBERG AND WENT TO THE SWEDISH EMBASSY IN SEARCH OF A SCHUTZPASS.

"THIS PIECE OF PAPER GOT MY FATHER OUT." SAYS BALSHONE, WHOSE SECOND HUSBAND, BENJAMIN BALSHONE, WROTE A BOOK ABOUT HER EXPERIENCE CALLED DETERMINED. HE DIED LAST YEAR. "EVENTUALLY, WE ALL OBTAINED SWEDISH PAPERS."

WHEN IT WAS NO LONGER SAFE TO LIVE IN THEIR APARTMENT, BALSHONE'S PARENTS MOVED TO A SWEDISH PROTECTIVE HOUSE. SHE AND HER HUSBAND MOVED INTO THE SWEDISH LEGATION.

"YOU LIVED FROM MOMENT TO MOMENT IN CONSTANT HARDSHIP, CONSTANT DANGER," BALSHONE SAYS.

ONE DAY, AS SHE WORKED ON ONE OF THE UPPER FLOORS OF THE EMBASSY, THE NAZIS RAIDED THE BASEMENT. THE NAZIS HERDED EVERYONE - HER HUSBAND AMONG THEM - TO THE RIVERBANK.

"THEN IT WAS GETTING TOO HARD TO DEPORT PEOPLE," BALSHONE SAYS. "SO THEY SIMPLY TOOK PEOPLE TO THE DANUBE AND SHOT THEM ON THE BANKS ... WALLENBERG WENT RIGHT TO THE DANUBE AND ANNOUNCED THAT THE PEOPLE WERE PROTECTED BY THE SWEDISH GOVERNMENT. MIRACULOUSLY, THEY LISTENED."

BALSHONE NEVER MET WALLENBERG, BUT EVEN BACK THEN, SHE SAID, PEOPLE TALKED OF HIM AS A MIRACLE WORKER. TODAY, SHE SPEAKS OFTEN TO CIVIC GROUPS ABOUT HER LIFE.

"I WANT TO TEACH PEOPLE THAT ONE MAN CAN MAKE A DIFFERENCE, THAT THESE ARE THE TYPE OF PEOPLE CHILDREN SHOULD LOOK UP TO." SAYS BALSHONE, WHO RAISED TWO CHILDREN. "IF I EVER SAW HIM, I WOULD KISS HIM AND THANK HIM. HE IS THE GREATEST HERO." JW/

EURO H -- HUNGARY REMEMBERS WALLENBERG

(WITH CN 112 -- WALLENBERG EXHIBIT...)

BUDAPEST, AUG. 3 (AP) - AN EXHIBIT DEDICATED TO RAOUL WALLENBERG, A SWEDISH DIPLOMAT CREDITED WITH SAVING TENS OF THOUSANDS OF JEWS FROM DEPORTATION DURING THE NAZI OCCUPATION IN 1944-45, IS OPENING IN BUDAPEST.

IT IS THE FIRST SUCH COMMEMORATION IN THE HUNGARIAN CAPITAL TO WALLENBERG, AND ITS OPENING TUESDAY WAS TIMED TO COINCIDE WITH HIS 80TH BIRTHDAY.

WALLENBERG WAS ARRESTED BY SOVIET SOLDIERS ON JAN. 17, 1945 AND HIS SUBSEQUENT FATE HAS BEEN SHROUDED IN SECRECY.

AS AN ATTACHE AT THE SWEDISH LEGATION IN BUDAPEST DURING THE WAR, WALLENBERG ISSUED ABOUT 20,000 SO-CALLED "SCHUTZ-PASS" DOCUMENTS TO JEWS, EXTENDING TO THEM THE PROTECTION OF THE SWEDISH MISSION, ACCORDING TO THE SWEDISH EMBASSY'S RECORDS. HE ALSO SET UP A NUMBER OF SAFE-HOUSES WHICH HAD THE PROTECTION OF THE EMBASSY.

ACCORDING TO A MEMORANDUM MADE PUBLIC BY THEN-SOVIET FOREIGN MINISTER ANDREI GROMYKO ON FEB. 6, 1957, WALLENBERG DIED ON JULY 17, 1947, IN THE INFAMOUS LUBYANKA PRISON.

BUT HIS RELATIVES DISPUTE THOSE CLAIMS. THERE HAVE BEEN REPORTS OF OTHER PRISONERS SEEING HIM IN THE 1960S, 1970S AND LESS RELIABLY, IN THE 1980S.

THE EXHIBIT, HOUSED IN TWO ROOMS OF THE MUSEUM OF MODERN HISTORY IN THE BUDA CASTLE OVERLOOKING THE DANUBE RIVER, DOCUMENTS WALLENBERG'S LIFE WITH PHOTOS.

IT ALSO INCLUDES DOCUMENTATION OF THE DEPORTATION OF JEWS FROM HUNGARY, AND INCLUDES SOME OF WALLENBERG'S PERSONAL EFFECTS.

ONE ITEM ON DISPLAY IS A SMALL BLACK PERSONAL TELEPHONE DIRECTORY, RETURNED TO THE SWEDISH FOREIGN MINISTER IN 1989 BY MOSCOW.

IT IS OPEN AT THE LETTER E, WHERE THE NAME OF ADOLF EICHMANN CAN BE SEEN. HIS BUDAPEST PHONE NUMBERS WERE 165-569 AND 165-023.

EICHMANN WAS ONE OF THE TOP NAZI OFFICIALS IN CHARGE OF IMPLEMENTING HITLER'S "FINAL SOLUTION," THE EXTERMINATION OF THE JEWS. HE ESCAPED TO ARGENTINA AFTER THE WAR, BUT WAS HUNTED DOWN BY ISRAELI AGENTS AND KIDNAPPED TO JERUSALEM, WHERE HE WAS TRIED AND EXECUTED IN 1962.

"THIS IS THE FIRST SUCH EXHIBIT IN HUNGARY, AND SOME OF THE ITEMS ARE ON DISPLAY FOR THE FIRST TIME ANYWHERE," SAID PETER BAJTAY, A HISTORIAN AND ONE OF THE THREE ORGANIZERS OF THE EXHIBIT WHICH IS TO LAST UNTIL OCT. 31.

WALLENBERG'S COLLEAGUE AT THE SWEDISH EMBASSY IN 1944-45, PER ANGER, ATTENDED THE NEWS CONFERENCE PRESENTING THE EXHIBIT.

"IT IS VERY EMOTIONAL TO BE BACK IN BUDAPEST," HE SAID. HE RECALLED TAKING KING GUSTAV'S MESSAGE TO REGENT ADMIRAL NICHOLAS HORTHY IN 1944, IN WHICH THE SWEDISH MONARCH ASKED THAT THE DEPORTATION OF THE JEWS BE HALTED. WA

„Emléke soha nem merülhet feledésbe”

Kiállítás nyílik a nyolcvanéves Wallenberg tiszteletére

„Emléke soha nem merülhet feledésbe, mert nemcsak szobor és könyv, bronz és papír fogja őrizni nevét és hősi tetteit, hanem az általa megemlékezett üldözöttek ezreinek mindennapi imája, el nem múló, sírig tartó kegyelme és halála” — írta Raoul Wallenbergről Lévai Jenő 1947-es könyvében. Raoul Wallenberg augusztus nyegyelikén lenne (lesz?) nyolcvanéves. Emlékké a születésnapján most nyíló kiállítás idézi fel a Budai Várban, amelynek külön érdekessége, hogy nem valamely erre hivatott intézmény szervezte, hanem három magán személy, Ember Mária, Bajtaj Péter és dr. Sebes József. A bemutatást Horn Emil rendezte. Az esemény jelentőségét növeli, hogy Budapesten még sohasem emlékeztek meg Wallenbergről nyilvános kiállításon. (Ugyan a nyolcvanas években a demokratikus ellenzék szervezte egy „szamizdat” Wallenberg-kiállítást.)

Bár Wallenberg neve valóban nem került feledésbe, többször vették elősorban megemlégetni szemére, hogy nem teittek meg mindent emlékének ápolására. Ezért most a kiállítás apropóján érdemes végignézni, miként emlékeztek Wallenbergre.

1945. június 21-én a Pesti Izraelita Hitközség ünnepi ülésén méltatta Wallenberg hősiességét, s a tanácskozás ügy döntött, a felépülő zsidókörház egyik épületét Wallenberg pavilonnak nevezi el.

1945. október 24-én Zsedényi Béla, az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke a magyar nemzeti nevében köszönő levelet írt V. Gusztáv svéd királynak, Raoul Wallenberg tevékenységéről. Zsedényi Béla és Szakasits Árpád védnökségével Wallenberg Bizottság alakult, amely gyűjtést indított egy Wallenberg tiszteletére felállítandó szobor költségeinek előteremtésére. A szoborlap rövidesen egybejött, és Pátzay Pál elkészítette az emlékművet, amely egy kőgyövel viaskodó férfit ábrázol. A talpazaton helyezték el a Wallenberg ábrázoló reliefet. Az alkotást némi huzavona után 1949. április 9-én kívánták felavatni. Ám a felavatást megelőző éjszakán a szobrot ledöntötték, s a mű, akárcsak üdítője, eltűnt.

A szobor 1950-ben került elő újra, az I. Magyar Képzőművészeti Kiállításon. „Kőgyöve figura” címen 1953-ban pedig a debreceni Biogal előtt helyezték el. „Az elhelt 36 év alatti a szobor a Biogal történetével teljesen összhangban, és ma már belsőföldön és külföldön egyaránt a vállalati jelképeként ismerik” — fogalmazott a gyógyszergyár vezérigazgatója 1989-ben.

1962-ben a szobor egy másolatát Szukarno indonéz elnök kapta ajándékba, s magával is vitte Djakartába, ahol az elnök palota díszeként állították fel.

Egy következő másolat 1974-ben a bud-

pesti Radiológiai Klinika elé került. Csak 1991-ben helyezték el a talpazatra azt az emléktáblát, amely hirdeti, kinek a tiszteletére készült az eredeti alkotás.

Több akció is indult, hogy visszaállítsák az eredeti helyére, a Szent István parkba a szobrot. Pozsgay Imre például 1984-ben, választópolgárai biztatására szeretne volna elérni, hogy ismét a Szent István parkban helyezték el az emlékművet. „Kemény dorgálásban részesültem, a legmagasabb helyekről” — emlékezett akciója kudarcára. Később a Wallenberg Egyesület próbálkozott hasonlóval, szintén eredmény nélkül.

(A Pátzay-szobor történetéről egyébként Póó János írt kitűnő tanulmányt, amely először 1989-ben jelent meg a Históriaiban. Mezei András a Magyar Rádióban készített riportműsor Pátzay Pál szobránál soráról.)

Bár Wallenberg magyar állampolgárok ezreit mentette meg a biztos haláltól, tudtommal magyar állami szervek soha nem fejezték ki hivatalosan köszönetüket.

Wallenbergről a háború után utált nevezték el az Újlipótvárosban. A dolog érdekessége, hogy a környéken ez volt az egyetlen olyan utca, amelyben nem működött úgynevezett „svéd védett ház”. Az utca sarkán évtizedekig kis zománcbála emlékezett a svéd követségi titkára. 1989-ben helyére Botos Gerő szobrászművész méltó domborművet készített. Am ez az alkotás újabb vitákat váltott ki, ugyanis rávésték a halálózás dátumaként: 1947. A domborművet leleplező Per Anger avató beszédében hívta fel a figyelmet arra, egyáltalán nem biztos, hogy akkor halt meg, ha egyáltalán meghalt, a svéd követségi titkár. (Per Anger, Wallenberg budapesti diplomatatársára, aki várhatóan a mostani kiállítás is megnyitja, szerint ameddig nem terjesztettek elő a szovjetek egyértelmű bizonyítékok arról, hogy meghalt, fel kell tételeznünk, hogy él.) Így a tábláról utólag lecsiszolták a halálózás időpontját. Mind a zománcbála, mind a dombormű alatt a mai napig állandóan friss virág van.

Wallenberg egészalakos szobrát — Varga Imre alkotását — a budai Szilágyi Erzsébet fasorban Kádár János svédországi útja előtt állították fel. Az emlékmű felállítását a hatóságok nem akarták engedni közlerületen. Ezért eredetileg Nicolas Salgo, az Egyesült Államok akkori budapesti nagykövete, az alkotás kezdeményezője, rezidenciájának kertjében helyeztette volna el. Később az illetékesek (?) ahhoz nem járultak hozzá, hogy a Belvárosban állítsák fel az alkotást. Ám Kádár János nem utazhatott volna Stockholmba addig, amíg nincs emlékmű, végül a budai Szilágyi Erzsébet fasorban kapott helyet Wallenberg szobra. Az avatónépszerűségét titokban tartották meg, a magyar közönséget rendőri segédlettel tanították távol. Bár egyes csoportok, amelyek tudomást szereztek az ünnepségről, röpcédulákat ké-

szeltek, amelyen hívák mindenkit a megemlékezésre.

Wallenberg tevékenységéről a háború után magyarul Lévai Jenő írt könyvet. A kötet, amelynek bevételeit a Wallenberg szoborlap számára ajánlotta föl a szerző, három kiadást ért meg gyors egymásutánban Magyarországon. Ám 1948 után már csak 1988-ban láthatott napvilágot, amikor az ÁKV és a Maecenas adta ki az 1948-as változatot reprintként.

1985-ben az ABC Független Kiadónál számadarabban jelent meg John Bierman: „Tisztelesség keresztény. A Holocaust hiányzó hőse: Raoul Wallenberg története” című művének rövidített változata. A kötetet Boji Gizella fordította, a jegyzeteket és az előszót Kenedi János készítette.

1987. május 9-én a Magyar Hírlapban Bokor Pál törté me első között a Wallenbergről szóló hivatalos tiltást cikkében, amelyben a svéd diplomata 1945 utáni soráról szólt.

1989-ben Magyarországon alakult Amnesty International-csoport egyik első akciójaként Wallenberg és sólője Langfelder Vilmos soráról próbált valami biztosat meg tudni a szovjet hatóságoktól.

Magyarországon egy 1989-ben alakult szervezet vette fel Wallenberg nevét. A rendszerváltás után érme is megjelent a svéd embermentő portréjával.

Nyugaton mindig is nagy kultusza volt Wallenbergnek. Számtalan egyesület viseli a nevét, ápolja az emlékkét. Bár Budapesten is többen vettek részt a zsidók mentésében, Wallenberg az, aki legvégül vált közülük. Ehhez valószínűleg hozzájárult tragikus sorsa is. Szovjet fogságba kerülésével példázta azt a hőst, aki küzd egy totalitárius diktatúra ellen, míg egy másik diktatúra pusztítja el. Így válhatott Wallenberg a potgári világ hővése.

• Desi János

HADI TÖRTÉNELEM

A történetész csak a bizonyítékokban hisz

Nem a GPU a tettes?

Lapunk néhány számában foglalkoztunk az okok zsidó mentő svéd diploma sorsával, s eggyel bővítettük a Wallenberg sorsát találgató verziók számát. A történetész azonban nem találgat, sőt a szemtanúnak is csak akkor hisz, ha bizonyítékokkal szolgál. Többre nincs joga.

Gazsi József hadtörténetész hosszú éveket szentelt arra, hogy a Wallenberg-legendát mőgé tekintsen. Kutatásai nem csak a tragédia beteljesülését erősítik meg, hanem választ kísérlelnek adni a „kik, s miért?” kérdéseire is.

Raoul Wallenberg, a fiatal svéd építész 1944. június 9-én diplomataként érkezett Budapestre. Megbízásul kapta, hogy szervezze meg a követség humanitárius osztályát. A veszelő ugyanis már kézzel fogható volt: a németek koncentrációs táborokba hurcoltatták a magyar főváros mintegy 200-220 ezer zsidó vallású polgárát.

A svéd követség humanitárius osztálya az Üllői úr 2-4 szám alatt működött. Wallenberg azonban jónak látta, hogy legközelebbi munkatársaival mihamarabb biztonságosabb helyre költözzön. Kibérelte hát a Harmadac utcai Hazai Bank - a mai brit követség - épületének egy részét, beleértve az úgynevezett páncélszobát is. Feléhenző jelentős értékek helyezték el ott. A pesti polgárság, a katolikus egyház, a zsidó hitközség vagyonát gyűjtötte, de lehetnek itt papírok, dokumentumok is. Tudják például, hogy Wallenberg az első közön hívta fel a világ figyelmét az auswitzi gázkamrára, s bizonyítékokat is mellékel. Gyánítható, hogy a szovjetek által elővetett bűntettek dokumentumait éppen úgy gyűjtötte, mint a németekét. Az előbbiekhöz elsősorban lengyel hazafiak révén juthatott.

Érthető, ha Wallenberget a megszálló németek nem kedvelték. Gottstein őrnagy, a Gestapo politikai osztályának vezető szövetkezett is a nyilasokkal eltűnésére: egy terrorcsapat tagjai fényképet kaptak róla, hogy léjék agyon, ha rátalálnak. Wallenberg tudott a gyilkos tervekről, jó oka volt tehát arra, hogy 1944. december 25-én elhagyja a Hunfalvy utca 17. szám alatti lakását. Más, s más helyeken éjszakai zton, napokon át a biztonságosnak tűnő banképületben.

Tény, hogy a szovjet felderítő szervek is felfigyeltek rá valamilyen okból még Budapest elfoglalása előtt. Lajosmizsénél át is jött a fronton egy titfős, magyarokból álló cso-

port. Hidasi-Him János volt a parancsnok, s feladatuk kapta, hogy keressenek kapcsolatot Wallenberg szűkebb környezetével. A szovjet felderítés tehát már az ostrom előtt beépült a svéd diplomata munkatársai közé. Ott voltak a Hazai Bank épületében is, tudták, jelemlték, hogy Wallenberg az SS, s a Wehrmacht tisztjeivel, a nyilas vezetőkkel is kapcsolatot tart. Vállalt küldetése követelte ezt, hiszen csak így kereszethette az embertelen szándékokat. Nem kizár, hogy olykor mentességet is ígért a fasista vezetők viszonyszolgálatiáért. Ne feledjük azonban, hogy a tét a pesti genő 63 ezer lakójának élete volt!

A debreceni út

Raoul Wallenberg régtől fontolgatta, hogy védenéi érdekében átmenjen a frontokon, s Malinovszkij marsalltól kér támogatást a további mentéshez. Teljes bizalommal készülhetett erre, hiszen Budapesten éppen a Svéd Királyság követsége képviselte a szovjet érdekeket.

1944. január 11-én titkon elhagyta a Hazai Bank épületét, s átköltözött a Nemzetközi Vöröskereszt Benczúr utca 26. számú házába, a mai osztrák követség épületébe. Ezzel mintegy elébe ment a Városligetben keresztül húzódo frontnak. A Benczúr utca két nap múlva fel is szabadult. Megle-

pő, de kétségtelen tény, hogy a szovjetek név szerint ismerték Wallenberget és közvetlen környezetét, városzerte keresték őket, megtalálásukat pedig egyenesen Moszkvába jelentették. Kezdetben semmilyen gyanú, vagy fenntartás nem nyilvánult meg velük szemben, őt és sófőjét jóindulattal, baránilag kezelték.

Ez volt a kezdet. Mert a fellelhető tanúvallomások és okmányok alapján egyre biztosabb, hogy a svéd zsidómentőt a Vörös Hadsereg közelébe tartozó belügyiek, a SZMERS tagjai fogták el. Talán nem mellékes, hogy a SZMERS szóeska „halál a kémekre” kifejezés rövidítése. Az Erzsébet királyné útra vittek a foglyokat, s kihallgatták őket. Az Wallenberg bírón-törzslapján is szerepel, hogy az NKVD-SZMERS foglyai-ként hurcolták őket Moszkvába.

Január 17-én még szabadok voltak. Wallenberg és Langfelder Vilmos, a sófár aznap jártak a védett házakban, ahol többek előtt mondták, hogy Debrecenbe, az új magyar kormányhoz készülnek. Szovjet kísérőre utalva a diploma megjegyezte: „nem tudom, vendég vagyok-e, vagy fogoly.”

El is indultak Debrecenbe, szovjet tisztiek és erős katonái fedeztet kíséretében. A Keleti pályaudvaron túl, az Asztalos Sándor utcai vasúti felüljárón

mégis feltartóztatták, s őrizetbe vették őket. Mégpedig szovjet belügyiek. Egy magyar szemtanún kívül megerősíti ezt az a szovjet tiszt is, aki Abukunov NKVD-főnök parancsára végrehajtotta az akcióit. Gödöllőre, a fogolytáborba, majd Rákosszentimihályra vitték őket. Egy villában, a 30. hadtest törzsnél őrizték Wallenberget. Akkor még maga is úgy vélte, hogy a saját biztonságát szolgálja „vedőőrizet”.

Kocsiját később Afonyin tábornok, a budapesti csoportosítás parancsnoka használta. A dokumentumok szerint 1945. január 19-én minősítették hivatalosan is letartóztatottnak, s február 4-én repülőgéppel Moszkvába, a hírhedt Lurjankára szállították. Raoul Wallenberg a GPU jogutódja, a KGB elődszervezete, az NKVD foglya lett, s február 6-án mint hadifoglyot vették nyilvántartásba.

Az bünteni indokok

Mi indokolta, hogy az antifasista szovjet hadúságok, egy antifasista svéd diplomata immunitását megsérve, a nemzetközi jog normáit felrúgva ilyen durva eszközök-höz nyúljanak? Mi változott meg ilyen méretnében Pest elfoglalása, s Wallenberg elhurcolása között? Az iramirak feltételesen őrzik meg a titkokat, ebben ma is csak feltételezésekre hagyatkozhatunk.

Itt van mindjárt a Hazai Bank és s széfjeiben őrzött értékek. Az ostrom még tartott, de a Vörös Hadsereg NKVD-osztágyai már megkezdtek a középületek, állami és katonai intézetek átkutatását. Személyeket, fontos iratokat, műkinccseket hurcoltak magukkal, a bankok pénz és valutakészletét, letétbe helyezett értékpapírjait és dokumentumait is elrabolták. A Magyar Nemzeti Bank, a Pénzügyi Központ, a Hitelbank, a Kereskedelmi Bank mellett Wallenberg fészékét, a Hazai Bankot is kirámolták. Minden az NKVD zsákmányul esett.

A Hitelbank széfjében lengyel hazafiak által elhelyezett, az 1940-es katyni mészárlásra utaló dokumentumokat is találtak. Szálán hóhérai tizenöt ezer lengyel tisztet megszároltak ott le. Bizonyos jelek arra utalnak, hogy Wallenberg is őrzött ilyen bizonyítékokat, az NKVD talán éppen a Hazai Bank széfjeiben bukkant rájuk. Gondoljuk csak el: elsőrendű szovjet államvédelmekeket: sém papírok Wallenbergnél!

Varga Bélát, a Nemzetgyűlés későbbi elnökét szintén ezért vették őrizetbe. „A páncéltörém áldozata lettem... Wallenberget is azon a napon fogták el, mint engem. Or is elvitték, mert tudott Katynról” - mondta Varga Béla.

Perdöntő bizonyítékok azonban ma sincsenek! Nagyon nyomós okok kellették

azonban ahhoz, hogy a svéd diplomatát a szovjetek elhurcolják, majd évtizedeken át, a hazudozás gyanúját magukra véve takargassák a történeteket. Katyn a legféltettebb állami titkok közé tartozott. És ha a bizonyosság hiányzik, legendák születnek. Így történt most is. Tanúk jelentkeznek, akik a messi Sztáberában, vagy a KGB pszichológiai intézetében vélték felismerni Wallenberget, ám bizonyítani kevesen tudnak. Az sem kizárt, hogy megkísérelték beszervezni, majd miután nem állt köztük, elhurcolták, s 1947-ben agyonlőtték. Az ügyet bizottság vizsgálta, s a parancsot kiadta, valamint a kivégzést végrehajtó KGB-s nevet is ismerik.

Sok még a megválaszolatlan kérdés, gyakran kénszerűlték feltételezésekre. Biztos, hogy nem mindegyik állja meg a helyét, s a teljes igazság még várat magára. Azt már tudjuk, hogy 1947-ben lőttek agyon - a parancsot adó, s végrehajtó tisztnek nevet is ismerjük. Ám titkaikat nem szívesen adják ki, ami az ő szempontjukból érthető is. A fátul mégis meglebbent, bizhatunk abban, hogy a leváltárak hamrosan megnyílnak, a tanúk végre megszólalnak.

Guzsi József
hadtörténész

Doni mementó

I-II.

Egy könyv, amit mindenki meg kell olvasni! Talán meglepő lehet, hogy egy kopott, elkoptatott frázisnak tűnő megállapítással kezdem szubjektív kritikámat. De higgyék el, adódnak az életben olyan helyzetek, amikor a „közhelyek” fejezik ki a legpontosabban az érzelmeiket. Ez egy ilyen eset!

Egyrészt, mert személyemben is érintett vagyok a két kis kötetben felvetett kérdésekben - ezért szubjektív a véleményem -, másrészt, mert eddig félig-meddig tabunak számító témával foglalkozik. Vagy, legalább is, nem néztek jó szemmel, ha valaki e témakörben írt. Sajnálatos tény - lassan fél évszázaddal, enyhe túlzással: két emberöltőnyire a történetek után, de -, még mindig nem kerültek pontosan a helyükre az akkori események, a doni tragédia teljes nagyságában, mélységében nem dolgoztuk még fel.

Horváth Miklós, a Doni mementó című munkájában (kiadta a Magyar Honvédség Oktatási és Kulturális Anyagellátó Központja - 1991-ben), ténylegesen minden magyarországi embert érint. Szándékosan írtam az iméniéket, mert nemcsak a magyarokat! Nem hiszem, hogy volna család hazánkban, vagy az 1943-ban Magyarországhoz tartozott területeken, ahol a közel egymillió-háromszázezer - nagyrészt temetetlen - halottból, a háború áldozataiból, a holocausztban elpusztítottakból ne siratnának jónéhány hozzátartozót. A nagy világség ugyanis könyörtelenül megérintett mindnyájunkat.

1991 nyarán egy autóbüszyi hozzátartozó, néhány egykori katona, valamint két újságíró indult el a hosszú, majdnem kétezer kilométeres útra, a Don vidékére. Megkeresni az egykori harcokban elesettek sírjait, temetőit. Leróni tiszteletüket emléküik előtt, és örökre búcsút venni tőlük. Mindehben a Honvéd Vezérkar segített, amikor járművet adott a zarándokúthoz. Nos, Horváth Miklós e zarándoklat hű krónikásaként eleveníti meg előttünk a néhány nap megrondító élményeit.

Őszintén megvallom, fájó szívvel tettem le a könyvet olvasás után. Megdöbbentett, hogy századunk egyik legnagyobb magyar tragédiájának színhelyén, ahol tízezerrel temetők el hósi halált halt katonáinkat, egyetlen temetőt, egyetlen ép sirt nem találtuk. Pedig néhány tucat községet, kisvárost felkerestünk... Az esztelen, és irányított gyűlölet még sírjukban sem hagyta nyugodtan pihenni a halott katonákat.

A félretekés elkerülése végett leszögezem, hogy a Doni mementó szerzője nem idealizálja a 2. magyar hadsereg egykori harcait. Megírja, hogy senki sem hívta oda őket. Hogy - lényegében - bődítőknak számítottak. Csupán az „elleneség” halottainak is kijáró emberséget, tiszteletet kereste.

Honvédeink tragikus utat jártak be, mert áldozataik hiabavaló volt. Ideje, hogy fejt hajtsunk emléküik előtt. Ezt teszi a Doni mementó szerzője is!

dr. Panay Irán
nyugdíj-munkári csevedes

H - HUNGARY, IN TURNAROUND, PREPARES TO HONOUR WALLEMBERG MEMORY
BY ESZTER SZAMADO

BUDAPEST, FEB 28 (AFP) - HUNGARY, REVERSING EARLIER PRO-SOVIET OFFICIAL POLICY WHICH BRANDED SWEDISH DIPLOMAT RAOUL WALLEMBERG A SPY, IS PREPARING TO HONOUR THE MEMORY OF THE MAN WHO SAVED THOUSANDS OF HUNGARIAN JEWS FROM THE NAZIS.

AN EXHIBITION, DUE TO OPEN HERE ON AUGUST 4, WALLEMBERG'S BOTH BIRTHDAY, IS BEING ORGANISED BY MEMBERS OF HUNGARY'S JEWISH COMMUNITY WHO ARE APPEALING TO WORLD WAR II SURVIVORS FOR WALLEMBERG MEMORABILIA.

THE BUDAPEST-BASED DIPLOMAT VANISHED IN THE SOVIET UNION AFTER BEING SEIZED IN HUNGARY BY THE RED ARMY IN 1945. ACCORDING TO OFFICIALS OF THE EX-SOVIET UNION, HE DIED IN THE SOVIET UNION OF A HEART ATTACK IN 1947, BUT REPORTS THAT HE WAS STILL ALIVE PERSISTED INTO THE 1980S.

WALLEMBERG HAS LONG BEEN A CONTROVERSIAL FIGURE IN HUNGARY, WITH SOVIET LEADERS APPARENTLY DECIDING WALLEMBERG MUST HAVE BEEN A SPY AND ORDERING HUNGARY, THEN A SOVIET SATELLITE, TO ACT ACCORDINGLY, EXHIBITION ORGANISER MARIA EMBER SAID.

A SYMBOLIC STATUE OF A MAN KILLING A SNAKE, DEDICATED TO WALLEMBERG AND SCULPTED BY HUNGARIAN ARTIST PAL PATZAY WITH MONEY COLLECTED BY HUNGARIAN JEWS, VANISHED ONE NIGHT IN 1948 BEFORE THE UNVEILING CEREMONY HERE.

IT REAPPEARED YEARS LATER IN FRONT OF A CHEMICAL COMPANY IN THE EASTERN CITY OF DEBRECEN.

"SOMEONE MUST HAVE MISTAKEN THE SNAKE FOR THE SYMBOL OF MEDICINE", EMBER SAID.

ONE U.S. AMBASSADOR TO BUDAPEST LATER WANTED TO HAVE A STATUE OF WALLEMBERG OPPOSITE THE U.S. EMBASSY. BUT HUNGARY'S COMMUNIST GOVERNMENT UNDER JANOS KADAR "TOLD HIM HE COULD NOT ERECT A STATUE IN A PUBLIC PLACE", SHE SAID.

BUT DESPITE THE CHANGE IN THE OFFICIAL ATTITUDE WITH THE DEMOCRATISATION OF EASTERN EUROPE, THIS IS STILL A "LAST CHANCE" FOR A WALLEMBERG EXHIBITION, EMBER SAID.

AFPO072.280814 INTERNATIONAL KEYWORDS:

"PEOPLE WHO KNEW HIM ARE DYING, SOME OF THEM ABROAD. WE WOULD LIKE TO ASK THEM TO TURN IN THEIR WALLEMBERG MEMORABILIA FOR THE TIME OF THE EXHIBITION."

EIGHTY-TWO-YEAR-OLD MARGIT KENDE KIRSCHKNOPF, A FORMER DIPLOMAT WHO KNEW WALLEMBERG, TOLD AFP: "HE WOULD RARELY HAVE PHOTOS, FOR HE ALWAYS AVOIDED HIS PICTURE BEING TAKEN."

"WHEN THE DEPORTATION OF THE JEWS BEGAN, I IMMEDIATELY REMEMBERED THAT THE SWEDISH WERE NEUTRAL, AND WENT TO SEE WALLEMBERG," KIRSCHKNOPF RECALLED.

SHE SAID WALLEMBERG HID A TOTAL 200 HUNGARIAN JEWS, MAINLY MEN, IN HER DOWNTOWN BUDAPEST FAMILY HOME.

AMONG THE AVAILABLE DOCUMENTS, THE EXHIBITION ORGANISERS HAVE ALREADY COLLECTED A NUMBER OF "SCHUTZPASSES", THE DOCUMENTS ISSUED BY WALLEMBERG ALLOWING SAFE PASSAGE FOR HUNGARIAN JEWS TO SWEDEN.

THEY ALSO PLAN TO DISPLAY PHOTOCOPIES OF DOCUMENTS FROM THE SOVIET UNION ON HIS CAPTIVITY AND DEATH, AS WELL AS A TAPED ORAL HISTORY AND CONTEMPORARY MOVIE NEWSREELS.

BUT NO PERSONAL BELONGINGS HAVE YET BEEN GATHERED TOGETHER. EMBER IS DUE TO TRAVEL TO SWEDEN SOON TO DISCUSS WITH WALLEMBERG'S RELATIVES THE LOAN OF PERSONAL OBJECTS.

TA

Ki a Wallenberg-rejtély kulcsfigurája

Ambrus atya

A Raoul Wallenberg körüli rejtély kulcsfigurája lehetne Ambrus atya, ha élne - állította a Magyar Honvéd 4. számában Erdős Sándorné, a svéd zsidómentő egykori segítője. Az idős néni sokaktól megbántva, a magukat avatottabbnak tartók által támadva elhallgatni készül. A wallenbergi hagyatékkal kapcsolatos kevéske ismeretét és sejtéseit azonban még hajlandó volt megosztani velünk. Szerinte a ferences rendi szerzetes egyike volt a kevés beavatottnak, tudta, hol rejtőznek az elrabolt dokumentumok másolatai.

„Két Ambrus atya van!”

Ki volt hát Szent Ferenc rendjének hajdanvolt tagja. Wallenberg állítólagos társa, elrablásának közvetlen tanúja? Létezett-e egyáltalán, s ha igen, neki is a rejtélyes eltűnés junot oszállyrészü? Magával vitte a rábízott titkot, vagy megosztotta valakivel?

Erdős né szerint Ambrus atya nagy tudású, jó megjelenésű férfi volt, egy igazi úr jellembeli tulajdonságaival rendelkezett. Valamikor 1941 táján jött haza Rómából, s a nyilas terror idején még viszonylag fiatalon, Wallenberg bizalmasaként vett részt a hadilázásintak mentésében. Fiatal kora dacára az exminiszterelnök Bethlen István is megkülönböztetett tisztelettel, atyámmak szólította. Az üldözöttek mentése közben olykor a kalandoktól sem retent vissza, mégis megfontolt volt. A háborút túlélte, nem menekült külföldre, a negyvenes évek végén Erdős né többször találkoztott s beszélte vele. Az 1944-ben elrejtett dokumentációt - éppen Wallenberg sorával kapcsolatos bizonyítékokkal - kiegészítette. Az ötvenes évek elején - talán 1951-ben - tűnt el. Erdős né

megfogalmazása szerint nyomtalanul.

Hegedűs J. Kólos, Szent Ferenc Rendjének magyarországi tartományfőnöke nem tud segíteni. Szerinte közöttük nincs, s nem volt Ambrus nevű testvér. Nem kizárt azonban, hogy mégis létezett, hiszen Szent Ferenc Rendjének két magyar tartománya van. Forduljunk Tornyos Kálmánhoz, a Ferenciek téri rendház vezetőjéhez - tanácsolta a tartományfőnök úr. Ő valószínűleg segít.

A Ferenciek téri templom előtt koldusok ülnek, a szomszédos rendház kapuja nyitva. A koradélutáni órákban több mint illetenség az atyákat zavarni. Tornyos Kálmán mégis beljebb invitál. Idős ember, szavait jól megrágvá, az

emlékek között kutatva, lassan beszél.

- Két Ambrus atya van - közli, miután átböngészte az Erdősnével készült riportot. - Egyikük valóban tanult külföldön, de nem Rómában. A háború előtt jön haza, s egy ideig együtt laktunk ebben a rendházban. Nagy tudású, humánus ember volt, aki aggodott az országról, az egyházzal, rendünkért. Tehetsége és szíve szerint képtes lett volna Wallenberggel együtt az üldözötteket menteni, de semmi nem utal arra, hogy ilyen szerepet vállalt.

Nézzük hát a másikat. Tomsa Ambrus ferences rendi szerzetes. Ő az első világháborúban tábori pap volt, majd rövid időre Amerikába ment. Jól beszélt a szláv nyelveket, s a negyvenes évek kezdetétől szintén a Ferenciek téri épület lakója volt. Idősebb-emberként, úgy hatvanévesen ment leköszönni a Balaton mellé, Káptalanföldre. A háborút tehát ott élte végig. Patriarchaszertő külsejének, nagy szakállának, ősz hajának igen jó hasznát vette az oroszok bevonulása-kor. Szláv tudásával, pópás megjelenésével hatni tudott a garázdálkodó katonákra, a környék szinte menőfanyal-ként tisztelte. A pannoniámi

teljében volt. 1913. július 20-án született, a rövidebb 1929-ben lépett be. Bécsben tanult, ott szentelték pappá. Magyarországra 1937-ben tért haza, s a szombathelyi teológiai főiskolán magiszterhelyettes lett. A fővárosba 1939-ben került, öt éven át a Ferenciek térféi rendház lakója volt. Innét Esztergomba, az egyházi gimnáziumba ment lajtinának. Az utolsó bejegyzés 1947-ből olvasható róla: „a rendtartományon kívül...”

egyházi otthonban halt meg 1958-ban, ott is van eltemetve. Kora, életpályája, habitusa teljesen kizárja, hogy ő lett volna Wallenberg társa, a sárgacsillagos üldözöttek egyik mentője.

Az egyik lehet, de...

Szólás Ambrus - így hívták a másik szóba jövő atyát - a nyilas terror idején férfikora

Az évszámokat tekintve Szólás Ambrus sem lehetett Wallenberg közvetlen munkatársa - Erdősné esküszik, hogy Ambrus atya a háború első évében tért haza, hogy Rómát emlegete, hogy 1951-ben vesztet nyoma. Ha képet láthatna róla, nyomban felismerne - mondogatta, de fénykép nincs.

- A történet önmagában hiteltel, Szólás Ambrusról fel

tudom tételezni, hogy köze volt az üldözöttek mentéséhez - töpreng Tornyos Kálmán atya. Szent Ferenc szerzetesitől ugyanis sosem volt idegen az ilyesmi, a rend mindig az eselenek mellé állt. Ami 1944-et illeti, többek között Esztergomban, Szólás Ambrus akkori szolgálati helyén nagyon sok leventét rejtegetek, s ebből az atya is vastagon kivette a részét. Tornyos Kálmán Pesten segítette sárgacsillagos honfitársait, de ahogy mondja, ez természetes volt akkoriban a renden belül. Így, vagy úgy szinte mindenki benne volt.

A rendház kriptája is szolgált már nagy halottak, becses értékek rejtékül, ha a nemzet, az egyház és a rend érdekei megkívánták. A ferenciek sosem zárták be. Ami pedig az elrejtett dokumentumok feltételezett tartalmát illeti, Tornyos páter maga is ismert délvilági papokat, akik Tito partizánjainak bosszúhadjáratait gyűjtöttek adataikat. Ilyen bizonyítékok kerülhetnek tehát Wallenberg birtokába, az sem kizárt, hogy egyházi emberek közreműködésével.

- Ha ő volt az a bizonyos Ambrus atya, rendházi előtt nem kellett volna feltétlenül konspirálnia, bár ajánlatos volt - teszi hozzá Tornyos páter. - Abban a korban saját édesanyját sem avatta be mindenbe az ember, hogy adott esetben nyugodtan mondhasssa: nem tudom!

A rendház főnöke tehát feltételez, de biztos nem állít. Szólás Ambrus a háború után valóban elűnt, de nem 1951-ben, s egyáltalán nem nyomtalanul. Az egyházi iskolák elleni hadjárat kiteljesedésekor, 1947-ben történt ez. Az államosítást akaró hatalom a provokációtól sem riadt vissza, hogy a paptanárokat, a rendi iskolákat lejárassa. Szólás Ambrus is ilyesminek esett áldozatul 1947-ben, közvetlenül a hásvéti szünetet követően. Az esztergomi ferences gimnáziumban, diákjai szóbjában - hogy, hogy nem! - kézigránátok találtak. Az atyát

letartóztatták, népbírósg elé állították, ám „egy politikailag meglehetősen elkötelezett, mégis tisztességes” bíró ítélezte felőle.

- Felmentette, de azonnal értesítette is a rendfőnököket, hogy Ambrus atya ne menjen haza, mert internálni fogják - adott magyarázatot az elűnérsre Tornyos páter. - A testvérek sófórt, kocsit kerítettek, s kimenekítették az atyát Ausztriába. A külvilág számára tehát valóban eltűnt, mégpedig nyomtalanul. Mi azonban figyelemmel kísértük a sorsát.

Ami a feltételezhető titkokat illeti, szóbjába visszamenni, egy feljegyzést magához venni, vagy másnak átadni nem volt módja. Erdősné viszont váltig állítja, hogy 1948-49-ben Pesten váltott szót az atyával. Tornyos úr szerint Szólás Ambrus nehezen viselte az emigrációt, gyakran rágódott azon, hogy akár a börtönbüntetést vállalva is hazajön. Mégsem valószínű, hogy akárcsak néhány napra is - bonnyágytól gyötörve, vagy akár a Wallenbergől örökölt küldetés parancsának engedve - hazaruccant volna. Tornyos Kálmán kizártnak tartja ezt.

A történet Ausztriában ért véget. Szólás Ambrus - Ambrus atya? - ferences kolostorokban élte le életét, s 1973. július 13-án hunyt el Kismartonban. Ott is van eltemetve. Hitből, tisztességből, magyarságból jelesre vizsgázott, ami akár Wallenberg harcostársává is avathatná. Am ez kevés. Nem lehet kimondani, hogy ő volt Ambrus atya.

Hársasi István

Foto: Tóth László

A Jó pásztortól a tömeggyilkosig

Birodalmi élőhalott

Legutóbbi lapszámunkban – korábbi előzmények után – ismét szó esett a Wallenberg-rejtélyről. A Budapesteni oly sok ember életét megmentő svéd követési tanácsos 1945 utáni sorsát illetően – friss dokumentumok vagy irathamisítványok alapján – Kun Miklós történelvész érdekes megállapításokra jutott. Ember Mária, aki hosszabb ideje próbálja a történet ismeretlen szálait kibogozni – svédországi dokumentumok nyomán – némileg másként véli látni az eltűnt embermentő homályba buktatott végnapjait. Ocsvai Gábor beszélgetett az írónővel.

- FEM, hogy a Wallenberg-ügy még a hazugsággyűjtés szakának is ad majd eszméket. Hiszen például annak kiderítése sem egyszerű, hogy melyek voltak Wallenberg politikai nézőpontjai, mely szervezetek börtönében raboskodott. Kun Miklós történelvész szerint Vlagyimir börtöne valószínűleg sosem látta Wallenberget. Ön, svédországi dokumentumok alapján, másként látja ezt.

- Wallenberg sorsa körül minden cseppfolyós és minden bizonytalan. Rágebben amerikai források úgy tudták, hogy 1945 februárjában a Lubjankában volt. Moszkvában, 1945 áprilisában az ugyancsak moszkvai Lefortovo börtönben, 1947 júliusában pedig a vlagyimiri börtönben.

Semmi sem biztos

- Más történetek viszont úgy tudják, hogy állítólag - 1945 márciusában került volna ki a Szovjetunióból...

- Biztosan semmit sem tudunk, és jelenleg még mindenre van cáfolat. De lehet, hogy mindez örökké rejtelmi is marad. Az mindenestre tény, hogy 1989 végén a család a vlagyimiri börtön depójából kapott vissza néhány nagyon fontos tárgyi emléket. Mindenekelőtt Wallenberg diplomata-útlevelet, továbbá bu-

dapesti autóvezetői igazolványát. Ez utóbbiban egy mostanra is ismeretlen, kirúnó Wallenberg-fénykép található. Számunkra azonban ezeknél is fontosabb, hogy onnan került vissza a családhoz a követési tanácsos budapesti, 1944-es zsebnaptára. Ebben ötteni találkozásainak időpontját jegyezte be. Több hónapi munkával megállapítottam: csupán a lényeges találkozásokot rögzítette, a hozzájuk tartozó lényeges neveket. Ezek közül - ami ugyancsak fontos a kutatás számára - visszatérnek ábécé-regiszteres telefonkönyvecskéjét. Ennek egyik, „E” betűs oldalát lártam egy svéd lapban reprodukálva. A névsor Eliás József nevével kezdődik, aki a Jó pásztor művezetői felkése volt és nagyon sokat segített 1944-ben a mentésben. A névsor egyébként Eichmann hivatalának címével (Svábhegy, Melinda utca 22.) és annak három telefonszámával fejeződik be... Arról, sajnos, nem tudunk semmit, hogy mi történt Wallenberggel 1945 első napjaiban.

- Állítólag valamilyen titkoszolgálatnak is dolgozott, sőt talán épp az amerikai titkoszolgálat igrúka lett volna. Menyire téveszse erre a zsebnaptár, illetve a telefonjegyzék?

- Semennyiben. De én olyan szavazható tanúval is beszéltem, méghozzá svéd állampolgárral, aki 1944-ben Budapestben élt, és azt mondta: Wallbergnek az volt a hira, hogy

Ember Mária: „Wallenberg sorsa körül minden cseppfolyós és minden bizonytalan”

az oroszok embere. Ennyire ellentmondásosak a vallomások.

Magyar feljelentés?

- Az utóbbi időben újabb minőséket kaptunk abból a feltételekből indult ki, hogy Wallenberg esetleg még ma is él. Ez a lehetőség talán valóban nem zárható ki. Vagy már el kell felejtenünk ezt a verset?

- Annyit tudok minősége, hogy Bajtai Péter történelvész, tudományos kutató, dr. Sebes József költőnként, a Wallenberg-alapítvány ügyvezetője és Jónagom az év elején elhatároztuk - mivel ez év augusztus 4-én lenne Wallenberg nyolcvanötödik születésnapja - fotódokumentációs kiállítást rendeznünk Budapestben. A család képviselői megígérték, hogy mindenben készséggel rendelkezünk állunk. Am azt kérték, ne nevezzük ezt emlékkiállításnak, mert ők úgy gondolják: Wallenberg talán még mindig él valahol.

- Sajnos kértésüket tapasztalhatnánk: Wallenberg egyébről már ritkán utalnak ki, ma-

Budapest, 1944. Wallenberg a zsidó egyesület munkatársával, mielőtt a szovjet katonák elhurcolták...

168 02A
92.1.11.

riart viszont eleven emberként lennék elfogadhatókban. A svédok képmutatásban is van egy eleven Wallenberg, aki talán már nem is a saját nevén él valahol a nagy bűntudatos egyik oldalán sarkában. Ezért az őt követő egyet, tehát nemcsak a fizikai hasonlósággal, hanem az emberrel, állhatat, jó lenne végre olyan dokumentumokat találni, amelyek alapján azonosítható, találgatásokból származóan ezt a riméztes képet.

– Természetesen jó volna. Hiszen bármilyen ponton ér is hozzá az ember a Wallenberg-problematikához, mindenütt kérdőjelek ágakodnak előtte.

– A Kun Miklós történetével kapcsolatban legutóbbi interjúk után valaki felhívott, és azt mondta: nem kíván a nyilvánosság előtt szerepelni, de tudomására szeretné hozni, hogy Wallenbergnek állítólag nem az oroszok akarták a tragédiáját, hanem két magyar feljelentő a fővadász. A telefonáló így tudja: svédok hárítják ezt a két embert, de svédok valójában sokkal nem hozták nyilvánosságra. Vane ennek az állításnak valamilyen alapja?

– Nem, én ezt még soha nem hallottam. De hát annyira legenda van forgalomban. Wallenberg alakja köré legendákör képződik, s olyanok, akik látják, és olyanok is, akik nem látják, jelennek meg. Nálam is jelentkezett egy idős hölgy, aki elmondta: az ő férje látta Wallenberget megjelenni a Pozsonyi úton. Aki tehát azt követően feljegyezt, már csak ál-Wallenberg volt. Ezt a legendakört, Wallenberg alakjának folklorizálódását nagyon szépen mutatja a Petőfi alakja és eltűnése köré szövődött legendákkal. Egyiküket is, másikat is látják aztán oroszországi öltömbnyakban, nem tudjuk beletyúgolni abba, hogy nyomaizsani eltűnének.

Viveca Lindfors knivskuren **EXPRESSEN** SOMMARRESORNA EXTRAUTGIVNING, 1970

EXPRESSEN HÖRSTADEN DEN 15 JANUARI

RAOUL WALLENBERGS DAGBOK

Slutet

Wallenberg eddig ismeretlen arcképe budapesti autótörési igazolványából

SISTA VECKORNA I BUDAPEST

ŐR NEM ÁLLHAT MINDEN AUTÓ MELLETT.

De a HUNGÁRIA CASCO igen. Elemi károk, tűz és gépkocsi ellopása esetén segít.

A HUNGÁRIA CASCO tehát a legnagyobb veszteségekre való kockázatot, még hozzá IGEN ALACSONY DÍJ ellenében. És mindezt a gépjármű gazdájának önrészesedése nélkül teszi.

Egész Európára érvényes. A HUNGÁRIA CASCO tehát határtalan biztosítás.

BIZTOS KÖTÉS

HUNGÁRIA CASCO

FF0096

B-WIRE

07-OCT-1991 17:03:39

E/W -- VALIDITY OF DOCUMENT ON WALLENBERG TO BE EXAMINED

STOCKHOLM, OCT 7 (AFP) - SWEDISH FORENSIC TECHNICAL EXPERTS ARE TO GO TO MOSCOW THIS AUTUMN TO EXAMINE A CONTROVERSIAL REPORT ABOUT SWEDISH DIPLOMAT RAOUL WALLENBERG'S DEATH, AN OFFICIAL SOURCE IN STOCKHOLM SAID MONDAY.

SOVIET AND SWEDISH EXPERTS AGREE THE DOCUMENT WAS SIGNED BY A PRISON PHYSICIAN, NAMED SMOLTISOV, AT THE SOVIET JAIL WHERE WALLENBERG WAS DETAINED.

THE GRAPHOLOGICAL PART OF THE EXAMINATION HAS BEEN CARRIED OUT BUT HAS BEEN CLASSIFIED STRICTLY SECRET BY THE SWEDISH MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS, AWAITING THE RESULT OF THE INK AND PAPER ANALYSIS.

ACCORDING TO THE OFFICIAL SOVIET VERSION, WALLENBERG DIED ON JULY 17, 1947 IN LJUBYANKA PRISON IN MOSCOW.

SOVIET JOURNALIST VLADIMIR ABARINOV OF MOSCOW NEWSPAPER NEZAVISIMAJA GAZETA, QUESTIONED THE VALIDITY OF THE DOCUMENT IN A RECENT ARTICLE IN WHICH HE CLAIMED "THAT THE SMOLTISOV REPORT IS FALSIFIED".

ACCORDING TO ABARINOV, "THE HAND-WRITING ON THE JULY 17, 1947 REPORT DOES NOT CONFORM WITH THAT OF THE MEDICAL REPORT SIGNED BY SMOLTISOV ON JUNE 7, 1945".

THE REPORT FROM JULY 17, 1947 STATED THAT "WALLENBERG SUDDENLY DIED IN HIS CELL, PROBABLY AS A RESULT OF A MYOCARDIAL INFARCT".

SMOLTISOV WANTED TO KNOW WHO WAS GOING TO PERFORM AN OBDUCTION TO ESTABLISH THE CAUSE OF WALLENBERG'S DEATH. BUT THEN HE SAID THE "ORDER HAS BEEN GIVEN TO CREMATE THE CORPSE WITHOUT AN OBDUCTION". LG

Azért vitték el, mert mindenkivel jóban volt

MAGYAR HÍRLAP

1991. október 3.

Milyen lesz Wallenberg emlékháza?

Raoul Wallenberg mítoszszá, a nyugati világ hőisévé vált. Bár aja kívül sokan kockáztatták az életüket a véstörzsekben az üldözöttekért, legenda igazán csak a svéd diplomata sorsából él. A huszadi század egyik legvéresebb diktatúráján ellen küzdött, és egy másik szélsőséges diktatúra tetejé is láb alól. Úgy élt el, hogy semmi biztosat nem tudhatunk róla, így aztán minden „kélté” megvan annak, hogy személye körül egész folklor alakuljon ki.

Többek között ezt is vizsgálta az a csoport, amely a napokban fejezte be több mint kéteves munkáját. A Raoul Wallenberg Project a Wallenberg család két alapítványa finanszírozta. A kutatócsoport célja az volt, hogy az utolsó előtti pillanatban felkeresse azokat az embereket, akik Wallenberggel kapcsolatban álltak 1944–45-ben. Az Uppsalfi Egyemenhez kötődő program munkatársai többek között Magyarországon, Izraelben, az Egyesült Államokban és a Szovjetunióban készítenek interjúkat, gyűjtökték össze a Wallenbergről szóló „oral history” archívumot.

A kutatásban magyar részről Bajaj Péter és Stark Tamás történelemesek vettek részt, akik lapunknak is beszámoltak az eredményekről.

— *Miért fontos másoknak is a világban Wallenberg? Miért alakult ki körülötte ez a mítosz Nyugaton?*

— A polgári világnak is szüksege van szentekre — állítja Stark Tamás. — Kellenek hősök, akiket fel lehet mutatni: ők, az igaz ember. Sorsa, tettei és életnése predestinálja arra, hogy illyenné váljon. Nem véletlen, hogy Lafayette és Churchill után ő a harmadik, aki megkapta a tiszteletbeli amerikai állampolgárságot. Nemcsak az USA államaiban működött róla elnevezett egyesület, hanem a világ sok más országában is. Hiszen a svéd diplomata neve jól érthető fogalomná vált. Hozzá tartozik az igazsághoz, hogy Wallenberg neve erkölcsi súlyát ad a szervezeteznek, ami pénzt is jelenthet.

— *Igaz, hogy Wallenberg elűnéseéről, haláláról semmi biztosat nem tudunk, de azért magyarországi tevékenysége viszonylag jól dokumentált. Mi újat tehetett a már ismert tényekhez ez a kutatás?*

— Nem az volt a legfontosabb, hogy olyasmire derítsünk fényt, amit eddig semmi nem tudott — véli Bajaj Péter —, hanem hogy összegyűjtjük a rá vonatkozó vizsziemlékeztetéseket. Eddig a világon

ilyen mélységi kutatást e tárgyban ötleténcsoport még nem végezt. Kétszázhusz interjú készült tizenegy országban hét nyelven. Ebből hatvan beszélgetést Magyarországon rögzítettünk. Léva Jenő negyven évében megjelente Wallenberg-könyvéhez sok eredeti felfedezést nem lehetett hozzátenni, ám a mi munkánk gyümölcséként sokkal árnyaltabb lett a kép.

— *Az azért fontos eredmény — teszi hozzá Stark Tamás —, hogy a visszaemlékeztésekből is kiderült, sem menhetelet volna meg Wallenberg ezeket, ha nem lennek volna száraz, akik segítettek neki. A mentőkációkban, értelemszerben, olyanok működhetnek közre, akiknek módjában állt tenni valamit az üldözöttekért, tehát kisebb-nagyobb hatalommal rendelkeztek. Wallenbergnek megvolt az a képessége, hogy a megfelelő embert a megfelelő helyen megtalálja. Ehhez jó kapcsolatok, információk kellettnek, s ő tudott ezekkel élni. Csak úgy érthető el a sikerüket, ha a lehetőségekhez képest az üldözöttek is rendezett viszonyt tartott fent. Az oroszok szemében feltehetően azért lett gyanús, mert mindenkivel jóban volt, a zsidókkal, a nyilasokkal, az egyházzal, az ellenállás tagjaival. Bizonyosra vehető, hogy az NKVD, amely már jóval a háború előtt beépült itt, 1944-től figyelte.*

— *A legújabb kutatások szerint — fűzi hozzá Bajaj Péter — 1944-ben már listája volt arról a szovjeteknek, hogy kiket visznek majd el, s ezen ő is szerepelt. Tehát nem véletlenül fogták el. Erről — egymástól függetlenül — két volt szovjet katonája is beszámolt. Csak még az nem tudjuk pontosan, hogy miért tartóztatták le.*

— *Mint ahogy még az sem ismerjük teljesen, mit ígért a nyilasapparátus tagjainak a segítségért cserébe. Akadt egy tanú, egy volt nyilas, aki elmondta: felajánlta, ha fordul a kocka, nekik is szerez védelevezeteket, kilátásba helyezte, tanúsodni fog azon nyilasok mellett, akik támogatják, és nagy színvonalon pénzt is adott nekik megvesztetéseként. Hogy információt is juttatott el, vagy hogy közvetített-e a kilátásba érők között, nos, ezt lehet gyanítani, ám mi erről semmi biztos információt nem kaptunk.*

— *Hús-vér ember képe bontakozott ki előttünk — összegzi az eredményeket Bajaj Péter —, mindenki mint hőse emlékszik vissza rá, de azt sem hallgatták el beszélgetőúrunk, hogy éjszakai-zón, mulatozott, vagy félt bemenni*

egy égő hába, hogy kimenten egy kisgyereket, s a kistérlének kellett ezt megneenie helyette. Persze mi azt nem mérlegeltük, mi az igaz abból, amit sekiünk elmondtak. Rögzítettük az elhangzottakat, s majd akik felhasználják az interjúkat, vizsgálják a hitelességet. Jutott tudomásunkra olyasmik, amit ugyan más forrásokból nem erősöztünk meg, ám szavahibét embertől hallottuk, s feletébb érdekes: egy szemtanú állította, hogy Wallenberg fegyverrel és löszerezrel támogatta a Gidófalvy-féle KISKA-ellenállási csoportot. Ez azért is érdekes, mert megjeségek egy szemes ország diplomatajaktént működött it.

— *A kutatás során arra is kíváncsiak voltunk, hogy interjúalanyaink, akiknek döntő többsége zsidó, miként élték át zsidóságukat — tartja munkájuk egyik figyelemre méltó eredményének az így összegyűlt anyagot Stark Tamás. — Ami engem illet, meglepett: egészen a zsidótvényeikig nem érezték magukat másodrendű állampolgároknak. Az derült ki, hogy a zsidók és a nem zsidók között sokáig nem voltak igazán komoly konfliktusok. Nem alakult ki olyan antiszemitizmus, mint sok helyen máshol, vagy mint utólag állították egyesek. Talán azért is fordulhatott elő, hogy a magyar zsidóság nagy része elképzelni sem tudta még 1942–43-ban, hogy itt is tömeges deportálások lesznek. A többséget teljesen felkészületlenül érte, ami ótetért. A magyar zsidóság úgy szállt be a marhavagonokba, hogy azt hitte, munkára viszik...*

— *Miande Wallenberg valóságos „tömegkommunikációs szter”, akinek sorsa igazítja az emberek faszidáját, feltehetően az elkövetkező időkben is jó néhány történet születik még róla, sokan próbálják magukra felhívni a figyelmet Wallenberggel. A történetés feladása, hogy a mesét és a valóságot megpróbálja szétválasztani, illetve megmagyarázza, miért pont akkor és olyan történetek születnek valakiről. No de mi most maradjunk annál az anyagnál, ami már eddig öszerejt. Mi lesz ennek a sorsa?*

— *Svédországba, az Uppsalfi Egyetem levéltárába kerül majd. Szereznek Magyarországon létrehozni egy Wallenberg-emlékházat és dokumentációs központot, ahol nemcsak a Wallenbergre vonatkozó emlékeket gyűjténeek össze, hanem a mi interjúink is hozzáférhetőek lennének.*

Újabb viták Wall

Belső „Mi nem ke- holttes

Nem múlt el nyomtalanul a moszkvai puccs bukása a KGB felett sem. Új vezetők, új stílus, nyitottabb szervezet, legalábbis erre utal, hogy a KGB őt, Raoul Wallenbergre vonatkozó, eddig ismeretlen dokumentumot adott át a svéd nagykövetségnek.

A több mint harminc oldal terjedelmű iratcsomag nem tartalmaz olyan tényeket, amelyek alapvetően átértékelnék a Wallenberg haláláról korábban kitalált hivatalos szovjet álláspontot. Mégis, érdekes részleteket ismerhetünk meg belőle.

A titokzatos távirat

A legizgalmasabb minden bizonnyal az a dokumentum, amelyben a svéd diplomatát elfogó egység parancsnoka feleltesének jelenti az elfogás tényét, és közli, hogy Wallenberg egy táviratot adott át azzal, kéri azt Stockholmba továbbítani. A táviratban Wallenberg azt próbálta tudni adni, hogy a szovjet megszállási övezetben tartózkodik. Az illető hadosztály politikai főnöke azonban riem engedte a táviratot továbbítani, sőt Wallenberg fogvatartásáról intézkedett.

A második dokumentum egy német fogoly beadványa 1950-ből, a hírhedt Lubjanka parancsnokához, amiből kiderül, hogy korábban együtt raboskodott Wallenberggel.

A harmadik dokumentum bizonyos Heinrich Thomson volt norvég diplomata kihallgatási jegyzőkönyve. Thomson 1945-ben a svéd nagykövetségen dolgozott. Elmondása szerint a Magyarországról kiutazást lehetővé tevő útiokmányokból még olyan személyek is kaptak, akik kapcsolatban voltak a fasisztákkal.

A magyar kormány 1957-ben megkeresést intézett a szovjet kormányhoz Wallenberg és sófője, Langfeldt ügyében. A KGB akkori elnökhelyettese, Lomov a szovjet külügyminisztériumnak írt válaszában azt írja, hogy alapos ok van feltételezni, miszerint az állambiztonság korábbi vezetésének utasítá-

sa alapján a Wallenberg-dokumentumok jelentős részét megsemmisítették.

A dokumentumok átadását üdvözölő svéd reagálások szerint a szovjet fél most minden olyan dokumentumot átadott, amelyhez hozzáférhető, és amelyről tudomása volt. Szovjet részről ószinte együttműködési készséget látnak, beleértve a kutatási lehetőségek biztosítását is svéd kutatók számára egy közös munkacsoport keretében.

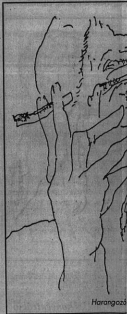
Ezzel kapcsolatban az AP hírügynökség beszámolója. Raoul Wallenberg svéd diplomata magyarországi letartóztatásának oka talán az lehetett, hogy az akkori budapesti svéd követség nem csupán az áldozott zsidók tiszteire segítette ártelveket, hanem az előretört szovjet hadsereg elől menekülő fasisztáknak is – írta pénteken a *Dagens Nyheter* című svéd lapban Hellen Carlback svéd történész, aki állításait a KGB által a moszkvai svéd nagykövetségnek szeptember 4-én átadott dokumentumokra alapozza.

Hazudozó ügynök?

Carlback feltételezései vitát robbantottak ki Svédországban: a 77 éves Per Anger, aki annak idején a budapesti svéd nagykövetségen dolgozott, azt állítja, hogy az új dokumentumok „egy ismeretlen hazudozó és kettős ügynök” nyilatkozatain alapulnak, s nem elfogadható, hogy egy történész ilyen „hazug adatokra alapozza írását”.

A svéd külügyminisztérium szerint az augusztusi moszkvai puccs kudarca óta az illetékes szovjet szerzők a korábbinál készségesebbek a

Wallenberg sorsának felkutatására irányuló együttműködésben.

Horangozó

Mint ismeretes, Wallenberget 1945 januárjában tartóztatták le Budapesten, s későbbi sorsát jószerivel teljesen homály fedte, amíg a Szovjetunió 1957-ben azt állította, hogy a diplomata 1947-ben szívrohamban meghalt a moszkvai Lubjanka börtönben. Később többten

Wallenberg sorsáról

reskedünk tekkel"

vették őt látni a hatvanas, illetve a hetvenes években, sőt – ami már

Ferenc Rajza

kevesbé valószínű – még a nyolcvanas években is.

Carlbäck elméletét Hermann Grossheim-Kriskó, az akkori budapesti svéd nagykövetség német munkatársának vallomására alapozza, amelyet a háború után a szovjet elhárítás előtt tett. Grossheim-Kris-

ko a svéd nagykövetségen a Szovjetunió képviselőjével összefüggő feladatokat látta el, ugyanis a Szovjetunióknak nem volt diplomáciai kapcsolata Magyarországgal, s érdekeit a budapesti svéd követség képviselte. Amikor a Vörös Hadsereg 1944 őszén elférfnyomult, a svéd diplomaták „nagy mennyiségű útleveleket adtak ki olyan személyiségeknek, aki el akarták kerülni a szovjet szervekkel való találkozást... A követség a Szovjetunióval szemben ellenséges személyeket is fedezett, közül orosz emigránsokat, olasz és magyar fasisztákat, bankárokat és gazdag üzletembereket – nem ritkán pénz fejében” – idézi cikkében Carlbäck Grossheim-Kriskót.

Kútba esett csere

Carlbäck úgy véli, hogy Grossheim-Kriskónak alig volt kapcsolata Wallenberggel, és nemigen tudhatta a munkájáról. „Elképzelhető, hogy Wallenbergnek kellett viselnie az akkori budapesti svéd követség háború végén tanúsított, nem semleges, néci-barát magatartása miatti kollektív felelősség következményeit” – írta a történész. Anger Carlbäck cikkéről azt mondta: „Egész munkánkat a zsidók mentésének szenteltük... Grossheimről köz tudomású volt, hogy hazug és Moszkvának dolgozó kettős ügynök”, aki a szovjet elhárítás foglyaként vallott, s ezért nem kizárt, hogy „így akarta menteni saját bőrét”.

Wallenberg sorsáról Moszkvában szánta új információk láttak napvilágot: Erwin Cotler kanadai ügyvéd, jogászprofesszor – aki évek óta foglalkozik a szovjetunióbeli

emberi jogok kérdéseivel – a Raoul Wallenberg Sorsát és Hollétét kutató Szovjet Nemzetközi Bizottság elnöke a szovjet belügyekkel tartott múlt heti találkozó nyomán elmondta: Svédország 1966-ban elutasított egy fogolycserére vonatkozó szovjet javaslatot, amelyben szinte bizonyosan Wallenberg lett volna a kiadandó fogoly. „Megdöböntő tudni, hogy Wallenberg 1966-ban kiszabadulhatott volna, ugyanakkor drámai, hogy éppen maga a Szovjetunió leplezi le, hogy a Wallenberg 1947-es halálára vonatkozó korábbi állításai hazugságok voltak. Érhetetlen, hogy Stockholm miért nem reagált a szovjet ajánlatra” – mondta Cotler.

A kanadai ügyvéd Karl Gustav Svingel svéd ügyvédnek még májusban mondta el: 1966-ban megkeresték az oroszok, és egy meg nem nevezett svéd foglyot ajánlottak cserébe Stig Wennerströmért, akit 1964-ben Svédország, az Egyesült Államok és a NATO titkainak elárulásáért, a náci és a Szovjetunió javára folytatott kémkedésért ítélték el.

Most a Cotler vezette csoport moszkvai találkozóinak alkalmából a szovjet fővárosban tartózkodó Guy von Dardel, Wallenberg fivére mondta el Cotlernek: a Németországban élő és fogolycserékben harminc éve résztvevő Svingel megkérdezte a szovjeteket, kit ajánlanak cserébe Wennerströmért. A válasz: „Azt a svédet, akit keresnek”. Svingel – aki tudta, hogy a szovjet táborokban elhunyt egyetlen svéd Wallenberg – ezt meg is mondta az oroszoknak azzal, hogy tudomása szerint Wallenberg már meghalt. Mire a szovjet tiszték azt válaszolták: „Mi nem kereskedünk holtestekkel”. A Cotler vezette csoport több tagja, köztül a svéd titkosrendőrség akkori vezetője is megerősítette az értesítést, s azzal indokolta Svédország akkori elzárkózását a cseréről, hogy a külügyminisztérium provokációnak tartotta az ajánlatot, s ezért úgy döntött, hogy nem reagál arra.

Borsi József

Burlakov: Agreed Schedule Remains in Force

LD3108172891 Moscow TASS International Service
 in Russian 1036 GMT 31 Aug 91

[By TASS correspondent Igor Osinskiy]

[Text] Berlin, 31 Aug (TASS)—When will the Soviet troops' withdrawal from Germany to be finished: in 1994, as was established by the appropriate agreement between USSR and the FRG, or two years earlier? Such questions were raised today in various newspapers in eastern Germany. In theory, the completion of the withdrawal in 1992 is possible—writes, for example, "BERLINER MORGENPOST" citing the parliamentary state secretary in the Ministry of Defense Willi Wimmer. The newspaper notes that from the beginning of this year 80,000 soldiers and 25,000 members of the servicemen families have already left Germany, that is, in accordance with the schedule. And withdrawal of the equipment has even gone ahead of the schedule.

At the press center of the Western Group of Troops (ZGV), where the TASS correspondent went to request a comment on these suggestions, he was told the following.

Information that the withdrawal of Soviet troops from Germany is being carried out significantly ahead of the agreed schedule and could be completed by the end of next year or the beginning of 1993 was broadcast by USSR Central Television. However, this does not correspond to the reality. Chief Commander of the Western Group of Troops Colonel General Matvey Burlakov confirms that the plan and the schedule agreed with the German side remain in force. The troops' withdrawal is being carried out with consideration to the real technical and transportation capacities, the preparation of a social base for the personnel as well as construction of housing for 55,000 servicemen families who do not have accommodation. As is registered in the agreement, the last Soviet soldier will leave German land by the end of 1994.

Bakatin Hands Over Documents on Wallenberg Case

LD0409211291 Moscow TASS International Service
 in Russian 1912 GMT 4 Sep 91

[By TASS correspondents Aleksandr Borisov and Sergey Nikishov]

[Excerpt] Moscow, 4 Sep (TASS)— USSR KGB Chairman Vadim Bakatin today gave the Swedish Ambassador to the USSR Karl Otto Oerjan Berner five previously unknown documents from KGB archives concerning the fate of the Swedish diplomat Raul Wallenberg. Without going into detail on the content of the documents Vadim Bakatin reported at the ceremony for handing them over that this is all that is has been possible to find in the KGB archives. In his words "unfortunately these documents do not shed full light on this business either." "They simply confirm the version which has existed up to now," Vadim Bakatin said. However there is no need to lose the hope that new ones

may be found. The Chairman of the USSR KGB noted that he first encountered the Wallenberg case when he was still USSR Minister of Internal Affairs. After his appointment to his present post, in his words, he gained "new, broader opportunities to study this case." Expressing gratitude to Vadim Bakatin for handing over the documents the Swedish ambassador reported that in the next few days a special commission made up of Soviet and Swedish specialists will begin further study of the Wallenberg case. [passage omitted]

Further on Wallenberg Documents

LD0509064891 Moscow TASS in English
 0558 GMT 5 Sep 91

[By TASS correspondents Aleksandr Borisov and Sergey Nikishov]

[Text] Moscow September 5 TASS—Chairman of the Soviet State Security Committee Vadim Bakatin on Wednesday has passed to Swedish Ambassador to the USSR Carl Otto Oerjan Berger five hitherto unknown documents from the State Security Committee's archives on the destiny of Swedish diplomat Raoul Wallenberg.

Without dwelling on the content of the documents, Bakatin said at the passing over ceremony, that these are all that they have managed to find in the archives so far.

According to Bakatin, "these documents do not, unfortunately, throw full light on this case. They just confirm the existing version." However, one should not lose hope that new documents will be found.

Bakatin said he first came across the Wallenberg case being the Soviet interior minister. After his nomination the chairman of the Soviet State Security Committee, Bakatin got "new, broader possibilities to study this case."

The Swedish ambassador expressed gratitude to Bakatin for the granted documents and said that in the nearest future a special commission, to include both Soviet and Swedish specialists, will study the Wallenberg case.

Raoul Wallenberg, a Swedish diplomat, was born in 1912 to one of the richest Swedish families. Working in Budapest from July 9, 1944, he saved no less than 20,000 people, mostly Jews, from death in Nazi camps by giving them Swedish documents.

In spring of 1945 he disappeared from Budapest, which was taken by the Soviet troops. The date of his death is unknown. According to official reports, he died from a heart attack in the Lubyanskaya Prison in Moscow in July 1947.

According to the information from former Soviet State Security Committee staffer Oleg Gordiyevskiy, published in the Danish JYLLANDS-EOSTEN newspaper in October 1990, the Swedish diplomat was "liquidated after his refusal to return to Sweden as a KGB agent."

Gorbachev Greets Prague International Forum

LD0409200191 Moscow TASS in English 1835 GMT
9 Sep 91

[By TASS correspondent Igor Shamshin]

[Text] Prague September 4 TASS—An international forum "Culture and Democracy" opened here today.

It is held on the initiative of UNESCO General Director Frederico Mayor under the aegis of Czechoslovak President Vaclav Havel.

The forum is being attended by over 200 politicians, scientists and cultural workers from 65 countries of Europe, Asia, Africa, Northern and Southern America.

The totalitarian system has been eliminated throughout central and Eastern Europe, Havel told the opening ceremony. Countries of the former Eastern bloc are trying to create a democratic political system and efficient market economy on the Western pattern.

However, according to Havel, the level of their economic development and considerable interethnic and social problems of the region are close to those of the "Third" World.

The Czechoslovak leader recalled that the break-up of totalitarianism has become possible thanks to democratic transformations in the Soviet Union initiated by Mikhail Gorbachev.

Perestroika demonstrated that progressive forces in the communist leadership realized the depth of the public crisis—moral, political, social and economic, Havel believes.

Soviet President Mikhail Gorbachev sent greetings to forum participants.

"Culture and morals in the politics are the core of the new thinking," the message says. "In these days we realize most acutely the moral essence of the victory of democratic forces over the reaction.

"There is a call-over between times: in Moscow of August 1991, same as in Prague of August 1968, tanks opposed democracy. But it took years then for democracy to win, now it took days if not hours. The world, Europe and my country have changed.

"The will of peoples for democracy became insuperable, civic consciousness has grown. One is not born a citizen. One becomes a citizen as result of a tireless labor of the mind and soul, taking upon oneself the responsibility for the future of the motherland.

"We highly appreciate the democratic solidarity displayed by the international community.

"As never before do we now need the solidarity of all adherent to ideals of democracy, of all who can actively

contribute to the blending of politics with morals, the consolidation of humanism, justice and human rights."

The forum will last for three days.

Western Europe

Shevardnadze Meets Chirac, Discusses Conditions

LD0309182991 Moscow TASS in English
1429 GMT 3 Sep 91

[By TASS diplomatic correspondent Sergey Postanogov]

[Text] Moscow September 3 TASS—It is necessary to retain a stable and single country in conditions of a single democratic space, President of the Soviet Foreign Political Association Eduard Shevardnadze said today.

Shevardnadze spoke during his meeting with Paris Mayor Jacques Chirac.

Speaking about the situation in the country after the failed coup attempt, Shevardnadze noted that the "main difficulty has been overcome, but the situation still remains very complex", "the rapidly worsening situation is the most dangerous problem," he said.

Shevardnadze did not exclude the possibility of people "flooding the streets" and the country falling into "chaos".

"Disintegration of the union contradicts the interests of the democratic Europe and the whole world," Shevardnadze said.

Speaking about Western aid to the Soviet Union, Shevardnadze said it is inexpedient to give large credits to the country. He believes that increased investments in the Soviet economy could help lead the country out of crisis.

"There is no particular risk for the West, as republics now have full sovereignty," Shevardnadze said. Even if the union crumbles, Russia, Kazakhstan and other economically strong republics will remain. "In fact, the country is a virgin land for investments," Shevardnadze said.

Speaking about payments with Western partners, Shevardnadze said the rouble should be made convertible before July, 1992, even if "social standards worsen".

Speaking about mass destruction weapons in the Soviet Union, Shevardnadze said he was sure that "strategic weapons are under strict control". Nevertheless, he favoured rapid solution of problems concerning tactical and chemical weapon cuts.

"If we remain a single union state, we will continue arms reduction talks more actively," Shevardnadze said.

In fall 1989 personal belongings of the diplomat and his registration forms in the Lubyanskaya Prison were passed over to his relatives and members of the Swedish "Raou: Wallenberg Association."

PRAVDA: George Blake 'Remains in Moscow'

PM0209144391 Moscow PRAVDA in Russian
2 Sep 91 Single Edition p 1

[INTERFAX report: "Blake Remains in Moscow"]

[Text] In connection with a report in the British DAILY EXPRESS that Sergey Stepashin, chairman of the RSFSR [Russian Soviet Federated Socialist Republic] Supreme Soviet Security Committee, is alleged to have stated in an interview the possibility of extraditing former Soviet intelligence agent George Blake to Britain, the USSR KGB Public Relations Center has noted that Stepashin's words were distorted, and furthermore he was mistakenly called deputy chairman of the Russian KGB.

As a KGB Public Relations Center press release points out, what Sergey Stepashin actually stated was: "There will be an appropriate decision on this by the commission created to investigate the activity of USSR KGB organs during the coup."

George Blake, a Soviet intelligence agent who spent many years working for British special services, was unmasked and sentenced by the court to life imprisonment. After his sensational escape from jail, Blake settled in the USSR.

Latin America & Caribbean

Cuban Reaction to Developments Viewed

PM0309150991 Moscow IZVESTIYA in Russian
2 Sep 91 Union Edition p 4

[Correspondent A. Kamorin report: "How To Live Without Ideological Brothers' Support"]

[Text] Havana—"These are undeniably portentous and hard times which we never wanted to live through. We are always prepared for the worst, however, and our party has always told the people the truth"—this is one of the key points made by an editorial article published by the newspaper GRANMA reflecting the point of view

of the highest Cuban leadership on the swift and dramatic events that have occurred in the USSR since the failure of the attempted coup d'etat.

This announcement was expected both inside and outside Cuba. Let us remind readers that at the beginning of last week the republic government published a statement that took up a strictly neutral position in relation to the activities of the State Committee for the State of Emergency, calling on Cubans and the world community "to allow Soviet people to resolve for themselves the profound crisis in which they find themselves." In this respect the Cuban press relayed fairly full reports about events in the USSR while carefully avoiding any hints of analysis or commentary.

The article published in GRANMA, which is without doubt supported by the highest party echelons on the island, is too long to be quoted in its entirety. Much of it is given over to an account of the events in the USSR, which are well known to our readers.

As for the actual substantive part of the article, on the whole this can be summed up in one sentence: "Whatever happens in the USSR, we shall not deviate one step from the path we have chosen as a scientific and revolutionary response to the need to realize the ideas of Jose Marti, and we shall steadfastly progress toward the fairest, most humanitarian, and most rational society ever invented by mankind—a socialist society."

At the same time, however, the Cuban leadership does not conceal its concern that the changes in our country could lead to a future worsening of Cuba's supply crisis, which they call here "an emergency period in peacetime." On this occasion, it is true, mention of this is not only accompanied by the usual appeals for ever more dogged labor and intensified economizing, but also by an expression of readiness to cooperate with Soviet organizations at Union, republic, and even lower levels, notwithstanding their political sympathies. A similar way of thinking, incidentally, is becoming apparent in the sphere of interstate relations as well.

There is no doubt, however, that the principal addressees of the progressive article are the people of Cuba, who are again being told to rally round and tighten their belts to endure difficult times with dignity. Regarding a concrete answer to the main question—how to go on living without backup from their ideological bigger brothers—the island's inhabitants have been instructed to wait until the Fourth PCC [Communist Party of Cuba] Congress, which is due to start 10 October.

Congress of People's Deputies**Special Session Continues Proceedings 5 Sep****Final Documents Reviewed**

*LD0509083591 Moscow TASS in English 0821 GMT
5 Sep 91*

[By TASS parliamentary correspondent Ivan Ivanov]

[Text] Moscow September 5 TASS—A special session of the Soviet Congress of People's Deputies today continued, despite being scheduled to work for three days.

On Wednesday, the third day of work, deputies failed to pass final documents, including the bill on state power and managing bodies in the Soviet Union and the declaration on human rights and freedoms.

After republican delegations discussed the documents separately on Wednesday, the evening vote showed the congress even failed to decide on beginning their article-by-article discussion.

The bill on state power and managing bodies in the Soviet Union for a transitional period, based on the statement by President Mikhail Gorbachev and ten top republican officials, can be passed by two-thirds of the vote.

The bill envisages disbanding the Congress of People's Deputies of the USSR and changing the foundation of the Soviet parliament. Deputies to its chambers, the Council of Republics and the Council of the Union, should be delegated by republics. In fact, it means self-disbandment of the congress and the current parliament.

First Point of Statement Adopted

*LD0509074491 Moscow TASS International Service
in Russian 0730 GMT 5 Sep 91*

[By TASS parliamentary correspondent Vladimir Ischankov]

[Text] Moscow, 5 Sep (TASS)—The Congress of USSR People's Deputies has just adopted the first point of the decision on measures arising from the statement by the USSR president and leaders of the 10 republics "and has basically approved" proposals arising from this document.

The vote was 1,382 deputies in favor and 55 against with 88 abstentions.

Vice Presidency Abolished

*LD0509092191 Moscow TASS in English 0752 GMT
5 Sep 91*

[By TASS parliamentary correspondent Ivan Ivanov]

[Text] Moscow September 5 TASS—The extraordinary Congress of People's Deputies of the USSR has abolished the post of vice president of the Union.

The currently discussed bill on state power and managing bodies in the Soviet Union during a transitional period determines that if the Soviet president cannot perform his duties for one or another reason, including the state of his health, the State Council shall elect a council chairperson from its members, who will be acting Soviet president. The decision shall be confirmed by the Soviet parliament within three days.

Until recently, Gennadiy Yanayev was Soviet vice president. Now he is in custody, charged with preparing and implementing a coup d'etat.

Council of State Approved

*LD0509085391 Moscow TASS in English 0844 GMT
5 Sep 91*

[By TASS correspondent Ivan Ivanov]

[Text] Moscow September 5 TASS—The extraordinary Congress of USSR People's Deputies, when discussing a bill on state power and administration bodies of the USSR during the transitional period, today decided to form a Council of State on an inter-republican basis.

The Council is to consist of the president of the USSR and top executives of union republics mentioned in the Constitution of the USSR.

The Council's functions will be to decide in a coordinated fashion on domestic and foreign policy issues concerning the common interests of republics.

The work of the Council of State will be directed by the president of the USSR.

Composition of New Supreme Soviet

*LD0509111191 Moscow TASS International Service
in Russian 1000 GMT 5 Sep 91*

[By TASS parliamentary correspondent Ivan Ivanov]

[Excerpt] Moscow, 5 Sep (TASS)—After USSR President Mikhail Gorbachev threatened to dissolve the Congress of USSR People's Deputies, the deputies adopted by a two-thirds majority the first article of a draft law on USSR bodies of state power and government in the period of transition.

The USSR Supreme Soviet is to be the supreme representative body of power in the Union in the period of transition. It will consist of two independent houses: a Soviet of the Republics (Upper House) and a Soviet of the Union (Lower House).

The Soviet of the Republics will include 20 deputies from each republic from among people's deputies of the USSR and of the Union republics to be delegated by the

FF0094

B-WIRE

04-SEP-1991 16:16:59

USSR E/W -- KGB SAID TO HAVE "SENSATIONAL" DOCUMENTS ON WALLENBERG'S
FATE

MOSCOW, SEPT 4 (AFP) - THE REFORMIST NEWSPAPER KOMSOMOLSKAYA PRAVDA SAID WEDNESDAY THAT IT HAD "EVERY REASON TO BELIEVE" THAT "SENSATIONAL DOCUMENTS" WOULD BE PUBLISHED IN THE NEXT FEW DAYS ON THE FATE OF RAUL WALLENBERG, THE SWEDISH DIPLOMAT WHO SAVED THOUSANDS OF HUNGARIAN JEWS FROM THE NAZIS BEFORE DISAPPEARING INTO THE SOVIET GULAG.

DESPITE HIS DIPLOMATIC STATUS, WALLENBERG, SCION OF A WEALTHY AND INFLUENTIAL BANKING FAMILY, WAS ARRESTED BY SOVIET OCCUPYING FORCES IN HUNGARY ON APRIL 7, 1945. THERE HAVE BEEN NO SATISFACTORY ACCOUNTS OF HIS WHEREABOUTS SINCE THEN.

SOVIET AUTHORITIES UP TO NOW HAVE ASSERTED THAT THAT HE DIED IN A MOSCOW PRISON OF A HEART ATTACK IN 1947 WHILE FORMER INMATES OF SOVIET PRISON CAMPS HAVE SAID THEY SAW HIM ALIVE AS RECENTLY AS THE 1980S.

THE NEWLY APPOINTED HEAD OF THE KGB, VADIM BAKATIN, TOLD SWEDISH JOURNALISTS THAT "THREE OR FOUR" DOCUMENTS ON THE WALLENBERG CASE WERE STILL IN THE KGB FILES, CONTRARY TO WHAT THE KGB CLAIMED IN 1989, KOMSOMOLSKAYA PRAVDA SAID.

BAKATIN, THE PAPER SAID, WAS TO MEET ORJAN BERNER, THE SWEDISH AMBASSADOR IN MOSCOW, TO DISCUSS THE WALLENBERG CASE. THE SWEDISH EMBASSY, IT NOTED, HAS CALLED A PRESS CONFERENCE ON THURSDAY.

IN STOCKHOLM, THE DAILY SVENSKA DAGBLADET SAID BAKATIN WOULD WEDNESDAY GIVE A VISITING SWEDISH DELEGATION A STATEMENT BY AN EMPLOYEE OF THE SWEDISH EMBASSY IN BUDAPEST AT THE TIME WALLENBERG DISAPPEARED, A LETTER FROM A GERMAN SOLDIER BELIEVED TO HAVE BEEN IMPRISONED WITH THE DIPLOMAT AND A REPORT ON THE FATE OF WALLENBERG'S DRIVER, VILMOS LANGFELDER, WHO DISAPPEARED AT THE SAME TIME AS WALLENBERG AFTER ALSO BEING ARRESTED BY SOVIET FORCES. NJ

USSR E/W H - NEW HEAD OF KGB MAY BE WILLING TO SOLVE WALLENBERG
MYSTERY
BY ARTHUR SPIEGELMAN

NEW YORK, AUG 28 (REUTER) - IT MAY NOW BE POSSIBLE TO SOLVE ONE OF THE MYSTERIES OF WORLD WAR II -- THE FATE OF SWEDISH DIPLOMAT RAOUL WALLENBERG WHO DISAPPEARED INTO THE SOVIET GULAG AFTER SAVING THOUSANDS OF HUNGARIAN JEWS FROM NAZI DEATH CAMPS.

THE HEAD OF AN INTERNATIONAL PROBE INTO WALLENBERG'S FATE SAID ON TUESDAY THE CASE COULD BE ONLY WEEKS AWAY FROM FINAL RESOLUTION BECAUSE A LIBERAL REFORMER WHO HAS PLEDGED TO SOLVE THE CASE HAS BEEN NAMED HEAD OF THE KGB.

MONTREAL LAW PROFESSOR IRWIN COTLER SAID IN A TELEPHONE INTERVIEW THAT HE EXPECTED THAT YADIM BAKATIN, THE NEW HEAD OF THE SOVIET KGB, WOULD OPEN SECRET KGB FILES THAT WOULD SHOW WHETHER WALLENBERG WAS DEAD OR ALIVE.

COTLER SAID HE AND BAKATIN WORKED CLOSELY TOGETHER IN 1990 WHEN BAKATIN WAS HEAD OF THE SOVIET INTERIOR MINISTRY AND BAKATIN HAD PLEDGED TO DO ALL HE COULD TO FIND THE TRUTH.

WHILE THE INTERIOR MINISTRY COOPERATED, ALLOWING COTLER AND ASSOCIATES TO SPEND WEEKS INSIDE SOVIET PRISONS CHECKING RECORDS, THE KGB DECLINED TO HELP.

WALLENBERG SAVED TENS OF THOUSANDS OF HUNGARIAN JEWS FROM NAZI DEATH CAMPS IN THE LAST DAYS OF THE WAR BY ISSUING THEM PROTECTIVE DIPLOMATIC PASSPORTS.

HE WAS ARRESTED BY SOVIET SOLDIERS DURING THE LIBERATION OF BUDAPEST AND TAKEN TO MOSCOW.

FOR YEARS THE SOVIETS CLAIMED THAT HE DIED OF A HEART ATTACK WHILE IN PRISON IN 1947 BUT SURVIVORS OF SOVIET PRISONS REPORTED SEEING HIM AS LATE AS 1959. REPORTS PERSISTED UNTIL THE LATE 1980S THAT HE WAS STILL ALIVE.

IF HE WAS ALIVE, HE WOULD BE 79 YEARS OLD.

"WE FELT AT THE END OF OUR INVESTIGATION THAT WE WERE CLOSER TO THE TRUTH, BUT THAT THAT IT LAY WITH THE KGB, THAT WALLENBERG WAS A KGB PRISONER AND HAD BEEN STRIPPED OF HIS NAME AND GIVEN A NUMBER INSTEAD AND ONLY THE KGB HAD THAT NUMBER AND KNEW WHAT REALLY HAPPENED TO HIM," COTLER SAID.

IN OCTOBER 1989, THE KGB GAVE WALLENBERG'S FAMILY HIS PASSPORT, PRISON REGISTRATION CARD, \$1,000 OF HIS CASH AND HIS PERSONAL DIARY, SAYING THE AGENCY HAD COME ACROSS THESE ITEMS BY ACCIDENT.

BUT COTLER SAID SUCH ITEMS WOULD HAVE STORED IN FOUR DIFFERENT PLACES UNDER ESTABLISHED SOVIET PRACTICE AND IT WOULD HAVE BEEN IMPOSSIBLE FOR THE KGB TO HAVE STUMBLED ACROSS THOSE ITEMS IN ONE PLACE.

COTLER SAID THAT OVER THE YEARS, THE KGB HAS OFFERED DIFFERENT VERSIONS OF WHAT HAPPENED TO WALLENBERG, INCLUDING THE CLAIM THAT HE HAD BEEN EXECUTED BECAUSE HE HAD INFORMATION LINKING STALIN'S HENCHMAN LAVENTI BERIA TO COOPERATING WITH THE NAZIS IN THE LAST DAYS OF THE WAR.

"WHEN I MET WITH BAKATIN IN SEPTEMBER 1990, I ASKED HIM IF WALLENBERG WAS ALIVE AND HE SAID, 'I REALLY DON'T KNOW, BUT NO ONE WILL EVER SAY FIVE YEARS FROM NOW THAT WE OBSTRUCTED THE TRUTH, WHATEVER THAT THAT TRUTH MAY BE.' WHEN THE KGB REFUSED TO HELP HE SAID HE WOULD INTERVENE. NOW HE IS IN A POSITION TO HELP."

COTLER SAID HE HOPED TO SOON BE IN TOUCH WITH THE NEW KGB CHIEF.

RL

FF0145

B-WIRE

25-AUG-1991 21:16:33

E/W USSR -- NEW KGB CHIEF BRINGS HOPE IN WALLEMBERG MYSTERY

STOCKHOLM, SWEDEN; AUG. 25 (AP) - THE SWEDISH AMBASSADOR TO MOSCOW SAID SUNDAY THE NEW KGB CHIEF MAY OPEN THE AGENCY'S SECRET FILES ON THE FATE OF SWEDISH DIPLOMAT RAOUL WALLEMBERG.

WALLEMBERG, WHO WOULD BE 78 YEARS OLD IF HE IS ALIVE, WAS ARRESTED BY THE RED ARMY ON A SPYING ALLEGATION AT THE END OF WORLD WAR II. AS A DIPLOMAT IN THE SWEDISH EMBASSY IN BUDAPEST HE HAD SAVED THE LIVES OF TENS OF THOUSANDS OF HUNGARIAN JEWS DURING WORLD WAR II. AFTER YEARS OF SILENCE, THE SOVIET GOVERNMENT SAID IN 1957 THAT WALLEMBERG HAD DIED IN LUBYANKA PRISON OF A HEART ATTACK IN 1947. BUT SWEDEN HAS GIVEN THE SOVIETS WITNESS' REPORTS THAT WALLEMBERG WAS SEEN ALIVE IN THE 1950S AND '60S, AND LESS RELIABLE REPORTS OF SIGHTINGS IN THE '70S AND '80S.

FORMER KGB CHIEF VLADIMIR KRYUCHKOV, WHO LOST HIS JOB AFTER PARTICIPATING IN THE COUP ATTEMPT AGAINST SOVIET PRESIDENT MIKHAIL GORBACHEV, HAD RECENTLY PROMISED TO OPEN THE SECRET POLICE FILES ON WALLEMBERG, BUT NEVER DID, SAID SWEDISH AMBASSADOR ORJAN BERNER.

"WITH (VADIM) BAKATIN AS THE NEW HEAD OF KGB, THE SITUATION HAS CHANGED RADICALLY," BERNER SAID. "HE IS A VERY OPEN PERSON AND WILLING TO COOPERATE."

"I WOULD BE VERY SURPRISED IF THE SECRETIVENESS WILL CONTINUE. BAKATIN OPENED THE ARCHIVES OF THE MINISTRY OF THE INTERIOR, BUT KRYUCHKOV, ALTHOUGH HE HAD PROMISED ME TO SEE ALL DOCUMENTS, REMAINED SECRETIVE AND WITHHELD CERTAIN PAPERS," BERNER SAID.

HE SAID HE HAD NO INFORMATION ABOUT WHEN SUCH FILES WOULD BE MADE AVAILABLE, BUT DID NOT EXPECT ANYTHING TO HAPPEN IN THE NEXT FEW DAYS BECAUSE OF THE CHANGING SITUATION IN THE SOVIET UNION.

HE SAID HE WAS NOT CONCERNED BY RUSSIAN PRESIDENT BORIS YELTSIN'S ORDER FOR RUSSIAN AUTHORITIES TO TAKE CONTROL OF KGB FILES.

WA

FF131

B-WIRE

02-NOV-1990 18:55:58

E/W USSR - WALLENBERG FILM CONCLUDES KGB HOLDS KEY TO MYSTERY

MOSCOW, NOV 2 (AFP) - THE FIRST SOVIET FILM TO INVESTIGATE THE DISAPPEARANCE IN HUNGARY 45 YEARS AGO OF SWEDISH DIPLOMAT RAOUL WALLENBERG CONCLUDES THAT A SOLUTION TO THE MYSTERY LIES IN KGB HANDS.

ALEXANDER RODNIANSKI, A YOUNG FILM-MAKER FROM KIEV AND A MEMBER OF THE COMMITTEE OF INTERNATIONAL EXPERTS ON THE WALLENBERG AFFAIR, BELIEVES THE FILE ON THE SWEDISH DIPLOMAT IS KEPT IN KGB ARCHIVES.

HIS DOCUMENTARY, WHICH QUESTIONS THE OFFICIAL SOVIET VERSION THAT WALLENBERG DIED IN DETENTION OF A HEART ATTACK IN 1947, WAS FILMED IN VARIOUS SOVIET REGIONS WHERE WITNESSES CLAIM TO HAVE SEEN THE DIPLOMAT AFTER HIS ARREST BY THE KGB IN BUDAPEST ON JANUARY 19, 1945.

WALLENBERG WAS POSTED TO HUNGARY DURING THE NAZI OCCUPATION AND SAVED THOUSANDS OF JEWS BY SUPPLYING THEM WITH SWEDISH PASSPORTS.

THE FILM SHOWS VARIOUS PEOPLE WHO CLAIM TO HAVE SEEN HIM AT VARIOUS TIMES AFTER 1947.

ONE FORMER PRISONER SAID HE WAS WITH WALLENBERG IN VLADIMIR PRISON, SOME 200 KMS FROM MOSCOW. OTHERS SAID HE WAS DEPORTED TO A CAMP IN THE KOLYMA REGION OF SIBERIA OR TO THE PERM REGION IN THE URALS.

THE FILM ALSO FEATURES A MAN CLAIMING TO BE WALLENBERG'S SON AND ANOTHER WHO CLAIMED TO HAVE BURIED HIM, GIVING THEM LITTLE CREDENCE, WHILE AT THE SAME TIME RAISING DOUBTS ABOUT THE OFFICIAL VERSION OF HIS FATE, ACCORDING TO WHICH HE DIED IN THE LUBYANKA PRISON OF THE KGB IN MOSCOW IN JULY 1947.

ON JUNE 7 A COMMITTEE OF INTERNATIONAL EXPERTS PUBLISHED A 1,200-PAGE REPORT IN DENMARK CONCLUDING THAT WALLENBERG COULD STILL BE ALIVE AND SAYING THAT IF THE SOVIET UNION COULD NOT PROVE HE WAS DEAD THEN HE MUST BE ALIVE.

CB/

(Wallenberg - Rio)

Újabb kérdőjelek

Boncolás nélkül

Körömszakadtháig tagod a KGB - Mit sem tudnak a vlagyimiri börtönőrök - A börtöndosszié ellentmond az orvoszredes jelentésének. A KGB archívuma még mindig tartogat meglepetéseket

Raoul Wallenberg titokzatos halála ügyében. Ezúttal nem a KGB volt londoni rezidensének kémfőnökéről van szó, aki most megjelent könyvében közölte, hogy a svéd diplomatát 1947-ben agyonlőtték.

piját (és tanulmányozhatták az eredetét, amelyről szakértők megállapították, hogy valóban 1947-ben kelt, továbbá az elhunyt személyes tárgyait: diplomata útleveleit, zsebkönyvét, jegyzetfüzetét, pénzét és cigarettatárcáját.

A nemzetközi Wallenberg-bizottság viszont csak a közelmúltban kapott módot arra, hogy a Szovjetunióba utazzék és egyebek között a helyszínen, a vlagyimiri börtönben vizsgálja: valóban önték-e ott a svéd diplomatát, amint ezt több tény is állította. A bizottság tagja volt egy korábban kérdések címen írt, s 28 hónapot a vlagyimiri börtönben letöltött amerikai biokémikus mellett a kérdés abszolút szakértője, az orosz *Kronyid Ljubarszkij* is.

Wallenberg utolsó éveinek történetére deríthet fényt, hogy a minap első ízben engedték be a vlagyimiri börtönbe a nemzetközi Wallenberg-bizottság tagjait, köztük Kronyid Ljubarszkijt, aki a 70-es években maga is e lömlőc foglya volt.

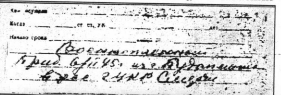
A moszkvai születésű Ljubarszkij szakmáját tekintve asztrológus, a 70-es évek elejéig a szovjet üprográmon dolgozott, akkor azonban illegális polgárjogi tevékenységére, és szamizdat-terjesztésére letartóztatták. Is oláv szabadságvesztésre ítélték, amelyet részben Vlagyimirban töltött le. Szabadu-

Az előzmények - amelyekről több alkalommal írt a Mai Nap is - ismertek a magyar közönség előtt. Raoul Wallenberg svéd diplomatát, aki 1944-ben sok ezer üldözött magyar zsidó életét mentette meg, 1945 januárjában a szovjetek elhurcolták. A svéd kormány megkeresésére egy évvel az át a szovjet hatóságok azt állították, hogy Wallenberg nincs és nem is volt náruk, ezért mit sem tudnak róla. 1957-ben Gromyko orosz szovjet külügyminiszter jegyzékben tudatta, hogy Wallenberg sajnálatos és bűnszerű módon a szovjet állambiztonsági szervek börtönében, a moszkvai Ljuban-

kán halt meg 1947-ben szívinfarktus következtében.

Nyomoz az emigráns úrkutató

A következő évtizedekben számos - részben kétes megbízhatóságú - állítólagos tanu állította, hogy különféle szovjet börtönökben és büntetőtáborokban 1947 után találkozott, beszélt a svéd diplomatával. Újabb fordulat 1989-ben következett be az ügyben, amikor a Wallenberg-családnak a Szovjetunióban járt tagjai megkapták a Wallenberg haláláról szóló orvosi jelentés fotókó-

A törzslap hátán feltüntetett bejegyzés szerint Raoul Wallenberg a SZMER (a katonai elhárítás) utasítására szállították Budapestről Moszkvába...

Az önálló külkereskedelmi joggal rendelkező Pannonglas Ipari Részvénytársaság Vezérigazgatóiósága Bp. V., Kossuth L. tér 4. **FELVÉTELRE KERES külkereskedelmi üzletkötőt német vagy angol valamint német-angol nyelvű levelezőit.** Jelenlékezés: szokmai ónéletrajzzal. 112-1539 telefonon, Palánkyai Éva av.-nél.

TÖLTSSON VELÜNK egy erotikus éjszakát. Önt is várja az ÉRA-Bár, minden éjjel, 22-04 óráig. Nagymaros, Mező u. 1. Szalánczy Panzió. Tel.: 06-27-54-319.

A Helikon Film Vállalat pályázatát hirdeti **Hévíz, Rákóczi u. 9. sz. alatti „Filmszínház és Üdülőhelyi Klub”-ja tulajdonjogának megvételére, készpénzben.** Az épület Hévíz központjában van, 5 éve épült, többszintes, több célra hasznosított és hasznosítható, 1090 nm alapterületű. Megtekinthető mindennap 14-20 óra között. **Árnyár: 35 millió forint.** A pályázati ajánlat benyújtásának ideje: 1990. november 1. napjától 17. napjáig. **A döntés kihirdetése:** 1990. november 23.-a 13 óra. **Helye:** Zalaegerszeg, Széchenyi tér 6. **Érdeklődni ugyanott lehet.** Tel.: 92-11-176, fax: 92-11-175, telex: 33-418.

Ma' Vágo

1990. október 22., hétfő

elhamvasztották

lása után kénytelen volt emigrálni. 1980-ban a Wallenberg-ügy nemzetközi vizsgálata során Stockholm beidézték tanúnak, mint a szovjet büntetőrendszer ismerjét. Ljubarszkij a Münchenben megjelent Sztrana i mir (Ország és világ) című orosz emigráns folyóiratnak és a (szovjet) Politikai Foglyok Listája című, Nyugaton évente megjelenő kiadványnak a szerkesztője. Ma Münchenben él és német állampolgár.

Állították százezer kártérteket

– A szovjet belügyminisztérium és a KGB (az állambiztonsági biztosság) megígérte, hogy munkánkat nem fogja akadályozni. Ami a BM-t illeti, az állta a szavát – mondta el később Ljubarszkij az újságíróknak. – A javítómunka-intézmények (büntetés-végrehajtó intézetek) főcsoportfőnöke, Vlagyimir Gulajev ezredes kijelentette: Nem akarok úgy bevonnai a történelembe, mint aki akadályozta a Wallenberg-ügy tisztázását. Beengedtek bennünket a vlagyimiri börtönbe, rendelkezésünkre bocsátották minden dokumentumot, amit kértünk. A szov-

jethatalom fennállása óta most első ízben tarták fel a legjelentősebb börtön teljes dokumentumanyagát, amelyben politikai foglyok rabok voltak.

Ljubarszkij és munkatársai 100 000 kártérteklapot nézhettek át: mindazoknak a nyilvántartási lapját, akik 1941 óta a börtönben megfordultak. A 40-es, 50-es években szép számmal őrizték itt külföldieket, köztük például von Kleist német tábornagyot, Mecklenburg herceget, az 1940-es lett kormány főtanácsalmányi tagját, a független észt nemzeti hadsereg szinte teljes tábornoki karát...

Wallenberg kártérteklapjaiban azonban a biztosság lapjainak nem sikerült rábukkanniuk, igaz viszont, hogy megtalálták több olyan személy nyilvántartási lapját, aki azt állította, hogy itt ült együtt a svédrel, ami ugyan nem bizonyíték semmire, hiszen többségük csak „közevetett tanú”. Mára is csak mástól hallotta, hogy Wallenberg ott van, sőtétlen látta, zárkaplatot kopogtatott át neki stb., viszont az most már bizonyos, hogy ha netán lévett is, nem széghamos.

A biztosság tagjai beszéltek a veterán börtönőrökkel, de egyikük sem emlékezett Wallenbergre, igaz – mint a börtönkorház volt vezetője

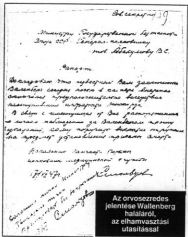
elmondta – néhány foglyot nem név szerint őriztek, hanem csak számuk volt. A biztosságnak most 40 ilyen „számot” sikerült azonosítania, de nem valamennyit.

Ha Wallenberg Vlagyimirben őlt volna, lett volna börtöndossziéja, az ugyanis minden foglynak volt, és a szabályok szerint határozatlan időre megőrizendő. Ha pedig mégis kisélejtezik az ilyen dossziét, arról jegyzőkönyv készül. Wallenberg Őgyében sem ez, sem az nem áll rendelkezésre.

Ezért a nemzetközi biztosság arra a következtetésre jutott, hogy Raoul Wallenberg ighen nagy valószínűséggel valóban nem volt a vlagyimiri börtön foglya. Annál több kétsége maradt a testületnek a KGB mégis hangoztatott különféle állításával kapcsolatban.

Rajtfélyes dokumentumok

A KGB tavaly, a Wallenberg-hozzátartozéok érkezése előtt állítólag vélelődni és egy helyen talált meg a lelsozort személyes tárgyait. Csakahogy – állítja Ljubarszkij, a politikai foglyúgyek szakértője – az olyan fontos okmányokat, mint például a

Az orvoseredes jelentése Wallenberg haláláról, az elhamvasztás utalással

zsebnotezt, feltétlenül a nyomozati dossziéhoz csatolták. A letartóztatott személyi talált pénz a börtön pénzügyi osztályán őrizk stb. Következésképpen egy helyen és „véletlenül” nem találhatták meg a tárgyait. Nyilvánvalóan a nyomozati anyaghoz voltak csatolva. Akkor viszont valóban a KGB-nek az a – még mindig fenn tartott – állítása, hogy Wallenberg vizsgálata és börtöndossziéja (i. e. a KGB ún. „belső” börtönléte) a Ljuban-kör, ahol valóban fogva tartották nem maradt fenn.

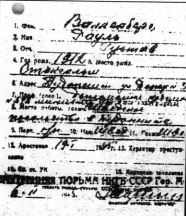
Az viszont, hogy a Wallenbergnél talált pénz megőrizték, arra enged következtetni, hogy a svéd Őgyében nem született bírósági ítélet, és valóban meg a vizsgálati szakaszban halt meg (ez is alátámasztja, hogy nem kerülhetett Vlagyimirbe, ahol csak elítéltek töltötték büntetésüket), mert az ítélet szinte automatikusan kimondta a vagyonlekobozást is, amivel egyúttal az éhelté tulajdonosa levő értékek átutalása az államkasszába.

Lehetőség, hogy Wallenberg valóban szivinfarktusban halt meg, amit azt Szmolcov orvosozredes állította Abakumov állambiztonsági miniszternek írt jelentésében? – teszi fel a kérdést Ljubarszkij. (Ennek a jelentésnek a közzétételé kapta meg tavaly a család. Az is rá van írva, ugyancsak Szmolcov írásával, hogy Abakumov parancsára a hozzátartozóknak a halálát meg kell értesíteni. A KGB vagy a mi biztosságunk számára? már nem kapjam választ...

nak a valódságát sem, de a KGB igazmondását továbbra is megkérdőjelelek.

„A találkozó nem celszerű...”

– Nyomást kell gyakorolni a KGB-re, hogy bocsásson rendelkezésünkre Wallenberg vizsgálati dossziéját (amelyről a szovjet állambiztonsági szervek változtatónak az állítják, hogy azután maradt fenn; a szerk.) az elírás elolvashatók benne, hogy mi történt valóban – hangsúlyozta sajtónyilatkozatában Kromyid Ljubarszkij. – En csak találgálni tudok: a dossziében bírósági ítélet van valami olyasmir, ami elmond Szmolcov jelentésének. Mi lenne a dátum? Nem hiszem, hogy egy ilyen pontatlanságot azügyelőinknek. Alighanem a halál körülményeit lőtetlen áll fenn az elírás. Valaméle szűgyenteljes ítélet állt meg, ami borzasztóan nem szeretnének kiadni. A KGB – mind a központi, mind a vlagyimiri – eltérően a belügyminisztériumtól, nem segít nekünk a vizsgálatban. Kértem Vlagyirovot, a KGB ratnarának helyettes főnökét: hozzon össze azzal az emberről, aki a szó főkép érteimében rábukkant Wallenbergre, amiket visszaadtak a hozzátartozóknak. Hiszen miéle több lehetne itt? A válassz ez volt: „nem celszerű”. Arra a kérdésre, hogy jának a számára nem celszerű: a KGB vagy a mi biztosságunk számára? már nem kapjam választ...

Raoul Wallenberg „partonk” ill, svéd nemzetiségű, svéd állampolgár” törzslapja az NKGB (állambiztonsági népbiztosság) moszkvai „belső börtönében”. E szerint a diplomatát 1945. január 19-én (?) tartóztatták le.

CN0064

A-WIRE

18-OCT-1990 15:33:35

E/W USSR -- FILM ABOUT WALLEBERG IS BEING MADE

1810
KIEV, OCT 18 (CMD) -- UKRAINIAN FILM-MAKERS HAVE JOINED WITH A SWEDISH TELEVISION CREW TO PRODUCE A FILM ABOUT SWEDISH DIPLOMAT RAOUL WALLEBERG.

THE FILM'S DIRECTOR, ALEXANDER RODNYANSKY, IS QUOTED (BY TASS) AS SAYING THE PROJECT STEMS FROM DISSATISFACTION WITH THE OFFICIAL SOVIET POSITION THAT WALLEBERG DIED IN A MOSCOW PRISON IN 1947.

THE DIRECTOR SAYS FILM CREWS HAVE VISITED PRISONS AND LABOR CAMPS WHERE WALLEBERG WAS REPORTEDLY SEEN ALIVE IN THE 1950S AND 1960S, AS WELL AS PLACES IN SWEDEN, HUNGARY AND ISRAEL.

RODNYANSKY SAYS THE CREWS HAVE BEEN UNABLE TO FIND WALLEBERG'S NAME IN PRISON ARCHIVES, HIS PRISON NUMBER OR HIS GRAVE. BUT THE FILM-MAKERS ARE CONTINUING CONTINUE THE SEARCH.

WALLEBERG WAS A SWEDISH DIPLOMAT IN BUDAPEST DURING WORLD WAR TWO AND SAVED THOUSANDS OF HUNGARIAN JEWS FROM THE NAZIS BY GIVING THEM SWEDISH DOCUMENTS. THE SOVIET ARMY ARRESTED HIM AT THE END OF THE WAR.

WALLEBERG'S FAMILY AND OTHERS BELIEVE HE MAY STILL BE ALIVE. AN INTERNATIONAL COMMISSION IS CURRENTLY SEEKING SOVIET COOPERATION TO DETERMINE WALLEBERG'S FATE.

(TASS-ENGLISH, OCT 18)

KS/CB

1990. október 18.
NÉPSZABADSAG

1990. október 18. csütörtök

TAVIRATI STILUSBAN

Raoul Wallenberget agyonlőtték?

B10

Itt az Wallenberg-svéd-diplomatát, magyar szidók tiszteinek megmenedőjét agyonlőtték a Szovjetunióban — tárja fel a KGB külföldi műveleteinek hiteles története Lenintől Gorbacsovig címmel megjelent könyvében Oleg Gordijevskij, a KGB volt londoni rezidens kémfőnöke. Oleg Gordijevskij magas rangú szovjet hírszerző tisztségét tizenegy éven át betöltötte, tartva a brit hírszerző szolgálatnak, és moszkvai leleplezésétől (MTI)

FF127

B-WIRE

17-OCT-1990 21:48:25

E/W -- FORMER KGB OFFICIAL SAYS SOVIETS SHOT WALLENBERG IN 1947

LONDON, OCT. 17 (AP) - A FORMER KGB OFFICIAL SAYS HE SAW RECORDS INDICATING THAT RAOUL WALLENBERG, THE SWEDISH DIPLOMAT WHO SAVED THOUSANDS OF JEWS DURING WORLD WAR II, WAS EXECUTED AT LEAST 33 YEARS AGO, THE TIMES OF LONDON SAID WEDNESDAY.

OLEG GORDIEVSKY, WHOSE NEW BOOK IS BEING SERIALIZED IN THE TIMES, SAID HE HAD SEEN THE WALLENBERG FILE IN THE ARCHIVES OF THE KGB, THE SOVIET SECURITY AGENCY.

SOVIET OFFICIALS TRIED TO RECRUIT WALLENBERG SHORTLY AFTER THE RED ARMY MOVED INTO BUDAPEST IN 1945, GORDIEVSKY REPORTEDLY WROTE IN THE BOOK. WHEN WALLENBERG REFUSED, HE WAS TAKEN TO THE SOVIET UNION AND SHOT, "NOT LATER THAN 1947," THE TIMES REPORTED.

THE TIMES HAS BEEN SERIALIZING GORDIEVSKY'S BOOK, "KGB: THE INSIDE STORY OF ITS FOREIGN OPERATIONS FROM LENIN TO GORBACHEV," WHICH WAS COAUTHORED BY CHRISTOPHER ANDREW. GORDIEVSKY'S ACCOUNT OF WALLENBERG'S DEATH WAS NOT INCLUDED IN THE EXCERPTS BUT REPORTED IN A SHORT NEWS STORY IN WEDNESDAY'S EDITIONS.

SOVIET AUTHORITIES SAID IN 1957 THAT WALLENBERG DIED IN MOSCOW'S LUBYANKA PRISON IN 1947. HOWEVER, WALLENBERG'S RELATIVES AND OTHER MEMBERS OF THE WALLENBERG COMMISSION HAVE PRESSED FOR INVESTIGATIONS OF REPORTS THAT THE DIPLOMAT WAS STILL ALIVE.

MEMBERS OF THE COMMISSION INCLUDING WALLENBERG'S HALF-BROTHER, GUY VON DARDEL, WENT TO HELSINKI, FINLAND LAST MONTH IN THE HOPE OF PRESSING U.S. PRESIDENT GEORGE BUSH AND SOVIET PRESIDENT MIKHAIL S. GORBACHEV TO DISCUSS THE CASE AT THEIR SUMMIT MEETING.

SWEDISH AUTHORITIES HAVE RELAYED REPORTS TO SOVIET AUTHORITIES THAT WALLENBERG WAS SEEN IN THE 1950S AND 1960S, WITH LESS RELIABLE REPORTS OF SIGHTINGS CONTINUING INTO THE 1980S.

THE COMMISSION SAID LAST MONTH THAT SOVIET AUTHORITIES NEVER LOOKED INTO THE RECORDS AT THE PRISON, ALTHOUGH THEY SAID IN 1957 THAT THEY HAD DONE SO. LG

(déli krónika - 12 h)

- A moszkvai Kremlben megkezdődtek Gorbacsov szovjet államfő és Cheney amerikai védelmi miniszter tárgyalásai.

A Pentagon vezetője tegnap érkezett a szovjet fővárosba, négynapos hivatalos látogatásra. A mai megbeszélés előtt gratulált Gorbacsovnak Nobel Béke-díjhoz.

- Japán nem fogadja el azt az ajánlatot, hogy két szigetet visszakaphatna a SzU-tól.-----Ism.

- Raul Wallenberg^{BWO}et agyonlőtték a Szovjetunióban - állítja holnap megjelenő könyvében a KGB volt londoni kémfőnöke.

A KGB külföldi műveleteinek hiteles története Lenintől Gorbacsovig c. kötetet a londoni THE TIMES közli folytatásokban. E szerint a vöröshadsereg egységeivel Budapestre érkezett katonai hírszerzés 1945-ben azzal az ürüggyel vette őrizetbe a svéd diplomátát, hogy a náci Németország javára kémkedett. Valójában azonban szovjet ügynökként akarták beszerezve. Miután Wallenberg ezt mind Budapesten, mind pedig a moszkvai Ljubljanka börtönben visszautasította, legkésőbb 1947-ben agyonlőtték, - állítja a könyv szerzője Oleg Gornyjevszkij.

- Az egyik zágrábi lap szerint a hadsereg vezetése katonai puccsra készül Jugoszláviában.-----Ism.

- Interjút adott a LIBERATION c. francia lapnak M.Wörner, a NATO főtitkára kijelentve, hogy a szervezet nem kívánja taglétszámát k-európai országokkal bővíteni. Párizs, Keleti Miklós.

- A NATO-ra az új nemzetközi viszonyok között is szükség van, mert az északatlanti szerződés biztosítja az amerikai jelenlétet az európai kontinensen - mondta a Liberationnak adott interjújában M.Wörner a NATO főtitkára.-----

-----ismétlések-----

Filom

Mészáros Márta kinn, Czinkóczi Zsuzsa itthon

Ünneplés helyett takarított

Itt állók egy csokor virággal, s tudom, ez az egész nincs igazán rendben – de nem tudom, hogyan is kellene lennie. Atacum, gratulációk... látszatra minden kerek.

Utcai telefonfülkéből hívott fel a Kecskeméti élő Czinkóczi Zsuzsa, mondanám meg a filmgyár telefonszámát. Hiába hívogatta az általa ismert számokat, nem sikerült kapcsolatot teremtenie ismerősével, pedig fél gúnyos hangon hallotta, hogy ő lett a legjobb színésznő egy olasz filmfesztiválon. A TV 2 Hír-adójában is bemutatják. Azt is mondták a környéken, hogy mintha keresték volna Pestről a filmeket.

Volt már Zsuzsának ilyen elismerésben része itthon és külföldön egyaránt. Sajnos az is visszatérő elem az életében, hogy ezúttal sem vehette át személyesen – most az olaszországi Viareggio-ban – a neki ítélt díjat. Itthon, egy kecskeméti panelreng-

teg lépcsőházaát csupa kotta, mosta az ablakokig, mint oly sokan mostanság, őszi nagy-takarítás idején. A sokszorban Mészáros Márta által logikaközvetít: fiatalasszony ugyanis házielővel.

Hatalmas virágcsokorral beültetett tehát hozzá. Mellé, hogy Mészáros Márta még a múlt hét péntekjén telefonált Viareggióból Pestre,

hogy kerítsék elő a Napló-sorozat főszereplőjét, vagy őt, és azonnal vigyék ki Olaszországba. Minden bizonnyal már sejteni lehetett, hogy érdemes gyorsan útra kelni Kecskemérről. Igen ám, de a véletlen közbelepett. Nemrég költöztek el Zsuzsák a korábbi lakásukból, egyébként ahhoz közel épületbe. Az új címet nem tudnáták a postiek. Nem találták

meg, hiába jöttek el érte, így Mészáros Márta vette át a Napló címetek anyámká című filmjét, a jó földjait, és ő hozza haza a szőke Czinkóczi Zsuzsának első díját.

Mondom Zsuzsának, mi-csoda faramuk helyzet. Le-maradt az olasz utazásról, nem hallotta a közönség, a szakma tapsát, nem lehetett része némi csillagokban. Lehet, hogy ez nem is baj, Zsuzsa otthon volt, takarított. Különböz nem hozott volna díjat, változott az életében egy filmfesztiválon való szereplés. Emlékszem, amikor Cannes-ban járt, nem hatódott meg. Nem úgy a tévé riportere, amikor lejött Kecskemétre, forogni, és a sáros cipánytelepen találta magát. Czinkócziék akkor ott éfték. Zsuzsa pedig a legtermészetesebb módon beszélt Cannes-ról és az azután következő hétköznapjáról. Most is azt tenné, biztos vagyok benne. **Borzák Tibor**

Virradó Szeged

Az egyesek a forgó, a keskeny a di stúdió Virradór vezetői hajnal győ-sora jelentékezik. – A múor nem geden éppen mi gyünk túl a tizen adásunkon – mony lery Lészó, a m lélő szerkesztője. – Nyilván eleven Virradóra.

– Szó sincs e Napraforgó elsőbő virradósiaké, leg témaválasztásait l. Mi viszont vállalkú kiséget. Most szó a TV 2-n az egy szágban nézhetük rnyukat. Ez valót remthet verseny tel, hiszen a haza ziózásban nincs arra, hogy hasonk műsor párhuzá fusson két csator. – Nem félnek hogy a már isz Napraforgóra kap az emberek? – A Virradóra e val előbb kezdődő is reggel hatól tart. Múorunk gyerekekre épül, meket, videolepítünk, többször hívtélefonos játékra. ket olyankor olvas amikor a rádióba ilyen blokk, teh húszkor és öt Közliünk receptek tartási tanácsokat tatunk gyűjtőket, embereket, telep. Tudósítónk telef lennének Béku, r. Kecskeméti Szolnokról.

MINT EGY EMLÉKTÁBLA

Egy Raul Wallenberg-ről szóló filmnek mintha is különös sorsot írta le ez en a vidéken. Itt, Magyarországon tevékenykedett a második világháború és a zsidóüldözések alatt, aztán elhúzt, ennél tudunk a hőssé lett svéd diplomatáról, nem többet. Mart a részleteket, főként elhunésának részleteit, pontos mikéntjét majd fél évszázad óta az elhalgatás fátyol borítja. Hősként aposztrofáljuk Wallenberget, emléktáblát is kapott, de legendáit – mint a szenteket vagy az igazi hőböket – mind ez idáig homály is fedi.

Nem tudjuk – azónkívül, hogy svéd menleveleket osztogattot –, miéle módon mentette ki életet százaít a náci karmából. Málának körülmé-

nyel pedig sokáig tabunak számítottak. (Akár annak a távol, személyesen soha nem ismert, s a háború alatt orosz hadifogságba esett bácsikámnak a sorsa, akábi a felesége – őt viszont jó ismerten – valamikor az ötvenes években kapott értesítést: akkor halt meg egy szibériai ölbányában.) Ma már a tabu feloldatott, de a titkok helyén csak találgatások lakadnak.

Egy Wallenberg-film tehát jókora adósságot lenne hivatott törleszteni. S lám, most itt is van, mint annyit minden, aminek itt kellett volna lennie, de nem volt itt az elmúlt negyven év alatt. Már a puszta tény, hogy elkészült egy ilyen film, egyáltalán léteget. Ehhez képest tudom, hogy ünneprontó leszek, am-

kor leírom, hogy a Jó estét, Wallenberg úr! enyhén szőva nem jó film. Minden kénylen szándéka, nemes indulat ellenre lapos, felejtető alkotás. Tele dramaturgiai hibákkal, amatőr megoldásokkal.

Legkevésbé két dolgot nem tudunk meg a filmből. Azt, hogy miéle módon mentette ki életet százaít a náci karmából Raul Wallenberg. Másodsor pedig azt, hogy hol, hogyan halt meg, kit ölték meg, miért, mikor.

Vagyis pontosan csak azt látjuk a filmvázson, amit eddig is tudunk. Néhány adaléket egy közheyles történetbe ágyazva... Na meg azt, hogy e nagy ember a háború előtt paradicsomiállai és libámjait kereskedett. **karizs**

KERESKEDŐK – VÁSÁROZÓK, FIGYELEM!

A Lehel piactól 30 méterre a Kassák Lajos u. 11-13. szám alatt megnyitottuk piacunkat, ahol korlátozott számban helyek még bérelhetők.

Érdeklődni: 141-0866-os telefonon vagy a SZIVÁRVÁNY PLUSZ KFT. irodájában a Bp. VII., Rákóczi út 6. szám alatt személyesen.

A Duna Csokoládégyár (Budapest X. ker., Ithász u. 26) azonnali belépéssel felvesz:

felöltőkü végzettséggel és gyakorlatiattal rendelkező közgazdász (terv- és bérigazdálkodási területre, határozott idejű megbízással), számítástechnikai szakembert (géppark-üzemeltetéshez), süti- és édesipari üzemmérnököt (termelésirányítói területre).

Középfokú végzettséggel rendelkező vidéki közletészakért (édesipari termékek rendelkezéseinek biztosításához), lakatos-gépmester és villanyszerelő Bérézes megegyezés szerint. Jelentkezés a 157-0311 telefonon vagy személyesen a fenti címen, a gyár munkajogi osztályán.

Péntek, 1990. október 12.

M. Nemzet

Andrásfalvy Bertalan ¹⁹⁹⁰ diszkriminációról

„...ez a sárkány az európai embereszmény legnagyobb ^{R.} ellensége” Wallenberg (biv)

Az előbbiekben részleteket adunk közre Andrásfalvy Bertalan művelődési és közoktatási miniszter beszédéből, amely október 10-én, a Jó estét Wallenberg című film bemutatásán hangzott el.

...A XX. századi Európát fenyegető legnagyobb veszedelem ellen lázadt föl, harcolt a modern mítoszok hőse: Raoul Wallenberg. Mi ez a veszedelem? Nem közönséges ellenség ez, hanem sokféle sárkány. Egyik, másik lángot okádó feje ismerős a történelemből: diktatúra, kegyetlenkedés, a féktelen önzés és hatalom, de most a fejek közt van a hazugság mérge, az áldudományos elméletek; fajelmélet, tudományosan nevezett ideológia szűkebbül nagyhatalmi érdek téveszméje. És mindez még mindig erőltetett volt, ott még a közöny, az önzés, a gyávaság alattomos sárkányfeje is.

...azt hiszem, kevés embert gyűzött meg az ideológia mérge — a fajelmélet és a csalihatatlan párté egyaránt. Az igazi veszedelem, a kihívás a mögöttük álló hatalom árszájzotta félelem és a félelemmel táplált közöny volt, amelyet a hazugságok és előítéletek is támogatnak.

Es a sárkány az európai embereszmény legnagyobb ellensége; ez ellen szállt harcba néhány hő, és kis csapat, Raoul Wallenberg a legfényesebb név közöttük...

...Ha újra jön az előítéletek, a hamis eszmék és elméletek, embertelenség mérges kígyója, jön a közöny a gyávaság halálos kígyómárjának veszedelem — fel kell nézni a nagy példára, a hősök tragikus és mégis lelkesítő, értő adó sorára.

...Raoul Wallenberg nem élt hiába. Neki is köszönhető, hogy ma Európa legnagyobb részén már a hazug eszmék eljártak, fajelmélet, vallási, szürreális diszkrimináció vagy ideológiai csalihatatlanság hirdetői mögött nincsen társadalmi, vagy politikai erő. Európa sokat szenvedett népeinek jóreményéért, tragédiák során megtízszalt erkölcsét

vonnánk közzé, ha újra félnénk a sárkánytól. Semmiféle diszkriminációnak, egyoldalú ideológianak, másokat megbélyegző elméletnek és gyakorlatnak nincs társadalmi és politikai támogatása: ilyen hazugságokat, szándékokat kímélhetünk egyesek itt Európában és odáig Amerikában is, de a világ kormányai a nép által választott képviselői itt hazánkban sem fogják megengedni azt, hogy ilyen orsz. indulatok szűkebbes megnyitkozással mög. bármiféle végrehajtó közakarát felsorakozzon, hogy ilyen vélemények diktálják ennek az országnak vagy Európának politikáját. Bátoran mondhatjuk ezt, mert Raoul Wallenberg a mi hőnök is, nemcsak a nehéz háborús időkben, oly sokszor nagy-lelkűen segítő svédoké. Magyarország hőse, és nem akarunk hűlenek lenni örökségéhez, a magyar nézők megmentője, mert mik is lehetnek volna mások, akiket megmentett, magyar nézők. Vagy néző magyarok. Hazánk fia voltak.

...Sorsuk velünk is összefonódott. Nem lehetőség, hanem parancsoló szükségesség, hogy visszatérjünk legszentebb hagyományainkhoz, a Szent István-i gondolathoz — mely gazdaságunknak tekintette azt, ha országunkban más nyelv, hit, szokás, kultúra jó talajra talált és kivirágzott.”

Octavio Paz kapta az irodalmi Nobel-díjat

Octavio Paz mexikói költő és esszéíró kapja az idei irodalmi Nobel-díjat és a vele járó negyvenmillió svéd koronát (átszámítva körülbelül 700 ezer dollárt). Ezt a döntését csütörtökön jelentette be a díj odaítélésre hivatott Svéd Akadémia. A most 78 éves mexikói irodalmár a nyolcvanas években már többször is szerepelt a Nobel-díj várományosainak listáján. Alkotói munkássága kétnyelvű: nagyobb részt spanyol, kisebb részben pedig angol nyelven.

FF071

B-WIRE

04-OCT-1990 14:57:24

USSR - BONNER TO GO WHERE WALLENBERG WAS REPORTED SEEN IN 1987

STOCKHOLM, OCT 4 (AP) - HUMAN RIGHTS ACTIVIST YELENA BONNER PLANS TO VISIT A SOVIET PRISON WHERE SWEDISH DIPLOMAT RAOUL WALLENBERG WAS REPORTED SIGHTED THREE YEARS AGO, A SWEDISH NEWSPAPER SAID THURSDAY. SYDVENSKA DAGBLADET QUOTED WALLENBERG'S HALF-BROTHER GUY VON DARDEL AS SAYING THE WIFE OF THE LATE NOBEL LAUREATE, ANDREI SAKHAROV, HAD PROMISED HIM SHE WOULD GO TO THE INTERIOR MINISTRY PRISON OUTSIDE TORZHOK, 150 KILOMETERS (90 MILES) NORTHWEST OF MOSCOW.

WALLENBERG, CREDITED WITH HAVING SAVED TENS OF THOUSANDS OF JEWS DURING WORLD WAR II, DISAPPEARED IN THE SOVIET PRISON SYSTEM AFTER HE WAS ARRESTED BY SOVIET TROOPS IN HUNGARY IN 1945.

BONNER AND SAKHAROV HAD BEEN TO THE TORZHOK AREA THREE TIMES, IN 1987 AND 1988, LOOKING FOR THE PRISON AFTER A WITNESS SAID WALLENBERG HAD BEEN SEEN THERE IN NOVEMBER, 1987.

HOWEVER, THE SOVIET COUPLE WERE UNABLE TO LOCATE THE PRISON OR LABOR CAMP AT THAT TIME, AND SAKHAROV FINALLY EXPRESSED DOUBTS ABOUT ITS EXISTENCE.

"NOW WE HAVE FOUND OUT THE EXACT ADDRESS," CANADIAN PROFESSOR IRVIN COTLER, A MEMBER OF THE INTERNATIONAL COMMISSION WHICH IS WORKING TO FIND OUT THE FATE WALLENBERG, TOLD THE NEWSPAPER.

MOSCOW HAS CLAIMED OVER THE YEARS THAT WALLENBERG DIED OF A STROKE TWO YEARS AFTER HIS CAPTURE. BUT SEVERAL FORMER PRISONERS HAVE REPORTED SEEING HIM YEARS AFTERWARD.

HIS FAMILY AND FRIENDS INSIST HE MAY STILL BE ALIVE. IF SO, HE WOULD 78. FW/

A balkanizálódás veszélye 168 óra 30.9.18.

Wajda szenátor úr jóslata

A helyzet ismét tragikus

A rendező nem rendez, hanem politizál. Nagy változások idején nincs abban semmi rendkívüli, hogy más szakmabeliek egy időre föltűnnek a politika pulpitusán. Az már nagyobb baj, ha közben a szakma veszélybe kerül. Andrzej Wajda helyzetértékelésd ad a lengyel filmművészet és a lengyel politika furcsa állapotáról. Szavait hallva nem nehéz magunkra ismernünk. Nemes Gábor beszélgett a filmrendezővel.

– Wajda úr, én most éppen a kulturális minisztériumból érkeztem. Milyen minőségben volt ott: mint szenátor vagy mint filmrendező?

– Mindkét minőségemben, de inkább szenátorként. Mint tudja, a lengyel filmművészet főnöke, akít mi, filmművészek jövésünk posztója, sajátos meghát. Most tehát új főnök kell, és mi szeretnénk ebbe ismét beleszólni. De amíg rögön azt akarunk, hogy ezt a funkciót egy művészes művészt illessze be, most a filmcsukló egészen más, főként gazdasági problémáknál ekkor áll. Ezért olyan főnököt keresünk, aki mindezeket jól megoldja.

Az őszinteség: öngyilkosság?

– De hát bármilyen jó szándékat találnék is, hesszen veszi majd a hátrányos jelölt a Kolosára?

– Nézz, a pénzvel valóban nem állunk jól, de azért az sem igaz, hogy egyáltalán se lenne pénzünk. Csak ez perze veszített értékéből. Aztán minden is pályáznak rá, és nehéz elődönteni, kinek adjunk, kinek ne adjunk, hogyan szerzzék meg az egészet. Régebben egyszerűen ment a dolog: mindent a politika döntött el. Most azonban józan gazdasági döntések kellenek. De hogy az éls és hogyan döntson, annak rendszerét meg most dolgozunk ki.

– Ez én például kap pénzt a forgatóhoz?

– Ha filmet csinálnék, akkor, azt hiszem,

Andrzej Wajda

„Történelmi paradzonnal van dolgom”

igen. De most erre nem is gondolok. A parlamenti ciklus végéig nem válllok semmilyen rendezést.

– Hát ez nem föltűnően jelent bosszú halgatást. A mostani parlamenti ciklus gyorsan és sós elhat véget érhet.

– Gyorsan véget érhet, de egyelőre nem valószínű, hogy így lesz. A centrumegyeződéssel ilyen ennek is tevékenységére ösztönzi – perze szeretne gyorsítani bizonyos folyamatokat, mi azonban ezt elutasítjuk. A politika és a gazdaság két különböző dolog. A gazdaságot megvannak a maga törvényei. Ezeket sem lehet gyorsítani. Az arak Lengyelországban már ma is nagyjából „nyugatiak”, a lengyelé viszont egyenlőre csak a kereset. Közgazdászok szerint – ha jól dolgozunk, ha minden szerencsésen megy, ha nincs semmilyen zűr – nyolc-tíz év alatt közelíthetjük meg a nyugati színvonalat. Am a társadalomnak ezt így, őszintén megmondani, kézz öngyilkosság. Ezért aztán azok a politikuskok, akik szerencsén végre szerepet játszanak, föltűnnek a gazdaságban. Például úgy vélik, perze lehet fogni azokat a kommuniszták, akik a gazdaság jelen állapotátértekelnek. El lehet venni valakifől a villáját vagy egyéb tulajdonát, amelyhez jogtalanul jutott. Az efféle egy ideig még akár tetszhet is a társadalomnak: szépen felkörösöleja a szenvedélyeket, kielégíti az ösztönöket. De a valószínűsítől nem változik meg.

– Ön most Wajdáról beszél?

– Az ügyvezető centrumról beszélnek. Ők képviselik azt az ideológiát, amely szerint gyorsítani kell; a társadalom a bünsök megbontásáért köteles; szeretné tudni az igazságát, de akar számolni a nőmenklatúrával... A társadalom talán csak-ugyan azt akarja, de ez az egyvilág semmit sem gyorsít meg. Nézz, a háború után negyvenéves nemesi udvarházat hirdert szét. És mit kezdtek a parasztot a kastélyokkal? Kiolvasták a könyvtárakat? Vagy most a parasztoznak olyan bútorok, képek vannak? Nem. A földreformból a parasztot valóban profitáltak, de a villák kirabálásból senki sem haszna. Ha a volt nőmenklatúrától elvesztet valmit, attól még a mi gazdasági helyzetünk jöttányit sem javul. Mindez csak olyan politikai légkört teremt, amelynek eredményeként országunk a Nyugat számírra nem lesz elfogadható. Amitől mi itt a legjobban félünk, az a balkanizálódás.

– Tejünk szóra a filmbe, a művészetekhez. Mindezt magunk barmokot hallat, ha a kultúrától, a mestertől való. Kiszorítottak börtönbe, és azonban mindig optimistáknak mutatkozik. Miert?

– Azért, mert mi itt egy kicsit misztifikálunk, már úgy értem a film- és általában a kultúrászkunk. De hát ne feledjük: történelmi paradoxonnal van dolgom. Ezt a politikai változást nálunk a nagyüzemi munkások és jelentős részben az értelmiségiek harcolták ki, most viszont ők járnak a legrosszabbul, ők veszik a legnagyobb terheket... Ugy persze már nem mehetett tovább, mint korábban. Hiszen túcsatjával termeltek a filmeket, amelyek senkinek sem kellett. Csúpan azért, mert a hatalom valamire előkészítte magát egy egy rendező mellett, vagy más politikai szempontokat érvényesített. Olyanok is rendezhettek, akiknél az első film után el kellett volna venni ezt a lehetőséget. Vói, aki csak azért lépett be a pártba, hogy filmkészessen.

– Nem hiszem, hogy Nyugatost magyarázhatott volna a jó film részarány az ősteremtésben, mint Keleten. Sőt, talán ez volt...
Attól fégg, hogyan nézünk mindezt. Miután itt, Keleten sem kellett a nézővel számolnunk, született néhány érdekes film is. De csak egy szék közöttünk számára. Ugy hiszem, ezek a filmek egyáltalán nem lettek volna kevésbé érdekesek, ha a nézőközönség nagyobb részével is számoltak volna. Az amerikai filmpárt például azért egyelőre látja a jelenleg, mert képes olyan filmeket készíteni, amelyek egyszerre elégitik ki a tömegnéznyt és mégis realkívívítómárról szövea rendkívüli látásmódot tükröznek. Az új helyzetben alapvető baj, hogy a lengyel művészet, kultúrát se neki és semmi nem védi. Edvág erre nem is volt szükség. A szovjet filmekkel szemben nem kellett védelem, azokat áll senki sem akarta megnezni. Am a lengyel közönség részében nézi az amerikai filmeket, és a mozik repertóriáján kilencven százalék már most amerikai film. Ez veszélyes jelenség.

Ügyeskedők, előre!

– Korábban a kelet-európai filmeknek nem csak csúszták, hanem más fókuszál is voltak. Úgy elevenedtek meg azok a gondolatok, amelyek bizonytalanok az újságokból. Ez az idő elcsúsz, és vele a kelet-európai film nagy kezdése is. Most olyan gyilkos konkurrenciára köszörösztekk Hollywood. Azt, amelyet a jelek szerint a nyugati országok támogatás sora bír ki. Fara az ügyes addáris sora segit. Gondolja, hogy a Mésárvány-cserebe, ha ma köztöltel el, háki is kíváncsi lenne?

– Természetesen nem. Amikor a politikai valósg nyilvánvaló, akkor a politikai érdeklődést az újságok elégitik ki, és az újságok az igazságot írják. Akkoriban az újsg nem írta meg az igazságot, s átjutott a film a kép művészetbe, mi jobban átjutottunk a centrumra, mint az irrodalom. De hogy valami „megnyugtatót” és „optimistát” is mondják: a politikai helyzet ismét tragikus. A hazafias lelkesedés, az önmertenség első hulláma után, amikor az emberek a háza nagy ügynek szemeltek magukat, most megindultak előre azok az emberek, akik a politikai saját célpakra akarják kihasználni. Ez szinten mindelemt a világon így van. De itt ez most azt jelenti, hogy a következő kanyarban – talán már jövőre – olyan politikai irányék nyílnak, olyan fegyverekésségek békánakuk első, amelyek következtében a társadalom megint politikai filmeket akar látni.

Eugenio Barba színhaza a Budapesti Művészeti Heteken

Film Wallenbergről

A Budapesti Művészeti Hetek idei programjából kitetszik: a művészeti műhelyek, a kulturális élet egyre mostohább körülményei közepette is rangos produkciókkal igyekeznek emlékeztetést tenni a rendezvényről.

A műsorokból kiemelkedik Szokolay Sándor Magyar Zsolter című műve, amelyet a zeneszerző Dávid János Paal-mus Hungaricus című kölleményére komponálta, s az 1956-os forradalom áldozatainak állít emléket. A mű a Szabad Tér Színház felkérésére készült, s mint a Vasárnapi Hírek értesült róla, a forradalom kitörésének évfordulóján, október 23-án este színeli meg először az állami megemlékezéshez kapcsolódóan, ünnepélyes keretek között, az Operaházban.

A kortárs magyar zene másik nagy alakja, Rónai György Káin és Ábel című oratóriuma színpadon először szeptember 26-án csendül majd fel a Zenakadémián.

Az igen gazdag és színvonalas zenei programok közül említést érdemel még Verdi Requiemjének október 17-i előadása a Budapesti Központban, Lamberto Gardelli vezényletével –, továbbá a Korvák Zeneje sorozat előadásai, amelyekre a Nemzeti Filharmonia rendezésében kerül sor. A színházi kiállításból a Nemzeti Színház Csangor és Tünde, illetve Márai Sándor Kassai polgárok című drámájának bemutatóját, a Vígszínház III. Richárdját, s a Madách Színház Kré-

ze-előadását, az Isten veled, Monarchiát ajánljuk olvasóink figyelmébe. Vendégünk lesz a modern színház egyik utódjének, Eugenio Barbának az együttese, az Odin Teatret, valamint Halász Péter New York-i együttese, a Love Theater. A világhírű olasz filmstár, Nino Manfredi, a Korona Pódiumon lép fel. Az október 4. és 10. között megrendezésre kerülő svéd filmhét keretében többek között láthatjuk majd a Wallenberg-ről készült svéd–magyar koprodukciós alkotást is. A múzeumok és kiállítóterek gazdag programjából a Magyar Nemzeti Galériában Kortárs magyar képzőművészeti kiállításra hívjuk fel a figyelmet.

FF104

B-WIRE

09-SEP-1990 15:33:24

SUMMIT - COMMISSION URGES GORBACHEV HELP ON WALLENBERG MYSTERY

HELSINKI, SEPT 9, REUTER - AN INTERNATIONAL COMMISSION ON SUNDAY URGED SOVIET LEADER MIKHAIL GORBACHEV TO UNLOCK SECURITY POLICE FILES ON MISSING SWEDISH DIPLOMAT RAOUL WALLENBERG, SAYING THE KGB HELD "A SMOKING GUN".

THE COMMISSION, REPORTING ON A VISIT TO THE SOVIET UNION TO PURSUE ITS INVESTIGATION, SAID THE KGB HAD THE DOSSIERS TO CLEAR UP THE WALLENBERG MYSTERY BUT REFUSED TO COOPERATE.

WALLENBERG, CREDITED WITH SAVING THOUSANDS OF HUNGARIAN JEWS FROM NAZI GAS CHAMBERS DURING WORLD WAR TWO, WAS SEIZED BY SOVIET AUTHORITIES IN BUDAPEST IN 1945.

THE SOVIET UNION SAID HE DIED OF A HEART ATTACK IN MOSCOW'S LUBYANKA PRISON IN 1947. BUT SWEDEN NEVER ACCEPTED THIS AND REPORTS PERSISTED OVER THE YEARS THAT HE WAS STILL ALIVE.

CANADIAN PROFESSOR IRWIN COTLER, LEADING THE JOINT SOVIET-INTERNATIONAL COMMISSION, TOLD A NEWS CONFERENCE THE GROUP NOW HAD INCONTROVERTIBLE EVIDENCE THAT WALLENBERG DID NOT DIE AS MOSCOW CLAIMED IN 1947.

"THERE IS COMPELLING EVIDENCE THAT RAOUL WALLENBERG WAS ALIVE IN THE 1950S AND MIGHT WELL HAVE BEEN ALIVE THEREAFTER," COTLER SAID.

"ALL TRAILS LEAD TO THE KGB. THE SMOKING GUN AS IT WERE SEEMS TO US TO BE WITH THE KGB," COTLER DECLARED.

HE SAID THE COMMISSION WAS NOW CHECKING INFORMATION GOING BACK TO 1975 THAT WALLENBERG WAS DETAINED IN A PSYCHIATRIC HOSPITAL IN THE KAZAN REGION.

THE COMMISSION CAME TO HELSINKI TO RELEASE AN OPEN LETTER TO GORBACHEV, MEETING U.S. PRESIDENT GEORGE BUSH IN A ONE-DAY SUMMIT.

COTLER SAID WALLENBERG WAS NO LONGER AN ADVERSARIAL EAST-WEST ISSUE AND HE HOPED GORBACHEV, IN THE NEW SPIRIT OF COOPERATION, WOULD ORDER THE KGB TO OPEN ITS FILES.

HE SAID EVERY OTHER SOVIET AGENCY WAS COOPERATING. "THE ONLY REBUTTAL, IF OUR EVIDENCE IS WRONG, CAN COME FROM THE SOVIET UNION," ADDED COTLER, A HUMAN RIGHTS LAWYER WHO HAS BEEN WORKING ON THE WALLENBERG CASE FOR THE LAST DECADE.

WALLENBERG HAS BEEN HAILED AS A HERO IN MANY COUNTRIES, INCLUDING ISRAEL. USING HIS SWEDISH DIPLOMATIC STATUS IN NAZI-HELD BUDAPEST, HE ISSUED JEWS WITH SPECIAL SWEDISH PASSPORTS TO SAVE THEM FROM DEPORTATION TO DEATH CAMPS.

HE DISAPPEARED IN JANUARY 1945 AFTER GOING TO SEE THE COMMANDER OF SOVIET TROOPS IN BUDAPEST AFTER THE NAZI RETREAT FROM HUNGARY.

TH

SUMMIT - WALLENBERG RELATIVE HOPES BUSH, GORBACHEV WILL DISCUSS HIM

HELSINKI, FINLAND; SEPT 8 (AP) - AN INTERNATIONAL TEAM ARRIVED IN THIS SUMMIT CITY SATURDAY, HOPING TO PERSUADE THE AMERICAN AND SOVIET PRESIDENTS TO DISCUSS THE FATE OF SWEDISH DIPLOMAT RAOUL WALLENBERG.

THE COMMISSION MEMBERS, INCLUDING WALLENBERG'S HALF-BROTHER, GUY VON DARDEL, PLANNED TO HOLD A NEWS CONFERENCE IN HELSINKI ON SUNDAY, WHILE THE SUPERPOWER LEADERS ARE TALKING ABOUT THE GULF CRISIS.

BUT THEY SAID THEY DID NOT EXPECT TO SUCCEED IN OBTAINING A MEETING WITH U.S. PRESIDENT GEORGE BUSH BEFORE THE START OF HIS ALL-DAY MEETING WITH SOVIET PRESIDENT MIKHAIL GORBACHEV.

THE COMMISSION MEMBERS SAID THEY ALSO WANTED TO HAND GORBACHEV A LETTER, URGING HIM TO PRESS THE KGB TO OPEN ITS FILES ON WALLENBERG.

WALLENBERG IS CREDITED WITH SAVING TENS OF THOUSANDS OF HUNGARIAN JEWS FROM THE NAZIS DURING WORLD WAR II. BUT HE VANISHED AFTER THE SOVIETS ARRESTED HIM IN BUDAPEST ON A SPYING ALLEGATION.

THE SOVIET UNION SAID IN 1957 THAT PRISON DOCUMENTS SHOWED THE SWEDEN HAD DIED OF A HEART ATTACK IN MOSCOW'S LUBYANKA PRISON IN 1947. THE COMMISSION BELIEVES HE MAY STILL BE ALIVE.

"WE ARE CLOSER TO FINDING OUT THE TRUTH ABOUT RAOUL WALLENBERG THAN WE'VE BEEN FOR THE PAST 45 YEARS," SAID MARVIN HARKINEN, AN AMERICAN PROFESSOR AND FORMER INMATE OF VLADIMIR PRISON, 12 MILES OUTSIDE MOSCOW.

"THE WALLENBERG CASE HAS NEVER BEEN ON A SUMMIT AGENDA BUT IT HAS ALSO NEVER BEEN ON THE SOVIET PUBLIC AGENDA LIKE IT IS NOW," SAID CANADIAN IRWIN COTLER OF THE SOVIET-INTERNATIONAL JOINT COMMISSION ON THE FATE AND WHEREABOUTS OF RAOUL WALLENBERG.

SOVIET TELEVISION LAST WEEK SHOWED A DRAWING OF WALLENBERG THE WAY HE MIGHT LOOK IF HE WERE ALIVE TODAY AT THE AGE OF 77. THE REPORT APPEALED TO THE PUBLIC FOR HELP IN TRACING HIM, COTLER SAID.

"TWO YEARS AGO, NO ONE IN THE STREET WOULD HAVE KNOWN WHO WALLENBERG WAS," HE SAID.

SWEDISH AUTHORITIES PRESENTED MOSCOW WITH WITNESSES' REPORTS THAT WALLENBERG WAS ALIVE IN THE 1950S AND '60S AND HAD BEEN SEEN BY NON-SOVIETS AT VLADIMIR PRISON. THE COMMISSION SAID THERE HAD BEEN LESS RELIABLE REPORTS OF SIGHTINGS IN THE 1970S AND '80S.

BUT THE COMMISSION LAST WEEK SAID IT HAD FOUND THAT SOVIET AUTHORITIES NEVER LOOKED INTO THE RECORDS AT THE PRISON, ALTHOUGH THEY SAID AT THE TIME THEY HAD DONE SO.

THEREFORE, THE COMMISSION SAID, IT FOUND IT HARD TO TRUST THE DEATH CERTIFICATE PRODUCED IN 1957.

COTLER SAID THE COMMISSION BELIEVED WALLENBERG'S NAME WOULD BE FOUND ONLY ON CLASSIFIED LISTS OF THE KGB, THE SOVIET SECRET POLICE AND INTELLIGENCE AGENCY.

COTLER SAID SOVIET MINISTER OF INTERNAL AFFAIRS VADIM BAKATIN PROMISED IN A MEETING SATURDAY HE WOULD BRING UP THE MATTER WITH KGB HEAD VADIM KRYUCHKOV.

THE COMMISSION, WHICH WAS FORMED TWO WEEKS AGO, INCLUDES FIVE SOVIET EXPERTS WHO HAVE BEEN GRANTED ACCESS TO PRISON ARCHIVES CLOSED TO FOREIGNERS.

VON DARDEL SAID HE HAD WORKED FOR 10 YEARS TO GET THE SOVIETS INCLUDED IN AN INTERNATIONAL INVESTIGATION. HE SAID THE DOORS OF SOVIET MINISTRIES AND PRISONS HAD OPENED UP REMARKABLY SINCE THAT OCCURRED. TA

E/W - SOVIET VERSION OF WALLEMBERG INVESTIGATION CONTRADICTED

STOCKHOLM, SEPT. 8 (NCA/JUERI-ESTAM) -- A STORY CARRIED BY THE SOVIET NEWS AGENCY TASS LAST TUESDAY LEFT THE IMPRESSION THAT TWO GROUPS OF INTERNATIONAL EXPERTS HAVE COME TO ACCEPT THE OFFICIAL SOVIET LINE ABOUT SWEDISH DIPLOMAT RAOUL WALLEMBERG -- THAT HE DIED IN A MOSCOW PRISON IN 1947. THIS IS NOT CONFIRMED BY THE SWEDES INVOLVED IN THE INVESTIGATION, AND CONFLICTS WITH WHAT IS BEING REPORTED IN STOCKHOLM THESE DAYS.

THE DIRECTOR OF THE NATIONAL SWEDISH FORENSIC LABORATORY IN LINKOEPING, PROFESSOR INGVAR KOPP, TOLD AN RFE/RL CORRESPONDENT IN A TELEPHONE INTERVIEW THAT HE AND HIS COLLEAGUES WERE "A BIT SURPRISED" WHEN THEY HEARD OF THE CONCLUSIONS REACHED BY TASS, AND THAT HE WOULD NOT HAVE PUT IT THAT WAY.

IN RECENT WEEKS TWO GROUPS OF INTERNATIONAL EXPERTS SEEKING INFORMATION ON THE WALLEMBERG CASE HAVE BEEN ALLOWED ACCESS TO ARCHIVES IN THE SOVIET UNION WHICH WERE PREVIOUSLY CLOSED TO FOREIGNERS. ONE OF THESE GROUPS WAS A TEAM FROM THE NATIONAL SWEDISH FORENSIC LABORATORY. MEMBERS OF THE TEAM ARE SPECIALISTS IN THE ANALYSIS OF HANDWRITING AND DOCUMENTS. THE OTHER GROUP IS MADE UP OF REPRESENTATIVES OF THE WALLEMBERG COMMISSION - A INTERNATIONAL NON-GOVERNMENTAL BODY WHICH SEEKS THE TRUTH ABOUT WHAT ACTUALLY HAPPENED TO RAOUL WALLEMBERG.

AT CONSIDERABLE RISK TO HIMSELF, RAOUL WALLEMBERG SAVED THE LIVES OF THOUSANDS OF JEWS BY HELPING THEM ESCAPE HUNGARY DURING THE FINAL MONTHS OF THE GERMAN OCCUPATION OF THAT COUNTRY DURING WORLD WAR II. IN JANUARY 1945, HE WAS TAKEN INTO CUSTODY BY SOVIET AUTHORITIES AND TAKEN TO PRISON IN THE USSR. THE SOVIET POSITION THAT HE DIED IN 1947 HAS BEEN CONTRADICTED OVER THE YEARS BY WITNESSES WHO CLAIM TO HAVE SEEN WALLEMBERG ALIVE AFTER 1947.

THE TASS REPORT OF SEPTEMBER 4 REFERRED TO THE INVESTIGATION OF THE WALLEMBERG CASE BY BOTH OF THE TWO FOREIGN GROUPS VISITING THE USSR AND SAID: "THE CONCLUSIONS, DRAWN AS A RESULT OF TWO EXPERT EXAMINATIONS OF WALLEMBERG-RELATED DOCUMENTS AND THE EXAMINATION OF THE FILES OF THE VLADIMIR PRISON CONFIRM THAT THE ALLEGATIONS THAT RAOUL WALLEMBERG WAS ALIVE AFTER 1947 ARE NOT CONSISTENT WITH REALITY." THIS, HOWEVER, IS NOT WHAT MANY SWEDES BELIEVE.

DR. KOPP NOTED IN THE INTERVIEW WITH RFE/RL THAT THE SPECIALISTS FROM THE NATIONAL SWEDISH FORENSIC LABORATORY HAD WORKED IN THE USSR ON A CONTRACT BASIS FOR THE SWEDISH FOREIGN MINISTRY, AND THAT DUE TO SWEDISH SECRECY LAWS, HIS ORGANIZATION WOULDN'T SAY ANYTHING ABOUT THE INVESTIGATION UNTIL GIVEN PERMISSION TO DO SO. KOPP WAS WILLING TO SAY, HOWEVER, THAT THE NATIONAL SWEDISH FORENSIC LABORATORY "HAS NOT ISSUED A COMMON STATEMENT WITH THE SOVIETS," AND THAT "WE WOULDN'T HAVE SAID THE SAME THING AS TASS HAS DONE." FURTHERMORE, THE LABORATORY HAS YET TO PRESENT ITS WRITTEN REPORT TO THE SWEDISH FOREIGN MINISTRY, ALTHOUGH IT INTENDS TO DO SO IN THE IMMEDIATE FUTURE.

ASKED ABOUT SUGGESTIONS BEING MADE BY TASS ABOUT THE WALLEMBERG CASE, THE DEPUTY DIRECTOR OF THE SWEDISH FOREIGN MINISTRY, MARTIN HALLQUIST, TOLD RFE-RL THAT ALTHOUGH HE HAD SEEN THE TASS DISPATCH IN QUESTION, HE COULD NOT COMMENT ON IT, SINCE THE INVESTIGATION HAS YET TO BE COMPLETED.

SWEDISH MEDIA HAVE MADE NO REFERENCE TO THE TASS REPORT, AND MOST SWEDES ARE UNAWARE OF ITS EXISTENCE.

WHAT THE SWEDISH PUBLIC IS AWARE OF, HOWEVER, ARE A NUMBER OF ARTICLES IN THIS COUNTRY'S PRESS WHICH CONTRADICT IN A VERY DIRECT FASHION WHAT TASS HAD TO SAY ON WALLEMBERG'S FATE.

ON SEPTEMBER 3, THE INDEPENDENT NEWSPAPER SVENSKA DAGBLADET FEATURED AN ARTICLE ABOUT THE EFFORTS DURING THE LAST WEEK OF AUGUST OF AN INTERNATIONAL COMMISSION TO FIND REFERENCES TO WALLEMBERG IN THE ARCHIVES OF THE VLADIMIR PRISON, WHICH ARE KEPT IN A LOCATION 170 KILOMETERS NORTHEAST OF MOSCOW. IT NOTED THAT MANY WITNESSES CLAIM TO HAVE SEEN RAOUL WALLEMBERG ALIVE IN VLADIMIR PRISON DURING THE 1950'S. (PTO) BG/

E/W - (2) SOVIET VERSION OF WALLENBERG INVESTIGATION CONTRADICTED

THE SEPTEMBER 7 ISSUE OF DAGENS NYHETER CARRIED AN EDITORIAL ON THIS SUBJECT CALLING FOR INCREASED INTERNATIONAL PRESSURE ON THE SOVIET UNION. IT NOTED THAT SOVIET DECLARATIONS REGARDING WALLENBERG'S CASE HAVEN'T BEEN USEFUL, AND THAT THANKS TO INTERNATIONAL EFFORTS, SOME PROGRESS IS NOW BEING MADE. "THE FIRST FINDINGS OF AN INVESTIGATION IN THE VLADIMIR (ARCHIVES) OUTSIDE OF MOSCOW ARE A CHALLENGE TO THE MEN IN THE KREMLIN TO VIGOROUSLY ASSIST OTHERS IN THE CASTING OF LIGHT IN DARK CORNERS," COMMENTED DAGENS NYHETER.

THE EDITORIAL ADDED THAT IT IS DIFFICULT TO ACTUALLY REGARD THE INFORMATION WHICH THE WALLENBERG COMMISSION HAS COME UP WITH AS A BREAKTHROUGH, SINCE NO DIRECT EVIDENCE OF WALLENBERG'S POSSIBLE PRESENCE IN VLADIMIR PRISON WERE FOUND. THE COMMISSION MEMBERS DID FIND OUT, HOWEVER, THAT ALL PREVIOUS SOVIET VERSIONS OF WHAT HAPPENED TO WALLENBERG WERE APPARENTLY FALSE. "IT IS DEVASTATING TO DISCOVER THAT THE SOVIET AUTHORITIES HAVE NOT CONDUCTED AN INVESTIGATION OF THEIR OWN AT THE VLADIMIR PRISON DURING ALL THESE YEARS," COMMENTED DAGENS NYHETER.

THE SWEDISH NEWSPAPER REGRETTED ALL THE MISSED OPPORTUNITIES FOR ESTABLISHING THE TRUTH ABOUT WALLENBERG'S FATE. IT WENT ON TO SAY THAT IN EARLIER TIMES IT MAY HAVE BEEN POSSIBLE TO MAKE 'REPEATED AND NONCHALANT' STATEMENTS ABOUT WALLENBERG'S DEATH IN 1947, BUT THAT "GORBACHEV AND HIS MEN WON'T GO FREE. THE SOVIET PROSECUTOR'S OFFICE MUST BE PRESSURED INTO PERFORMING IT'S INVESTIGATORY DUTIES. THE FACT THAT WALLENBERG WAS IMPRISONED WITHOUT HAVING BEEN FOUND GUILTY OF ANYTHING IS A CRIME."

"IT IS ABSURD," SAID DAGENS NYHETER, "THAT THE THE KGB SECRET POLICE ORGANIZATION DIDN'T INVESTIGATE FURTHER WHEN A NUMBER OF WALLENBERG'S POSSESSIONS TURNED UP 'BY ACCIDENT' LAST YEAR.

"UP UNTIL NOW THE KGB HASN'T OPENED IT'S ARCHIVES FOR THE WALLENBERG COMMISSION. FOR THAT MATTER, IT HASN'T EVEN INDICATED ANY SIGN OF GROWING WILLINGNESS TO DO SO. THE WORLD IS WAITING," COMMENTED DAGENS NYHETER IN AN EDITORIAL FRIDAY. B6/

Wallenberg nem járt Vlagyimirban

Nem bukkant az 1943-ben Budapesten elrabolt, majd a Szovjetunióban eltűnt svéd diplomata nyomára az a Raoul Wallenberg Nemzetközi Bizottság, amely először kapott lehetőséget arra, hogy a szovjet archívumokban kutasson. Most a vlagyimiri börtön irattárát vizsgálták át.

Az 1930-es, 40-es években volt foglyoktól többször felröppent olyan hír, hogy Wallenberget börtönben, lágerben látták, és a leggyakrabban a vlagyimiri különleges börtönt említették. Több mint százszor személyi kartont néstek át, ezeröttszáz gyanúsítat számításokkal vizsgáltak, de semmi nyomát nem leltek annak, hogy Raoul Wallenberg járt volna ebben a börtönben.

A külföldiekre vonatkozó anyagokat korlátlan ideig őrizni kell a börtönök irattá-

raiban, ezért a bizottság továbbra is eredményt vár. Arról meggyőződtek, hogy a szovjet hatóságok korábban nem vizsgálták át tüzetesen ezt az irattárat. Találtak csupán számmal jelölt adatlaponkat. Úgy vélik, hogy a KGB irattárainak átvizsgálása révén tárható fel végérvényesen Raoul Wallenberg sorsa.

Szovjet részről a hivatalos közlés továbbra is az a memorandum, amelyet 1957-ben adtak át Moszkvában a svéd nagykövetnek, és amely szerint Wallenberg 1947-ben a lubjankai börtönben meghalt.

M. L. L.

•

Csüsbörtönök átadták az amerikai Holocaust Tanács legmagasabb kitüntetését Giorgio Perlascoinak, budapesti zsidók ezrei megmentőjének. (MTI)

Nyílt levél Gorbacsovhoz

Mi az igazság Wallenberg körül?

Moszkvai tudósításokból

A szovjet Wallenberg Bizottság kétségét fejezi ki, hogy csakugyan helytálló-e Gromiko 1947-ben tett bejelentése, miszerint Wallenberg 1937. július 17-én elhunyt a Ljubljanka börtönben.

A nyílt levelet, amelyet a Ljubitszternaja Gazeta tett közzé, Mihail Gorbacsov elnöknek címezte a bizottság, és kéri, hogy elnöki rendelkezésben nyilvánítsa vétkeknél szokot a személyeket, akik térvénytelenül letartóztatták a „hasznodik azand a nagy humanistáit”.

A nyílt levél aláírói követelik azt is, hogy derüljön fény Wallenberg letartóztatásának elődei okaira és derítsék fel azt is: miért nem volt ellene és rojtója. Langenfeldt ellen bírósági ítélet. Sajtóértékzetlen szeszengatik szerdán - eddigi tapasztalataikat annak a nemzetközi antotózoportnak tagjai, amely a Budapesti 1945-ben Moszkvába szállított Raoul Wallenberg svéd diplomata sorsát szeretné tisztázni. A csoport megállapította a szovjet hatóságok semmiféle vizsgálatot nem folytatottak Vlagyimirban, bár a svéd kormány az oitani börtönből kiszabadult külföldiek beszámolóit alapján többször tájékoztatta Moszkvát, hogy Wallenberg az ötvenes években Vlagyimirban raboskodott. Minden nemcsak a Wallenberg 1947-ben bekövetkezett haláláról, sőt Gromiko-emiákiratot és szovjet álláspontot foszítja meg hitelét, hanem megkérdőjeleli erkölcsi alapállásukat is, hiszen állításukat semmiféle vizsgálatot nem támasztották alá” — hangoztaták.

N. S. L.

Hivatalos közlés Moszkvában

Kriminológusok bizonyítékai szerint Wallenberg már nem élt 1947 után

Moszkvából jelenti az MTI: Nem felelnek meg a valóságnak azok az állítások, hogy Raoul Wallenberg svéd diplomata 1947 után is élt volna, s a vlagyimiri börtönben tartották fogva — közölte kedden a szovjet külügyminisztérium sajtófőosztálya azokat a kutatásokat összegezve, amelyeket svéd kriminológiai és más nemzetközi szakértők bevonásával folytattak a Szovjetunióban.

A Budapesten 1945-ben a szovjet hatóságok által őrizetbe vett, s a Szovjetunióba szállított svéd-diplomata sorsának felderítésére augusztus végén Moszkvában járt a svéd állami kriminológiai laboratórium szakértői csoportja. Azt vizsgálták, valódi-e a ljubljankai börtön egészségügyi szolgálata vezetőjének jelentése, amelyben Szmolcov konstatálja Wallenberg halálát. A szovjet szakemberek bevonásával végezett grafológiai vizsgálatok azt igazolták — s ezt a svéd szakértők

is alátámasztották —, hogy valóban a börtönorvos írta a halál beálltáról szóló jelentést, amelynek papírja, tintája megfelel az adott időszakban használatos eszközöknek. Így valószínűsíthető, hogy valódi a jelentésben szereplő 1947-es dátum.

Augusztus végén a Wallenberg sorsát nyomozó nemzetközi munkacsoport tagjai is a Szovjetunióba érkeztek, hogy megvizsgálják a vlagyimiri 2. számú börtön kartotékját; állítólag a svéd diplomata ötvenes években ott tartották őrizetben. A szovjet belügyi, állambiztonsági és igazságügyi szervek segítségével a csoport átnézhetné az archívumokat, de a vlagyimiri börtön kartotékjában nem találtak adatokat, vagy valamiféle utalást arra, hogy Wallenberget itt tartották volna fogva — hangzik a szovjet külügyminisztérium sajtóközleménye.

CN0071

A-WIRE

05-SEP-1990 16:33:33

E/W -- 1630 INTRO WALLENBERG (NEW STORY)

(MOSCOW, SEPTEMBER 5)

AN INTERNATIONAL COMMISSION SAYS IT IS NOT YET SATISFIED THAT IT HAS THE FULL STORY ON THE FATE OF SWEDISH DIPLOMAT RAUL WALLENBERG.

MEMBERS OF THE COMMISSION TOLD REPORTERS IN MOSCOW TODAY THAT THE KGB HAS RECORDS WHICH COULD SHED LIGHT ON THE MATTER AND IT HAS ASKED TO SEE THEM.

THE SOVIET UNION SAYS WALLENBERG DIED OF A HEART ATTACK IN THE KGB'S LUBYANKA PRISON IN MOSCOW IN 1947.

THE COMMISSION LAST WEEK VISITED VLADIMIR PRISON NUMBER TWO NEAR MOSCOW. SOME FORMER PRISONERS HAVE SAID THEY SAW WALLENBERG THERE LONG AFTER THE DAY SOVIET AUTHORITIES SAY HE DIED.

COMMISSIONERS SAID THEY WERE TOLD AT VLADIMIR THAT THE KGB HAD FILES ON FOREIGN PRISONERS KEPT THERE. THEY SAY THEY WANT TO SEE THESE FILES.

ONE OF THE COMMISSION MEMBERS IS CROWID LUBARSKY, A FORMER VLADIMIR PRISON INMATE. HE SAID THE FACT THAT THE KGB FOUND AND RETURNED SOME OF WALLEBERG'S PERSONAL EFFECTS TO THE FAMILY LAST YEAR INDICATES THAT THE KGB HAS A FILE ON WALLENBERG.

OTHER COMMISSIONERS INCLUDE ANOTHER FORMER VLADIMIR PRISONER, WALLENBERG'S BROTHER, AND MEMBERS FROM SWEDEN AND CANADA.

WALLENBERG WAS A SWEDISH DIPLOMAT IN BUDAPEST DURING WORLD WAR TWO. HE IS CREDITED WITH SAVING THOUSANDS OF HUNGARIANS, INCLUDING MANY JEWS, FROM DEPORTATION TO NAZI CONCENTRATION CAMPS. BUT IN 1945, WALLENBERG WAS ARRESTED BY SOVIET AUTHORITIES AND TAKEN TO MOSCOW. THE SOVIET UNION REPORTED HIS DEATH 12 YEARS LATER, BUT MANY IN THE WEST INCLUDING HIS FAMILY HAVE NEVER ACCEPTED THE SOVIET EXPLANATION.

(CMD/REUTER/AP)

SUMMARY: AN INTERNATIONAL COMMISSION SAYS IT IS NOT YET SATISFIED THAT IT HAS THE FULL STORY ON THE FATE OF SWEDISH DIPLOMAT RAUL WALLENBERG. MEMBERS OF THE COMMISSION TOLD REPORTERS IN MOSCOW TODAY THAT THE KGB HAS RECORDS WHICH COULD SHED LIGHT ON THE MATTER AND IT HAS ASKED TO SEE THEM. THE SOVIET UNION SAYS WALLENBERG DIED OF A HEART ATTACK IN THE KGB'S LUBYANKA PRISON IN MOSCOW IN 1947. THE COMMISSION LAST WEEK VISITED VLADIMIR PRISON NUMBER TWO NEAR MOSCOW. SOME FORMER PRISONERS HAVE SAID THEY SAW WALLENBERG THERE LONG AFTER THE DAY SOVIET AUTHORITIES SAY HE DIED. LA/DW

E/W -- COMMISSION REPORTS FINDINGS IN WALLENBERG CASE

MOSCOW, SEPT 5, REUTER - AN INTERNATIONAL COMMISSION HAS ASKED FOR ACCESS TO KGB ARCHIVES IN HOPES OF SOLVING THE DISAPPEARANCE OF RAOUL WALLENBERG, THE SAVIOUR OF THOUSANDS OF HUNGARIAN JEWS DURING WORLD WAR TWO.

"THE TRAILS TEND TO CONVERGE IN THE KGB. THEIR ARCHIVES ARE NO LESS IMPORTANT THAN THE INTERIOR MINISTRY ARCHIVES WHICH ARE BEING OPENED TO US," IRWIN COTLER, A CANADIAN PROFESSOR LEADING THE COMMISSION, TOLD A NEWS CONFERENCE IN MOSCOW ON WEDNESDAY.

THEY HAVE BEEN PROMISED KGB COOPERATION BUT HAVE YET TO BE ALLOWED TO SEE KGB DOCUMENTS.

SOVIET HISTORIAN MIKHAIL CHLENOV SAID THEY MET THE DEPUTY CHIEF OF KGB ARCHIVES ON WEDNESDAY AND WERE SEEKING SECURITY POLICE CHIEF VLADIMIR KRYUCHKOV'S HELP TO GET INTO THEM.

"WE WERE TOLD THAT THE WALLENBERG CASE HAS THE GREEN LIGHT AT THE KGB AND THEY ARE CONDUCTING A VERY SERIOUS SEARCH," HE SAID. "WE DON'T HAVE ANY REASON TO DOUBT THEIR WORD. BUT UNTIL NOW THEY HAVE KEPT THEIR ARCHIVES SECRET."

"TODAY WE OFFICIALLY REQUESTED A MEETING WITH THE KGB OFFICIALS WHO HAVE THE RIGHT TO DECIDE WHETHER WE GET WHAT WE WANT," HE SAID. "WE ARE WAITING FOR AN ANSWER."

LAST WEEK COMMISSION MEMBERS, INCLUDING SOVIET CITIZENS, VISITED VLADIMIR PRISON NEAR MOSCOW WHERE WITNESSES SAID THE SWEDISH DIPLOMAT HAD BEEN HELD. THEY WERE TOLD FOREIGN PRISONERS' DOSSIERS HAD BEEN TRANSFERRED TO KGB POLICE FILES.

THE TRIP TO VLADIMIR PRISON WAS THE FIRST TIME SOVIET OFFICIALS AGREED TO OPEN FILES ABOUT WALLENBERG, ACCORDING TO COTLER WHO HAS SPENT A DECADE ON THE CASE.

WALLENBERG WAS LAST SEEN IN JANUARY 1945 GOING TO SEE THE COMMANDER OF SOVIET TROOPS OCCUPYING BUDAPEST AFTER THE NAZI RETREAT FROM HUNGARY.

MOSCOW SAYS HE DIED OF A HEART ATTACK IN THE LUBYANKA PRISON ON JULY 17, 1947, BUT SWEDEN HAS NEVER ACCEPTED THE EXPLANATION.

MEMBERS OF THE COMMISSION DENIED A REPORT BY A SOVIET NEWS AGENCY SAYING THEY FOUND NO EVIDENCE OF WALLENBERG'S PRESENCE IN VLADIMIR PRISON.

WHILE THEY FOUND NO DOCUMENTS TRACEABLE TO WALLENBERG, THEY DID FIND FILES ON PRISONERS WHO SAID THEY SAW WALLENBERG THERE OR HEARD HE WAS PRESENT.

THE FILES INDICATED THE WITNESSES WERE ALL IMPRISONED IN ONE PART OF THE PRISON, SUGGESTING WALLENBERG MAY HAVE BEEN HELD THERE, SAID MARTIN MAKINEN, AN AMERICAN PROFESSOR WHO HIMSELF WAS ONCE A POLITICAL PRISONER IN VLADIMIR.

CRONID LUBARSKY, ANOTHER FORMER VLADIMIR PRISONER, SAID THE KGB'S HANDING OVER LAST OCTOBER OF WALLENBERG'S PERSONAL EFFECTS TO HIS FAMILY INDICATED THEY STILL HAD A FILE ON HIM.

A SOVIET GROUP, THE ALL-UNION RAOUL WALLENBERG SOCIETY, APPEALED ON WEDNESDAY TO PRESIDENT MIKHAIL GORBACHEV TO ACKNOWLEDGE STATE GUILT IN THE "ILLEGAL ARREST AND REPRESSION" OF WALLENBERG. THEIR LETTER WAS PUBLISHED IN LITERATURNAYA GAZETA.

WALLENBERG WAS HAILED AS A HERO OF THE STRUGGLE TO SAVE JEWS FROM NAZI EXTERMINATION AND HAS BEEN HONOURED IN MANY COUNTRIES, INCLUDING ISRAEL.

USING HIS SWEDISH DIPLOMATIC STATUS TO MOVE AROUND, HE TOOK JEWS UNDER HIS PERSONAL PROTECTION, COMMANDEERED ABANDONED BUILDINGS AND ISSUED SPECIAL SWEDISH PASSPORTS ENSURING IMMUNITY FROM NAZI DEPORTATION.

MOSCOW, SEPT. 5 (AP) -- AN INTERNATIONAL COMMISSION CONCLUDED WEDNESDAY THAT THE SOVIET GOVERNMENT ISSUED MISLEADING STATEMENTS ON THE FATE OF SWEDISH DIPLOMAT RAOUL WALLENBERG, WHO WAS ARRESTED BY THE SOVIETS ON SPYING CHARGES IN 1945.

THE COMMISSION, COMPOSED OF SOVIET, SWEDISH, U.S. AND CANADIAN MEMBERS, REPORTED THAT ITS INVESTIGATION OF THE CONDUCT OF SOVIET AUTHORITIES IN THE CASE "BRINGS INTO QUESTION THEIR MORAL STANDING" IN THE MATTER.

(PTO)

E/W - WALLEMBERG COMMISSION SAYS SOVIETS LIED ABOUT INVESTIGATION

WASHINGTON, SEPT. 6 (SPECIAL) - THE FOLLOWING ARTICLE BY VINCENT J. SCHODOLSKI APPEARS TODAY IN THE CHICAGO TRIBUNE:

MOSCOW - MEMBERS OF AN INTERNATIONAL COMMISSION INVESTIGATING THE FATE OF RAUL WALLEMBERG SAID WEDNESDAY THAT DESPITE SOVIET CLAIMS TO THE CONTRARY, THERE HAS NEVER BEEN A SERIOUS INVESTIGATION OF THE SWEDISH DIPLOMAT'S DISAPPEARANCE.

THE COMMISSION, COMPOSED OF SOVIET AND FOREIGN INVESTIGATORS, ALSO CHARGED THAT THE KGB IS STILL WITHHOLDING FILES THAT WOULD REVEAL WHAT HAPPENED TO WALLEMBERG AFTER SOVIET MILITARY OFFICERS ARRESTED HIM AT THE END OF WORLD WAR II.

WALLEMBERG IS CREDITED WITH SAVING THOUSANDS OF JEWS IN WARTIME HUNGARY BY ISSUING THEM SWEDISH IDENTITY PAPERS. HE WAS ARRESTED IN BUDAPEST, WHERE HE SERVED IN THE SWEDISH LEGATION.

THE 10-MEMBER INVESTIGATING PANEL WAS ALLOWED TO MAKE THE FIRST INDEPENDENT EXAMINATION OF FILES AT THE STATE PRISON IN THE TOWN OF VLADIMIR, ONE OF THE PLACES WHERE FORMER PRISONERS REPORTED SEEING WALLEMBERG YEARS AFTER 1947, WHEN THE SOVIETS SAY HE DIED.

COMMISSION MEMBERS SAID THEIR INVESTIGATION ADDS WEIGHT TO THE CONCLUSION THAT WALLEMBERG WAS STILL IN VLADIMIR PRISON DURING THE 1950S, BASED ON A WEEKLONG STUDY OF MORE THAN 104,000 PRISON REGISTRATION CARDS AND INTERVIEWS WITH PRISON OFFICIALS.

"WE HAVE FOUND THAT THE SOVIET UNION NEVER CONDUCTED ANY INVESTIGATION AT VLADIMIR PRISON," SAID A FORMAL STATEMENT BY THE SOVIET-INTERNATIONAL JOINT COMMISSION ON THE FATE AND WHEREABOUTS OF RAUL WALLEMBERG.

"PRISON ARCHIVES WERE NOT EXAMINED, PRISON OFFICIALS WERE NOT INTERVIEWED AND WITNESSES WHOSE TESTIMONY WAS RELEVANT WERE NOT EXAMINED, UNDER OATH, OR OTHERWISE," THE STATEMENT SAID.

COMMISSION MEMBERS SAID THEIR FINDINGS CALL INTO DOUBT ALL OF THE SOVIET GOVERNMENT'S PREVIOUS STATEMENTS ABOUT WALLEMBERG, ESPECIALLY A 1957 MEMORANDUM BY FOREIGN MINISTER ANDREI GROMYKO ASSERTING THAT HE HAD DIED OF A HEART ATTACK IN MOSCOW'S LEFORTOVO PRISON ON JULY 17, 1947.

"THIS DISCOVERY IS PAINFUL," SAID IRWIN COTLER, A HUMAN RIGHTS LAWYER AND COMMISSION MEMBER FROM CANADA. "IT DISCREDITS THE GROMYKO MEMORANDUM AND ALL SUBSEQUENT STATEMENTS."

THE COMMISSION PRAISED THE SOVIET INTERIOR MINISTRY FOR ALLOWING IT UNPRECEDENTED ACCESS TO ARCHIVES AND SAID IT IS NOW CLEAR THAT MANY OF THE MOST CRUCIAL DOCUMENTS ARE IN THE KGB'S TOP-SECRET ARCHIVES.

COMMISSION MEMBERS, INCLUDING WALLEMBERG'S HALF-BROTHER, GUY VON DARDEL, AND SWEDISH DIPLOMATS SAID A DEPUTY DIRECTOR OF THE KGB'S ARCHIVES ASSURED THEM ON WEDNESDAY THAT THE AGENCY IS NOW PREPARED TO COOPERATE FULLY IN THE WALLEMBERG CASE.

AMONG THE COMMISSION MEMBERS IS UNIVERSITY OF CHICAGO PROFESSOR HARVIN MAKINEN, A POLITICAL PRISONER AT VLADIMIR PRISON FROM 1961 TO 1963 AFTER HE WAS SENTENCED IN KIEV TO AN EIGHT-YEAR TERM FOR ESPIONAGE.

MAKINEN SAID THE PRISON'S BLOCK NO. 2, WHERE HE WAS HELD, WAS THE SAME ONE WHERE MANY FORMER PRISONERS CLAIM TO HAVE SEEN WALLEMBERG. HE SAID THE PRISON WAS THEN AND IS NOW WELL-DESIGNED TO ISOLATE PRISONERS FROM ONE ANOTHER.

THE COMMISSION MEMBERS SAID THEIR PAINSTAKING REVIEW OF VLADIMIR PRISON DOCUMENTS TURNED UP 1,400 IDENTIFICATION CARDS THAT WARRANT MORE STUDY. (PTO)

(KEK.)

- Gorbacsovnak ismét jó a viszonya Jelcinnel.
(Ismétlés. Lásd a 243. oldalon.)

Bukarestben jegyre adják a cukrot és az étolajat, amíg fel nem dolgozzák az idei termést. Romániában a kenyérhiány miatt a fogyasztás önkéntes csökkentésére kérték a lakosságot. Ehhez a kormány megadta a napi vidéki és városi fogyasztás fejadagját is. Cáfolták ugyanakkor hogy hivatalos kenyér adagolásról va szó Romániában.

Svéd szakértők vizsgálatai^{ho} alapján a szovjet külügyminisztérium megerősítette, hogy az 1945-ben Magyarországról a SzU-ba hurcolt Raul Wallenberg svéd diplomata 1947-ben meghalt a moszkvai Ljubjanka börtönben. A svéd szakemberek elemezték a Wallenberg haláláról készített korabeli jelentést és megállapították, hogy tényleg a börtönorvos írta alá a papírt, amelyről kimutatták, hogy valóban 1947-ben használták.

Az ismert szlovákiai magyar politikus TURAI MIKLÓS szerint kölcsönös engedményekr evan szükség a csehszlovák szövetségi és a szlovák kormány között a nemzetiégi kérdés rendezéséhez. Prágában M. Calfa szövetségi miniszterlenökkel tárgyalva egyetértettek abban, hogy a ki-sebbségi kérdés megoldásának összhangban kell lennie a nemzetközi megállapodásokkal.

A magyar külpolitika hírei:

A magyar és a szovjet kormány megállapodott, hogy még e hónap közepén Budapetsen tárgyalásokat tartanak a szovjet csapatkivonással összefüggő kérdésekről. A két küldöttség a külgazdasági miniszterek vezetéseivel ül össze és a megbeszéléseken résztvesznek az érdekelt szaktárcák magasraang képviselői is.

ANTALL JÓZSEF miniszterelnök Ivan Abuimov szovjet nagykövetet fogadva hangsúlyozta, hogy kabinetje nagy jelentőséget tulajdonít a tárgyalások eredményességének. A kormányfő megerősítette, hogy Magyarország hosszú távú gazdasági érdekének tekinti a SzU-val folytatott kereskedelmet, amely feltehetőleg egyre inkább az egyes köztársaságokkal közvetlenül realizálódik.

A magyar miniszterelnök és az új budapesti csehszlovák nagykövet meg-

UdSSR Wallenberg-Akten öffnen

Moskau (Reuter) — Das Schicksal Raoul Wallenbergs, der während des Zweiten Weltkriegs Tausende ungarische Juden rettete, kann möglicherweise bald geklärt werden. Nach Angaben einer internationalen Untersuchungskommission zum Fall Wallenberg erklärte sich die Sowjetunion jetzt bereit, ihre Archive zu öffnen und alle Akten zur Einsicht zu geben, die Aufschluß über das Verschwinden des Diplomaten nach dem Krieg geben können. „Sie erwägen jetzt, daß er nicht zu dem Zeitpunkt starb, den die Sowjetunion angegeben hatte“, sagte Kommissionschef Irwin Cutler in Moskau. Die Sowjetunion hatte bisher erklärt, Wallenberg sei am 17. Juli 1947 im Moskauer Gefängnis Lubjanks gestorben.

Schweiz unterstützt Systemwechsel in Ungarn

Budapest (MTI) — Der ungarische Außenminister Géza Jeszenszky und sein zu einem offiziellen Besuch in Budapest weilender Schweizer Amtskollege René Felber haben am Montag eine Erklärung unterzeichnet, in der die Regierungen beider Länder den Willen zur Zusammenarbeit bekunden.

Ziel der Absichtserklärung ist es, den Systemwechsel in Ungarn und die sich daraus ergebenden politischen, wirtschaftlichen und sozialen Wandlungsprozesse zu unterstützen. Vereinhart wurden u. a. Seminare und Studienreisen, bei denen sich ungarische Fachleute über das schweizerische Staatswesen, das Kommunalwesen, die Minderheitenpolitik und die Arbeit der Legislativen informieren können. Der Erklärung zufolge soll sich die Zusammenarbeit auch auf die Bereiche von Kultur, Wissenschaft und Umweltschutz erstrecken.

Die Freien Demokraten kündigten an, daß sie 25 Änderungsvorschläge einbringen wollen. Nach der allgemeinen Debatte wird das Thema in einer weiteren Lesung sowie aufgrund der Stellungnahmen der zuständigen Ausschüsse weiterbehandelt.

Vor Beginn der Tagesordnung ergriff Staatspräsident Árpád Göncz das Wort, der die Abgeordneten aufrief, in den Diskussionen Mäßigung an den Tag zu legen und gegenseitig von Unterstellungen Abstand zu nehmen. Auch sollten die Parlamentarier darauf bedacht sein, mit ihren Äußerungen nicht den außenpolitischen Interessen des Landes zu schaden.

DDRSSR-Außenminister Eduard Schwarznade mit seinem ägyptischen Amtskollegen **Emad Momen**. Dieser übergab eine Botschaft seines Staatspräsidenten **Mubarak** an **Michail Gorbatschow**.

Abtreibungsfrage blockiert Konsens über Einigungsvertrag

Bonn (DPA/Reuter) — Die Spitzenvertreter der Regierungskoalition und der SPD-Opposition haben bei einer vierstündigen Sitzung in der Nacht zum Montag im Bonner Kanzleramt noch keine Übereinstimmung in den strittigen Fragen des Einigungsvertrages mit der DDR gefunden.

Vor allem beim Problem der Abtreibung, aber auch bei einzelnen Aspekten der Vermögensregelung und des öffentlichen Dienstes in der DDR vereinbarten die Partei- und Fraktionschefs von CDU, SPD, FDP und CSU weitere Gespräche auf Experten- und ein erneutes Spitzentreffen am Mittwoch.

SPD-Kanzlerkandidat **Oskar Lafontaine** unterstrich vor Journalisten, seine Partei werde einer unterschiedlichen Behandlung von Frauen aus dem Bundesgebiet und der DDR beim Abtreibungsrecht nicht zustimmen. Die FDP stehe der SPD in dieser Frage sehr nahe, während die Union offenbar große Probleme habe, eine mehrheitsfähige Lösung zu finden.

Die CDU hat am Montag im Streit um das Abtreibungsrecht erstmals Kompromißbereitschaft erkennen lassen. Nach Berstungen von CDU-Präsidentium und Vorstand sagte Generalsekretär **Volker Rühe** in Bonn vor Journalisten, dies sei kein „Koalitionsproblem“, da man die Sozialdemokraten für die Zwei-

Drittel-Mehrheit für den Einigungsvertrag brauche. Es sei „ganz wichtig“, daß das Abkommen vor dem Beitritt der DDR am 3. Oktober zustande komme.

Mainz — Die Wähler würden sich nach einer am Montag veröffentlichten Umfrage zur Zeit für eine absolute Mehrheit der Bonner Koalition im ersten gesamtdeutschen Bundestag entscheiden. Zu diesem Ergebnis kamen zwei repräsentative Um-

frage der schungsgruppe des ZD Anstalt am dung „Politik“ erzielte die Umfrage 44 Prozent, die nen und die nen Gruppen 70 zusammen Alle andere auf nur drei

Heftige rumänische Antwort

Bukarest (MTI) — Das rumänische Außenministerium hat in einer von der Nachrichtenagentur Kompress veröffentlichten Note auf die Erklärung des ungarischen Außenministeriums vom 25. August reagiert. Darin wird behauptet, ein halbes Jahrhundert nach dem zweiten Wiener Schiedspruch versuchten erneut „revanchistische und revisionistische Kräfte“ die Ruhe des rumänischen Volkes zu stören und den Frieden des Kontinents zu bedrohen. Dieser Versuch, das Rad der Geschichte zurückzudrehen und in den zwischenstaatlichen Beziehungen den Stil „totalitären Regimes faschistischen, horthystischen und stalinistischen Typs“ beizubehalten, werde entschieden zurückgewiesen.

In der Erklärung des ungarischen Außen-

schon. Außen Sorge darüber gebracht wor stische Gru anlässlich des zweiten Wien in den über besiedelten börgens provv tionen planen.

LEICHTA

Sofia — Erw den am Montz slawien) eröff tik-Europa-met tonlauf — Dan (Portugal), 2. Rebio-Lelut (I Kugelstoßen trid Kumberru, sowската (SU).

Daily News 90. 8. 28.

CND112

A-WIRE

28-AUG-1990 20:06:46

B10

E/W - SWEDISH OFFICIALS BEGIN EXAMINING WALLEMBERG PAPERS
MOSCOW, AUG 27 (CMD/TASS-IN-ENGLISH) -- A GROUP OF SWEDISH

FORENSIC EXPERTS IS STUDYING A 1947 SOVIET DEATH CERTIFICATE AND
OTHER DOCUMENTS RELATING TO SWEDISH DIPLOMAT RAOUL WALLEMBERG.

SOVIET FOREIGN MINISTRY SPOKESMAN GENNADY GERASIMOV SAID TODAY
THE SWEDISH EXPERTS HAVE BEEN WORKING AT THE USSR JUSTICE MINISTRY'S
FORENSIC RESEARCH INSTITUTE SINCE LAST WEDNESDAY (AUG 22).

HE SAID OTHER EXPERTS BEGAN WORKING TODAY AT THE VLADIMIR PRISON
ARCHIVES. THE USSR HAS JUST AGREED TO ALLOW AN INTERNATIONAL GROUP TO
HAVE ACCESS TO GOVERNMENT ARCHIVES ON WALLEMBERG.

WALLEMBERG IS CREDITED WITH SAVING THOUSANDS OF HUNGARIAN JEWS
FROM THE NAZIS DURING WORLD WAR TWO. HE WAS SEIZED BY SOVIET TROOPS
IN 1945 AND DISAPPEARED.

SOVIET AUTHORITIES HAVE MAINTAINED HE DIED IN A MOSCOW PRISON IN
1947 BUT THERE ARE REPORTS THAT HE WAS SEEN ALIVE YEARS AFTERWARD.
GERASIMOV SAID THE STUDY'S RESULTS WILL BE MADE PUBLIC WHEN IT IS
COMPLETE. NO/CB

CN0095

A-WIRE

27-AUG-1990 19:55:12

E/W - 2000 INTRO WALLENBERG (NEW TODAY)
(MOSCOW, AUGUST 27)

AN INTERNATIONAL GROUP SAID TODAY THE KGB AND OTHER SOVIET AGENCIES HAVE AGREED TO OPEN THEIR FILES FOR AN INVESTIGATION INTO THE FATE OF RAOUL WALLENBERG. D, 10

THE SWEDISH DIPLOMAT IS CREDITED WITH SAVING THOUSANDS OF HUNGARIAN JEWS FROM THE NAZIS DURING WORLD WAR TWO. HE WAS SEIZED BY SOVIET TROOPS IN 1945 AND DISAPPEARED.

SOVIET AUTHORITIES HAVE MAINTAINED THAT HE DIED IN PRISON IN 1947 BUT THERE ARE REPORTS THAT HE WAS SEEN ALIVE YEARS AFTERWARD.

IRWIN COTLER, CHAIRMAN OF AN INTERNATIONAL COMMISSION THAT'S NOW IN MOSCOW TO INVESTIGATE THE CASE, SAYS THE EVIDENCE IS INCONTROVERTIBLE THAT WALLENBERG DID NOT DIE IN 1947 AS THE SOVIET UNION SAYS.

COTLER TOLD A NEWS CONFERENCE AT THE SWEDISH EMBASSY THAT THE KGB, THE SOVIET FOREIGN MINISTRY AND THE INTERIOR MINISTRY HAVE ALL AGREED TO HELP THE COMMISSION.

COTLER SAYS "THEY ARE NOW ENTERTAINING THE POSSIBILITY THAT HE DID NOT DIE WHEN THE SOVIET UNION SAID HE DID."

COMMISSION MEMBERS ALSO HAVE BEEN TOLD THEY WILL BE ALLOWED TO VISIT PRISONS WHERE WALLENBERG WAS BELIEVED TO HAVE BEEN HELD.

(NCA/REUTER/AP)

SUMMARY: AN INTERNATIONAL GROUP SAID TODAY THE KGB AND OTHER SOVIET AGENCIES HAVE AGREED TO OPEN THEIR FILES FOR AN INVESTIGATION INTO THE FATE OF RAOUL WALLENBERG. THE SWEDISH DIPLOMAT IS CREDITED WITH SAVING THOUSANDS OF HUNGARIAN JEWS FROM THE NAZIS DURING WORLD WAR TWO. HE WAS SEIZED BY SOVIET TROOPS IN 1945 AND DISAPPEARED. SOVIET AUTHORITIES HAVE MAINTAINED THAT HE DIED IN PRISON IN 1947 BUT THERE ARE REPORTS THAT HE WAS SEEN ALIVE YEARS AFTERWARD. IRWIN COTLER, CHAIRMAN OF AN INTERNATIONAL COMMISSION THAT'S NOW IN MOSCOW TO INVESTIGATE THE CASE, SAID THE KGB, THE SOVIET FOREIGN MINISTRY AND THE INTERIOR MINISTRY HAVE ALL AGREED TO HELP THE COMMISSION.

1Z/OR

USSR - KGB TO OPEN FILES FOR INVESTIGATION INTO WALLENBERG'S FATE

MOSCOW, AUG. 27 (AP) - AN INTERNATIONAL GROUP SAID MONDAY THE KGB AND OTHER SOVIET AGENCIES HAVE AGREED TO OPEN THEIR FILES TO HELP DETERMINE WHETHER SWEDISH DIPLOMAT RAOUL WALLENBERG DIED IN A MOSCOW PRISON DECADES AGO.

WALLENBERG IS CREDITED WITH SAVING TENS OF THOUSANDS OF HUNGARIAN JEWS FROM THE NAZIS DURING WORLD WAR II, BUT VANISHED AFTER HE WAS ARRESTED IN BUDAPEST ON SPYING CHARGES IN 1945.

SOVIET AUTHORITIES HAVE LONG MAINTAINED HE DIED IN THE KGB'S LUBYANKA PRISON IN 1947, BUT WALLENBERG'S RELATIVES SAY THEY HAVE RECEIVED REPORTS HE IS ALIVE AND DETAINED ELSEWHERE IN THE SOVIET UNION. HE WOULD NOW BE 77.

"THE EVIDENCE IS INCONTROVERTIBLE THAT RAOUL WALLENBERG DID NOT DIE IN 1947, COMPELLING THAT HE WAS ALIVE IN THE 50S AND 60S, AND CREDIBLE THAT HE WAS ALIVE THEREAFTER," SAID IRWIN COTLER, A CANADIAN LAWYER WHO HAS SPENT 10 YEARS INVESTIGATING WALLENBERG'S FATE.

COTLER TOLD A NEWS CONFERENCE THAT AN INTERNATIONAL COMMISSION IS PROCEEDING ON THE PREMISE THAT WALLENBERG "MAY STILL BE ALIVE, THOUGH POSSIBLY UNDER ANOTHER IDENTITY."

BESIDES COTLER, COMMISSION MEMBERS INCLUDE WALLENBERG'S HALF-BROTHER, GUY VON DARDEL; SEVERAL SOVIET JOURNALISTS AND HISTORIANS; AND TWO FORMER SOVIET POLITICAL PRISONERS -- CRONID LUBARSKI, AN EDITOR, AND MARVIN MAKINEN, NOW CHAIRMAN OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO'S BIOCHEMISTRY DEPARTMENT.

COTLER TOLD REPORTERS AT THE SWEDISH EMBASSY THAT THE KGB, THE SOVIET FOREIGN MINISTRY AND THE INTERIOR MINISTRY HAD ALL AGREED TO HELP THE COMMISSION.

"WE HAVE BEEN TOLD THAT WE WILL BE GIVEN ACCESS TO ALL FILES ON THE WALLENBERG AFFAIRS," HE SAID. "THEREFORE, I INTERPRET ALL FILES TO INCLUDE KGB FILES."

COTLER SAID THE COMMISSION WAS GRANTED PERMISSION TO TRAVEL MONDAY TO VLADIMIR PRISON, 12 MILES (20 KILOMETERS) OUTSIDE MOSCOW, WHERE WALLENBERG ALLEGEDLY HAS BEEN SIGHTED.

PRISON OFFICIALS HAVE AGREED TO ALLOW COMMISSION MEMBERS TO EXAMINE THEIR ARCHIVES -- INCLUDING 10,000 REGISTRATION CARDS -- AND INTERVIEW PRESENT AND FORMER INMATES, GUARDS AND ADMINISTRATORS, COTLER SAID.

LAST OCTOBER, SOVIET OFFICIALS EXPRESSED REMORSE FOR THE FIRST TIME OVER THE ARREST OF WALLENBERG, A LUTHERAN WHO SAVED AN ESTIMATED 20,000 JEWS FROM NAZI GAS CHAMBERS BY SHELTERING THEM AND ISSUING THEM FALSE PASSPORTS.

WALLENBERG, A MEMBER OF A PROMINENT FAMILY OF BANKERS AND INDUSTRIALISTS, REPEATEDLY RISKED HIS LIFE BY HIDING JEWS IN HOUSES HE BOUGHT OR RENTED, OFTEN WITH HIS OWN MONEY. IN THE FINAL DAYS BEFORE THE LIBERATION OF BUDAPEST, WALLENBERG PERSUADED THE NAZIS TO CANCEL A PLAN TO KILL 70,000 JEWS WHO WERE STILL LIVING IN THE CITY'S GHETTO.

IN 1981, HE WAS MADE AN HONORARY CITIZEN OF THE UNITED STATES.

LAST FALL, KGB DEPUTY CHIEF VLADIMIR PIROZHKOV RETURNED WALLENBERG'S PASSPORT, DRIVER'S LICENSE, ADDRESS BOOK, CALENDAR AND CASH TO HIS FAMILY, SAYING THEY HAD BEEN FOUND IN KGB HEADQUARTERS THE PREVIOUS MONTH.

THE ONLY PROOF OFFERED OF WALLENBERG'S DEATH WAS A DOCTOR'S LETTER, RELEASED IN 1957, SAYING WALLENBERG SUFFERED A FATAL HEART ATTACK AND WAS CREMATED.

"I CERTAINLY DON'T BELIEVE THAT THEY HAVE GIVEN EVERYTHING THERE IS IN THE ARCHIVES," VON DARDEL SAID MONDAY. "I ONLY HOPE THAT IN THE PRESENT ATMOSPHERE IT WILL NOT TAKE ANOTHER 30 YEARS FOR THE NEXT LOT TO COME FORWARD." 12

Az arany meg a rabbi

Adalék egy még fel nem tárt per anyagához

Hamis pecsét közhítték elő — a Wallenberg-ügyekessé „úrgyűlölet” — 1932-33-évi Budapesti szovjet titkarságrendőrség kibélyezett „tanácsadói”. Sokáig nem derült volna ki, hogy erre az ügyekre hányra a József utcai és az etnikai igazgatóság elnök, ha Magyarországon nem változik meg a rendszer és a megfélemlített lakos nem kezdenek el beszélni...

Zsoltar Mária cikksorozatának eddigi folytatásai lapunk május 26-1, június 2-1, június 11-1 és június 18-1 számában jelentek meg.

Eljött hozzám egy asszony és azt kérdezte, melyik napon halt meg Szálka.

— 1953. március 8-án, ha igaz — feleltem. — De vannak olyan feltételezések, hogy már napok óta halott volt, csak még nem tudták, hogyan adják be a hirt a világnak...

A körítés nem érdekelte.
— Akkor március 2-án tartóztatták le a férjemet — mondta.

— A férjem akkor még nem volt a férjem — folytatta. — Sőt, a felesége... vagyis aki akkor volt a felesége... szülés előtt állt éppen. Azon a márciusi éjszakán meglepték a fájdalom, és a férjem... vagyis a férje... bekészítte a szülészetre, a Mihály utcában laktak, a Gellérthegy oldalában, és lementek az akkori Vöröskérszti-kórházba (a mai Sportkórházba). Amikor a férjem hazament, a lakás ajtaját nyitva találtam. Az íróasztal tetején ült két ávos és a lábát lógáztá, a harmadik pedig, egy nő, épp jött ki a kis szobából. Ott akkor hajnalban magukkal vittek...

— Miért? — kérdeztem.
— A férjem 1944-ben Wallenbergékkel részt vett a gyermekmentés akcióiban.
— Személyesen ismerté Wallenberget?

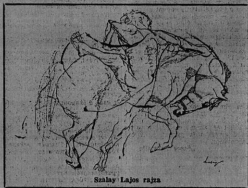
— Igen. Többször is találkozott vele. De ő nagyon keveset beszélt azokról az időről. Inkább csak úgy, az évek folyamán elejtett mondatokból tudtam meg egyet s más. Például, hogy amikor azon a hajnalon letartóztatták, a börtönben azért verték, hogy palja ki: hogy rejtették „a zsidók aranyait”?

A rendezes öszekötötést Tille Gyula tabáni piébésos, a János körhúsi és Városmajor körhúsi menedékekkel és menekültekkel Korének József köpöln és Beita nővér sikeresen biztosították. A nővér epidémiológ öszekötötés volt a Szebeni drogéria (Krisztina körít, Csaba utca) hirt utcai fotólaboratóriuma (igazolópénzokat készítő üzeme) munkatársához is. A kaptatólat a Meros utcai zsidó körhúzába, körítent tömegmentésért — 1945. január 12., illetve Wallenberg elárulóság, szovjet fogadgába hurcolóság tartott.

A saját szerepéről Urbán Gyula csak annyit ír ebben a feljegyzésben, hogy „1944. augusztus 15. és 1945. február 5. között Karin

USA-ban elhunyt zsidó pap mintegy 550 oldal terjedelmű visszaemlékezést írt — s azt laponként juttatta haza Magyarországra. Ebből a kéziratban anyagból idézek:

„A szerző (öréd: dr. Berend Béla) háromszor találkozott Wallenberggel 1944-ben. Látogatásnak első napján, srodímában, a harmadik emelet házába építésben (vagyis a Posti Izraelita Hitközség Sip utcai épületében, ahol Raoul Wallenberg 1944. július 12-én járt először; miután július 8-án Budapestre érkezett). Jól emlékeztem kellett, hogy legyen, mert tudta, hogy a briti szemináriumban tanulom és ezért beszéltek folyékonyan németül, és azt is tudta, hogy kapcsolatom van a magyar csatós kormány jobbráir-

Szalay Lajos rajza

Bergman és Beita nővér segítőként volt a Budapest-Jolse-Rozsnyó-Nyitra-Wien-Salzburg-Feldkirch-Heerbrugg átvonalon gyermekmentésében.

A fényképezéshez, filmezéshez vonzódo fiatal férfiból később újtások, találmányok ötletekből kifogyhatatlan kigyalója és megvalósítója lett. Hogy ezekkel — mint afféle „nehéz ember” — mindená kiváratul járt be, az nem ennép

nytal. (Dr. Berend Béla érte állítottak „kollaboráció” vádjával a háború után bíróság elé.)

Rövid megbeszélésükön, ha szabad hazudnom ezt a rósz, ez tantesóltam neki, hogy ne törődjön a német áccikkal, senki sem ind dűlőre jutni át velük Budapestben, ellenben átmaszkodják Horváth és a magyar kormányra, mert ők esetleg sikeresen elment tudnak állni a (már ledállított) deportálások (németek kővetelte) újraközvetítésnek — ha úgy érzi, hogy erős érdeket hátrétnak van a káosz világban.

Kik ölték meg Wallenberget?

Otromba, sátáni ponyva

168 da, 90.7.3.

Raoul Wallenberg, aki életét kockáztatta magyarországi üldözöttek megmentéséért, minden bizonnyal a szovjet Gulagban pusztult el, vagy esetleg emberi roncsként mindmáig tengődik valahol. Legendás alakja, rejtélyes eltűnése sokféle találgatásra adott okot. Most a Magyar Nemzet háromrészes cikksorozatát közölt, hogy dokumentálja, milyen ördögi tervhez kellett volna annak századunk egyik igazi hőisének neve. 1952-53-ban kirakatper készült volna annak bizonyítására, hogy maguk a magyar zsidók ölték meg jötevőjüket. Ember Máriaival, a sorozat szerzőjével Ocsovai Gábor beszélgett.

— Nézzük a képletet. Két zsidó vezet, a petti zsidóság két jelen személyisége a képletből, de utóbb el nem hagyott választ kért meg Wallenberget az amerikai követség pincéjében és mindent Szilasi rendőrségnek egyik veit szerette látni. Fennléti több képletet még már nem lehet egybehozni. De jónek ehhez még tovább: a Magyar Nemzet-nél meg a Vörös János-nál. Talán az egyik forgatókönyvíró megkeresése adhatna a kulcsot, mert ő nyilván nyomozott az intrajektív szűkeken változást. És éreztethető, hogy költészet lényegéből hiányzik a szelők Moszkvából, aztán itt más és más elgondolások érvényesültek. És talán éreztethette azt is, hogy azért itt minden méltósággal először előzetesen zsidóellenes perrel volt. Úgyhogy, ha önéletrajzokból nézzük a dolgot, valószínűleg arra kell gondolnunk, hogy az egészet legjobban egyik másik forgatókönyvíró tekinthette át.

Igen, bizonyára így van, de hát a forgatókönyvírók közül senki sem fog jelenkezni. Az is valószínű, hogy olvassák a Magyar Nemzetet. De bizonyára a forgatókönyvírók is változhatnának, és isten tudja, túlélték-e a különböző tisztogatásokat. Húszan akik túl sokat tudtak, azokat mind a faszizmus, mind a stalinizmus korában egy idő után szokás volt leváltani és az életből is eltávolítani.

„Kinevezett gyilkosok”

— A cikk anyósán milyen fontos tanúk bukkantak fel? S mit mondtak el a bíróságnak?

— Nagyon fontos tanúk jelenkeztek. Dr. Benedek Lászlónak, a volt budapesti Zsidó Körház egykori igazgató főcsofősnak unokahúga elmondta, hogy nagybátyját ebben az időszokban tartóztatták le. Nem ismerték az időt, de már olvasták az újságban, hogy a Szovjetunióban letartóztatott zsidó orvosokat (úgynevezett fehér köpenyes gyilkosokat), akik meg akarták gyilkolni Setáin elvtársat. Gondolták, hogy majd Magyarországon is meg kell csinálni ennek a pernek a másolatát, magyar megfelelőjé. Miután az említett hölgy nagybátyja igen rossz állapotban szabadult ki, ő nem is nagyon mert érdeklődni az ügy

Ember Mária: „Józan észsel felfoghatatlan procedúra készült...”

részletét felől, csak a nagynénjétől tudott meg egyet a mást. Mindenképp azt, hogy aki akartak vele iratni azt az írtással, hogy ő ölte meg Wallenberget. Ezen módon az előzőkhez, amelyben három név szerepelt, hozzákerült egy negyedik. Így kiderült, hogy mások is ki akartak nevezni Wallenberg gyilkosává. Jelenkeztek ezenkívül más igen fontos tanúk is hozzátartozók is. Teljesen váratlanul kaptam egy 350 oldalas emlékiratot, amelynek létezéséről sem tudtam addig, és nem is remélhettem volna, hogy Amerikából Budapestre kerül. És épp időre, amikor nekem szükségem volt rá, idézkerült.

— Dr. Berend Béla, a Magyarországról 1947-ben elítélőzött volt főrabbi, aki Amerikában megváltoztatott néven él és akit 1952-ben háza akartak csalni. Washingtoni nagy-követségének tisztviselőjéknél mutatkozott be az a két úr, aki felkereste őt titokban tartott címen és élvezet is ismert. Mindenféle jót

ígérték arra az esetre, ha hazajönne. Am ő gyanskodott és szerencsére nem jött haza. Az emlékiratból kiderült, hogy három ízben is tárgyalt személyesen Wallenberget, tehát számomra világosnak látszik, hogy ebben az ügyben próbálják hazacsalni.

Iszonyú forgatókönyv

— Ezek szerint ő lett volna a feltételezett negyedik gyilkos, ugye? Vegyük őket aszra: Danoskos Mikos, Sücker Lajos, dr. Benedek László és dr. Berend Béla. Hogyan képzelték el ezt a dolgot Moszkvában? (Mert az egészek az indítékai nyilván ott kereszteltek.) Úgy gondolták, hogy azzal vehetik rá a Nyugatot a Wallenberg-akktól lezárásra és Wallenberg börtört nyitvatételére, ha feltárlanak egy olyan otromba, ponyvászori forgatókönyvet, amely szerint valójában két, három vagy négy zsidó léte meg a zsidó-szemtő Wallenberg, a szárad egyik halott, egyik legagyszerűbb emberét? Egyzserbe felfoghatatlan, hogy ahol általában — a sátni térben belül is — megértsék miképp lett a józan ész, hogyan szokhattak el csönyör minden realitástól.

— Nem tudok a kérdésre válaszolni, nem látom át a szándékokat. Csak annyit tudok, hogy 1952-ben a svéd kormány több ízben érdeklődött a Szovjetunióval és sürgette Wallenberg hazaszállítását. Sőt a svéd király olyan magas kitüntetéssel adományozott Wallenbergnek, amely érdemeit teljesen elismerte. A svéd külügyminiszter pedig kinevezte a kitüntetéshez egyfajta magyarizációt, amelynek lényege az, hogy a kitüntetést nem posztumusz adományozta a király, hanem az élvén embernek — abban a reményben, hogy még él. Föltehetőleg ez is felbőszítette a Szovjetunióban azokat a tisztviselőket, akiknek közük volt Wallenberg elintéztetéséhez, a egyszer s mindenkorra le akarták zárni ezt az ügyet. Ez a szál egyáltalán nem bizonyított amellett, hogy Wallenberg valóban meghalt volna 1947-ben, a Lubjankán. Ettől még Wallenberget barcolhatnák lágerrel lágerre, miközben sítthon a gyilkosait ki akarták végezteni. Nem tudjuk, mi történt valójában. Józan észsel felfoghatatlan procedúra, minden paranoiás perék leparanoiásabbja ké-

szült, amelyből szerencsére – Sotlán közbejött miatt – már nem lett semmi. Elképesztő lett volna, ha ezt a szörnyűséget valóban a világ elé tárják.

Koronatanú Amerikából

– Erdemes azt ejteni még Szalay Pálról is, akinek jelentős része van abban, hogy koronatanú rólansása alapján az úgy napvilágra került. Ő megváltoztatott néven él valahol Amerikában. Erdemes szerint sok minden leppang még a Szalay-dossziában vagy az ő esetleges elrejtett feljegyzéseiben...

– Minden lehetséges. S én igazi nagy hálával tartozom Szalay Pálnak. Az ő tanácsadása nélkül nem derült volna ki, hogy a sovjet titkosszolgálati emberek milyen pert próbáltak létrehozni Magyarországon. Erről a pertről eddig semmiféle emlékiratban egyetlen sort sem olvashattunk. Az El nem égetett dokumentumok című kötetben közreadták Péter Gábornak egyik, 1956 tavaszán vagy nyarán a Magyar Dolgozók Pártja legfelsőbb plénumához címzett beadványát. Abban sem esik szó erről a pertről. Úgy látszik, ez még az ő szemében is abszurd és szégyenletes volt, és nem volt igazán magyar ügy sem. Tehát soha nem értesültünk volna arról, hogy készült ilyen per, ha Szalay Pál nem tanúskodik, ha nem jön el Magyarországra és nem tartja erkölcsi kötelességének, hogy mindezt elmondja.

– A szívatású szálakat próbálják csomósba fogni. Készült egy nézőpontra és per, amelyek főszereplője esetleg éppen Péter Gábor lett volna. A vádlottak között szerepelt volna – úgy emlékszem – Wallenberg

néhány feltételezett gyilkosa is. Azonkívül szerepelt volna esetleg még – agrár – Mindszenty és Vörös János. Tehát az élet-fogytiglarsra Höl Mindszentyt ki lehetett volna végezteni. És Vörös Jánosnak is esetleg az életre kifizethető volna a dolog. Minél nehezebb ének bele magukat az ügybe és minél jobban megpróbálják az ügy-munkáit mögöttük megérteni, annál inkább homályba réve minden. Ezek után remélem még, hogy a továbbiakban a nyomozás messzebb visz a Wallenberg-ügyről megoldásokban?

– Ez nagyon érdekes metszet, de hiányzik belőle az időtényező. A per ugyanis többször változott az időben. Az elindításában Péter Gábor természetesen és szolgai módon még nagyon intenzíven részt vett. Fél évvel később vált ő ennek a pernek – feltételezőleg elsőrendű – vádlottjává. Nem tudom, nem is sejttem, hogy amikor „Péter Gábor és bandája” perre kezdett a dolog átalakulni, benne volt-e még a Wallenberg-gyilkosságáért. Ennek ellenére őszintén remélem, hogy talán Ausztráliából, Stöcker Lajos családjától, a családjától, aki annak idején összehozta Wallenberget Szalay Pállal – s aki 1944-ben a svéd követségen dolgozott és így módjában állt ezt a kapcsolatot létrehozni – még megtudhatunk egyet s másit. Talán még Vörös János életének kutatóitól is sikerül néhány idevágó információt betennünk ebbe a tragikus kirakósjátékba. Mert ez valóban egy puzzle-ra emlékeztető feladvány. Lehet, hogy mindvégig maradtak üres helyek és homályos terrénmok, ennek ellenére valamit azért itt össze fogunk rakni. S a megfejtés arra lesz jellemző, hogy milyen elképzelhetetlen gyanakvások légkörében élünk itt, gyűntanul.

„Csak a fogságtörvények tudhatnák a teljes igazságot, de ők nem jelentkeznek...”

Az épülő kelenföldi Szent Gellért-templom...

Minden megváltott urnafülke adomány a templom építésére. Az urnafülkék használati joga **nem évül el**.

Az alttemplomban kazetta formájú urna esetén 3 és 4 férőhelyes urnafülkék válthatók, személyenként 20 és 25 ezer Ft-ért. A templomtól körülvevő külső keresztúton 1, 2, 3 és 4 férőhelyes urnafülkék válthatók személyenként 10 és 15 ezer Ft-ért. A templom belső körpálásán a II. világháború áldozatainak, hősi halottjainak márvány emléktábla állítható.

Megtekinthető: Bp. XI., Bartók Béla u. 149. sz. alatt, reggel 9-től este 6 óráig.

Ügyintézés: hétfő, kedd, szerda és csütörtök du. 3-tól 5-ig.

Telefon: 185-0239

Alttemplom, urnatemető...

CND070

A-WIRE

08-JUN-1990 13:17:57

E/W - USSR SAYS IT WILL LOOK FOR NEW WALLEMBERG EVIDENCE
COPENHAGEN, JUNE 8 (NCA/EGGLESTON) THE CHIEF SOVIET DELEGATE AT
THE COPENHAGEN HUMAN RIGHTS CONFERENCE, YURI RESHETOV, SAYS THE USSR
IS READY TO KEEP SEARCHING FOR EVIDENCE ABOUT THE FATE OF RAOUL
WALLEMBERG.

RESHETOV TOLD REPORTERS TODAY THE SOVIET UNION WAS AWARE THAT THE
DOCUMENTS IT HAS PRODUCED ARE INSUFFICIENT TO CONVINCE WALLEMBERG'S
RELATIVES AND OTHER ORGANISATIONS THAT HE IS DEAD.

WALLEMBERG IS THE SWEDISH DIPLOMAT WHO SAVED THOUSANDS OF
HUNGARIAN JEWS FROM THE NAZIS IN WORLD WAR TWO. HE WAS ARRESTED BY
SOVIET TROOPS IN BUDAPEST IN 1945. THE SOVIET UNION SAYS HE DIED IN
PRISON IN 1947 BUT THERE ARE SEVERAL REPORTS THAT HE WAS SEEN ALIVE
YEARS AFTERWARDS.

RESHETOV SAID THE SOVIET AUTHORITIES HAD RECENTLY BEEN IN TOUCH
WITH WALLEMBERG'S RELATIVES AND TOLD THEM THE USSR WAS READY TO
PROVIDE "ALL AVAILABLE MATERIAL WHICH COULD CLARIFY THE CASE".

WALLEMBERG'S RELATIVES WENT TO MOSCOW LAST OCTOBER TO EXAMINE
MATERIAL PROVIDED BY THE SOVIET UNION. RESHETOV SAID IT WAS POSSIBLE
THEY WOULD MAKE ANOTHER TRIP TO MOSCOW SOON.

HOWEVER HE ADDED THAT AT PRESENT NO NEW MATERIAL HAD BEEN FOUND.

YESTERDAY WALLEMBERG'S BROTHER, GUY VON DARDEL, TOLD REPORTERS
THERE WAS EVIDENCE TO SUGGEST WALLEMBERG MIGHT HAVE BEEN ALIVE IN
1987. HE SAID THAT EVEN IF WALLEMBERG WAS DEAD HE WANTED TO SEE
DOCUMENTS SHOWING WHERE AND WHEN HE DIED.

VON DARDEL ANNOUNCED YESTERDAY THAT HE HAD ASKED DEPUTIES TO THE
SUPREME SOVIET TO SEEK INFORMATION ABOUT THE CASE.

SUMMARY: THE CHIEF SOVIET DELEGATE AT THE COPENHAGEN HUMAN RIGHTS
CONFERENCE, YURI RESHETOV, SAYS THE USSR IS READY TO KEEP SEARCHING
FOR EVIDENCE ABOUT THE FATE OF RAOUL WALLEMBERG. HE TOLD REPORTERS
TODAY THE SOVIET UNION WAS AWARE THAT THE DOCUMENTS IT HAS PRODUCED
ARE INSUFFICIENT TO CONVINCE WALLEMBERG'S RELATIVES AND OTHER
ORGANISATIONS THAT HE IS DEAD. TD/LW

e/w - soviets ready to clear up wallenberg mystery

ff - 636

1510
LWTON 102

COPENHAGEN, June 8 (AFP) - The Soviet Union will provide all information and documents to investigators of the mystery disappearance of Swedish diplomat Raoul Wallenberg after World War II, Soviet Deputy Foreign Minister Vladimir Petrovsky said here Friday.

Mr. Wallenberg saved thousands of Jews from the Nazis before he disappeared in Soviet-occupied eastern Europe in 1945.

The International Commission of Inquiry on the fate of Raoul Wallenberg concluded in a 1,200-page report released here Thursday that it was "compelling that he was alive in the 1950's and 60's, and credible that he was alive in the 70's and 80's."

Until 1957 the Soviet Union denied any knowledge of Mr. Wallenberg, who would now be 77, but then said he died of a heart attack.

Under growing international pressure, the Soviets claimed last year that Mr. Wallenberg had been executed by Stalin's secret police in 1947.

Speaking at a press conference, Mr. Petrovsky hailed Mr. Wallenberg's "tremendous contribution to the human cause" but he stressed that there was "no evidence, no proof contradicting the fact that the Swede died on the given date".

Soviet authorities were keeping in touch with the diplomat's family and non-government organizations to help clear up exactly what became of the Swedish diplomat.

Mr. Petrovsky recalled that the late human rights leader Andrej Sakharov and other Soviet figures had been unable to contradict the official version of Mr. Wallenberg's death.

TOT 1700/90
2

e/w -- committee disputes soviet claims on wallenberg fate

Bo
F541

COPENHAGEN, June 7 (AFP) - The evidence that Swedish diplomat Raoul Wallenberg, who saved thousands of Jews from the Nazis, did not die in 1947 as Moscow claims, is "incontrovertible", according to a committee including Nobel Peace Prize winner Elie Wiesel.

The International Commission of Inquiry Regarding the Fate and Whereabouts of Raoul Wallenberg concluded in a 1,200-page report released here Thursday that it was also "compelling that he was alive in the 1950's and 60's, and credible that he was alive in the 70's and 80's."

The commission called on Soviet President Mikhail Gorbachev "to release Wallenberg if he is still alive and at the very least make full disclosure of the fate and whereabouts of the 'lost hero of the Holocaust.'"

The report includes previously unpublished witness testimony submitted to the Soviet authorities by the family of Mr. Wallenberg, who disappeared in Soviet territory in 1945 in Budapest after visiting Soviet military headquarters.

"We have a responsibility to humanity to determine the fate and whereabouts of Wallenberg, who is credited with saving more people during the Second World War than any single government," said Irwin Cutler, law professor at Canada's McGill University and chairman of the commission.

The Soviet Union has recently said, under international pressure, that despite its official stance that Mr. Wallenberg died of a heart attack, research must be continued to clear up exactly what became of the Swedish diplomat.

The commission was co-sponsored by Sweden and Canada here which enabled it to hold a press briefing at the Conference on the Human Dimension under the mandate of the Conference on Security and Cooperation in Europe.

Canada has made Mr. Wallenberg, who would now be 77, its sole honorary citizen.

The commission also included Mr. Wallenberg's 70-year-old brother Guy von Dardel and human rights campaigner Mikhail Chlenov of the Soviet Union. The late Soviet human rights champion Andrei Sakharov also contributed to research into Wallenberg's fate.

CND0105

A-WIRE

07-JUN-1990 17:11:35

E/W - SOVIET DEPUTIES ASKED TO ENQUIRE ABOUT WALLEMBERG
COPENHAGEN, JUNE 7 (NCA/EGGLESTON) -- THE INTERNATIONAL RAOUL
WALLEMBERG ORGANISATION SAYS IT WANTS TO ENLIST THE HELP OF SOVIET
PARLIAMENTARIANS TO FIND OUT WHAT HAPPENED TO HIM.

WALLEMBERG IS THE SWEDISH DIPLOMAT WHO SAVED THOUSANDS OF
HUNGARIAN JEWS FROM THE NAZIS IN THE WAR. HE WAS ARRESTED BY SOVIET
TROOPS IN BUDAPEST IN 1945. THE SOVIET UNION SAYS HE DIED IN PRISON
IN 1947 BUT THERE ARE SEVERAL REPORTS THAT HE WAS SEEN ALIVE YEARS
AFTERWARDS.

WALLEMBERG'S BROTHER, GUY VON DARDEL, TOLD REPORTERS IN
COPENHAGEN TODAY THAT DEPUTIES TO THE SUPREME SOVIET MIGHT HAVE A
BETTER CHANCE OF FORCING THE AUTHORITIES TO DISCLOSE WHETHER HE IS
STILL ALIVE.

HE SAID SOME DEPUTIES HAD ALREADY BEEN ASKED TO RAISE THE CASE IN
THE SUPREME SOVIET AND DEMAND FACTUAL EVIDENCE ABOUT WALLEMBERG'S
FATE. THE SOVIET HUMAN RIGHTS COMMISSION HAS ALSO BEEN ASKED TO START
OFFICIAL ENQUIRIES

VON DARDEL SAID THERE WAS FIRM EVIDENCE FROM EIGHT INDEPENDENT
SOURCES THAT WALLEMBERG WAS ALIVE IN THE 1950'S AFTER THE SOVIET
UNION SAID HE WAS DEAD. AN EAST EUROPEAN DIPLOMAT HAD PROVIDED
INFORMATION WHICH SUGGESTED HE MIGHT HAVE BEEN ALIVE AS RECENTLY AS
1987.

VON DARDEL SAID THE SOVIET UNION HAD AN OBLIGATION TO EITHER
RELEASE WALLEMBERG OR PROVIDE DOCUMENTARY EVIDENCE OF HIS DEATH AND
HOW IT OCCURRED.

SOVIET ACCOUNTS OF WHAT HAPPENED TO WALLEMBERG HAVE DIFFERED OVER
THE YEARS. OFFICIALS HAVE TOLD MEMBERS OF THE FAMILY AND FOREIGN
DIPLOMATS THAT THE DOCUMENTS ABOUT HIM NO LONGER EXIST.

A CANADIAN EXPERT ON INTERNATIONAL LAW, IRWIN COTLER, TOLD THE
PRESS CONFERENCE THAT THE SOVIET UNION HAD ONLY RECENTLY ADMITTED THE
TRUTH ABOUT THE KATYN MASSACRE IN POLAND. HE SAID IT SHOULD NOW
REVEAL THE TRUTH ABOUT WALLEMBERG.

SUMMARY: THE INTERNATIONAL RAOUL WALLEMBERG ORGANISATION SAYS IT
WANTS TO ENLIST THE HELP OF SOVIET PARLIAMENTARIANS TO FIND OUT WHAT
HAPPENED TO HIM. WALLEMBERG IS THE SWEDISH DIPLOMAT WHO SAVED
THOUSANDS OF HUNGARIAN JEWS FROM THE NAZIS IN THE WAR. HE WAS
ARRESTED BY SOVIET TROOPS IN BUDAPEST IN 1945. THE USSR SAYS HE DIED
IN PRISON TWO YEARS LATER BUT THERE ARE SEVERAL REPORTS HE WAS SEEN
ALIVE YEARS AFTERWARDS. WALLEMBERG'S BROTHER, GUY VON DARDELL, A
MEMBER OF THE INTERNATIONAL WALLEMBERG ORGANIZATION, TOLD REPORTERS
IN COPENHAGEN THAT DEPUTIES IN THE SUPREME SOVIET HAD BEEN ASKED TO
RAISE THE CASE. TW/

Bio

CND139

A-WIRE

07-JUN-1990 20:38:45

E/W -- 2045 INTRO WALLEMBERG (NEW QUOTES)

A GROUP INVESTIGATING THE CASE OF RAOUL WALLEMBERG SAYS THE BURDEN OF PROOF IS ON THE SOVIET UNION TO REVEAL HIS TRUE FATE.

AN INTERNATIONAL COMMISSION RELEASED A 1200-PAGE REPORT TODAY SAYING THERE IS INCONTROVERTIBLE EVIDENCE THAT WALLEMBERG DID NOT DIE IN 1947 AS THE SOVIET UNION SAYS.

WALLEMBERG IS THE SWEDISH DIPLOMAT WHO SAVED THOUSANDS OF HUNGARIAN JEWS TOWARDS THE END OF THE WAR. HE WAS SEIZED BY SOVIET TROOPS IN 1945 AND DISAPPEARED.

COMMISSION CHAIRMAN IRWIN COTLER TOLD REPORTERS IN COPENHAGEN TODAY THERE IS NO CHOICE BUT TO CONCLUDE THAT WALLEMBERG MAY STILL BE ALIVE. THE GROUP CALLED ON SOVIET PRESIDENT MIKHAIL GORBACHEV TO RELEASE WALLEMBERG OR AT LEAST MAKE FULL DISCLOSURE ON WHAT HAPPENED TO HIM.

WALLEMBERG'S BROTHER, GUY VON DARDEL, SAID DEPUTIES HAVE BEEN ASKED TO RAISE THE CASE IN THE SUPREME SOVIET AND DEMAND FACTUAL EVIDENCE ON HIS FATE. THE SOVIET HUMAN RIGHTS COMMISSION WAS ALSO ASKED TO START ENQUIRIES. (NCA/REUTER/AFP/EGGLESTON) KS/CK

310

Kommission Wallenberg noch am Leben

Kopenhagen (AFP) - Der schwedische Diplomat Raoul Wallenberg, der während des Zweiten Weltkriegs Tausenden Juden das Leben rettete, soll nicht, wie von Moskau behauptet, 1947 gestorben sein. Dafür gibt es nach Ansicht einer internationalen Untersuchungskommission, der unter anderem der Friedensnobelpreisträger Elie Wiesel angehört, „unwiderlegbare Beweise“. Am Rande der Kopenhagener KSZE-Tagung über Menschenrechte forderte die Kommission den sowjetischen Präsidenten Gorbatschow auf, Wallenberg freizulassen, „falls er noch lebt“, auf jeden Fall aber alle Details über sein Schicksal preiszugeben.

Ungarn: Nur ein Botschafter für Bonn und Ostberlin

Budapest (dpa) - Istvan Horvath, der Botschafter Ungarns in der Bundesrepublik, wird in Zukunft sein Land auch in Ostberlin vertreten. Wie ein Sprecher des ungarischen Außenministeriums erklärte, ist Ungarn damit das erste Land, das einen gemeinsamen Botschafter in beiden deutschen Staaten hat.

NSZK

52 8-VI-90

seats, meals served in
and specially designed
also of plans that
will be equipped with
video screen to enable
select the kind of pro-
duct suits you best.
no film shown to us
the Company's con-
cern in making aviation
more attractive and
to conquer any worry
might have about fly-
ing. So, not only
higher. So, not only
minimization of Schiphol
the introduction of
more comfortable seats,
of more fresh fruit
etables are on the
not also advanced ex-
tended, sponsored by KLM,
people enjoy flying.
telephone addicts like
dependent were dis-
satisfied that from this
here will be telephone
on board the KLM

F41 Hershovits

INTERPHOTO MTS/REUTER
LD HONORED —
inger Ella Fitzgerald
e Chevallier des Arts
e medal from French
Culture Jack Lang

Taking into consideration
smoking-related diseases one
can see even more alarming
figures in spite of the fact that
the struggle against smoking is
not a struggle against some
unknown or invincible bête-
noir but against a most wide-
spread habit. Kicking that
bad habit or giving up smoking
could rid mankind of a great
deal of suffering and harm.

There is a growing con-
tradiction when one notes that
revenues from tobacco seem-
ingly make the state treasury
coffers richer, although to-
bacco is food's gold, a pre-
mature death, costs of cure and
medical treatment related to
smoking, workplace absenteeism
and loss of production and its
negative impact on the economy
by far surpass the afore-men-
tioned apparent revenues.

"Taking it to your heart?" reads
the Hungarian anti-smoking
slogan by Nevi, abbreviation for
National Institute for Preserving
Health

As for the smoking habits of
Hungarians, surveys conducted
by the Statistics Office, show
a rather adverse picture. One
third of the population over
fourteen years of age, 47 per-
cent of the males and 21 per-

cent are smokers. This is an accepted
social norm. The slogan for this
year is "Tobacco-Free Child-
hood and Young Age. Children
might be victims of smoking
well before they are born.
Pregnant women do harm to
their foetuses through smoking,
while those exhaling cigarette
fumes in the presence of small
children might contribute to
children contracting respiratory
diseases.

"I feel," the director general
of the World Health Organiza-
tion says in his message, "that
this year's topic is of vital im-
portance. It is not enough to
advise that young children and
adolescents choose between
smoking and health. For the
sake of their health we should
help them make the right
choice, as it is the right of
every child to grow up free
from tobacco smoke."

A. L.

Evidence shows he didn't die in '47

"Tell the truth about Wallenberg"

Ottawa (Reuter) — A new
1,200-page report released on
Tuesday reported Soviet claims
that hero-diplomat Raoul Wall-
enberg died in 1947 and de-
manded that visiting President
Mikhail Gorbachev disclose the
fate of the man who saved
thousands of Jews from Nazi
death camps.

"The facts and whereabouts
of Raoul Wallenberg remain
the most compelling blank space
of Soviet history and a litmus
test of Glasnost," said the report
prepared by Montreal law pro-
fessor and human rights activist
Irwin Cotler.

Cotler, chairman of an inter-
national inquiry into the Wal-
lenberg affair that includes No-
bel Peace Prize laureate Elie
Wiesel, said Soviet copies of the report
disputing Wallenberg's diplo-
mat died in 1947 have been
sent to Moscow but offi-
cials have yet to respond.

The report, 10 years in the
making, was released to coincide
with Gorbachev's arrival for a
Canadian stop en route to
Washington for his summit
meeting with President George
Bush.

Wallenberg is believed to
have been captured by the So-
viets as the Red Army marched
into Budapest where he had
spent the last months of the war
providing passport and diploma-
tic documents that saved tens
of thousands of Jews from being
sent to death camps.

The Soviets have claimed that
Wallenberg died of a heart at-
tack in Lubianka prison in
Moscow in 1947. But in 1989
Soviet authorities changed their
story and said Wallenberg was
murdered. Only months later
they reverted to the heart attack
theory.

Cotler said he has been en-
couraged by the recent Kremlin
admission that Soviet troops
shot and killed more than 4,000
Polish officers at Russia's Katyn
Forest in 1940.

"He (Gorbachev) has every-
thing to gain and nothing to lose
by releasing the information,"
Cotler told reporters. "Nobody
would blame him for it."

Wallenberg would be 77 if he
were alive today. The report
contains a chronology of what
Cotler claims is Wallenberg's
years of imprisonment in the
Soviet Union.

Perhaps the hardest evidence
in the report is provided by
eight prisoners in Vladimir
prison in the 1950s, who testified
separately to the Swedish

Embassy in Moscow that he was
alive—years after he was said
by the Soviets to have died.

It added that Dr Elena Niko-
lajewna Butova has testified to
examining Wallenberg in Vladim-
ir prison around 1960.

"The burden of proof is on
the Soviets to rebut this
evidence (that he was alive into
the 1960s) which they have not
done," Cotler told reporters.

Cotler said Soviet dissident
Andrei Sakharov told him
three weeks before he died last
year that an "utterly reliable"
although unidentified informant
saw Wallenberg in a Soviet
prison as late as 1987.

The report includes testimony
that Wallenberg's family gave to
Soviet authorities in 1969.
"Based on their mission to the
Soviet Union in 1969, the Soviets
didn't tell them anything to
rebut their argument he didn't
die."

A STRONG EARTHQUAKE

collapsed buildings in north-
ern Peru, killing 22 people and
injuring dozens of others. The
quake occurred at 0234 GMT
Wednesday and registered 5.8
on the open-ended Richter
scale. — UPI

points

Truth has many faces. A lie
has only one.

Georges Schehade,
French writer

Guide

ELVIS: Világ (XVI,
3) June 2, 3 pm
Diadal (I, Krisz-
-89) June 2-3, 3.30,
3.50 pm
FUL LAUNDERETTE:
Bejczy-Zs. 4, 36,
1 and 2, 10 pm
D KILL: Broadway
ct. 11, Mon 11

YOUNG GUNS: Hunyadi (XIX,
5, u. 7) June 1 11 pm; Fény
Vörös Hadserg (új) 149) June
1 9.30 pm; Duna (XIII, Füst
0V, Arpád út 7) 3.30, 4.30,
7.30 pm; Fórum (XVIII, Margó
u. 11) 4, 6, 8 pm; Hunyadi
(XIX, Vörös Hadserg (új)
149) June 1 9.30 pm; Tündé
(VI, Nagymező u. 8) 3.30 and
5.30 pm

05.30 International Business Re-
port. 05.30 European Business
Channel 06.00 The 21 Ch

A Bridge that connects

MALÉV, Hungary's national carrier,
welcomes you to beautiful Budapest,
the city of international fairs
and exhibitions, and offers you genuine
Hungarian hospitality and courtesy.

Daily News 30.5.31.

1990. május 31., csütörtök

Magyar Hírlap

ÖRSÉGBEN

Az Amnesty International magyarországi szervezete nevében két társammal magam is ott álltam hétón a Raoul Wallenberg-émlékmű előtt rendezett diszóréségben. Mero véletlenből — egy másik tisztelő delegáció tagjaként — éppen az az úrtember állt velem szemközt, akivel néhány hónapja elég alapvető politikai kérdésekről keveredtem sajtópolémiaiba. De nyilvánvalóan kettőnk véleményénél is jobban különbözik egymástól például a diszóréségben egyaránt részt vevő Magyar Demokrata Fórum és Magyar Szocialista Munkáspárt nézetrendszere. A keszdeményezés jelentőségét éppen az adta, hogy lényegében a teljes magyar politikai és társadalmi nyilvánosság képviseltette magát a diszóréségben; egyúttal és egyértelműen utasítva el a kisebbségek, esetünkben a magyarországi zsidóság elfasizista uszítását.

Amilyen fontos azonban hangsúlyozni, hogy a magyar társadalom egészes többsége határozott nemet mond az antiszemitizmusra, annyira természetesen kell tartani a magyarországi zsidóság helyzetéről és szerepéről kiöjült, szélösséges hangoktól sem mentes nyilvános vitákat. A kérdésesség könyvtárány irodalma van, de úgy tetszik, időről időre szükség, hogy ki-ki zsidó szervezeteknek nincs igazuk, amikor — részben a politika divathullámainak engedve — az elmúlt négy évtizedet „hisztelen antiszemitizmusáért” vádolják, de az kétségtelen, hogy a zsidókérdésről folytatott vita nagyon sokáig elkipézelhetetlen volt. A magát szocialistának nevező rendszer — mint annyian más kérdésben — ebben is a francia felvilágosodás álláspontját igyekezett két évszázaddal később, merőben megváltozott körülmények között, érvényesíteni. A zsidóknak, mint egynek, minden, a zsidóságnak, mint zárt közösségnek, lényegében semmilyen jogot sem ismert el. A zsidótörvények és Auschwitz után, ezt nagyon sok zsidó is elfogadhatónak tartotta, a fasizmust elutasító nem zsidók pedig egész ózáninn hitték abban, hogy a legjobb nem is fesszegetni, ki milyen származású, aki „zsidó” mond, az a fajgyűlöletnek tesz engedelményt.

Nem tagadom, ez a gondolkodásmód tőlem sem volt teljesen idegen, s éppen ezért figyelem nélkülépp zavartan azok a polemikákat, amelyekben az alig leplezett antiszemitizmusra határozott cionizmus felett. Természetesen ezsem agában sem öszemeszoni a kettőt (ahogy egyébként a szovjet külpolitika és számos ENSZ-határozat tette), de itt és most egy dologban mégis megégyezik egymással ez a két irányzat. A „lágy” antiszemikák, akik a Holocaust gondolatától maguk is elborzadnak, semmi más nem mondanak, mint hogy a magyarországi és a magyarországi zsidóság között éles különbség van, mindenesetre élesebb, mint a magyarok és a magyarra vált németek, szlávok között: és a társadalmi igazságszolgáltatás megfelelően vegyenek részt az elítélben. A cionisták szerint a magyarországi zsidókat Izrael állambhor kötő szál máris erősebb a Magyarországhoz való kötődésük-nél, vagy legalábbis azú kell válnia: mert, aki zsidó anyától született, annak egy hazája van a világon. Izrael, függetlenül jelenlegi állampolgárságától.

Mint minden vitában, ebben is a kizárólagosság tszrít. Bizonyosan vannak magyar zsidók, akik máris több zimpátiát éreznek a világ zsidóságra, vagy Izrael állam lakói iránt, mint jelenlegi honfitársaikkal szemben: de semmilyen joguk sincs arra, hogy azok nevében is nyilatkozzanak, akik minden történelmi árnyék ellenére zsidó származásúként is ma-

gyarnak tartják magukat. Magyarok, és szívük szerint semmilyen más jelzőre nem tartanak igényt. Régi, kedves mondásom Radnóti Miklós megjegyzése, aki a náci mintájú zsidótörvények idején úgy nyilatkozott, tőle akár feje tetejére állhat Hitler, ő akkor is magyar, és nem zsidó, József Attila román öseivel és Radnóti Miklós zsidó, felmenőivel egyformán magyar ember és magyar költő volt: és aki ezt az alapigazságot elfogadja, az bizonyosan nem képvisel embertelen nézetet. Létezhet természetesen más igazság is, de jobb lenne, ha mindenki csak a maga identitást próbálna megfogalmazni, és nem erőltetné rá nézeteit másokra. általa kreált kategóriákba kényszerítve őket. Sok magyar zsidót például mélyen sért, hogy miután állampolgárként szavaztak, és valamely párt sorairól képviselőt küldtek a parlamentbe, most — zsidó etnikumként! — külön szóvivő, „ombudsman” is fellép esetleg az érdekükben.

Ha katolikus vallású és magyar, német, szláv eredetű öök leszármazottjaként látszólag „zsidó belügyek” szölok bele, akkor ezt azért merem megtenni, mert hitem szerint, egyáltalán nem belgyűrdől, hanem nagyon is közös nemzeti ügyről van szó. Magyar az, aki annak tartja magát: és ezt az egyetemes igazságot mindenhol és mindenkire egyformán érvényesnek érzem. A demokrácia lényege éppen az, hogy ömagamból senkit sem rekeszt ki, de mindenkinek megadja a másod, a különbözőség, a kisebb közösséghez való önkéntes csatlakozás jogát. Magyarok és zsidóknak lenni annyira öszetett sora, hogy mindenkinek szuverén joga eldönteni, mit, hogyan és milyen arányban vállal e két, nem éppen örök derűre predestináltl eredetből: és senkinek sincs joga másokat akaratak eleméire bárhova besorolni. (Ez bár erre-senki sem kényszeríthető, igen rokonszenves gesztus lenne, ha az „antiszemita” jelzővel övatosabban bánnának azok, akik történetesen nem a zsidóság egyetemes érdekét, hanem saját nézeteiket képviselik egy vitában — meg lehet, éppoly túrértelmen ellenfelekkel szemben.)

Ami pedig a kisebbségeket illeti, kevés az olyan nemzet (etnikum, vallás, kulturális közösség), amely a világ különböző részein ne lenne hol többség, hol kisebbség. A Wallenberg-szobornál rendezett diszóréségről tudósító lapok többnyire eldőllyesztették a következő hirt, mely a Magyar Hírlapban, szerencsére — ha egy mondatban is — megjelent. „A Dén Békeleop elnevezésű magán szervezet idei szüzen koronás díját hétón a romániai magyar kisebbségnek, úletoe Beit Schar paleztin településének ítélte oda.” Csak azoknak meglepő ez az információ, akik úgy hiszik, hogy vannak „jó” és „rossz” kisebbségek: akik viszont mindig is mindenütt az elnyomottakkal szolidárisak, azok becsületesség és tisztességesnek tartják a dínok döntését. A magyar és az izraeli zsidók egészen biztosan lehetnek abban, hogy és az arabokról lenező gyűlölettel nyilatkozó nem zsidók, maguk között a zsidókról ugyanolyan hangnemben beszélnek: míg a megszállók által fenyegetett paleztinokról kiálló emberek másutt, más körülmények között az öldözött zsidóknak lennének szolidárisak. Az egyetemes emberi jogok magasabb rendűek minden vallási és nemzeti érdeknél.

Hiszem, hogy a diszóréségben ezért is álltak.

HEGYI GYULA

E/W - A.P. ON WALLENBERG REPORT (WITH FOOB)

NEW YORK, MAY 30 (AP) - A NEW INQUIRY INTO THE FATE OF RAOUL WALLENBERG HAS RESULTED IN A REPORT CLAIMING INCONTROVERTIBLE EVIDENCE THAT HE DID NOT DIE IN 1947 AS THE SOVIET UNION CLAIMS.

SOVIET AUTHORITIES SAY WALLENBERG, A SWEDISH DIPLOMAT WHO IS CREDITED WITH SAVING TENS OF THOUSANDS OF HUNGARIAN JEWS FROM THE NAZIS DURING WORLD WAR II, DIED IN A SOVIET PRISON TWO YEARS AFTER HE WAS ARRESTED IN BUDAPEST ON SPYING CHARGES.

BUT THAT CLAIM IS WIDELY DISPUTED. WALLENBERG'S RELATIVES CONTEND HE IS STILL ALIVE. IF SO, HE WOULD BE 77 YEARS OLD.

THE 1,200-PAGE REPORT WAS ISSUED TUESDAY IN OTTAWA, CANADA, SHORTLY BEFORE THE ARRIVAL OF SOVIET PRESIDENT MIKHAIL S. GORBACHEV. THE REPORT INCORPORATES ALL AVAILABLE EVIDENCE, FROM ARCHIVES AND DEPOSITIONS BY "ANY WITNESS STILL ALIVE," DISPUTING THE SOVIET UNION'S CLAIM, SAID IRWIN COTLER, A LAW PROFESSOR AT CANADA'S MCGILL UNIVERSITY WHO PARTICIPATED IN THE INQUIRY.

"I CAN'T CLAIM THERE'S ANYTHING NEW IN THE REPORT," COTLER SAID IN A TELEPHONE INTERVIEW WITH THE ASSOCIATED PRESS.

BUT HE SAID THE REPORT, AS THE THE FIRST COMPREHENSIVE OUTSIDE COLLECTION OF EVIDENCE IN THE CASE, PRESENTS A PREPONDERANCE OF EVIDENCE AGAINST THE SOVIET CLAIM.

THE REPORT HAS "INCONTROVERTIBLE EVIDENCE" THAT WALLENBERG DID NOT DIE IN 1947, "COMPELLING EVIDENCE" THAT HE WAS ALIVE IN THE 1950S AND "CREDIBLE EVIDENCE" THAT HE WAS ALIVE IN THE 1970S AND 1980S, COTLER SAID.

SOME OF THE MOST NOTABLE EVIDENCE CAME FROM EIGHT FORMER INMATES OF THE SOVIET UNION'S VLADIMIR PRISON, COTLER SAID.

AFTER THEIR RELEASE, EACH OF THE INMATES TOLD FOREIGN CONSULATES THAT THEY HAD BEEN ASKED IN THE 1950S TO REPORT TO THEM BY A SWEDISH PRISONER NAMED WALLENBERG, COTLER SAID.

ALTHOUGH THEY PRESENTED "REMARKABLY SIMILAR TESTIMONY," NONE OF THE FORMER PRISONERS KNEW EACH OTHER, HE SAID.

COTLER SAID HE HAD HOPED THAT THE SOVIET UNION'S RECENT ADMISION OF RESPONSIBILITY FOR THE MASSACRE OF SOME 4,000 POLISH OFFICERS IN KATYN IN 1940 WAS AN INDICATION THAT THE KREMLIN WOULD SOON MAKE FULL DISCLOSURE ABOUT WALLENBERG.

THE STUDY COMMISSION ALSO CONSISTED OF ELIE WIESEL, WHO WON A NOBEL PRIZE FOR HIS WRITINGS ABOUT THE HOLOCAUST; GUY VON DARDEL, WALLENBERG'S HALF-BROTHER; GIDEON HAUSNER, THE ISRAELI PROSECUTOR OF NAZI WAR CRIMINAL ADOLPH EICHMANN; AND SOVIET JURIST MIKHAIL CHLENOV.

DURING A TRIP TO THE SOVIET UNION LAST YEAR, VON DARDEL WAS SHOWN A COPY OF A DEATH CERTIFICATE THAT BACKS UP THE SOVIET CLAIM THAT WALLENBERG DIED OF HEART FAILURE IN 1947.

BUT THE COMMISSION CONTENDS THAT SUCH EVIDENCE IS OUTWEIGHED BY THE SIGHTINGS OF WALLENBERG LISTED IN THE REPORT.

RF

180

CN0040

A-WIRE

30-MAY-1990 09:48:19

E/W -- 1015 INTRO WALLEMBERG (NEW STORY)
(OTTAWA, MAY 30)

A NEW INTERNATIONAL INQUIRY INTO THE FATE OF RAOUL WALLEMBERG DISPUTES SOVIET CLAIMS THAT HE DIED IN A MOSCOW PRISON OF A HEART ATTACK IN 1947.

A REPORT ON THE EVIDENCE COLLECTED DURING THE ENQUIRY SAYS THE FATE AND WHEREABOUTS OF WALLEMBERG REMAIN THE MOST COMPELLING BLANK SPOT OF SOVIET HISTORY AND A LITHMUS TEST OF GLASNOST.

IRWIN COTLER, THE CANADIAN LAW PROFESSOR WHO PREPARED THE REPORT, SAYS HE HOPES THE RECENT SOVIET ADMISSION OF RESPONSIBILITY FOR THE KATYN MASSACRE OF POLISH OFFICERS INDICATES MOSCOW WILL SOON MAKE A FULL DISCLOSURE ABOUT WALLEMBERG.

COTLER SAYS THE REPORT HAS "INCONTROVERTIBLE" EVIDENCE THAT WALLEMBERG DID NOT DIE IN 1947, "COMPELLING" EVIDENCE THAT HE WAS ALIVE IN THE 1950S AND "CREDIBLE" EVIDENCE THAT HE WAS ALIVE IN THE 1970S AND 1980S.

OTHER MEMBERS OF THE INQUIRY TEAM INCLUDE NOBEL LITERATURE LAUREATE AND HOLOCAUST SURVIVOR, ELIE WIESEL.

THE REPORT WAS RELEASED IN OTTAWA YESTERDAY AS SOVIET PRESIDENT MIKHAIL GORBACHEV ARRIVED EN ROUTE TO THE WASHINGTON SUMMIT.

WALLEMBERG IS THE SWEDISH DIPLOMAT CREDITED WITH SAVING TENS OF THOUSANDS OF HUNGARIAN JEWS FROM THE NAZIS TOWARDS THE END OF THE WAR. HE WAS ARRESTED BY SOVIET FORCES IN BUDAPEST IN 1945.

(NCA/REUTER/AP)

SUMMARY: A NEW INTERNATIONAL INQUIRY INTO THE FATE OF RAOUL WALLEMBERG DISPUTES SOVIET CLAIMS THAT HE DIED IN A MOSCOW PRISON OF A HEART ATTACK IN 1947. A REPORT ON THE ENQUIRY SAYS THE FATE AND WHEREABOUTS OF WALLEMBERG REMAIN THE MOST COMPELLING BLANK SPOT OF SOVIET HISTORY AND A LITHMUS TEST OF GLASNOST. CANADIAN LAW PROFESSOR IRWIN COTLER, WHO PREPARED THE REPORT, SAYS HE HOPES THE RECENT SOVIET ADMISSION OF RESPONSIBILITY FOR THE KATYN MASSACRE PF POLISH OFFICERS INDICATES MOSCOW WILL SOON MAKE A FULL DISCLOSURE ABOUT WALLEMBERG. RF/CK

FF008

B-WIRE

30-MAY-1990 01:08:35

hero

E/W - GORBACHEV SHOULD DISCLOSE WALLENBERG FATE - REPORT

OTTAWA, MAY 30 (REUTER) - A NEW 1,200 PAGE REPORT RELEASED ON TUESDAY DISPUTED SOVIET CLAIMS THAT HERO-DIPLOMAT RAOUL WALLENBERG DIED IN 1947 AND DEMANDED THAT VISITING PRESIDENT MIKHAIL GORBACHEV DISCLOSE THE FATE OF THE MAN WHO SAVED THOUSANDS OF JEWS FROM NAZI DEATH CAMPS.

"THE FATE AND WHEREABOUTS OF RAOUL WALLENBERG REMAIN THE MOST COMPELLING BLANK SPACE OF SOVIET HISTORY AND A LITHUS TEST OF GLASNOST," SAID THE REPORT PREPARED BY MONTREAL LAW PROFESSOR AND HUMAN RIGHTS ACTIVIST IRWIN COTLER.

COTLER, CHAIRMAN OF AN INTERNATIONAL INQUIRY INTO THE WALLENBERG AFFAIR THAT INCLUDES NOBEL PEACE PRIZE LAUREATE ELIE WEISEL, SAID COPIES OF THE REPORT DISPUTING SOVIET CLAIMS THE DIPLOMAT DIED IN 1947 HAVE BEEN SENT TO MOSCOW BUT OFFICIALS HAVE YET TO RESPOND.

THE REPORT, 10 YEARS IN THE MAKING, WAS RELEASED TO COINCIDE WITH GORBACHEV'S ARRIVAL ON TUESDAY FOR A CANADIAN STOP EN ROUTE TO WASHINGTON FOR HIS SUMMIT MEETING WITH U.S. PRESIDENT GEORGE BUSH.

WALLENBERG IS BELIEVED TO HAVE BEEN CAPTURED BY THE SOVIETS AS THE RED ARMY MARCHED INTO BUDAPEST WHERE HE HAD SPENT THE LAST MONTHS OF THE WAR PROVIDING PASSPORTS AND DIPLOMATIC DOCUMENTS THAT SAVED THOUSANDS OF JEWS FROM BEING SENT TO DEATH CAMPS.

THE SOVIETS HAVE CLAIMED THAT WALLENBERG DIED OF A HEART ATTACK IN LUBIANKA PRISON IN MOSCOW IN 1947.

BUT IN 1989 SOVIET AUTHORITIES CHANGED THEIR STORY AND SAID WALLENBERG WAS MURDERED. ONLY MONTHS LATER THEY REVERTED TO THE HEART ATTACK THEORY.

COTLER SAID HE HAS BEEN ENCOURAGED BY THE RECENT KREMLIN ADMISSION THAT SOVIET TROOPS SHOT AND KILLED MORE THAN 4,000 POLISH OFFICERS AT RUSSIA'S KATYN FOREST IN 1940.

"HE (GORBACHEV) HAS EVERYTHING TO GAIN AND NOTHING TO LOSE BY RELEASING THE INFORMATION," COTLER TOLD REPORTERS. "NOBODY WOULD BLAME HIM FOR IT."

WALLENBERG WOULD BE 77 IF HE WERE ALIVE TODAY. THE REPORT CONTAINS A CHRONOLOGY OF WHAT COTLER CLAIMS IS WALLENBERG'S YEARS OF IMPRISONMENT IN THE SOVIET UNION.

PERHAPS THE HARDEST EVIDENCE IN THE REPORT IS PROVIDED BY EIGHT PRISONERS IN VLADIMIR PRISON IN THE 1950S WHO TESTIFIED SEPARATELY TO THE SWEDISH EMBASSY IN MOSCOW THAT HE WAS ALIVE -- YEARS AFTER HE WAS SAID BY THE SOVIETS TO HAVE DIED.

IT ADDED THAT DR ELENA NIKOLAJEVNA BUTOVA HAS TESTIFIED TO EXAMINING WALLENBERG IN VLADIMIR PRISON AROUND 1980.

"THE BURDEN OF PROOF IS ON THE SOVIETS TO REBUT THIS EVIDENCE (THAT HE WAS ALIVE INTO THE 1980S) WHICH THEY HAVE NOT DONE," COTLER TOLD REPORTERS.

COTLER SAID SOVIET DISSIDENT ANDREI SAKHAROV TOLD HIM THREE WEEKS BEFORE HE DIED LAST YEAR THAT AN "UTTERLY RELIABLE" ALTHOUGH UNIDENTIFIED INFORMANT SAW WALLENBERG IN A SOVIET PRISON AS LATE AS 1987.

THE REPORT INCLUDES TESTIMONY THAT WALLENBERG'S FAMILY GAVE TO SOVIET AUTHORITIES IN 1989. "BASED ON THEIR MISSION TO THE SOVIET UNION IN 1989, THE SOVIETS DIDN'T TELL THEM ANYTHING TO REBUT THEIR ARGUMENT HE DIDN'T DIE." RL

Tiltakozó diszörség

Valószínűleg Gőncz Arpád, a Magyar Köztársaság ideiglenes elnöke és Szabad György, a parlament megbízott elnöke is diszörséget áll Raoul Wallenberg budapesti szobránál. A hétfő délutáni demonstrációra 69 párt és társadalmi szervezet, a magyarországi egyházak, valamint számos irodós, művész és közéleti személyiség kapott meghívást — tájékoztatta a Vasárnapi Híreket dr. Sebes József, a Raoul Wallenberg Egyesület ügyvezető elnöke.

— Segíthet-e az orsz. indulatok megfékezésében a hétfői akció?

— Abban reménykedem, hogy igen. Semmiképpen sem nézhetjük tétlenül, hogy elszabadulóban vannak a kisebbségellenes, barbár, agresszív indulatok és cselekedések. Szilasi alakját feldúló rajtot és horogkeresztet láttam a Bazilika környékén, de az ember-telenség jelei nemcsak a hárfalakon, hanem a sírokon is feltűnnek. Tudjuk azt is, hogy országgyűlési képviselőket fenyegettek meg hovatartozásuk miatt. Wallenberg szobrát is meggyújtották. A diszörség azonban emíttal nem az ő személyének, emlékének szól, hanem azt gondolatot szimbolizálja: el kell fogadnunk, tisztelgésben kell tartoznunk a nemzetiség, vallási, etnikai és kulturális különbözőségeket. Akik hétfő délután 17 és 19 óra között eljönnek a Wallenberg-emlékműhöz, azok egyúttal arra szavaznak, hogy Magyarország a humanizmus és a demokrácia Európájához tartozzon.

— Miért erősödtek fel ön szerint ezek a szélsőséges jelenségek?

— A véleménynyilvánítás szabadsága hosta felzárna az indulatokat, amelyek — ezek szerint — eddig is jelen voltak a társadalomban. Nincs kötelemem afeől, hogy fölérősödésükhöz nincs köztük a felfelős politikai tényezőnek, szerintem szélsőséges magán-személyek akcióiról lehet szó.

K. L.

Vasárnapi
Hírek

1990. MÁJUS 27.

HUNGARIAN REPORTS

147

MAGYAR NEMZET SAYS KGB PREPARED FOR WALLEBERG SHOW TRIAL

MUNICH, MAY 27 (CMD) -- Radio Budapest reports:

((TEXT)) I CALL THE LISTENERS ATTENTION TO A REPORT IN MAGYAR NEMZET. MARIA EMBERS ARTICLE IS TITLED: THE SOVIET SECRET POLICE WAS PREPARING FOR A SHOW TRIAL IN THE CASE OF THE WALLEBERG MURDER. TO THIS DAY, THE DARKEST SECRECY SURROUNDS THE TRIAL MATERIAL FABRICATED FOR A VILE CAUSE BY THE SOVIET SECRET SERVICE IN 1952-53. THEY EXPECTED EFFECTIVE ASSISTANCE IN THIS TASK FROM THEIR LACKEYS IN HUNGARY.

THIS IS DISCUSSED ((IN THE ARTICLE)) BY ONE OF THE SIGNATORIES OF THE MINUTE PREPARED AT THE TIME.

(RADIO BUDAPEST DOM/B, 0630, MAY 26/90) rgs/

HUNGARIANS FROM ROMANIA MEET SZUROS

MUNICH, MAY 27 (CMD) -- MTI carried the following Friday:

((TEXT)) BUDAPEST, MAY 25 (MTI)-- A 33 STRONG DELEGATION OF THE HUNGARIAN DEMOCRATIC FEDERATION OF ROMANIA (HDFR) ARRIVED ON FRIDAY TO DEBRECEN (E HUNGARY), AT THE INVITATION OF THE HUNGARIAN DEMOCRATIC FORUM.

MEMBERS OF THE DELEGATION INCLUDE ACTIVISTS OF THE HDFR AND THREE ELECTED MPS, WHO HELD TALKS WITH MATYAS SZUROS, DEPUTY SPEAKER OF PARLIAMENT, WHO ASSESSED THE POLITICAL PROCESSES TAKING PLACE IN HUNGARY.

SPEAKING ABOUT THE NATIONAL MINORITY ISSUE MR SZUROS CONFIRMED THE POSITION THAT IT WAS NOT A REVOLUTION THAT HAD TAKEN PLACE IN ROMANIA LAST DECEMBER, BUT A MASS DEMONSTRATION-- WITH THE PARTICIPATION OF THE ARMY-- WHICH SWEEP AWAY THE POWER STRUCTURE, THE CEAUSESCU CLAN, BUT BROUGHT NO REAL CHANGE IN THE STRUCTURE OF THE POLITICAL POWER. CONCURRENTLY A CERTAIN TURNABOUT STARTED, AND RECENT ELECTIONS ARE AN IMPORTANT STEP IN THESE CHANGES.

ACCORDING TO MR SZUROS, THE SCOPE OF ACTIVITY FOR ETHNIC HUNGARIANS IN ROMANIA HAS EXPANDED SUBSTANTIALLY, AND THERE ARE GOOD OPPORTUNITIES FOR SELF-ORGANISING. HUNGARY PROVIDES MORAL AND POLITICAL SUPPORT FOR HUNGARIANS LIVING IN ROMANIA.

(MTI IN ENGLISH/B, MAY 25/90) rgs/

Tehát választási szempontból a Demokratikus Ellenzék *enyhén dicsh* múltja körülbéli ugyanannyi szavazatot hozott, mint vitt; népszerűségi szempontok itt csak mérsékeltlen érdekesek – bár megértem azokat a szabad demokratákat, akik hangúlyozzák ezt a tradíciót, mert fölláborodnak rajta, hogy a Kádár-rendszer morgolódo, ám mégis hivatalos vagy félhivatalos értelmisége lebolsevíkóz, lenarxistáz *benünk*. Ez csakugyan vérféltető, de nem a legfontosabb dolog.

Másodsor: sokan vélik úgy – kiváltképp Kis János elnököm és jeles barátom –, hogy midőn „a rendszer ellenzékéből” egyszerűen és prózaian a demokratikus kormány demokratikus ellenzéké lettünk, az egykori kihívó, lázadó, öntetű, individualista és egyéni-eredeti magatartás nem illik egy komoly párthoz, *scilicet* az SZDSZ-hez. Ezt Kis János mint az egykori Demokratikus Ellenzék vezéralakja nyugodtan mondhatja. De igaz van-e?

Triviális értelemben – abban tudniillik, hogy ne csináljunk marhaságokat – persze hogy igaza van. A lényegét illetően azonban alighanem téved. Az SZDSZ *egyvalamit* bizonyosan megértőkölt az egykori Demokratikus Ellenzék: nem szereti a nyelvspolgári unalmat – pedig polgári párt –, nem szereti az ötlethenlenséget – pedig megfontolt emberekből áll –, nem szereti az cívtelenséget – pedig pragmatikus a vezetése, nem doktrinár –, és végül és legfőképpen *ma is, mint mindig, az ember méltóságát képviseli az államai* (és minden államszerű mamut-intézménnyel) szemben.

Az egykori Demokratikus Ellenzék nem véletlenül vult liberális. Előbb volt a magatartás, csak aztán az „ideológia”, a a politikai és gazdasági liberalizmus. A politikai stagnálást és élynomást ellenző embereket liberális *képpen* válnak, úgyisváln fűggetlenül egyébkénti világ-szemléleti preferenciáikkól.

És itt a Demokratikus Ellenzék, majd az SZDSZ egy sokkal mélyebb, a Kádár-korszak esetlegességeinél tovább, meszebb nyúló hagyományra tapintott rá – *ősröndön*. Magyarország európai hányada – szerintem *többsége*: a többség, amelyet megnyerhetünk, ha hívek maradunk önmagunkhoz – hang és képviselet nélkül volt az első világháború vége óta, ha a kicsiny marginális kísérleteket nem számítjuk. Véletlen-e – szerintem nem –, hogy a Szabad Demokraták Szövetségében van szemléletmást a legtöbb *elkötetelen keresztény*, ebben a *laikus*, világi pártban? Nem, nem véletlen. Az ősgonosz katolicizmus és minden fontos protestáns áramlat az egyéni méltóság – és itt egyetértőleg utalhatok Kis János

FELHÍVÁS

a Magyar Köztársaság valamennyi pártjához
és társadalmi szervezetéhez

Az utóbbi időben számos jel mutat arra, hogy elszabadulóban vannak a kisebbségellenes, barbár agresszív indulatok és cselekedetek. Az ember-telenség jelei tűnnek fel a sírokon, házak falain, pogromokat hirdetnek meg. Napirenden vannak a különböző nemzetiségek közötti véres atrocitások. A társadalom egyes csoportjaiban nő a félelem.

Hazánk a demokratikus átalakulás küszöbén áll. Soha nagyobb szükség nem volt még, mint ma, hogy a nemzet az előttünk álló súlyos feladatok megoldásáért egységesen lépjen fel.

Nem engedhetjük meg, hogy a társadalom nemzetiségi, vallási, etnikai, kulturális különbözőségei miatt részeire essen szét! Vessünk véget a kisebbségellenes uszításnak, nyilvánítsuk ki közösen, hogy a jövő Magyarországa a humanizmus és demokrácia Európájához tartozik!

Ezen célok jegyében Egyesületünk 1990. május 28-án 17 és 19 óra között szimbolikus díszrúszéget szervez a meggyalázott Raoul Wallenberg-emlékmű előtt.

Erőttön fordulunk a Magyar Köztársaság valamennyi társadalmi és politikai szervezetéhez, a köztársaság ideiglenes elnökéhez, az új Országgyűléshez, a hivatalba lépő új kormányhoz: csatlakozzanak kezdeményezésünkhöz, hogy közösen ország-világ előtt kinyilváníthatassuk: Magyarország gátat vet a kisebbségek elleni gyűlöletkeltésnek, és elkötelezi magát egy békos, megkülönböztetésmentes, demokratikus ország felépítésé mellett.

Budapest, 1990. május 16.

Raoul Wallenberg Egyesület
vezetősége

munkára: az *egyenlő* emberi méltóság – pártoszt képviseli, szemben a korporatívista-kollektivistá tekintélyű nyájszellemmel. A liberárius (szabadságelvű) világszemlélethez azonban *szabad egyéniségek* kellene. Akármint tesszünk, ameddig az SZDSZ megmarad liberális pártnak, addig – hogy is mondjam – *keatív bajok lesznek*. Az SZDSZ-nek nagyobb a belső koherenciája, mint más magyar pártoknak, a Fidesz kivéve, amely a legfegyelmesezettebb rohamcsapat – ám a gondolkodás régi „ellenzék” képzőszere miatt *mindig* viták középpontjában fog állani.

Nincs SZDSZ „cirkusz” nélkül. A Vasóli Szerződés ügye mutatja, hogy amikor az SZDSZ csakugyan a nemzeti közmegegyezést képviseli, és csak azt kívánja valóra váltani, amit *minden* párt megígért a választási küzdelemben, akkor is „hajba kerül”. A „keatív bajokért” szerettek *benünk*, akik szerettek. Mi változtatni akarunk – azért vagyunk szabad demokraták, mert azt gondoljuk, nem

jól van, ahogy van. A börtinkből nem tudunk kibújni. Ne is akarjunk.

Nekem nem kell nyakkendő kötőm – mindig is nyakkendő viseltem –, sőt az első nagy magyar politikai tüntetésen, 1988. március 15-én egyenesen a kvintesszenciálisan polgári csokromyakkendő. Mi Csokonai módjára *emberek és polgárok* vagyunk: civis demokraták. Természetesen mi emdélfelesíthetjük vagy kiszagdsíthatjuk magukat – de akkor híveink a voltaképpeni MDF-re és Kisgazdapártra fognak szavazni, és joggal: az MDF *jobb* MDF, mint mi lehetünk, a kiszagdsít *jobb*, tehetségesebb kiszagdsít, mint mi volnánk.

Kis Jánosnak abban igaza van, hogy felelős és magyar módra kell viselkednünk. Mi tudjuk, hogy hazafias párt vagyunk, mi tudjuk, hogy a modern magyar nemzet pártja vagyunk, helyes ezt végre – sérődött duzzogás nélkül – nyugodtan és hűvösen közölnünk a közvéleménnyel. Nekünk e tárgyban nem kell mentesítgennünk. Ám a mi patriotizmusunk és a mi

lett kétfélel Stockler és Domonkos álltak, meg lustogó revolvérrel a kezükben?

Arra a megkérdésre, hogy honnan lett volna ez tudósok ennél az elképzelhetetlen remetinek. Szalai Pál nem tud felelni. Nekki a tervezeti bíróság tárgyaláson ilyen jellegű kérdése nem kellett volna feltenni. Ot csak arra preparálták, hogy miért "szemlenné" — a "Vég sánca" — azt vallja: a saját szemével látta a fentebb leírt horrorjelenetet.

3.

Gyaníthatóan csak azután, hogy Szalai Pál aláírta a hazug vádat tartalmazó jegyzőkönyvet — 1953. április 7-én ímejegyzendő körülmény, hogy immár egy hónapjal Szális halála után) letartóztatották Domonkos Miksát, a Pestii Izraelite Hittközség akkor már két éve visszavonult, nyugalmazott főtitkárát. Habár a Szovjetunióban Szális halála után azonnal félbeszakították az egész világban kínos feltűnést keltő, botrányos per, a "zsidó orvosok" perének előkészületét — s az erre vonatkozó hír a magyar sajtóban is megjelent — Budapestben tovább folyt a tervezett Wallenberg-gyalogsági per összeállítás.

Néhány szót Domonkos Miksáról. Tanult szakmája szerinti mérnök volt. 1944-ben a magyar zsidóságot ért megpróbáltatások idején személys bírórságával is kitűnt. Amikor október 15-én a nyilasok kezükbe kapartították a hatalmat, Domonkos Miksa megértette a sorsdöntő óra parancsát. Kétségteljesen kitüntetését elővéve, felöltötte sztrádas egymruháját — jóllehet zsidó nem viselhetett uniformist — és bement a hitközség épületébe, megpróbálva menteni, ami még menthető. A továbbiakban személys kapcsolatba került Raoul Wallenberggel is, Szalai Pállal is.

4.

1953 november 12-én éjszaka két átvás bevitt egy haldokló férfit az egyik kórházba. Először a nevét sem akarták elárulni, ám az ügyeletes orvos kijelentette, hogy a névnek ismerete nélkül nem fogadja be. Nagy telefonálgatás kezdődött a kórház portájáról, végül a borkabatosok engedélyt kaptak, hogy felfedjék az áldozat kiletet.

Domonkos Miksa volt az: másnap, amikor családja tagjai bejöttek hozzá, nem ismerte fel őket. Néhány héttig meg élt, eszméletlenségéből is magához tért. Elmondta, hogy a kihallgatások alkalmával Mindszenty bíborosra vonatkozóan is vallották iholtit Mindszenty Józsefét még 1949-ben előfoglaltani legyházra itéltek). Továbbá a háború utáni első honvédelmi miniszterre, Vörös János labornokra (aki már ugyancsak börtönben ült évek óta) Vörös Jánosnak egyebeként véltetően

voltak valamín kapcsolatát a svéd követéssel, és a Svéd Votokerezzel. Nina Langlet konvencióban — „A svéd mentőök, 1944. megjelent svédül 1972-ben, magyarul 1980-ban — facsimileben látható Vörös János 1945 áprilisában kelt, nem formális közönlőjele, amelyet Waldemar Langlet vötkereszties főmegbíróhoz írt.

Ugyanakkor, amikor Domonkos Miksát lenyegében agyonvert állapotban előkötölték a vizsgálati börtönből, hirtelen mindenki szelnek éreztezték ennek a tervezett koncepció pernek a vádlottjai közül Szalai Pált akkoriban már nyugton hagyták, sőt gondosan hízalták a várható tárgyalási „show“-ra: egyszer csak őtök jelenték meg zárkájában és közölték vele, hogy szabad. Anyóvát azért meg a lelke kórtotték, hogy erről a dologról soha az életben senkinek sem beszélhet, újabb ismeretéseket nem kördt és ez orszépot soha el nem hagyhatja.

1956-ban Szalai elmenekült Amerikába el, a nevét is megváltoztatta. Stockler Lajos a családjaival együtt Ausztráliában keresett menedéket, ott is halt meg 1960-ban, amékkül, hogy „Wallenberg-gyilkosság” per-ítől a nyilvánosság előtti szó ejtett volna Domonkos Miksa még 1954 elején belehalt az elszávedett bánásmódba és megaláztatásokba. Velök együtt még számosan voltak letartóztatva, még az az írópépműszerész is — Szabó Károly — aki annak idején létrehozta a kapcsolatot Wallenberg és Szalai Pál között, tudomásom szerint 1956-ban Svédországba menekült, és ő is meghalt már. A kitallalt perhez a nem kitallalt áldozatok, minélvt meghalt a háta, futottak, ki merre látott.

5.

Szalai Pál ma hetvenöt éves: 1956 óta nem járt itthon. Ha nem voltottak volna meg az idők, soha nem látogatott volna hazá és soha nem szellőztette volna meg ezt a tirtok. Ha ma azt kérdezzük tőle, véleménye szerint miért értőttek 1952—53 között az orosz titkosszolgálat tisztjai azt a kirakalpert, miért itallták ki ezt a keplelenséget, így felel: „Tallán, hogy egy nagykövét védenék.”

Bizonvára igaz van Wallenberg eltűnésért az akarták ábrítani a fejtelenséget a magyarokra. Alighanem terhes volt már számukra, hogy a svédok — kormányzertes és egyéb intézmények — sőt immár az amerikaiak is mind sűrűbben tettek fel Wallenbergre vonatkozó kérdéseket. De akarték azt „bizonyítani” a világgnak, hogy Wallenberg Gyökereit sem eszt orosz kézbe. Gyökereit akarták elismerteni a legendát.

E verzió szerinti Wallenberg el sem indult négyeres utásra — hiszen meg mielőtt elindult volna meggyilkolták!

Megpedig sank gyilkolták meg, akik a legmegbecsőbb közönlőit tartották neki, akik ismerték és tisztelték: budapesti zsidók.

Es — ha már lúd, legyen köv: — a gyilkosság az amerikai követéség épületében zajlott le...

Elvígé a világ már annyit abszurd, hazug mesét bevett.

Ember haris.

Magyar Kezrel
90.5.26.

Esti Hírlap, 90. 5. 24.

HOGYAN SZÜLETETT A RIPIORT RIPIORTJA?

A magyar orvos látta Wallenberget halálos ágyán

Másik rendkívül érdeklődést váltott ki a hírsori e heti számban megjelent közlésünk. A Magyarok éle. Helyessey éves dr. Tóth Zoltán szerkesztésű adást a lapunk, hogy állítja könyvéből azt a részt, amely híreinek által részletekkel szól a Wallenberg-ügyről, kihallgatásáról, bíróságról és haláláról. Közlegének, Ilmeri Tibor, a hírsori főszerkesztője arról beszél, miként jutott kezébe a könyv.

— A könyv (dr. Tóth Zoltán: Magyar orvos szovjet fogságban) tavaly jelent meg magyarul San Franciscóban az Új Hídje kiadásában, miután előzőleg angol, spanyol és német nyelven is napvilágot látott. Csodaj Lajos, akinek ügyéről sokat írt a múlt hetekben a magyar sajtó, hozta el számomra, egy barátjától kapta külföldön a szerző által dedikált példányt. A könyvben az erdőig származási katonaszócs tizenegy évig tartó kálitárisztírja meg különböző börtönökben és iszerekben. Mivel a Wallenbergről szóló fejtegetések új elemet tartalmaznak, felhívom tele-

fontos dr. Tóth Zoltán, aki több ponton kiegészítette könyvét a hozzájárult a közléshez.

A magyar orvos mikor és hogyan találkozott Wallenberggel?

— Elmondása szerint 1947-ben, amikor négy hetet a Ljubljanka börtönkörházban töltött. Ugyanebben az időben, már eszméletlenül, szeszterápos táplálással Wallenberg is ott fekszik. Látta testét, de személynem tudott vele beszélni. Összebarátkozott azonban egy szovjet orvos-csónaggal, aki minden valószínűség szerint narkomán, morfomán lehetett, s maga hozta szóba a témát, kezdte a beszélgetést. Beszélgetés egréként szóba eszgyedni a magyar kollegával, s amikor az rendkívül rossz bőrben volt, vigasztalta: „Gondolja, hogy mások nincsenek rosszabb állapotban? Ilmeri Wallenberget?” Ez az orvos mondta el azután mindazt, amiről — így állította — „mag-

tól Wallenberg-től hallott. Tóth-doktor, aki később körházi segéderőként is dolgozott, receptpapirot foszfémpapírra próbált néhány jegyzetet rögzíteni, és szembesülése, majd 1956-os külföldre történő távozása után írt meg könyvét, amelyhez akkor Mindszenty bíboros írt előszót.

Miként lehetséges az, hogy a család jórésben csak veletlenül tudott arról a forrásról?

— E tekintetben legfeljebb feltehető lehet. Anynyira ragaszkodtak sok éven át (van a rokonok között, aki ma is él) a még élő Wallenberg tényéhez vagy legendájához, hogy egy ilyen változat est csálta volna. Tóth doktor szerint ugyanis 1947 szeptemberében halt meg a svéd diplomata, aki halálra kínoztak.

Egy halálról, a hírsori közléséből számomra is foglalkoztat, majd a Wallenberg-ripiort. Andor Jassaként mindezt tudnak az emberek szem előtt tartani...

(c)

Az MSZP konstruktív ellenzékiént közjóra törekszik

A Magyar Szocialista Párt május 20-21-én tartja kongresszusát. Az előre látható napirendről csütörtök délután Nyera Bezá, Pozsgay Imre, Vildanyi Iván, valamint Tóth Andras, az országos lista vezetője tájékoztatta az új-ságrókat.

Az MSZP három fő kérdéscsoport köré rendezte a kongresszust, — mondotta bevezető Pölgér Viktor előadásában. — Pölgér Viktor előadását követően a kongresszus először foglalkozik a párt jelenlegi helyzetével, majd a jövő felé tekintve megbeszéli a párt programját és a közjóra törekvés kérdését.

Az MSZP három fő kérdéscsoport köré rendezte a kongresszust, — mondotta bevezető Pölgér Viktor előadásában. — Pölgér Viktor előadását követően a kongresszus először foglalkozik a párt jelenlegi helyzetével, majd a jövő felé tekintve megbeszéli a párt programját és a közjóra törekvés kérdését.

Vildanyi Iván a párt politikai állásfoglalásáról beszélt, majd a párt programjáról és a közjóra törekvésről beszélt. Vildanyi Iván a párt politikai állásfoglalásáról beszélt, majd a párt programjáról és a közjóra törekvésről beszélt.

Vildanyi Iván a párt politikai állásfoglalásáról beszélt, majd a párt programjáról és a közjóra törekvésről beszélt.

(K. V.)

Magyar Kézirat

90.5.25.

90. 5. 25.

NEM A NÉV, A SORSZÁM KÉRDÉSE

A döntés a szocialisták kongresszusára vár

(Munkásoknak szóló)

Vajon hanyadik kongresszus lesz a szocialista párté? — tette fel a kérdést egy újságról szám a sajtóközleményében, melyet a munkások körében elterjedt híresztelésekkel kapcsolatban közölt.

Az MSZP három fő kérdéscsoport köré rendezte a kongresszust, — mondotta bevezető Pölgér Viktor előadásában. — Pölgér Viktor előadását követően a kongresszus először foglalkozik a párt jelenlegi helyzetével, majd a jövő felé tekintve megbeszéli a párt programját és a közjóra törekvés kérdését.

Vildanyi Iván a párt politikai állásfoglalásáról beszélt, majd a párt programjáról és a közjóra törekvésről beszélt.

Vildanyi Iván a párt politikai állásfoglalásáról beszélt, majd a párt programjáról és a közjóra törekvésről beszélt.

Vildanyi Iván a párt politikai állásfoglalásáról beszélt, majd a párt programjáról és a közjóra törekvésről beszélt.

Vildanyi Iván a párt politikai állásfoglalásáról beszélt, majd a párt programjáról és a közjóra törekvésről beszélt.

vezetik be a személyi javasításokat, és jelölnék a szociálistákban megvalósuló vezető tisztségekre. Ezt követően az országos lista új tagjainak beállításáról foglalkoznak a kongresszuson. A kongresszuson a párt programját és a közjóra törekvés kérdését is megbeszéli.

A párt jelöltjeivel összefüggően a kongresszuson a párt programját és a közjóra törekvés kérdését is megbeszéli.

A párt jelöltjeivel összefüggően a kongresszuson a párt programját és a közjóra törekvés kérdését is megbeszéli.

A párt jelöltjeivel összefüggően a kongresszuson a párt programját és a közjóra törekvés kérdését is megbeszéli.

A párt jelöltjeivel összefüggően a kongresszuson a párt programját és a közjóra törekvés kérdését is megbeszéli.

Megoldódott a Wallenberg- titok?

A Riport fellebbenti a Wallenberg-titok fátylát. Míg a lapok többségének hajója mostanában a napi politika vagy éppen a szex hullámain siklik előre, addig a Riport hétről hétre érdekes, színes sztorikat tálal. Ezek sorából is kiemelkedik a következő számban megjelenő összeállítás, amely Raoul Wallenberg titokzatos eltűnésének és halálának körülményeire derít fényt.

Az írás dr. Tóth Zoltán, Madridban élő orvos visszaemlékezésein alapul, aki Raoul Wallenberg börtöntársa volt Ljubjankán. A receptek között csempészte ki feljegyzéseit, amelyek alapján külön fejezetet szentelt a Wallenberg-ügynek Los Angelesben kiadott könyvében. Magával Wallenberggel, illetve kezelőorvosával beszélgetve bontakozott ki a svéd követségi tanácsos elrablásának, megkínzásának, börtönévesnek és halálának hitelenek tűnő története.

A külföldön évtizedekkel ezelőtt — angol, spanyol és német nyelven — megjelent könyv külön érdekessége, hogy az előszót annak idején Mindszenty bíboros írta.

(—vess—)

PARLIAMENT ASKS SOVIET UNION TO REOPEN/WALLENBERG CASE Bio'

STRASBOURG, MAY 17 (NCA/AP/AFP/DPA) -- THE EUROPEAN PARLIAMENT TODAY ASKED THE SOVIET UNION TO REOPEN THE CASE OF RAOUL WALLENBERG, THE SWEDISH DIPLOMAT WHO WAS ARRESTED BY SOVIET TROOPS IN 1945 AND VANISHED. THE PARLIAMENT ASKED THE USSR TO PUT ALL ITS ARCHIVES AT THE DISPOSAL OF AN INTERNATIONAL COMMITTEE OF HISTORIANS AND EXPERTS. THE VOTE WAS UNANIMOUS. THE SOVIETS HAVE SAID WALLENBERG, WHO SAVED HUNDREDS OF JEWS IN HUNGARY DURING THE WAR, DIED IN 1947, BUT PEOPLE HAVE SAID THEY SAW HIM ALIVE AFTER THIS DATE. THE PARLIAMENT RESOLUTION WAS TABLED ON THE INSISTENCE OF A BELGIAN WOMAN, SIMONE LUCKI, WHO CHAIRS THE WALLENBERG-BELGIUM COMMITTEE AND BELIEVES THE SWEDISH DIPLOMAT COULD STILL BE ALIVE IN A REMOTE VILLAGE FAR FROM MOSCOW.

PARLIAMENT CALLS FOR QUICK AID PROGRAMME FOR CHERNOBYL VICTIMS

THE EUROPEAN PARLIAMENT TODAY CALLED FOR AN IMMEDIATE E.C. AID PROGRAMME CONSISTING OF FOOD AND MEDICINES FOR THOSE AFFECTED BY THE 1986 NUCLEAR REACTOR ACCIDENT IN CHERNOBYL. THE PARLIAMENT ALSO SAYS THAT E.C. OFFICIALS SHOULD MAKE APPEALS TO MOSCOW SO THAT CHILDREN FROM THE AFFECTED REGION CAN BE ALLOWED TO TAKE HOLIDAYS IN THE EUROPEAN COMMUNITY COUNTRIES.

PARLIAMENT CALLS FOR QUICK AID FOR ROMANIAN ORPHANS

THE EUROPEAN PARLIAMENT HAS EXPRESSED SHOCK ABOUT THE CURRENT SITUATION IN ROMANIAN ORPHANAGES. IT ASKED THE E.C. COMMISSION TO ORGANISE AN IMMEDIATE AID PROGRAMME FOR THE CHILDREN.

PARLIAMENT AGAINST EXPO 2000 IN VENICE

THE EUROPEAN PARLIAMENT HAS SAID IT'S AGAINST HOLDING THE WORLD EXHIBITION EXPO 2000 IN VENICE. A RESOLUTION, PASSED IN STRASBOURG TODAY, SAYS THE ITALIAN GOVERNMENT SHOULD WITHDRAW VENICE'S CANDIDACY. IT CITES ECOLOGICAL REASONS AND SAYS VENICE WOULDN'T BE ABLE TO COPE WITH EXPECTED VISITORS OF 40 MILLION. BV/CK

MITOSZTEREMTÉS, A TELJESSÉG IGÉNYÉVEL

Semmi bizonyosság Wallenberg körül

BIO

El vagy nem él? Hol, hogyan, milyen körülmények között vezetni nyoma? Méri kellett egyáltalán élni, kinek áll érdekében, hogy megossza őt a legelőbb szabadságjogoktól? Nem nyugszanak a kedélyek. A világ még mindig foglalkoztatja a Raoul Wallenberg-rejtély, noha csaknem fél évszázada, hogy gyakorlatilag semmi biztosat nem tudhatunk felőle.

Családja 1989 februárjában alapítványt kívüli észre, nem pusztán a felkutatásra, hanem annak érdekében, hogy minél hitelesebb kép alakulhasson ki arról: mi történt vele a Magyarországra érkezése és elhurcolása közötti szűkre szabott időszakban? A Raoul Wallenberg Project székhelye a svédországi Uppsalában van, egyik irodája Jeruzsálemben, a másik Budapesten működik. Utóbbi vezetője, Bajcsy Péter. (Az iroda címe: XIII, Tomory u. 23., telefonszáma: 140-8178.)

Átrendező nyomatékok

— A világ legteremtettebb dolga, hogy a család biztosat akar tudni a húsnemzete jelképétől és a fiáról. Az azonban nem egészen világos, hogy miért csak most, az események után jó néhány évvel kezdett jött létre ez az alapítvány és a céljait szolgáló kutatóintézet?

— A család természetesen régóta szorgalmazta egy ilyen profilú intézet felállítását, de a nemzetközi politikai viszonyok eddig nem tették lehetővé megvalósítását.

— Értelmezés igaz lehet az úgynevezett hidegháborús korzakkor, amely Churchill futolsó beszédétől Gorbacsov azzire lépésig tartott. Am 1945 éprilistól még évek teltek el a negatív változások bekövetkezéseig, az egykori szövetségesek szembe fordulásáig. Soha kedvezőbb alkalom! Ezt akkoriban miért mulasztották el? Nem beszélve arról a csapatt sem emlékszik körülményről, hogy a szemtanúk előbb-

pr, biológiai okokból, már nem segítheti a munkájukat.

— Ebben az okfejtésben, semmi kétség, sok az igazság. Csak hogy ne feledjük: közvetlenül a háború után a családot egyedül és kizárólag az izgatta, hogy él-e Wallenberg? Minden erőfeszítés ennek kiderítésére irányult. És azóta sincs semmi kézírásfoglaló bizonyosság. Am az idő, ha a sebeket be nem is gyógyíthatja, jótékonyan átrendezte a hangsúlybeli nyomtatékokat.

— Amennyiben?

— Amennyiben a kutatócsoport megbízása arra szól, hogy a tudomány eszköztárának bevetésével, a teljesség igényével felszínre hozza az embermentési akció előzményeit, megszerződésnek és lebonyolításának körülményeit, feltárva Wallenbergnek az ebben játszott szerepét.

— Jól hallottam? A teljesség igényével? Nem tudsz azt így, kategorikusan kijelenteni?

— Lehet, hogy túlzás, lehet, hogy nem. Mindenesetre meg kell próbálkozunk

vele. Annál is inkább, mert a családnak elvitathatatlan joga van méltó emléket állítani nagy fiának.

— Apróság, én hogy kerül kapcsolatba Raoul Wallenberg családjaival?
— Kézenfekvő, ahogy. A történet csupán annyit, hogy Stockholmban jártam egyetemre, történelemtörténet végzettem. Mivel kiváltságos érdekelte az az ominózus történeti korzakkor, interjúkörtém Per Angertől, a svéd követtség akkori titkárságától, Wallenberg barátjaival. Mikor megérkeztem hozzá, két órával találkoztam. Az uppsalai kutatócsoport képviselőiként mutatkoztak be. Beazigeltük közben kiderült, hogy hódát nyitnának Budapes-

ten és vezetői keresnek a posztra. Olyan embert, aki tud svédül, angolul, és persze, magyarul. Szóval, kópóca jöttem nekik; mellesleg ők is nekem, mivel a diploma megszerzése után pont álláskeresésben voltam.

— Máté müködik a budapesti iroda?
— Tevély augusztus 8. óta.

Kosáry Domokos, miat mentor

— Hány munkatérre van?

— Főállású kutató, rajtam kívül, csak egy: Nevezetesen Dr. Stark Tamás. De elég népes külső segítségárával dolgozunk; interjúkat vesznek fel és kutyakaják, elemik a levéltári forrasságokból. Szakmai mentorunk pedig nem más, mint Kosáry Domokos professzor úr.

— Önök az utóbbi hetekben, hónapokban több felkérést tettek közé a sajtóban, kérte, hogy jelentkezzenek azok, akik Wallenberg segítettek. Illetve azok, akik vele egyidejűleg diplomáciát szolgáltattak feljlesztettek, akár a tréf, vagy bármely más ország nagykövetségén. Volt visszhangja a felhívásaink?

— Szerezésre, igen. Elég sokan megkeresődtek irodánkat felajánlva, hogy megcsinálják nekik emlékeiket, elmondják, mikor, hogyan kerültek vele kapcsolatba. A dolog természetéből adódóan jobbra, mintegy 70-80 százalékban az egykori üldözöttek jelentkeztek, és — semcsak Magyarországról. Az interjúk során bebiztosított, hogy számosan csak egyszer-kétszer látták Wallenberget, de a találkozás eredménye mélyen rögzült bennük.

— Nincs ezen mit csodálkozni, az életüket közönségesnek, az általa szerzett védőútleveleknek, a Schutzpasseknak! A háds ember azonban, érthetően, elfogult, túlbiztos is az Magyarországon, a visszamenetleges megismerés tekinthető: egyszerűsággal hitelesnek is?

— Alkalmaztint tényleg nehezebb dönteni, hogy hol húzódik a határ a valódi, vagy a valótlannal állítás között, de...

Elh. H. L. G.
90. 5. 12.

Ethi K. L. 90. 5. 12

... ezért áll fenn az a kérdéskérdés, hogy Wallenbergből afféle népmesei figura lesz? És erre a szövegre ő elgondolhatja a történetet!

— Oszton a nézetét, de vegye figyelembe, hogy nem tisztunk az ítékezés. Rogozjuk az ebesszéleteket, ha kell, közbiztonságunk a tisztasági szándékával, ám a vallomások hitelességét nem kérdőjelezhetjük meg. Amit mégis megtehetünk: utóbb összevetjük az azonos eseményt tagláló részleteket. És ugyanaz, tesszem azt, ötvenféleképp mégsem történetelt.

Beszített ügynökökkel

— Összegezhető a teljesítésre törekvés és a történetiség szempontja, ezt állítjuk?

— Igen. A mítosz nem nekünk kell megteremteni. A mítosz történik függetlenül az ítéletről. Okkal.

— Ezt elfogadom, de nem lenne-e jó, épp az objektívitás erősítése végett, ha azokat is felkutatnánk, akik a túlsó oldalon álltak?

— Dehogynem. Am mint minden, ez is két akaratlan mellék. Amikor nyomára bukkantunk valakinek, aki a túlsó oldalon állt, még nem biztos, hogy kötélnék is áll. Persze vannak kivételek. Amerikában beszégettünk például volt nyilasokkal, kormánytisztviselőkkel, itthon pedig kimerítő interjúkat sikerült készítenünk egy nyilas lapnál dolgozó újságíróval. Aki egyébként szoros kapcsolatban volt Wallenberggel.

— Ez hogyan lehetséges? Miként férköthetett a bizalmába?

— Nézze, Wallenberg is tudja, hogy csak akkor boldogulhat, ha kiépíti a megfelelő informátorhálózatát. Ez eleinte azért is ment viszonylag könnyen, mert a kormány és a külgazdálkodás támogatása ténykedését.

— A Stójay-kormányra előző? Ez nekem új...

— Igen, a Stójay-kormányra előző. Igaz, magánarbitrárium összefüggött a külpolitikai érdekekkel,

sokan nehezményezték, ugyanis az úgynevezett zárdokérdés kezelési módját. A külső nyomás eredményeként jelentette be Horthy 1944. július 7-én, hogy azonnali hatállyal le kell állítani a deportálásokat!

— Ebből nem az is következik, hogy itt az ideje dőrtékelni a nyilaspuccs előtti körzetlen időszak szemérem?

— Nem, erre szó sincs, de a tudományos kutatóknak ezzel, meglehetősen új szempontot szolgáltatunk.

— A felveti érterjük tartalmaznak-e újdonságértékű tételeket?

— Erre most nem tudok sem igennel, sem nemmel felelni. Az anyaggyűjtés ugyanis még nem fejeződött be, ez a munkafázis '91 augusztusáig tart. Az interjúk svédül és angolul egy éven belül megjelennek. Ha lesz rá igény, természetesen magyarul is kiadjuk a kötetet.

Nincs politikai akadály

— Ez '91 után, felfozlik a kutatócsoport?

— Nem, akkor kezdődik a második munkaszakasz. Ebben a két éves periódusban már nem Wallenberg személye és tevékenysége áll majd a középpontban, hanem az adatközlés. Az általuk felvázolt életutak alapján szociográfiát készítenek a magyarországi zsidóság 1944-es helyzetéről, a holocaustot megelőző állapotokról.

— Ha már ezt azóta hozta: mostanában, egyesek szerint felerősödött az az antiszemitizmus. Ez miként befolyásolja a munkájukat?

— Akár két évvel ezelőtt ez az iroda meg sem alakulhat. Legális működéséről pedig nem is ábrándozhatnánk volna. Munkánkhoz nincsenek politikai akadályai.

Seregi László

FFD44

8-WIRE

12-MAY-1990 18:21:44

Bo

EAST - SWEDISH-SOVIET TEAM TO PROBE CLAIM OF WALLEMBERG'S DEATH
BY RANDALL MIKKELSEN

STOCKHOLM, MAY 12, REUTER - A SWEDISH-SOVIET TEAM WILL PROBE THE AUTHENTICITY OF A LETTER PURPORTING TO ESTABLISH THE DEATH OF SWEDISH DIPLOMAT RAOUL WALLEMBERG, WHO SAVED THOUSANDS OF HUNGARIAN JEWS BUT VANISHED NEAR THE END OF WORLD WAR TWO.

BUT SWEDISH OFFICIALS SAID ON SATURDAY THEY DID NOT HOLD OUT HOPE THAT THE INVESTIGATION WOULD END THE MYSTERY OVER WALLEMBERG, WHO WOULD BE 77 IF STILL ALIVE.

SWEDEN HAS LONG REJECTED MOSCOW'S CLAIM, FIRST MADE IN 1957, THAT WALLEMBERG DIED IN A SOVIET PRISON ON JULY 17, 1947.

THE CLAIM WAS BASED ON A HAND-WRITTEN LETTER FROM A DOCTOR IN MOSCOW'S LUBYANKA PRISON TO SOVIET OFFICIALS, SAYING A PRISONER NAMED WALLEMBERG HAD DIED OF A HEART ATTACK.

THE LETTER WAS SHOWN TO WALLEMBERG'S RELATIVES AND MEMBERS OF STOCKHOLM'S RAOUL WALLEMBERG ASSOCIATION WHEN THEY VISITED MOSCOW LAST OCTOBER.

SOVIET OFFICIALS HAVE DISCOVERED AND GIVEN TO THE SWEDISH AMBASSADOR IN MOSCOW TWO DOCUMENTS THEY SAY SUPPORT THE ORIGINAL LETTER'S AUTHENTICITY.

THE LATEST DOCUMENTS CONTAIN HANDWRITING SAMPLES OF THE DOCTOR, WHO DIED IN 1953, SAID SONJA SONNENFELD, SECRETARY OF THE WALLEMBERG ASSOCIATION.

EVEN IF IT IS PROVEN THAT THE DOCTOR WROTE THE ORIGINAL LETTER, IT "IS NO EVIDENCE THAT RAOUL DIED", SHE SAID.

BUT SHE SAID THE PROBE IS AT LEAST HELPING TO KEEP THE FATE OF WALLEMBERG IN THE PUBLIC EYE. "EVEN IF IT DOESN'T FREE RAOUL, THERE IS TALK ABOUT HIM."

SWEDISH FOREIGN MINISTRY UNDERSECRETARY PIERRE SCHORI SAID IT WAS UNLIKELY THE SOVIET-SWEDISH TEAM WOULD SETTLE THE CONTROVERSY.

"IT DOESN'T CHANGE ANYTHING, REALLY," HE SAID, WHILE ADDING THAT THE EFFORT AT LEAST WAS A SIGN OF SOVIET GOODWILL.

HE SAID THE TEAM OF SCIENTISTS WOULD BEGIN WORK WHEN MOSCOW HAD ASSEMBLED ADDITIONAL EVIDENCE, WHICH IT HAS PROMISED TO DO.

WALLEMBERG WAS CREDITED WITH SAVING AT LEAST 20,000 HUNGARIAN JEWS DURING NAZI GERMANY'S OCCUPATION BY GIVING THEM SPECIAL SWEDISH PASSPORTS.

HE WAS LAST SEEN IN PUBLIC IN JANUARY 1945 BEING DRIVEN TO SEE THE COMMANDER OF SOVIET TROOPS OCCUPYING BUDAPEST.

A NUMBER OF FORMER SOVIET PRISON INMATES REPORTED SEEING WALLEMBERG ALIVE IN THE 1970S. MM/

A vizsgálat lezárult — a határozat érvénytelen

Rejtélyes telefon Kaliforniából

Talányos telefonhívás futott be minap szerkesztőségünkbe. Mi tagadja, el sem tudtuk képzelni, miért kér visszahívást Kolosvári Iván Kaliforniából? A megadott szám társasága után a rejtély megoldódott. A kaliforniai San Jose State University professzora ugyanis a következőket mondotta a Vasárnapi Hírek munkatársának:

— Ötvastam a Vasárnapi Hírek április 8-ai számában a Dobra vert emlékhely? című írást. Így értesültem arról, hogy XI. kerületi lakóinkat a tanács kiutálta síhunyát a tanács nevelt Bának, Herendi Jánosnak. Ez mélyen fel-

háborított, mert korábban arról volt szó, hogy a lakást Wallenberg-emlékhelyé alakítják. Előző számban írta az előző számban írta Wallenberg véd ő követel és tanács ez magyar is megmentője. Bizonyos vagyon benne — ami

a cikkből is sejtethető volt — hogy Herendi János jogtalanul szerezte meg a lakást. Korábban is voltak zárás ügyei, amelyekről írásos dokumentumaim is vannak. Ezeket az ívemen átadom a Wallenberg Egyesületnek és a Vasárnapi Híreknek. Némiképpen megnyugtatót, hogy cikkük szerint a kerületi tanács feldíszálja az űgyet Telefonon beszéltem dr. Szilágyi Balázs tanácselnökkel, aki elmondta a vizsgálat lezárult, a kitalálás határozatot érvénytelenítik, a lakás a Wallenberg Egyesületé lesz.

A kaliforniai telefonhívás nyomán természetesen érdekeltünk a XI. Kerületi Tanácsnál, ahol megérkeztünk a hírt. Előző írásunkban csak kérdezhetjük, ezáltal viszont kijelenthetjük: lesz Wallenberg-emlékhely a Mészera utcában.

—VASS—

Széna közt a tük...

Folytatják a nyomozást a Wallenberg-szobor rongálása ügyében

Amint arról szerdai számunkban hírt adtunk, ismeretlen tettesek rongálták meg a budapesti Szilágyi Erzsébet fasorban Varga Imre Raul Wallenberg-szobrát: fekete sprayjel horogkereszteket festettek rá. Az ügyet a II. Kerületi Rendőrkapitányság után a Budapesti Rendőr-főkapitányság vizsgálja tovább. Dr. Miko István alvezető, a BRFK vizsgálati osztályának vezetője:

— Annyit mondhatok, a rendelkezésre álló eszközökkel megkíséreljük a felderítést. Sajnos, a város tele van antiszemita falirkákkal, ezzel természetesen nem deradhatunk akármilyen eseményt, hiszen egy szoborral súfolt el a tettes. De a dolog

nem is világra szóló botrány, a rendőrségnek sokkal súlyosabb napi gondokkal is kell küszködnié.

Az ügyet Mészáros László őrnagy, a rendészeti alosztály vezetője foglalkozik közvetlenül:

— Egyelőre nem számolhatok be semmilyen fejleményről. Hosszú évek tapasztalata alapján mondom, az ilyen ügyeket igen nehéz ki nyomozni. Az a kevés elkövető, akiket sikerült elfognunk, rendszerint gyerekek, fiatalok, vagy fiatal felnőttek.

— Lát-e szervezetséget az ehhez hasonló cselekmények mögött?

— Eddig semmilyen szervezetséget vagy előre megfontoltságot nem tapasztal-

tunk. Ha rákérdeztünk, a tettesek a legtróbb esetben tudták, mit jelképez a horogkereszt, s aki már választásban Hitler nevéig eljutott, az tájékozottnak számított. Rendszerint minden motiváció és ott nélkül követek el tettüket.

— Van-e remény az elkövetők megtalálására, hiszen az esemény napján a helyszínre azelőtt már sem a bejelentőt, sem tanúkat nem tárt a szobornál?

— Van bizonyos esély, bár néha széna közt a tükönnyebb megtalálni, mint az ilyen spraykéket. A nyomozást azonban folytatjuk, közösség elleni izgatás vétségé miatt.

Gyalázatos gyalázók

Otromba és ostoba merénylet-körettek el a minap Raoul Wallenberg budapesti emlékműve ellen. Gyávnak, föltehetően a sótt este lepte alatt horogkeresztes másolták a kőre, majd elináltak. A teti jellege arra enged következtetni, hogy durva, alantas ózsióú szubánok tennék, az a fajta politikai ártólag, amely különben a közbiztonságot és veszélyeztetni, a néci erőszakot példaképekné tekint. Minden bizonytalansággal nem a keresztény svéd diplomata volt gyalázkodásuk tárgya, hanem erkölcsileg legmagasztosabb tette: az üldözöttek mentése. Antiszemita indulatoknak akarták kifejezést adni, úgy vélték, most „adtunk a zsidóknak”.

Holott voltaképpen Magyarországnak „adtak”. Gondolkodást és gondolatokat tőlük nem várhatunk, éppen ezért kell kifejezünk megdöbbenésünket és sajnálatunkat. Aki csak kicsit is figyeli a világot, az tudja, hogy Raoul Wallenberg már nagyon régen nem magyar ügy, még kevésbé zsidó ügy. A Föld négy sarkában Európától Amerikáig követik ezt a szerezésűen sorozat: az áldozatok oltalmazója miként lett maga is áldozat, a szovjet megtorlás mártírja. Nem akarják elhinni, hogyan nyelte el a Gulág ezt a tisztá és nemes embert, legendák keinek szárnya, valahol Szibériában talán még ma is él. Wallenberg reáléjza az egész emberiség, reménykedik egyszer talán bizonyosat halli felőle.

A gonoszság képtelenségében nehéz összehasonlításokat tenni. Mégis mindenki azt várja, hogy Moszkva rövidesen hasonló elítélést szolgált, mint tette a minap a hatynyi áldozatok esetében: ha él csakugyan, visszadja a bármilyen meggyőzést Wallenbergi Svédországnak és szeretetnek, ha meggyilkolták — ami sajnos a valószínűbb —, elismeri erkölcsi felelősségét, és merse szembenézni korábbi bűnével. Amíg a Wallenberg-ügy valamiképpen nem tisztázódik, a fölt otmarad a peresztrojkán és a glasznosztyon is, mert bármilyen merész célú lehet is a megújított politikai törekvés, csak a „tiszta és őszinte szó hitelesítheti, melleszélés sohasem.

Magyarország a közelmúlt esztendőben éppen azzal vonta magára a kulturált világ kitüntetett figyelmét, hogy még a keresztényi lepedés korszakában is volt merész Budapesten emlékművet emelni ennek a nemzetközi jelképnek. A szobor maga is szimbólummá lett: a sarjádó öröklő külpolitika kifejezője, bármennyire kockázatosnak látszik is a megállapítás, megelőlegezője annak, hogy Budapest szakít a „tábori” szemlélettel. Vezető külpolitikai államférfiak szűfolt program-

jaik közben is szakítottak maguknak időt arra, hogy főúdvizsunkban járva tisztelők jeleül keszörút helyezzenek el az emlékmű talapzatán. Aki tehát ma alantas merényletet követi el ellene, hazánk nemzetközi tekintélyének ért, éppen abban az időben, amidőn serkenő demokráciának a legnagyobb szüksége van az elismerésre, támogatásra, a világ rokonszenvére.

Az elvakult tettesektől nem lehet elvárni, hogy ezzel tisztában legyenek. Aligha tévedünk, ha föltelezzük róla, elméjükkel a gondolat és a gondolkodás igencsak távol áll. De nem tehetjük meg azt sem, hogy elvonatközöltathatjuk őket a társadalmi-politikai környezetől. Lehet vitalkozni afőfőtt, hogy a minap véget ért választási hadjárat túllepette-e az illem határait vagy sem. Annyi azonban mindenképpen bizonyos, hogy felelős párt nem engedhette volna meg magának akár a háttérny utóztat sem az antiszemita indulatokra. És ha már valaki forrófejű mégis megtette, a becstelenség az egyértelmű és félreérthetetlen elhatárolódást követelte volna meg. Most zűrdül föl Franciaország, mert Nice város chracista polgármestere ugyancsak választási megfontolásból „összeszűrte” a levelt a Le Pen-ista Nemzeti Fronttal, antiszemita kijelentésekre ragadtatta magát. Ki volt az első, aki őszinte méltánkodással nemcsak visszautasította a magatartást, hanem a megbélyegzésekben sem válogatott? Alain Juppé, az RPR főtitkára, holott a polgármester, ismert országos politikus az ő pártjának a tagja és parlamenti képviselője. Nem volt olyan sajtótervezet, amely a kérdésűt újságrót hordták volna le, amiért egyáltalán feszegetni meri az antiszemitizmus kérdését, őszinte, egyértelmű választ vár.

Amire a magyar demokráciának most égető szüksége van, az a nyílt szó, a fogalmak tisztázása, az indulatok csillapítása. Ha nem teszi meg, éppen azt a politikai álvilágot bátorítja, amely a múlt hét végén a félreérteések, gyávnak, a félreértések és lapppangó érzelmek miatt horogkereszteset rajzolt Wallenberg szobrára. Néhány héten belül meglesz értéztető óta az első szabadon választott kormányunk, amelyet vitathatalatlanul a nép bizalma emel tisztába. Történelmi feladatok állnak előtte, és lebecsülnék a veszélyt, ha nem tartanánk egyik elsőrendű hivatásának az előítéletek, a szenvedélyek csillapítását. Olyan jégkört kell kialakítani, amelyben idegen minden győőlet, és a közbiztonság is annyira szűrd, hogy senki sem merészelhet nyilvános emlékmű ellen támadni.

Kemény László 30. évf.

Semmiért — egész emberként

Az elindított mozgásról az elmozdítottak lebegése; a kő...
 adatai felhívják a figyelmet az ország sorsára.
 A valóság megváltozása, amely
 már nem várhat el kétségbeesést.
 A politikai és utcai társaságok
 széttagolása, a közéleti életben
 a közéleti életben a közéleti életben.

Hogyan lehet az ország...
 az ország sorsára.
 az ország sorsára.
 az ország sorsára.
 az ország sorsára.

...a közéleti életben...
 a közéleti életben...
 a közéleti életben...
 a közéleti életben...

Hogyan lehet az ország...
 az ország sorsára.
 az ország sorsára.
 az ország sorsára.
 az ország sorsára.

...a közéleti életben...
 a közéleti életben...
 a közéleti életben...
 a közéleti életben...

...a közéleti életben...
 a közéleti életben...
 a közéleti életben...
 a közéleti életben...

Hogyan lehet az ország...
 az ország sorsára.
 az ország sorsára.
 az ország sorsára.
 az ország sorsára.

...a közéleti életben...
 a közéleti életben...
 a közéleti életben...
 a közéleti életben...

...a közéleti életben...
 a közéleti életben...
 a közéleti életben...
 a közéleti életben...

Hogyan lehet az ország...
 az ország sorsára.
 az ország sorsára.
 az ország sorsára.
 az ország sorsára.

...a közéleti életben...
 a közéleti életben...
 a közéleti életben...
 a közéleti életben...

...a közéleti életben...
 a közéleti életben...
 a közéleti életben...
 a közéleti életben...

Morsey László

(Arany Békét; A Keresztény
 Párt, K. B. 100 oldal, 1938. évf.)

Fasiszta provokáció Budapesten

Felháborodással tölti el minket az a példátlan fasiszta provokáció, ami (Raoul Wallenberg) emlékművét az ~~újonnan~~ felújításának 45. évfordulóján érte. Ismeretlen lettek a hatalmas horogkeresztekkel becsülettel-bék meg annak az embernek az emlékművét, aki a humanizmus, a demokrácia melletti és mindenfajta fajdírdület elleni harc egyik szimbólumává vált.

Ugy véljük, —, közvetve — felelőség terheli a barbár cselekményt azokat a politikai erőket is, amelyek a választási harc-

ban — különösen a második forduló előtt — politikai eszköztárunkban alantas eszközöket előhívó módszereket alkalmaztak.

Egyesületünk a társadalom minden tagját és minden felelősen gondolkodó politikai tényezőt arra hív fel, hogy vessenek gátat a hazánkban élő valamennyi kisebbséggel szembeni agresszív indulatoknak és cselekményeknek. 1990. április 16.

A Raoul Wallenberg Egyesület vezetősége nevében:
Ambrus Péter, Sebek József

Japán gazdasági delegáció körútja

Tapasztalatszerzés — tőkebefektetés előtt?

(MTI) A Japán és a magyar miniszterelnök év eleji megállapodás alapján 66 tagú japán ténylegfeldáró delegáció érkezett Magyarországra. A Japán kormány képviselői mellett a legjelentősebb kereskedőházak és ipari cégek első számú vezetői is helyet foglalnak a delegációban, köztük a Sanyo, a Daihatsu, az Asahi, a Mitsubishi, a Hitachi, a Toshiba és a Panasonic cég vezetői.

Mint ismeretes, 300 millió dollár kormányhitel várható Japántól, továbbá öt éven át évi száz szakember menedzserképzését ajánlották fel, valamint újabb 400 millió dollár hitelt kormánygaranciát igényel. A Japán tőke közzétételénél megelőzően, döntés előtt beható tanulmányokat folytat a befektetésre kiszemelt területen.

A magyarországi körút első állomása hétfőn a Saigótárjáni Üveggyárat. Részvénytársaság

volt: a magyar-japán vállalatok közötti kapcsolatának előmozdítására és termelésirányítás segítségével készülő korszerű üvegtermékek a Saigótárjáni Siküveggyárat is. Japán Asahi-technológiával készítik a hazai siküvegeket, s további tervek vannak Japán cégekkel való együttműködésre. A leendő magyarországi gépkocsi-összeszerelő üzeméhez Japán tőkebevonás segítségével részvénytársaságot kívánnak alakítani járműveg-előállításra, illetve minőségi siküveggyártásra. Ugyancsak külföldi tőkebevitellel üvegfedő, üvegszál- és szinesüveggyártást készíti elő a Saigótárjáni Siküveggyár.

A Japán delegáció a továbbiakban vezető hazai gazdasági szakemberek előadással hallgatja meg, valamint megtekint a székesfehérvári Videont, a Csepeli Szerszámgépgyártó Rt. és a Kőbányai Gyógyszerárnyárat.

HUNGARIAN REPORTS

107

PROVOCATION AGAINST WALLEBERG MONUMENT

BUDAPEST, APRIL 16 (MTI) - ON BEHALF THE LEADERSHIP OF THE HUNGARIAN RAOUL WALLEBERG ASSOCIATION, THE FOLLOWING PROTEST HAS BEEN FORWARDED TO THE NATIONAL PRESS SERVICE OF HUNGARY: 'WE ARE OUTRAGED AT THE UNPRECEDENTED ACT OF FASCIST PROVOCATION AGAINST THE BUDAPEST MONUMENT TO RAOUL WALLEBERG, FOLLOWING THE 45TH ANNIVERSARY OF THE LIBERATION OF THE AUSCHWITZ CAMP.

UNKNOWN PERPETRATORS PAINTED AN ENORMOUS SWASTIKA TO DEBASE THE MONUMENT TO THE MAN WHO HAD BECOME A SYMBOL OF HUMANISM AND THE STRUGGLE FOR DEMOCRACY AND AGAINST ALL MANIFESTATIONS OF RACIAL HATRED.

WE THINK THAT RESPONSIBILITY FOR THE BARBARIC ACT LIES INDIRECTLY ALSO WITH THE POLITICAL FORCES WHOSE CAMPAIGN, ESPECIALLY BEFORE THE SECOND ROUND OF THE ELECTIONS, RESORTED TO MEANS EVOKING BASE MANIFESTATIONS.

WE SHOULD LIKE TO CALL ON EVERY MEMBER OF SOCIETY AND POLITICAL FACTOR OF RESPONSIBLE THINKING TO PUT THE BRIDLES ON THE AGGRESSIVE EMOTIONS AND ACTS DIRECTED AT ANY MINORITY LIVING IN HUNGARY. ' +++

(MTI IN ENGLISH/APRIL 17/90) ae

DENIAL OF AIRPORT REPORT

MUNICH, APRIL 17 (CMD) -- Radio Budapest carried the following today:

~~SOVIET HANDOVER Mon~~

((TEXT)) THE INTERMINISTERIAL COMMISSION DEALING WITH THE WITHDRAWAL OF SOVIET TROOPS HAS DENIED THAT THE HANDOVER OF DEBRECEN AIRPORT MIGHT BEGIN THIS WEEK. IN THE COMING DAYS, AN INSPECTION OF THE PREMISES WILL BE HELD, WHICH WILL BE RESTRICTED TO LOCAL REPRESENTATIVES OF THE PARTIES. A REPRESENTATIVE OF THE COMMISSION HAS ALSO APPEALED TO THE PUBLIC NOT TO USE THE PRESS TO DISCUSS LOCAL ISSUES RELATED TO THE TROOP WITHDRAWAL, SINCE THIS HAMPERS THE WORK OF THE BODY. THE INTERMINISTERIAL COMMISSION HAS PROMISED THAT IF THE DOCUMENTS PERTAINING TO THE SOVIET TROOPS STATIONED IN HUNGARY ARE DISCLOSED IN DETAIL, THE PUBLIC WILL ALSO BE INFORMED ABOUT THE RESULTS.

(RADIO BUDAPEST DOM/B,1600,APRIL 17/90) ae

FF056

B-WIRE

17-APR-1990 13:24:15

EAST -- SHORT EASTERN ITEMS (ATTN: H, P, YUGO)

WALLENBERG MEMORIAL VANDALIZED WITH SWASTIKAS

b10

BUDAPEST, 17. APRIL (AFP) - UNBEKANNTE HABEN IN DER UNGARISCHEN HAUPTSTADT BUDAPEST EIN DENKMAL DES IN DER SOWJETUNION VERSCHOLLENEN SCHWEDISCHEN DIPLOMATEN RAUL WALLENBERG MIT HAKENKREUZEN BESCHMIERT, BERICHTETE DIE NACHRICHTENAGENTUR MTI AM DIENSTAG. WALLENBERG HATTE IM ZWEITEN WELTKRIEG ZEHNTAUSENDE VON JUDEN IN UNGARN VOR DEN DEUTSCHEN KONZENTRATIONSLAGERN BEWAHRT. NACH DEM KRIEG VERSCHWAND ER IN DER UDSSR, WO ER NACH OFFIZIELLEN ABER IMMER WIEDER ANGEZWEIFELTEN BERICHTEN STARB.

YUGOSLAV PARTY PAPER TO BE REPLACED

BELGRAD, 17. APRIL (AFP) - DIE ZEITSCHRIFT DER JUGOSLAWISCHEN BUNDES DER KOMMUNISTEN, "KOMUNIST", WIRD NACH 65 JAHREN DEMNACHST EINGESTELLT, MELDETE DIE NACHRICHTENAGENTUR TANJUG AM DIENSTAG. DIE EINSTELLUNG DES "KOMUNIST" WAR VOM INTERIMSDIREKTOR MILIVOJE TOMASEVIC EMPFOHLEN WORDEN. ER SCHLUG DIE SCHAFFUNG EINES NEUEN UNTERNEHMENS VOR, DAS SICH SELBST TRAGT UND MEHR DEN NEUFEN TENDENZEN INNERHALB DER PARTEI UND DER JUGOSLAWISCHEN POLITIK VERHAFTET SEIN SOLL. DER "KOMUNIST" WURDE BEREITS IN MEHREREN REGIONEN WIE SARAJEVO, TITOGRAD UND KRISTINA EINGESTELLT.

POLL SHOWS GOVERNMENT AND SOLIDARITY HAVE LOST POPULARITY

WARSCHAU, APRIL 17 (DPA) - DURCH DIE DRASTISCHE WIRTSCHAFTSREFORM HABEN DIE POLNISCHE REGIERUNG UND DIE GEWERKSCHAFT SOLIDARITAT STARK AN POPULARITAT VERLOREN, WIE EINE AM DIENSTAG VON DER SOLIDARITAT-ZEITUNG "GAZETA WYBORCZA" VEROFFENTLICHTE UMFRAGE DES ZENTRUMS FUR MEINUNGSFORSCHUNG CBOS ERGIBT, IST MINISTERPRASIDENT TADEUSZ MAZOWIECKI TROTZDEM WEITER DER BELIEBTESTE MANN IN POLEN. CBOS IST DIE FUHRENDE INSTITUTION FUR MEINUNGSUMFRAGEN IN POLEN. BEFRAGT WURDEN ETWA 3 000 MENSCHEN.

SOLIDARITAT-CHEF LECH WALESA HAT NACH DER UMFRAGE DIE MEISTEN PUNKTE VERLOREN. WAHREND IHN IM NOVEMBER 1989 NOCH 90 PROZENT DER BEFRAGTEN UNTERSTUTZTEN, WAREN ES IM MARZ DIESES JAHRES NUR NOCH 56 PROZENT. "TABELLENFUHRER" IST MAZOWIECKI (93 PROZENT IM NOVEMBER UND 85 PROZENT IM MARZ). ES FOLGEN DIE KATHOLISCHE KIRCHE (NOVEMBER 82, MARZ 74 PROZENT) UND DAS ABGEORDNETENHAUS (NOVEMBER 85, MARZ 59 PROZENT). DIE BELIEBTHEIT DER REGIERUNG IST VON 83 PROZENT IM NOVEMBER AUF 49 PROZENT IM MARZ UND VON SOLIDARITAT VON 78 PROZENT IM NOVEMBER AUF 47 PROZENT IM MARZ GEFALLEN. ZUM SCHOPFER DER WIRTSCHAFTSREFORM FINANZMINISTER LESZEK BALCERONICZ HATTEN IM MARZ NUR NOCH 21 PROZENT DER BEFRAGTEN VERTRAUFEN GEGENUBER 40 PROZENT IM JANUAR.

DIE SINKENDE BELIEBTHEIT DER SOLIDARITAT UND SEINER EIGENEN PERSON IST OFFENBAR EINER DER GRUNDE, WARUM LECH WALESA SEINE KANDIDATUR ZUM PRASIDENTENAMT INS GESPRACH GEBRACHT HAT. IN EINEM AM DIENSTAG VEROFFENTLICHTEN INTERVIEW DER REGIERUNGSZEITUNG "RZECZPOSPOLITA" SAGTE ER, FALLS ER PRASIDENT WERDEN SOLLTE, WOLLE ER DIE REGIERUNG ZU MEHR EFFEKTIVITAT ANSPORNEN. NATURLICH MUSSE ALLES IM RAHMEN DES RECHTS GESCHEHEN, ABER MAN MUSSE DAS RECHT DEN GEBEBENHEITEN ANPASSEN. DIE RICHTUNG DER REGIERUNG SEI GUT, ABER SIE GEHE NICHT ENERGISCH GENUG VOR. LW/

Üzletelnek Raoul Wallenberg egykori lakásával? A Wallenberg-egyesület szerint: igen! A gellérthegyi Minerva utcai lakás mostani birtója szerint: nem! Mindenesetre a XI. Kerületi Tanácsnál ezekben a napokban felülvizsgálják az ügy aaktit. A Vasárnapi Hírek munkatársának ennyi éppen elég volt ahhoz, hogy a kegyelenség híre nyomába eredjen.

Onnan kell gombolyítanunk a történet fonátát, hogy a Minerva utca 3/B szám alatti épületet a svéd nagykövetség használta a második világháború idején. A csendes gellérthegyi utcácska házának míves építészeti megoldásokban gazdag első emeleti lakásában élt Raoul Wallenberg követései úttár, sok ezer magyar zsidó megmentője. A háború után ez a ház sem kerülhetett el a sorást: tanácsai berakásokat alakítottak ki benne. Az első emelet 3. utolsó lakója Frankel Jolán, asszonynevén Herendi Jánosné volt. Hazánk 1948 decemberében kapott új erőre a gondolat, hogy a száz negyvenötter feletti lakást — kisebbségvédelmi kutatásokat is szolgáló — emlékhellyé kellene átalakítani. A terület támogatja a Raoul Wallenberg Egyesület, Nemzetkőnben Tom Leatos amerikai szenátor, aki szintén Wallenbergnek köszönheti életét.

Herendi tagadja

A bonyodalom akkor kezdődött, amikor megjelent a színen Herendi János, Frankel Jolán, azaz Herendi Jánosné

Dobra vert emlékhely?

Üzletelnek Wallenberg lakásával? • Bonyodalmak a Minerva utcában

nevet fia. Aki 1988 januárjában kérte a lakás kiutalását, bár 1990 óta nem lakott benne. Három hónap múltán pedig úgy nyilatkozott: lemond róla az emlékhely javára, ha a kerületi tanács hasonló szándékú otthonhoz juttatja a Gellérthegyre. Elroppent az esztendő, ám a tanács nem tudott megfelelő cserelakárról gondoskodni. Így azután 1990 elején Herendi János beköltözhetett a Minerva utcai lakásba. Az emlékhely kialakítása azonban továbbra sem kezdült le a napirendről. Nem sokkal később fejröppent a hír: Herendi sz áruja a lakást.

— Ez nem igaz! — tiltakozik Herendi János felháborodva. — Dehogy akarom eladni! Most újítom fel, mert ott szeretnék lakni. De ha kapok cserelakást, lemondok róla az emlékhely javára. Én is elfogult vagyok Wallenberggel szemben. Zsidó vagyok — tezel hozni a nagyobb nyomaték kedvéért.

Igen ám, csak Herendi János még nem sejtli, hogy mi tudjuk... A bomba szóka szerint véletlenül robbant. Dr. Sebes József, a Wallenberg Egyesület soros elnöke így emlékezik a történetekre:

— Már az is váratlanul ért bennünket, amikor 1990 februárjában megtudtuk, hogy a lakást kiutalták. Később egy egészen más témájú megbeszélésen képviseltem az egyesületet, amikor a melettemülő magas becsadással szembe váratlanul megkérdezték: na,

eladtá már a Herendi a lakást? Hát kiderült, hogy Herendi János pontosan ennek az úrnak — akit nem kívánok megnevezni — ajánlotta fel a lakást úgyvédje útján. Egy kisebbet kért érte és több millió forintot. Az üzletet nem utóttek nyélbe. Szerecslere!

Dr. Sebes állítja

Dr. Sebes József alaposan utánajárt a dolognak. Olyan tényekre bukkant, amelyek alapján az egyesület a lakás kiutalásának felülvizsgálatát kérte a tanácstól. Kiderült például, hogy Herendi János a nevelőanyjáról 1981-ben kötött szerződés szerint csupán egy huszonötgyé megzenntetéses lakrést használhatott. Időközben azonban megromolhatott a viszony kettőjük között, mert Herendi Jánosné lemondta a szerződést. A vitából per került ki, amire a Fővárosi Bíróság 1988. július 9-éi, másodfokú határozata tett pontot. E szerint Herendi János maga köteles gondoskodni elbéreléséről és nem jogosult a bérleti viszony folytatására. Ez azonban csak a jéghegy csúca. A dokumentumok — amelyeket a kerületi tanácsból kaptak betekintésre — egyéb ellentmondásokról is tanúskodnak.

Dr. Szilágyi Balázs, a XI. Kerületi Tanács elnöke a megelőző fordulat után utastította az illetékes osztályt az ügy fe-

lülvizsgálatára. Mint a Vasárnapi Híreknek elmondta: a lakásakörlemből és a hozzá csatolt iratokból annak idején úgy tűnt, hogy a bérleti jogviszony folytatásának nincs törvényes akadályja.

Herendi János ugranis azt hozta fel kérelmének indoklásul, hogy 1986-ban kötötték a lakásba edesapjával, aki házasságot kötött Frankel Jolánal. Edesapja, majd nevelőanya halála után, mint a volt bérletárs egyenes ági rokona és az elhunyt bérletárs nevelőgyereke kérte a lakás kiutalását. Ráadásul érvényes lakásigénylással rendelkezett. A kiutalás előtt konzultáltak a Kerületi Tanács lakásfőosztályával is, ahol nem emlelték kifogást. És — mint már utaltunk rá — Herendi János azúttal a feltételül költözött be, hogy megfelelő cserelakás biztosítása esetén elhagyja jelenlegi otthonát.

A tanács felszólít

Eddig a történet dőnyében, amelynek legújabb fejleménye a napokban hivatalos levelet vitt a postára a Minerva utca 3-ban. Ebben a XI. Kerületi Tanács illetékesek arra szólították fel Herendi Jánost, hogy a vizsgálat lezárásáig ne tegyen a lakás hasznosításával kapcsolatos lépéseket.

Lesz Wallenberg-emlékhely a Minerva utcában?

Köves László

Bo

By Gabriel Ronay

Raoul Wallenberg, the late Swedish diplomat who saved tens of thousands of Hungarian Jews from the gas chamber during the last months of the Second World War, was a double-agent working for American and German intelligence, according to his closest Hungarian collaborator.

Mr Laszlo Hertelendy, an octogenarian Hungarian nobleman who assisted Wallenberg in his rescue mission, broke his silence not to cast aspersions on his friend but "to put the record straight".

In an interview with Budapest Radio he said that he could not contribute to the attempts to solve the "Wallenberg mystery" earlier owing to the Soviet decision, after Wallenberg's arrest by the NKVD in January 1945, to "surround me with a wall of silence".

Mr Hertelendy has shed fresh light on Wallenberg without detracting from his courage and heroism. Wallenberg, Mr Hertelendy recalled, was not a career diplomat. He was appointed First Secretary to the Swedish Legation in Budapest by the Swedish Government at the request of the American War Refugee Board and the World Jewish Congress. Unbeknown to Stockholm, he was also working for US intelligence.

His original brief was to save some 400 to 500 Jews

"with family or business links to Sweden". But Wallenberg decided early on to save as many Jews from the Nazi extermination camps as he could.

Mr Hertelendy said Wallenberg was also working for German intelligence. "In exchange for (American) information", he was allowed with Eichmann's knowledge to save the lives of Jews in a "kind of quid pro quo".

Thus he managed to hand out, with Mr Hertelendy's assistance, Swedish passports to Jews and took them to Swedish-protected houses in the Hungarian capital. By keeping up his "double-act", Wallenberg saved up to 20,000 lives, Mr Hertelendy said.

While Mr Hertelendy could not shed new light on Wallenberg's fate in the hands of the Soviet NKVD after the liberation of Pest in January 1945, he has opened up new avenues of investigations.

Last October, KGB General Vladimir Pererkov said that Wallenberg died in Lubyanka prison in July 1947.

But according to journalists of *Kommunisticheskaya Pravda*, several Soviet bit-players in the Wallenberg drama are alive and well and eager to talk. There is also Army Archive material, something the Soviet authorities have always denied.

150012

VISSZHANG

Berg vagy Wallenberg?

Tisztelet Nádor Úr!

A történelmi hátság védelmében, s nem az (elkerülhető) félreértések feletti bosszankodás jegyében reagidam tolat. Annál is inkább, mivel a The Raoul Wallenberg Project (helyesen így) svéd kutatócsoport magyarországi munkálatsárait megszólította értelem magam, hiszen munkálataim is szóba kerültek irásában.

On az Élet és Irodalom 1990. február 9-i számában kélt a Szelex Jánosról folytatott beszélgetést, Berg attasé komoronykja címmel. Figyelemre méltó, hogy ez a Magyar Nemzet után az ES-ben is publikáción vált. Persze ez nem azért érdemel figyelmet, mert kétszer jelent meg, hanem azért, mert én (beszélgetéskorral együtt) kétszer tévedtem.

Szelex János komoronyk hajdani gazdája nem Raoul Wallenberg volt, hanem lényegesen Berg attasé, azaz Lars Berg, a volt svéd követtség (nem nagykövetség!) egyik titkára. Katonai attaséként nem szolgált sem ő, sem Wallenberg (az urat Harry Westernnek hívták, akit kormányja hazarendelt a nyilas puccs után). A „pápaszemes, magas, jótéppő, szőke” személyiségről éppen Lars Bergre állik (Lásd Léval Jenő Wallenbergről írott munkájának vonatkozó fejezetét, ellenőrizhető a könyvtérmetől, sőt a határ Wallenbergrel, aki kiemeltben látott. De ne szaporítsuk a szót a tévedések további felsorolásával.

Tisztelet Nádor István! Mielőtt a Magyar Nemzet közölte volna a beszélgetést, én felhívtam engem. Pár mondat után tisztázódott, hogy a svéd követtség nem volt egyezményű, Wallenberget nem becézték Bergnek, s hogy valóban létezett „Berg attasé” Lars Berg személyében. Az őt meglepő fordulat hátsó alatti ígéretet tett arra, hogy mind a Magyar Nemzetnél, mind

Hazatérése után határozottan exponálta magát Wallenberg kiszabadítása érdekében. Nem éppen diplomatikus méltó módon, szembehelyezkedett az óvatoskodó, hivatalos svéd állásponttal; különvéleményének hangot is adott az 1947-ben kiadott Vad Állás (Budapest?) (MI történt Budapesten?) című visszaemlékezésében. (Több mint elgondolkasztó, hogy ez két nappal megjelenése után szórászálan eljutott a könyvesboltok polcra: „Valak” felvásárolta...)

Talán éppen erre vezethető vissza, hogy diplomáciai karrierje megjárt, vagy sem, neveztek ki nagykövetnek pedig érdemei és tehetsége alapján erre lett volna hivatott. Negyszer bombázták ki, s mindig ott, ahová éppen bevezették: világháború nappal alatt Berlinben, kétszer (?) Budapesten, majd a Koreai háború idején Szöulban is. A 70 éves Lars Berg ma nyugdíjasként él Rio de Janeiróban.

Tisztelet Nádor Úr! Az írástudó felelőssége nagyobb, annál, mintsem hogy az országban gondolatokra és szavakra korlátozódna. A kottánál emlékeket lejegyző történelmi hitelesség ellenőrzésével partnerévé fogadják olvasóját. De nemcsak őt. Az emlékezőt is.

Tisztelettel!

Bajtaj Péter

történész

The Raoul Wallenberg Project

★

Kedves Bajtaj Péter!

A történelmet a mostani perctől visszafelé látjuk, és soha nem hittem, hogy tévedéseimnek vagyunk. Annál inkább sem, mert huszonnégy éve történelmem szűke tanár, újságíró vagyok. Ezért is lebontam fel 1989 augusztusában, amikor a riportban leírt kérdéseimnek köztük rákadtam Berg attasé komoronykjára. Magam sem hittem, hogy lehet ilyen! De Szelex János lassan előszedgette a ládaflából a még megmaradt iratokat, a Svéd Követtség dokumentumait, köztük azt a meglepetés amúgy is ő családja számára állították ki, a

szóban a svéd követtség budapesti humanitárius cselekedeteiről.

Elmondta, hogy a történet valóban lehet, de Berg „attasé” neve nem az egyszerű komoronyk névrovidíték leleménye, hanem Raoul Wallenberg; közel azonos időben került Budapestre, a svéd követtség-re Berg is. A fiatal, szőke, szemüveges férfi tevékenysége igazolja, hogy 1944 második felében nem Wallenberg egréni akciójáról volt szó, hanem a Svéd Királyság követségének összehangolt tevékenységéről. Berg és Wallenberg nevének hasonlóságát — azonos állampolgárságukon és korukon, közel azonos beosztásukon túl cselekedetük és azok indítékai is azonosak voltak — bevezethette meg negyvenöt év távlatából a történelmi ismereteink pontosításához így is jelentősen hozzájárult Szelex János, Berg attasé komoronykját.

Tisztelettel!

Nádor István

Szentész

Sajnos a fenti levélben jelzett kóppról nem tudunk.

A szerkesztőség

pedig az ES-nél eszemben fogja a helyeshóttat. Ez nem történt meg — láthatólag. Ha én mégis vétlem ebben, kérem, nézze el nekem a szemrehányást.

S mégis — köszönettel (is) kell adoznom a megismeréssel tévedésért. Alkalmat ad arra ugyanis, hogy a Wallenberg árnyékában dolgozó Bergről — ha röviden is, de — megemlékezhesünk.

A „pápaszemes, magas, jóképű, azúró” Wallenbergnél alig fiatalabb Lars Gustafsson Berg páréves, ottthon, majd berlini külügyi szolgálat után, 1944. szeptember elején csopont a legkevésbé sem nyugodt Budapestre. Megbízólevele szerint a svéd királyi követség ügyvezető B-osztályának lett a vezetője. A semleges országok külügyi gyakorlatának megfelelően ez a részleg foglalkozott az 1935 megbízó állam külföldi érdekképviseletével. Berg érettségkor a semleges Svédország tisztegy államban képviselte a hadban álló Magyarországot, többek között Romániában és Dél-Amerikában. Sőt ezen túlmenően a Szovjetunió magyarországi érdekeit is átválalta, hogy csak a legfontosabbat említsem.

A követségtől szinte teljesen függetlenül ténykedő Berg munkája persze nemcsak erre a területre terjedt ki. A humanitárius osztállyal szorosan együttműködve, Wallenberg „keze alá is dolgozott”. Vele együtt vagy önállóan, időzítettével menteti, segítéssel, időzítettét ő maga is. Berg volt az, aki 1944 decemberében ügyes fellépésekkel kézenfekvően hét zsidó személyt szabadított ki az egyik nyilas házból, s szállította őket négyüzléses kocsiában biztonságos helyre.

Budapest felszabadulását követően a mentést, de főként érdekképviseleti tevékenységét oly bizalmatlanul fogadó szovjet katonai szervek teljesen alaptalanul kémskedéssel gyanúsították. Nagy nehézségek árán sikerült tisztázni magát, s így elkerülte barátja, Wallenberg sorsát. A svéd követség egész személyzetével együtt azonban Berget is kiutasították az országból. Mártír hónapja, viszontagságos utazás után értek végre Stockholmba.

amit gazagra írtam meg nekem a követségen. Ezért 1945 február végéig be nem hívható!!! Azután a Magyar Távirati Iroda szerkesztőjének közönlőlevelét, amelyben Kugel Ernő támadta, hogy a Szelecz által most elmondottakat igen csak megfélemlenék a valóságnak, mert a zsidó származású újságíró Szelecz Jánosnak közzései az életét. Volt azután egy jó megörzött fénykép is Berg atlaszról, amit le is fényképezhettem.

Mindennek után kétszer felkerestem a svéd követséget, hogy lektoráljak írásomat, és ezújjuk ki tárgyi tévedéseimet, azonban a kapum túl mindkét alkalommal egy golyóálló öveg rápött úlj férj, mikrofonon-hangszórón keresztül beszélt velem, és elutasított. Harmadszorra megadta az ön telefonszámát és címét.

Közben a történet periferiális részét — hiszen az is rendkívül — feldolgoztam, és megírtam a Magyar Nemzetnek Rejtélyes ház címmel. Ebben a svéd követség egyik részérőljásának s kalandos története került feldolgozásra a mai napig, amelyben Szelecz János szolgált. Ez jelent meg december 20-án. Ekkor tudtam telefonvgre kapni önt (december 20., szerdán 12.15) és megbeszéltek annak egy részét, amit itt részletesebben leír. Valóban megdöbbentem, hogy ennyire másit az ember emlékezte. Pedig Szelecz János nem érdekel abban, hogy más-képp állítsa be a dolgokat, mint ahogy történtek. Csupsán az történetet, hogy 5 így emlékezik. Mivel az anyag fmggában is megállja a helyét riportként is, azonban géppre írtam, és megvédőrán belül megírtam a helyeshóttat a Magyar Nemzetnek, egy koptat az ES-anyaghoz, és utóiratot a Nők Lapjának, ahová képes anyagként adtam le a megismert életrajzot.

Most megtaláltam leveleim pizkozását, és úgy, ahogy akkor dében írtam és a szerkesztőségekbe elvittem, illetve az ES-nyit feladtam, ma is vállalom.

A Raoul Wallenberg projekt magyarországi képviseletének Bajtay Péterné a véleménye szerint a leírt időpontok és az események pontosabbá teszik ismereteinket a második világháború végő szaká-

ELET ÉS
IRODALOM

2

90. 3. 9.

10]

rk

AV

CDAL

IR

EL

7

Mégsem hagyják beszélni? ...

A Wallenberg egyesület interjúja Kutrucz Gizellával, IV.

Eltvársak az ajtóban

— És a plafon nem zuhan a fejére! Ez pénteki napon volt, és kapactáltak, hogy hédón lesz a KEB-ülés, jöjtek el. Mondtam, hogy nem jövök el a KEB-ülésre, és átadtam egy másik oldalas levelet. Közölte, hogy egyetérték a pártból való kizárással, feliebbezni sem kívánok, visszautasítom az egészséget, szegényteljesnek tartom. Ittam egy kávét, ők is ittak egy kávét, és barátságosan elbúcsúztunk. Majdnem könyörgött Rácz Sándor, hogy menjek el a KEB-ülésre. Hozzáteszem, hogy amikor erre a második beszélgetésre mentem, egy nagyon fontos dolog történt. Ahogy mentem a jelzett szobába Rácz Sándorhoz és Takács Györgynéhez, a szomszéd szobából kilépett Gyenes András, a KEB elnöke. Aki egyébként a világon mindennél tudott. Meglátott, hogy ott vagyok (a kezem a kilincsen volt), mit mondjak, másfél méter távolságra voltunk egymástól. Meglátott engem, tágra nyitotta a szemét, és abban a pillanatban visszafordult, és becsukta maga mögött az ajtót. Szegylt velem találkozni! Amikor kijöttem Rácz Sándortól és Takácsnéval, akkor pedig belebotoltam ugyanott az ajtóban Szerényi Sándorba, a KEB-nek a tagja. Nagyon régi párttag, Kádár Jánosnak a sakkpartnere, a Magyar Sakkszövetség elnöke. Ez a Szerényi Sándor a világon semmiről nem tudott. Nyakamba borult, miután már évek óta nem találkoztunk. Kérte, hogy vagyok, hogy vannak a gyerekek, mit keresek itt. Mondom, hogy itt voltam ebben a szobában, hívtak. Nem tudott semmiről az égvilágon, és én sem tájékoztattam. És barátságosan elbúcsúztunk. Hozzá kell tennem, hogy ott volt mellette Somogyi Imre szobája, mellette a titkárság, majd Gyenes András szobája. A mellette lévő szobában volt a Pártélet főszerkesztőjének szobája, és utána a második vagy harmadik az a szoba, ahol én a nyugdíjazásom előtt dolgoztam, miután a Pártéletnek voltam az olvasószerkesztője 16 évig. Takácsné meg Rácz Sándor érdeklődött a Pártélet szerkesztőségében rólam, és ott mindenki egyöntetűen a lehető legpozitívabb véleményét mondott. Lakos Sándor, az akkori főszerkesztő azt mondta, hogy amikor belefalonáltak a Pártközpontra, hogy mi van itt, mit kell csinálni, vagy valami információt akartak 1956. október 23. és november 4. között, akkor egyetlen ember volt, aki felvette a telefont, ez a Kutrucz Gizi volt.

Hazaöttem a gyönyörű telefonos kocsival, és nem is foglalkoztam tovább a dologgal, ismétlem betegeskedtem. Számomra nem volt kétség, hogy kizárnak. 1987. december 27-én reggel felhívtak telefonon egy barátom, és azt mondta: Ide figyelj Kutrucz, miket hallók? Ez nem lehet igaz. Hát mondom, miket? Azt mondta, hogy az elmúlt napokban — karácsonyi ünnepek voltak — társaságban volt, ahol mások bejűl mellett két KEB-tag ruhögve mesélte, hogy a Kutrucz Gizi kizárták a pártból. Azt mondta, hogy

senki nem hűtte el. Ő olyanokkal barátkozik, akik a felszabadulás előtt is részt vettek a munkásmozgalomban. És a KEB-tagok részegen azt fecsegték, hogy a Kutrucz Gizi azért zárták ki a pártból, mert az ellenzékiekkel tart fenn kapcsolatot. Tehát ez volt a legenyegesebb, és itt ebben a társaságban rühömben hallgatták, és nem is hitték el a kizárást. Azért hívott fel, mert azt hitte hogy csak részességükben fecsegték. Mondtam, hogy egészen biztosan így történt. Kérte, hogy miért? Mondtam, hogy biztosan ismeri ezt a Bosnyák-ügvet ismerte, olvasta a kéziratot. Fel volt háborodva. Pénteken voltam ott, december 14-én, ez pedig hát december 27-én történt, és még mindig nem kaptam semmit. Gondoltam magamban, kíváncsiságból felhívom Takács Györgynét. Mondom neki, hallja-e, részeg KEB-tagok meséltek az ünnepek alatt, hogy engem kizártak a pártból. Legyen szíves mondja már meg, hogy erről én mikor kapok értesítést. Csak hágoztok! Teljesen meg volt döbbenve. Azt mondta, ne haragudjon asszonyom — már nem voltam Kutrucz elvtársam —, én már régen beadtam Somogyi elvtársnak a levelet alkírásra. Mondom, hogy én nem kaptam semmit az égvilágon. Nem tudok semmiről sem, hogy mi volt a KEB-ülésen. Erre azt mondta, betegem Somogyi Imréhez. Utána visszamenőlegesen datálják a levelet 1987. december 21-re. 14-én volt a KEB-ülés. A levél így szólt: „Kutrucz Gizella, Budapest XI., Kondorosi út 9. III. 14. 1116. Értesítjük, hogy az MSZMP Kézponti Ellenőrző Bizottsága pártteljes magatartása és tevékenysége miatt 1987. december 14-i ülésén a pártból kizárta. A határozat ellen a XIV. pártkongresszushoz fellebbezhet, Somogyi Imre, a KEB titkára.”

Hát ez nagyon érdekes levél. Itt már se megzavart, semmi az égvilágon. Hol van már a telefonos kocs, amivel engem bevettek a KEB-hez, hogy a kizárásomra előkészítettek. Ez az „elbocsátó szóp üzenet”, ezzel tulajdonképpen engem a társadalomtól is kitaszítottak. Egyébként Huszár István megnézte ezt a levelet, és azt mondta, hogy ez egyszerűen nem lehet igaz, hogy 1987 decemberében egy régi pártagnak, aki az egész életét a munkásmozgalomért dolgozta végig, egy ilyen levelet el lehet küldeni. Sajtpapíron, egy kétnomdatos levelet.

1935 óta ...

— Mióta volt tagja a pártnak?
 — A párttagsági könyvben van egy olyan rovat, hogy „mióta vesz részt a munkásmozgalomban”. Ebbe azt írták — őt írták, nem én —, hogy 1935 óta. Tehát 14 éves korom óta. Ehhez hozzá kell tennem, hogy amikor ezt megállapították 1948-ban a tagkönyvcsere alkalmából, akkor beszélgetések voltak a párttagokkal. Az egyesülés után volt, akkor én már a Kézponti Bizottságban dolgoztam. Egy bizottság bejelöltetett az emberrel, és én is egy ilyen bizottság elkerült. Ezek a beszélgetések azt célozták, hogy mennyire megbízhatók a párttagok. A későbbiek folyamán derült ki, hogy ez előszörban azt a célt szolgálta, hogy a szociáldemokratá tagokat, akik az egyesüléskor igen nagy számban kerültek be a pártba, elválogassák. Természetesen mi akkor ezt még nem tudtuk. Itt ennél a beszélgetésnél két felvidéki kommunista volt a csoportban, akik velem beszélgettek. Ez a beszélgetés nevetéses volt, mert ismertek csecsemőkoromtól, tehát mi is, hogy politikai megbízhatóság? Nagyon kedélyesen dumálgattunk ott. A beszélgetés végén meg kellett állapítani, hogy kinek hogyan igazolják a párttagságát. Mondtam, hogy ez a ti dolgotok. A végén megegyeztek.

Kapu 30. március

hogy 14 éves kortól számítják a munkiszervezetek múltját. Hiszen mind a kettőjükkel együtt jártam a járási kommunista ifjúsági értekezletre, meg a munkásotthonban nagyon sokat voltam együtt. É s hát kisgyerekkoromtól ismerem. Utóbbi voltam, aztán ifjúkommunista, tehát minden lépcsőt megjártam.

— Ez Csehszlovákiában volt?

— Igen, Csehszlovákiában, Szimő községben, ahol Jedlik Anyos született, Érseklődvár mellett. Nekem már a szüleim is kommunisták voltak. Ilyen tagsági könyv egyébként már kevés volt forgalomban.

Szorosan összefügg azszal, ami velem történt, hogy én nagyon sokat foglalkoztam a koncepciók perекkel. Azt mondta nekem 1985 tavaszán Horváth István belügyminiszter — nagy meglepetésemre —, hogy ezek az ügyek már mind lezárultak. Ezt vegyem tudomásul. Nem durván mondta, hanem barátságilag. Ezek lezárultak, ezekkel nem kell foglalkozni már. Azt mondta: nézze Kutrucz elvtársnő, akik ezekkel a dolgokkal foglalkoztak, akik ezeket a dolgokat fészeszték, azok meg akarják dönteni a rendszert. Meg kell mondjam, hogy engem annyira meglepett, nem is vettem komolyan. Rá is kérdeztem, hogy remélem, ezt nem gondolja komolyan? De azt mondta, hogy igen, halálisan komolyan gondolja. Kérdeztem, hogy ez rém is vonatkozik? Azt mondta, hogy hát ő nem úgy gondolja — akkor hímezt-hámozt —, de csak azt tudta mondani, hogy ezekkel a dolgokkal nem kell foglalkozni, ezek lezárultak. És azt mondta nekem, hogy neki közéletessége ennek a rendszernek a védelme, mert őt ez a rendszer teríté azá, aki. Elmondta, hogy ő maga nagyon szegény családból származik, és ha nincs ez a rendszer, akkor soha őbelőle nem lett volna jógaz, vagy nem lett volna az, aki lett belőle. Nagyon megdöbbentett ez engem, és mondtam neki, hogy hát mit gondolsz, hogy én talán grófi családba, vagy az Esterházy családba születtem? Polgári demokráciában nőtem fel Csehszlovákiában, és ott annyit szegény diák kapott ösztöndíjat, anyanyan tanulhattak tovább, hát itt vagyok én is példának. Én nem tudom azt elfogadni, amit ő mond. Hogy csak ez a rendszer adhatja meg annak, aki jól tanul, hogy tovább tanulhasson. Hivatkoztok arra, hogy neki négy testvére van, és hogy egyedül ő tanulhatott tovább. És ez nagyon furcsa volt. Horváth Istvánt többre tartottam.

Koncepciók ügy

— A kizárásról szóló döntés mikor született, és kik hozták?

— A KEB-tagok hozták 1967. december 14-én. Mi is ez a KEB? Önállóan működik-e, önállóan dolgozik-e? Elvileg igen. A KEB független minden más testülettől, a Politikai Bizottságtól, a titkárságtól, a főtitkártól. Elvileg. De én most olvastam a Népszabadságban 1989 tavaszán, hogy a jövőben jobban érvényt fognak szerezni a KEB függetlenségének. Hogy ez eddig nem így volt, holott így kellett lenni. Nagy meglepetés volt a KEB részéről!

— Mi az, hogy jobban? Vagy független, vagy nem!

— Hát hogy nem fogadnak el senkitől sem tanácsot, hogy kik tárjanak ki, kívül foglalkozzanak. Másrészt az alapszervezetekre bízzák a felgyelmi ügyeket.

Az én kizárásom roppant érdekes, mert az alapszervezetem nem tudott róla, nem tájékoztatták őket. Az V. kerületi pártbizottság is csak akkor tudott a kizárásról, amikor már megszületett. Ez teljesen „szuper felgyelmi” volt.

— Ki kezdeményezte? Állíthatjuk-e, hogy koncepciók felgyelmi ügy volt?

— Igen, teljesen koncepciók volt. Volt a film is, az is terjedt, abban, ugye, a párt egyes vezetőit bizony a helyére teszem. Keményen, ami nálunk nem volt szokás, mert minisztereket meg PB-tagokat csak dicsérni lehetett.

— Van egy kizárás ügy, tegyük fel, hogy azt a főtitkár kezdeményezte. Megbeszélte a titkárság vagy a PB többi tagjaival?

— Szerintem Gyenesel és Somogyival beszélte meg. — Ilyenkor felhívja Gyenest és utasítja? Vagy tanácsolja?

— Igen, biztos vagyok, hogy nem kellett mást, csak tanácsolni. Olyan állapotok voltak itt a pártban a pártértekezlet előtt, hogy egyszerűen nem kellett.

— Tehát ő sem értesültek előtte erről.

— Nem. Ezt Kádár és Németh Károly valószínűleg együtt csinálták a KEB-bel, tehát Gyenes Andrissal és Somogyi Imrével. Amint pedig utána odavitték a testület elé, azt a testület simán megszavazta. Egyébként Jászó Mihály később elmondta nekem, hogy teljesen simán ment az ügy. Anélkül, hogy olvasták volna a kéziratot, látnak volna a filmet, megszavazták. Szerényi Sándor is elfelejtette a csókokat, amiket három nappal előtte adott a KEB folyosóján.

— Negyven utolsó év párttagoság után jött ez a bőbeszédűnek egyáltalán nem nevezhető levél. Hogyan élte ezt meg érzelmileg? Mit jelent egy ilyen dolog?

— Nagyon érdekes volt. Felhívtam Ember Juditot, a film rendezőjét, hogy kizárták a pártból. Ember Judit teljesen össze volt omolva, és fel volt háborodva. Én meg — egészen érdekes —, valami megkönnyebbültséggel éreztem.

— Most nemcsak a döntésről van szó, hanem a kizárás teljes érzelmi hátteréről! Hogyan lehetett ezt a hosszú időszakot lezárni?

„Nem” jártam taggyűlésre . . .

Én már évekkkel ezelőtt foglalkoztam a kilépés gondolatával. 1965 óta nem jártam taggyűlésre. Réges-rég ki kellett volna engem zárni a pártból azért is, mert nem jártam taggyűlésre. A szervezeti szabályzatban benne van.

— De úgy értem, hogy a kötődés a kommunista mozgalomhoz vagy a párthoz . . . a négy évtizedes kötődés.

— Abban az időben ez már rádőbentem, hogy itt mi van, hogy a háttérben mi volt. Engem is hogyan csaptak be, és hogyan segítettek abban, hogy én is becsapjak másokat. Én iszonyúan becsapottnak éreztem magam már évek óta. Az, hogy mi lett a mozgalomból, nagyon fájdalmas volt, de nem most volt fájdalmas, amikor kizárták. Jellemző, hogy még a KEB-nél sem találtak ellenem semmit sem. Biztos, hogy szerettek volna felmutatni valami kompromittálót, hogy ilyen vagy olyan voltál, vagy ezt vagy azt írtad az ötvenes években, de szerintem a világot semmit sem találtak, mert én a nevetem semmihé nem adtam oda.

— 1953 és '56 között?

— A pártellenekhez tartoztam.

— De utána dolgozott fontos pozícióban, tehát tulajdonképpen az 50-es, 60-as éveket így töltötte.

— Ez nagyon érdekes volt. 1965-ben meghalt a férjem.

A Pártellenlévő munkám olyan volt, hogy 16 évig otthon végeztem. Olvasószervező voltam, hazahozták nekem a

munkát, azért, hogy a gyerekeimet tudjam nevelni. 16 évig egy hónapban három vagy négy napot mentem be dolgozni a KB-ba. Tehát függetlenül tudatmagamat tölök.

— Ez '65 után volt. 1968-ra azt mondták, hogy amikor a esztendőnk bevonulása után kizárták az aláírókat, akkor vissza fakadtak ettől a ténytől, akkora sokkot jelentett számukra.

— Igen, ezt el tudom képzelni. De ha egy asszony, aki a férje halála után ott marad két gyerekkel, akikről gondoskodni kell, és nagyon sokat beteg, a világot másként látja. Másként élttem meg a dolgokat otthonról, mint Hegedűs András, Heller Ágnes és a többiek. Ez nem jelenti azt, hogy én akkor már mindent láttam. Erről szó sincs. Ami velem történt — ha azt mondanám, hogy ez nagyon egyszerű dolog volt, akkor én hazudnék. Nagyon fájdalmas, de lassú folyamat volt ez! Hogy az egész életemet valamire főttem, és nekem lassin és fokozatosan tudomásul kellett vennem, hogy ez mind hiába volt, ez volt a fájdalmas. Tehát nem egy percről a másikra jutottam el erre a felismerésre. Megszületett egy-egy határozat, vagy történt a nemzetközi életben valami pozitív változás, akkor mindig örültem, és mindig reménykedtem abban, hogy most valami jó fog történni. Hiszen éppen ez volt a tragédia az '90-es években is. Nemcsak nekem, hanem sokunknak, hogy mindig reménykedtünk abban, hogy na, most jött egy határozat, történt valami ott, jaj istennek, eddig rosszul mentek a dolgok, de most majd jobban fognak menni. Mindig volt bennünk egy ilyen messiásizmus hit, hogy most meg fogjuk váltani a világot.

Mi történt a kizárás után? Senki sem akarta elhinni. Azt a kétfoldos sajtópapírt kaptam. Mindenkinék megértesítettem, hogy igaz! Reggelről este azt a telefonon, mindenki töltött asztala tudni.

Később valamilyen ügyben beszélttem Grósz Károly titkárnőjével, Cziki Istvánnéval a parlamentből, aki elmondta, hogy Grósz Károly is úgy tudta meg, hogy kizárták, hogy a KEB a PB-tagoknak megküldte a kizárásomról szóló határozatot. Ugyanezt mondta Aczél György is. Mindenkinék megmondtam, hogy egyetértetek a kizárással.

Szóval, mindenki, aki ismerte az előzményeket a PB-ről, most a kezét. Mindenki tudta, hogy ez elsősorban Kádár János és Németh Károly műve volt, de nyíltan a KEB-re hártották a felelősséget. Ez nevetéses volt részükről, hiszen tudták, hogy a KEB ezt magától soha nem merte volna velem megcáfolni. De természetesen mindenki lapult, hogyan is mertek volna Kádár Jánossal, a feudális kegyúrral egy Kutruccz miatt szembekerülni! A hatalmak sokkal fontosabb volt 1987 decemberében. A pártértekezlet még messzinek lázott.

A kommunista lázadó értelmiség megrendszabályozása „a Kutrucczral” kezdődött. A „négyek” — Bihari, Király, Lengyel, Bíró — kizárása csak néhány hónappal utánam következett. A sort én kezdtem meg, erre életem végéig büszke leszek. Csak hogy az én kizárásomat nem merték kiűlni a Népszabadságból! Az övéket igen. Nem felelőbstem!

A hatalom úgy érezte, mint 1973-ban, amikor a kommunista értelemiség színe-javát kizárta a pártból — többségüket elűzték még az országból is —, hogy ez ismét büntetőül meglehető. Csak hogy mi öten már „mártírok” voltunk, nem segített rajtuk. A kommunista értelmiség úgy látta, ez a hatalom megérett a puszta, és az 1988-as pártértekezlet a legfőbb személyiséget letaszította a hatalom csúcsáról. Kádár János uralkodása is véget ért. Egy „dobás” azonban még hátra volt! Ez sem kélekedett soká! Kádár mindig bosszúálló volt!

MINDENTŐL FÜGGETLENŰL

...eztúal egy választási kampányról számolok be Önöknek, az esélyegyenlőség jegyében. Ezzel a politikai propaganda-hadjáratral ugyanis mindeddig mostohán bánt a tömegkommunikáció...

Arra a nevezetes esetre gondolok, mikor is a hét törpe bevette magát a választási küzdelembe, elődöntő, melyikük is a legizgalmasabb törpe — azt választja majd társul Hófehérke, tudniillik a kollektivizálás, bár hosszasan próbálkoztak vele, végül is egyiküket sem elégítette ki. Így esett, hogy a hat törpe saját nyilvánosságára elé lépett; a hetedik, Kukka, megmaradt hallgatag kisbabaégné.

Elsőként Tudor állt a számlira.

— Kedves törpétársak, bará... — olvasta, mint ahogy addig is szokása volt, majd kis szünet után, miatti a következő sort kereste, így folytatta: — ...taim, egész dolgozó Hófehérke! Mindeddig én igazítottalak el benneteket az élet ügyes-bajos dolgai között... — a törpék folytonközötté néhány percre belefogtak a szót, de aztán rutinosan kihásmálta a csendet, amit a többiek levették. — Tudom, követtem el hibákat, de hát vagy dolgozik a törpe, vagy hibázik... — Te már hibázál eléget, vedd tudomásul, hogy lejárt az egytörpésderezter ideje! Most már hibázzon más! — lökte le a számliról Morgó. — Én már évekkkel ezelőt megmondtam.

— Ne a múltat boncolgassuk, most a jövőt kell építeniük! — vette át a szót egy remekbe szabott jobbegyenes útan Tudor. — Minútan Tudor elszakított a gyaccskájával, az üres pohárkájával és tányékkájával, igérem, örissá fogom tenni a törpéséget!

— Há... há... Há nem! — pattant fel Hapci. —

A törpesség a mi erőnyünk, amit örízünk, ápolunk és hagyományozunk kell! Dicső fessink is törpek voltak, né legyünk még törpébbek!

— Ne törpélkedjünk, törpétársak, az demagógia! — tápáskodott fel a földről Tudor.

— De még mekkorra! — tödötöta Morgó, majd Tudorra támadt. — Ez csalás! Te már felzavallál!

— Igen, de közben meghasonlottam. Most a másik énem beszél — védekezett Tudor. Ezen aztán véredekett egy jó, míg csak Tudor nem kapott kettő helyett is. Akkor aztán Szundi foglalta el a számlit:

— Mint tudjátok, én egy nagy, történelmi törpe vagyok, hol bevetem az ágyam, hol megvetem az ágyam...

— Vagy beveted vagy megvedted; az így törpeszakadás! — vágott közbe Szende. — Én bezeg az állandóság képviselőm: az erkölcs, a szemérem állandóságát, és követelem a szabadság nevében, hogy tiltás-sék be minden illetlenség!

— Akkor miért indulál a választáson? — képedet el a többiek. — Milyen programot adnál Hófehérkének?!

— Azt nem illik kimondani — pirult el Szende, és rugott Morgóba egy erkölcsöset (de jó nagyot).

Majd eljött a nagy pillanat — és Hófehérke az áttutóban arra térférog királyfi választotta.

Hogy a királyfi nem vett részt a kampányban? Ez igaz. Viszont számos olyarr előnye volt, amiről egy törpe nem is álmódhat. Aki nem hiszi, járjon Hófehérke után.

(salvus)

SZABÓ MIKLÓS

A nyakaszegett Münchhausen báró

(avagy hogyan számolta fel
önmagát egy sűrűlódásmentesen
működő paternalista rendszer)

E hosszúnak tűnő, szellemes gondolatvitéli anyag (a szerző és olvasó dicséretére legyen mondva) rövidíté-
sét elviselhetetlennek találta a főszerkesztő. Csak
szok olvaszák el, akik az elmúlt 30 évünket egyben
akarják megérteni.

Hogyan került sor arra a magyar politikai általa-
kulásra, amely a mindenki által csodált, modellértékű-
nek tartott Kádár-rendszert ide juttatta, ahol most
van: korábbi állampártja nyolcszázszerezzel ötvényszerre
zsugorodott, a Kádár-MSZMP másik utódpártja, a
magát ma MSZMP-nek nevező politikai szekta pedig
azabbal dicsékedhet, hogy néhány tízezer fővel nagyobb
a téglaszáma, mint a korábbi rendszerhordozó párt?
A Kádár-rendszer demokratikus irányú átalakulását
val kapcsolatban 1988 óta „vértelen forradalmat”
szokás emlegetni. Kérés alapja van ennek a minősíté-
snek. Ezt a rendszert nem döntötte meg fégyveres
népforradalom, mint Romániában Ceausescu rendsze-
rét, nem söpörte el népmozgalom, mint Honecker Ke-
let-Németországát, Jakes (Husák) Csehszlovákiáját,
sőt, mint Zárkov Bulgáriáját. Annak a választásnak
még előtte vagyunk, amely úgy fogja a jelek szerint
külni az eddigi állampártot, mint a tavalyi lengyelor-
szági választás, bár az új kormány megalakítására
nem sorakozik fel egy Solidarnosc, egy ellenzéki tö-
megmozgalom, amelyről senkinek sem lehetne kétség,
hogy az egész társadalmat képviseli. A Kádár-
rendszer tehát 1988-ban nem tömegmozgalom hatásá-
ra kezdett el felbomlani.

Még az ellenzéki mozgalom, a Beszélő kör, a de-
mokratikus ellenzék sem dicsékedhet azzal, hogy
olyan politikai nyomást fejtett ki kívülről a rendszerre,
amely azt felmorzsolta, illetve arra készítette volna,
hogy megkíséreljen átmentő manőverekkel boldogul-
ni. Igen: átmentő manőverekkel. Ez a rendszer önma-
gát számolta fel azzal, hogy bonyolult átmentési ma-
nőverezési akciósorozatba kezdett akkor, amikor még
nem volt válságban, csak a távoli horizonton észlel-
hették nagyon finom érzéki politikai meteorológusok
a viharfelhők tornyosulását.

Ilyen okos volt a megdült, levitézett Kádár-veze-
tés, hogy éles szemmel előre látta a bajt? – Igen is,
nem is. E tekintetben a Kádár-vezetésnek korábban

sem volt rossz érzéke. Az 1956 utáni konszolidáció ide-
jén felfogta, hogy meg kell vásárolnia valamilyen mó-
don a társadalom legalábbis passzív beletörődését.
Ezt meg is tudta tenni. A hatvanas-hetvenes évek for-
dulóján a vezetés népi elégedetlenség és ellenzéki
nyomás nélkül fel tudta fogni, hogy gyökeresen vál-
toztatnia kell a gazdaságirányítási modelljét, ha azt
akarja, hogy a gazdasági növekedés fokozódjon, a be-
ruházási hányad növekedése ne vezessen azonnali
életszínvonal-csökkenéshez. A rendszer válság és el-
lenzéki nyomás nélkül felülről kezdeményezte a gaz-
dasági reformot, viszont azonnal kiderült, hogy a vo-
nalas sebölényeknek van igazuk: a reform nem fér a
rendszer kereteibe. Nem hajtható végre politikai de-
mokratizálás nélkül, márpedig a „reform” politikai ér-
telme éppen ennek „megszűntése” lett volna: „a gazda-
sági irányítást átiszerezni, de az amögé is laza poli-
tikai diktatúrán tovább már nem lazítani”. A reform
tehát „hamvába hót”. A nyolcvanas években a ren-
dszer vezetése ismét érezte, hogy még az elkérülhe-
tetlen zuhanásszerű életszínvonal-esés előtt kell felül-
ről kezdeményeznie valamit csinálni. Mivel a gazda-
sággal nem tudott, most elkérülhetetlenül a politiká-
ban. Ha vajat az adósság-visszatérítés időszakában
nem tudhatott adni, akkor legyen „vaj helyett sző-
veg”.

Azon nyomban felvetődött az a kérdés, hogy ezt
elkérülhetetlenül másik politikai vezetőgarnitúrának
kell végrehajtania, amelynek át kell venni az eddigi
helyét. A Kádár-vezetésnek az a harminc éven át tar-
tott vonala, amely szerint a vezetésnek mindig igaza
volt, a vezetés politikája mindig eredményes volt, a
politikát az állandó folyamatosság jellemzi, továbbá a
változások kor lejárt, s gyökeres változás a magyar
történelem elkövetkezendő évtizedeiben már nem
lesz, vagyis ezer év múlva is az akkori Kádár fogja el-
pökhendiskedni. Jakes a párt irányvonala nem válto-
zik, soha nem változott és nem is fog – ez a vonal az
új stratégiával összeegyeztethetetlen volt. Ahogy a
Kádár-vezetés harminc évig folyamatosságot imádt,
a helyébe lépő új vezetésnek viszont gyökere, akár
forradalmi változást kellett imitálnia. Ehhez az kellett
(volna), hogy az erősen nyeregben ülő Kádár-vezetés
átadja a helyét. Ezt azonban ez a vezetés nem akarta
(érthetően). Váltógarnitúra viszont volt. Voltak olyan
elsővonalbeli és országosan ismert vezetők, akik ha
Kádár is szoros környezetbe helyébe léptek volna, azt
a társadalom szerves garnitúraváltásának, nemzeti
átcsoportosításának fogta volna fel, nem pedig politikai
földcsuszamlásnak. Az átalakulást az már erősen ne-
hezítette, hogy a lehetséges utódgarnitúra nemhogy
nem volt egységes és csak olyan csoportok jöhettek
számításba, amelyeket egymástól nagyobb politikai
ellentétiek választottak el, mint Kádártól és környe-
zetétől. Ezek a számításba vehető utódcsoporthoz
szűk bukkott emberekből állottak. A még mindig hatma-
teljében lévő Kádár könnyen félre tudta állítani ellen-
feleit, riválisait. A Kádár-rendszerben a „politikai állí-
lyesztó” vagy ha jobban tetszik, a „politikai szuszta-
ból” nem volt visszatérés. Ez volt a kádárkori szabó-

Könyv 90. március

gosták, azt mindenhol kereszték és szívesen látták. Szelecsky Zita művészindó is kommandáltak, de ő nem akarta megadni a havi kétszáz pengőt. Így kerültem gróf Berthold Zsigmondhoz, akinek felesége egy morva grófnő volt. Ahogy romlott a helyzet — mentem, ami menthető — Berthold Zaiga gróf átadta a házat, 1944. szeptember végén a svéd követségnek. A Hunfalvy utca 13-ban. Másnap odaköltözött a svéd katonai attasé, meg egy másik fiatal ember, a barátja, Göte Karlsson. Zaiga gróf személyzetét egyrészről az ott lakású a svédeknek, valószerűleg így gondolta az esetleges ostromok megérthetőnek az épületet. Persze az oroszok később nem vetik figyelembe a kapunál lévő részlebe feliratát. Nem csill betűkkel írják ki, hogy ez a svéd követség rezidenciája.

Amikor először jött a grórhoz ebédre a két svéd: a harminc körüli alacsony kövérkés tolmácnő, gróf Nákó Erzsébettel, az attasé előre lépett felém, és kezét nyújtotta. Nem mertem érteni. A tolmácnő megszólalt:

— Az attasé úr bemutatkozok.

Kezet szorítottam. Azt mondta: Wallenberg. En meg azt, hogy János vagyok. Ő ettől fogva Jónak szólított. Mi is átkereszteltük, mert magunk között csak Berg attasénak mondtuk. En azt hittem, a svédek a hideg miatt mindannyian sokat 'isznak'. Ő nem. Amikor hazajötték barátjával a munkából, délután spriccelt fröccsöt kértek. Első alkalommal megcsináltam a két nagyröccsöt. Berg attasé mutatta és mondta is, hogy még egy. Erre a harmadikat is megcsináltam a hűtőben lévő szódaival. Általuk az ofícében. Megemelte poharárt, azután természetesen ránk nézett, és azt mondta: — Szervusz.

A svédnél egészen más követelt a rend. A nagykövetségben egyszer ötven főre terítettem, és amikor a vacsora után bentement, hogy a hamutartókat kiürítsem, a kancsókat feltöltsem, a nagykövet megszólított — ő elég jól beszélt magyarul —, szokás szerint kihoztam magam. Mint katona a hátlékban. — Nem kell — mondta és ő költött nekem egy pohárra. Megvárta cigarettáim. Rágyújtottam, de igazgatlem kifelé a teremből, mert hogy néz ki egy komornyik cigarettával a szájbán! Magam nem bírtam elviselni.

Wallenberg pápatesem ember volt. Magam jóképű, szépe. Nálam talán valamivel fiatalabb is, akkor lehetett talán 30-32 éves. Később tudtam meg, hogy a neve Raoul Wallenberg. Katonagyerek. Apja is tenr nagy volt. Katonák vagy inkább aporias volt a megjelenése. Komoly volt. Ritkán mosolygott. Mi a feleségemmel egy tudtuk, hogy ő képviseli Magyarországon az oroszokat. A Szovjetunió.

Ott aludtak, ott étkeztek a Hunfalvy utca 13-ban. Onnan jártak be a követségre dolgozni. Civilben. Gyönyörű ruhák voltak. Jól állt rajta a smoking, a frakk, a zsalék. Nekem is frakk volt a munkaruhám és fehér kesztyűt visel-

tem. Naponta én költöttem Berg attasé. Fél nyolckor fürdés, reggeli, és mentek a hivatalba. Vadonutáj Alfa Romeója volt, ha jól emlékszem, és zaidó ember a sofőrje. Egy és fél kettő között volt az ebéd. A feleségem főzött. Adidgra mindig hazajöttek. Emlékszem, 1944. december 23-án délután kaptam meg a SAS-os behívómat. Diskuráltam a posztással, vigye vissza avval: hogy nem látható lthón. Mondta a fiatal, beledjelt postás, hogy nem lehet. Ekkor fékezett az attasé kocsija a kapunál. A tolmácnővel jött, aki mindig vele volt. Először azaz pengő mutogatott Berg attasé a postásnak, azután kihúzott a tarcájából öt darab száraz és odadta. A posztás azt mondta: rendben van. Akármilyen történiék, nem voltak lthón.

Másnap Berg attasé az Alfa Romeóval elvitt a követségre, a Muskálli utcába, a Gelléri-hegyen, és megíratta a fölmentést. Már késő volt az irat, csak a nevetem és anyám nevét kellett beleírni. 1945. február 23-ig fel voltam mentve. Rajta, a svéd királyt ísemt. Szencsém volt. Alig mentem a svéd követségől szósz lépést, két nyilasoklyok 'igazolattolt. Amikor megmutattam papíromat, bocsánatot kértek. Ha tudná, feleségem mennyire örült, amikor megtudta, hogy sikerült.

★

Este már a fadiszítés közben jött le hozzánk Berg attasé a szuterénba, ugranis a ház egyik oldalon földszinten, a másik oldalon emeleten volt. Lent laktunk mi. Karácsony este lévén két és fél óra kislányunk is felünk lehetett. Berg attasé kért egy liter szilvapálinkát a szobába. Felvittem azonnal. Három pohárral. Amint fölértem az lthálal, oda volt készítve egy nagy dobor szaloncukor, csokoládé, karácsonyfadisz. Mág is akkor volt ez az én családomban a lecszebb karácsony. Pedig kórékorál meg ott volt a háború.

★

Karácsony első ünnepén reggel nyolckor egészen csodázték a kapunknál. Fölkeltek, kiderék. Kétfarkaslagos nyilas és egy labóri csendőr.

— Nyissa ki a kaput!

— Nem látják, hogy ez svéd terület!

Azt mondták, ha nem nyitom ki, szétlövök a zárat. Csak diskuráltam velük egy kicsiny időt, végül azt mondták, hogy akkor keitem fel az attasét. Fölmentem a háldszobájába, de az ágy azonnód volt, ahogy este megvettemem. Lezaladtam a földszintre a barátjának is szólni, de Göte Karlsson is eltűnt. Más nem tudtam mondani, mint azt, hogy a követ úr bizonyosan behívta őket a követségre. Valóban nem tudtam, hogy nincsenek otthon.

Erre azt mondták, hogy biztosan én is zaidó vagyok. A nagymagocsi paraszterben fia nemigen hagyoszlított a zaidókra, de ezek már mindenütt zsidót szimatoltak. A katonai sorozákor igazolnom kellett hivatalosan, hogy öskeresténynek születtem. Erről meg is kaptam a papírt annak idején. 450 évre visszamenőleg. Ezt mutattam meg a nyilasoknak. A szalobban azért minden összetörtkáltak. Az attasé arany dolgait, amiket a nőkének vint, mind elvették. És övvenez pengőit egy kötelegben! Ha azt mondom, több szájalom, hogy nem váglam zsebre —, mert engem nem moztokak meg —, akkor igazat mondok, de nem tudtam volna megtenni. Hogy tudtam-e, mit csinál Berg attasé? Nem egyszer vittem zaidó emlékeket egész köteleggel az autóból a lakásba. Egyszer egy öreg 'svéd beteg' hozott haza a kocsián. Avval, hogy amíg meg nem gyógyul, lti marad. Nekem naponta ki kellett kéfélnem a vendég ruháját. Megszétem a bejárászeben hagyott latokat. Amint kinyitom a könyvet, látom: Kugel Ernő MTI-szerkesztő. Sohasem beszélt előttem magyarul, de én attól kezdve titokban tudtam, hogy ő magyar. Mindent ért. Amikor vége lett a háborúnak, megölelt, megcsókolt. A Piller utcában lakott. Kérdezte, tudom-e, hogy kicsod ő. Hognye tudám, az első estől kezdve.

— És nem árult el?

— Majd bolond lettem volna. Azt mondok, olyan gazdag embert csinál belőlem, csak ne menjek haza, ne menjek el Budapestről. Olyan gazdag leszek, amilyen soha nem voltam.

És mi maradt a komornyiksághól? Csak a fiakkom. Talán 70 is ráim, mert házz kilót fogytam. Az évekig magyárról lizeték és a maggas borraaválók egy öszzegeben vette el tőlem Újpesten egy orosz járó.

Wallenberget utóljára 1944. december 28-án éjje, vagy inkább már hajnal fele laktam. Hallani lehetett az oroszok lövegeinek hangját, és a becspádások is az ézengéshez hasonlítottak. Futódépében érkezett valahonnan. Kérésére kikészíttem neki nyolc-tíz üveg whiskyt, ugyanannyi konyakot és tizenöt üveg vodnát. Egyszóval volt csak a soldéri. Csak néhány szót tudott magyarul. En meg semmit nemért, svédül, angolul vagy franciául, miként őt hallottam sokszor beszélni. Most mégis megértettük egymást. Ketten hortok fel a pincéből a kívánt lthál, annyira nem volt idő. Ekkor értetem meg, hogy talán menküli. Nem beszélt magyarul, mégis kezert nyújtott, amikor bepakoltunk, és egy hosszabb mondatot ádosott nekem. Úgy éreztem, azt mondták, lehet, hogy többet nem láthatunk. Azután barátságosan azt mondta:

— Szervusz.

Budát a németek főhadiak február 13-ra vették át. Február 22-ig a követségben laktam. A Gellért-hegyen. Ekkor azt mondta többünk előtt a magyarul is tudó nagykövet: „Az állását elvitték az oroszok az Újsó ut 21-be.” Azóta félek, hogy csak legenda már az alakja.

★

A beszégetést abba kell hagyni. Készül Ildó Szelez János az éjszakai műzakra. Nyugdíja a nagymócsai termelőszövetkezetből a Csornárd megyei állag fölött van: 4400 forint. Ehhez jól jön a családnak, az unokáknak az a kis kiegészítés, amit éjjeli órként keres.

Élet és Tudalom, 90. 2. 9.

Képes 7 90. 2.10.

Az egyházak sztálinizmus - a sztálinizmus egyházai

HOZZÁSZÓLÁSOK A VITÁHOZ

Tisztelt Képes! Egy székeföldi pap kemény hangú prédikációt tartott, s ezzel kivívta a biztonági emberek haragját. Feljelentették, s nem lehetett tudni, mi fog következni. Elment a pap Márton Áron püspök úrbéz, és megkérdte tőle: mielőtt legyen Márton Áron válassza így hangzott: Ila megérdeznék, mondát azt, hogy én mondtam, hogy mondát azt, amit mondtál. Nem tudom, hogy nem éppen a történetet mesélő pap barátom volt a fenti jelenet hőse, de a kép jellemző. Jóllehet hát féldéznem e derék ember alakját, amikor Elás József levélét olvastam.

Igen, a stálini ker egyházakra nem volt jellemző papok és püspökök hívők és vezetők ilyenfajta sárbeszédje. A püspök nem védte meg papjait, a papok gondolni sem merték a hívők védelmére. 1958-ban, közel száz kispap szemérméből való kiárasztása után a katolikus püspök ki nyilatkozhatott határozta el magát legjobb fiúnak. Nehéz nem látni az analógiát. Ha ezekben nem is, de a gyakorlatban az egyház elfogadta egy tőle stem hatalom uralmát, s ezzel nagyon is evilági felépítményé vált. Ezért ha „az egyházak sztálinizmus” kifejezést olvasom, nem tudom elkerülni, hogy ne legyenek összehasonlíthatók világs és egyházi vezetők, párt és egyházi nép között. Ha dörögnek a néhány kétségbeesett, ami kifejezi ennek az ember és hitetlennek erének a működését.

Az egyház lételeméből, kicinyhatóságából vagy tudatlanságából kevésbé hisz letében, mint a hatalmat gyakorló emberekben. Tudat alatt elfogadja a felülről való uralkodás szemléletét, valótlanná állítja, hogy szolgálna a népet. Az uralkodás szemléletében engedelmességét követeli. Az ekkor jártnak való engedelmesség az hívő legfőbb erőfeszítését tartja, s ebbe helyezni a lelkiismeret szavának. A vezetés el-

hízi, hogy ő tud mindent, s nem érdekli a teljes nép véleménye. Ez az űhíthetés még a profán tudományok területére is kiterjed. Csak a saját gondolatait szereti visszahallani, előbb véleményét, hehehehe dicu érdemi kritikát nem tűr, vagy megtorol. Nem a kölétség ügyéért gondban lévő vagy áldozatot hozó híveköli kér tanácsot, hanem a gyávködi, megalkuvókdi, karrieristákdi. Monepülümökdi tartja kézben a tömegszervezetekdi kezét, alternatív hangoknak helyet nem ad.

A vezetés elszigetelődik, nincs kapcsolata a néppel. Rossz tanácsadók és ellenzők szűnek meg és torzítják az információkat. A legfőbb vezető inkább hisz halálos ellenzőknek, mint saját híveinek. Nem hisz hívei barátságában, e tekintetben cinikus, gyanakvó.

Csak hierarchiában képes gondolkodni, a nép csak ürügy, hivatkolási alap, de nem komoly valóság. Csak a hierarchiának van joga érdemi ítéskére. A hatalongyakorló egyházi vezetők hála-lengyakorló világi íráslmat tekintti természetesen ársnyóví partnernek mind beföldön, mind külsőidőn, igazolva azt a marci létezt, miszerint az egy-mással létezők ellenségek viszonyban álló hatalongyakorló lényeknek azonos természetűek, közöttük van a lényeg azonoság, nem a vezetők és a saját népek között. Ez magyarázza azt, hogy az uralkodók szembefordulnak saját legfőbbval, pusztítják saját népeket, alkalmatosság, hogy milyen mértékben. Fel-számolják embert, szellemi, erkölcsi létezmataikat.

Nem képesek önkritikára, minden rendszert túlnói akvra ragaszkodnak pozitívkhoz. A szentségi hatalmat megszólított tekintve, nem tudják megkérdni hibáikat, még becáratást sem tudnak kérni másoktól.

Hamis „atyá”-képet kialakítva felnőtt, dolgozó, gondol-

kedő embereket akarnak infanilis szinten tartani olyan dolgokban, amelyek teljes emben döntést kívánnak. Nem a Lélek kormányozza az egyházat, hanem a lelketlenség, mivel az egyházak vezetőit nem a Lélek, hanem az Egyháziügyi Hivatal sugallja az egyházaknak, s ezáltal a hitelenség, kizsákmányolókja rombolja módszeresen az egyház épületét.

Most éppen Szálin volt az őrdög ügyvédje. Neve helyében azonban más diktátorok neve ugyanolyan beítható, mint ahogy a kollaborácók neve is cserélhető. A történelm változó nevekké igazolja azt az állandó kísérlet, hogy az egyház szembeforduljon segítségny szolgálat, stáliné s ezért áldozott Urával, s ürre akarja tenni magát a többi hatalmas úr között. Mát önkritikák még nem gyakorolt egyházunk nem jutott túl ezen a vártáteletem.

Senki kívíválói nem szólhat bele az egyház belső életébe. Ha ez így lesz, akkor majd hátha belül őrdög, hogy lehet-e igen egyházt felépíteni igaz a kérdéseket, amelyeket az igazi vezetők megbeszélnének a világi struktúrák igazgatásával.

Közösítem Elás Józsefnek és a Képes 7-nek, hogy alkalmat adott e válat papira vezetésre.

Tiszteltelt:
MERKA ZSÓFEK
Budapest

Tisztelt Szerkesztőség!

Mini kívánata magyar érdeklődése olvastam lapjuk hátsóján Elás József ny. lelkiszerzomak a hatalom képviselőihez írt nyílt levelét, amelyben nem kevesebbet kér, mint hogy a jelenlegi rendszer a korábbi évtizedek gyakorlatának megfelelően, kívülről reformozzák a magyar református egyház életébe és távolítsa el onnan a stálinista egyházi vezetőket.

Mivel Elás is tudja, hogy egyházunk a zsinatpresbitériális elvök alapján működött, így sznál is tisztában kell lennie, hogy az egyházat csak a hi-

vek, az áltáluk kiválasztott presbiterek és az önnan választott zsinat szabadlétája meg a Kárár-rendszert kispöködi egyházt szervezték. Ebből az elvök nemcsakak hogy nem szükösgünk a hatalom végtáraztatásnak minden kítató beavatkozást. Amí előszelünk az elmúlt négy évtizedben, azt nem helyesíthetjük most sem. A magyar kiválasztásnak van elég belső erje a megújulásra, és nem tart igényt szervelete megálló gyámoklásra.

Jellemző Elásra - aki híú-sági okokból az utolsó mátefél évtizedben harcban állt az egyházi vezetéssel, de soha semmi kifogása sem volt a politikai rendszer ellen -, hogy most is a hatalomtól vár segítséget. Különös viszont, hogy éppen ő áll a hatalomtól az egyházak szálítására ellen, aki 1947-ben megírt, a marxizmus most felmásztatól kétségszám dolgoztatók a sztálinizmus dicseztől sem feledkezett meg. Erődesen írtani ebből a több mint negyven évvel ezélté kiadott könyvből, amelynek egyetlen célja a kommunizmusmal szembeni kárvonata ellenlélés legyőzése és a baloldali hatalomátvitél előléptése volt.

Gondoljuk meg, hogy olyan sok keserő tapasztalat ellentéren milyen érdekes a fejlődés a marci oltalon az egyház, az igazi egyház megbőcsülésében. Az Országrághólvó nérv értesülések napról napra örvendtelebbek. Ma már nemcsak a szakrális, hanem az igehirdető szabadság is megvan és erőddök. (...) Amelyek, amelyekkel Szálin és társai telt az egyház felé, a keresztényiséget kötelezik. A huhókét ért lakóknak mondják, pedig nem az. Hanem következetes marx-lenini-stálini álláspont.” (Elás József Keresztényiség és politika 89-91. o.)

Azt ajánlom tehát, hogy Elás József saját magát igyekezzék megszabadítani a sztálinizmus csokkerényesétől, a magyar református egyház megújítsi is meg tud és meg fog újúts.

Tiszteltelt:
RAVASS ZOLTÁN
München

(A stálini a következő szövegben folytatjuk)

Tilki utca

90. febr.

PHÖNIX UTCA

Wallenberg emlékezete

RAW

Raoul Wallenbergről forgatja dokumentumfilmjét Herskő János a Hunnia Filmstúdióban, *Találkozások 45 év után* címmel. A társszerző: Surányi András és Ferenczi Gábor. Dramaturg: Bíró Zsuzsa, operatőr Andor Tamás. Az alábbiakban részleteket közlünk a film interjúból, megőrizve az élőbeszéd fordulatait.

Per Anger (a Minerva utcában — ma Gyopár utca) — egy szép, régi épület előtt áll. Annak idején itt volt a Svéd Nagykövetség.

Később belép a házba, végigjárja a helyiségeket):

— 1942-ben jöttem ide, követségi titkárnak. A háború nem nagyon zavart bennünket. Normálisan dolgoztunk. Jöttek svédtek, akik a vizumokat akarták meghosszabbítani, jöttek magyarok, akiknek üzleti érdekeltségeik voltak Svédországban, és mások. 1944-ben aztán egészen megváltozott a helyzet. Március 19-én a németek megszállták az országot. Elkezdődött a nyílt zsidóüldözés. Hosszu sorok jelentek meg a semleges or-

szágok követségei előtt. Itt is. A Gellértől idáig állt a sor, az udvar zsúfoló volt, az épület túlságosan kicsi, és mi túlságosan kevesen voltunk itt. Fogalmunk sem volt arról, hogy mit csináljunk. Svéd vizumokat osztogattunk, illetve igazolásokat arról, hogy az igazolás felmutatójának svéd beutazási engedélyje van. Ez persze sok embert megmentett. De a nagyszabású, az egész városra kiterjedő akciók csak akkor kezdődtek, amikor Wallenberg megérkezett.

Itt, az udvaron fogadtam őt. Az udvar

„Egy orosz, szlovák és magyar menekült a 'szlovákiai' (Budapest, 1944)

tele volt segítséget kérőkkel és ő közöttük keveredve siettem felém. 1944 július 9-e volt: ezt a napot soha sem felejttem el.

Ismertem Raoul-t már régebbről, tudtam, ő a megfelelő ember, célirátör, bíró, jól tud szervezni, könnyen tájékozódik. Jól választotta azokat, akik idekötődtek. Diplomatahoz képest kissé különös, hűtlenek és hálósásként voltak a poggyászra, minden, ami nála volt, praktikus célokat szolgált.

(Az Uri utcában; Apponyi Rézi grófnő házában)

— Ebben a szobában töltöttük napjainkat, persze más volt a berendezés, a falakat belövések rongálták meg... A bal oldali ágyon aludt Szentgyörgyi Albert. Egy drámai karácsony estén jöttünk át ide, 1944-ben, amikor a nyilasok megtrádkálták a követséget. Mi szerencsésen megmenekültünk, de nem tudtuk, mi van a többiekkel. Rádásul, a nyilasok követtek bennünket. Én tehát szembelútam az ajtóval és a kezembem pisztolyt tartottam. Kopogtak, megszoortottam a pisztolyt, de szerencsére Lars Berg jött meg. Ismét kopogtak, borzasztó feszültségben voltunk, de egy újabb alkalmazott érkezett. Lassacskán minő összegyűltünk ebben a szobában, és azon tündöztünk, vajon hol van Raoul? Utolsóknak ő kopogott be.

Naponta találkoztam vele. Január 10-én azt mondta, hogy meg akarja látogatni az SS-lőparancsnokot. Gondoltam, okosabb, ha vele megyek, biztonságosabb. Elég sok dolgot kellett elintéznünk ezzel a németel. Utközben hullák, dögölt állatok, sérült házak. Nem félsz? — kérdez-

„Ha a feleségem magyarul szól hozzám, visszahozza a régi hangulatokat, rossz érzést okoz” (Dr. Klein György)

tem Raoul-tól. Azt mondta, hogy félt, de nem lehet visszafordulni, mert el kell a dolgot intézni. Ebben a bombázóporban az embernek nem kell titkolnia, hogy fél. Mikor odaértünk az SS-parancsnokhoz, láttam, hogy nagyon jól tudja, kicsoda ez az ember, aki felkereste. Megvetéssel és tiszteltel nézett Wallenbergre. A németek mindig hatott a beszédmódja és az erke, amit éreztek benne. Hatott rájuk az erjeje...

Egy nappal a németek bejövetele előtt — mi nem tudtuk, hogy bejönnek, de az ellenállási mozgalmak tudták — felkerest valaki. Az ellenállás egyik vezetője volt. Dessewffy Gyulának hívták. Közölte, hogy elutazik, jödeje nem látjuk. És eltrnt. Am akkor, 1945. január 10-én a német parancsnok az mondja: „Wallenberg, maga ellenségünk, és a követségem, tudom, hogy rejtegetnek valakit. Bizonyos Dessewffy Gyula nevű embert...” Mi arra mindig vigyáztunk, hogy a követségem lehetőleg ne bújassunk semkét, ez túlságosan veszélyes lett volna. Így hát Wallenberg is elutastotta a védősködést. Ezek után élváltunk a parancsnoktól, és búcsúzkodtunk. Mondtam Raoul-nak, hogy maradjon velünk Budán, mert el fogják kapni a nyilasok!... Neki ezt végképp kell csinálnia, a pesti oldalon van szükség rá, végig kell csinálnia, hogy amikor hazamegy Stockholmba, nyugodt lelkiismerettel jelenthesse ki: mindent megtejt, amit ember megtehet.

...Amikor Wallenberg találkozott az oroszokkal, én nem voltam jelen. A Vörös Hadsereg jelentést küldött Stockholmba, közölte, hogy Raoul a védelmük alatt áll. Ez akkor volt, mikor a pesti oldal felszabadult. Ezután hosszú ideig semmit sem lehetett hallani róla, mi kalandos módon valahogyan hazajutottunk. Utólag én a következőket gondoltam: egy moszkvai börtönbe hurcolták, hogy ott volt, ezt tanúk állítják. A mai napig valószínűleg fogságban van... Én hiszek benne, hogy még él. Es remélem, hogy a peresztrojka olyan feltételeket terem, hogy Raoul visszanyeri a szabadságát... Kétségtelen, hogy kapcsolatba volt náccikkal is, másképpen nem tudott volna eljárni a zsidók érdekében. Az amerikaiakkal is kapcsolatban állt, tőlük kaptuk a pénzt. Az oroszok tehát azt képzelték, hogy Raoul kém, vagy titkos ügynök. Nem tekintették diplomatanak, üzletembernek tartották, aki Magyarországra jött titkos spekulációk miatt, ezért ők, a szövetségesek egyre gyanakvóbbak voltak iránta.

(Per Anger beszélget Klein doktorral, aki Svédországból érkezett, rákutatást, a Nobel-díj bizottság tagja)

— Mondó, milyen érzés neked most magyarul beszélni? Dr. Klein György: Milyen érzés? Tudod, én tulajdonképpen

„Hosszú szrok jelentek meg a semleges országok követségei előtt” (Per Anger)

Pál Ödön fényképe

csak a magyar származású munkatársaimmal beszéltek Svédországban magyarul, a feleségemmel, vele soha. Néha, amikor valami magyar szót mond nem is tudom szoval nem akarom őt megbántani, de rászólok, hogy beszéljen svédül. Ha a feleségem magyarul szól hozzám, ez valahog visszahozza nekem azokat a régi hangulatokat, rossz érzést okoz. pedig mindketten nagyon szeretjük a magyar nyelvet... Engem is munkaszolgálatba hurcoltak. Az volt a parancs, hogy ásní kell: a saját sírunkat. Ekkor fogalmazódott meg bennem a döntés: megszököm. Versék juttak az eszembe meg énekek... például egy magyar népdal. Így van:

Ki tanyája ez a nyárás?
Nem hallatszák a kurjantás.
Vagy alusznak vagy nem hallják
Vagy talán nem is akarják.

Erről a népdalról mindig eszembe jut, hogy mennyire egyedül lettem.

Erről meg más jut az eszembe: Volt egy fiú a munkaszolgálatban, velem egyidős lehetett, megkérdeztem, tud-e nekem segíteni, mert én innen el akarok tűnni! Úgy nézett rám, mintha megőrültem volna. Azt mondta, hogy nekink ezt szabta ki a sors: itt maradni!... Amíg a Duna keleti partján voltunk, nem mertem megkockáztatni, hogy agyonlőjenek! Szóval maradtam. Tudtam, hogy az oroszok is kelet felől jönnek. Reménykedtem. De azt is tudtam, hogy ha átvészelnem bennünket a Duna nyugati partjára, akkor az... azt jelenti, hogy haláltáborba hurcolnak. A németek hosszú ideig menetelezték ben-

nünket a Dunánál, Gödöllőtől Budapestig. Komppal jöttünk át a Dunán és Pünkösdfürdőre érkezünk. Több medence volt. Persze, már novemberben a medencék üresek voltak. Ezekben töltöttük az éjszakát, álva: ha valaki leült, eltaposták. Másnap aztán megszöktek. Azt mondtam magamban: ha nem teljesítem a fogadalmamat, vagyis nem szököm meg, akkor egész életemben gyávának fogom magam tartani. Magyar és német katonák őrizték a vasútállomást, ahová másnap megérkeztünk. Vagonokba voltunk zárva, próbáltam kinyitni az ajtókat, az egyik végül kinyílt. Amikor megálltunk, azt mondtam, végre kell mennem. Valahogy úgy mentem végig az állomásépületen, mint egy kutya, ösztönösen. Kinyitottam egy ajtót az épület másik oldalán, és kint is voltam. Szabad voltam. Ott véletlenül nem álltak őrkök. Úgy éreztem magam, mint aki újjászületett. Küszöni keztem, küsztem, küsztem, és megmenekültem.

Voltam életemben máskor is olyan szituációban, amikor gyors döntést kellett hoznom, és mindig azt mondtam magamnak, hogy nem szabad a gyávábbik megoldást választani, mert elveszítem az önbecsülésemet! Úgy érzem, századunk las-

sanként teljesen elveszti az önbecsülését... Hála Istennek, vannak még olyan emberek, mint te, vagy Wallenberg volt és... szóval) azok, akik képesek megmenteni nemcsak a saját önbecsülésüket, de a másokét is... Talán ez még jelent némi reményt az emberi faj számára.

□
(Józsefvárosi pályaudvar, 1989 augusztus.)

Mozdulatlan vonatszerelvény. Sürgősforgás, emberek érkeznek, vasutasok jönnek-mennek.

Napsütés.

Kis asztal, rajta vasutasokörv.

Monitor. Idős hölgy mesél.

dr. Klein György és Per Anger hallgatják az elbeszélést. Később ingujjas férfi érkezik, megáll az asztal előtt, bemutatkozik.)

— Je suis György Somlyó, un écrivain hongrois.

(Magyarul folytatja, miután megállapította, hogy a két férfi éppen úgy áll

most, mint annak idején ültek a csendőrkök és a svéd követéségi tisztviselők...)

— Somlyó György: Itt próbálkoztam a hamis papírommal... azt hiszem, körülbelül ilyen volt. Egy asztal, egy csendőrezredes és a svéd követéség egy megbízottja, egy magyar fiatalember, és előtük egy ennél nagyobb könyv, amiben fel voltak tüntetve azok, akiknek valódi svéd védlevelük van. De én tudtam, hogy nekem nincs. November végén, azt hiszem, a mostani MEDOSZ székházban gyűjtötték össze a Pesten maradt munkaszolgálatosok nagy részét, körülbelül négyezer embert. És azokat november 28-án éjjel az én huszonnyedik születésnapomon hozták ide reggel, hajnalban...

Felállítottak — körülbelül ott, ahol az a vonat van — azt hiszem, felállították ilyen oszlopban, illetve nem oszlopban, hanem sorban, azokat, akiket velem együtt idehozta. És egy rendőralezredes, nem az a csendőr, aki ült, hanem egy rendőralezredes, nagy beszédet tartott és hasznáráó bitagnak nevezve bennünket, felszólította azokat, akiknek svéd papírjuk van, hogy lépjenek ki. Egyben rögtön azzal a fenyegetéssel, hogy akinek hamis papírja van, vagy nincs papírja, azt helyben felkoncolják!

„Sár, szétvág, nyírok,
csendőriznek a sárban,
vagonajtki csattanása” (Budapest, 1944)

Csak később tudtam meg, hogy a Wallenberg — akiről semmit sem tudtam — az előtte lévő éjszakai állapotot meg a Ferenczi rendfővezérrel vagy táborosokkal, hogy innen visszazengedtek azokat, akiknek érvényes svéd védelvük van.

Én egyáltalán nem vagyok kalandvágyó, bátor ember, akkor sem voltam az, de egy pillanat alatt kiléptem, tudva, hogy hamis papírom van. A kiléptéket ide sorakoztatták oszlopba... A oszlopban álldogálva és körülnézve, egy fantasztikus tüneményt láttam. Itt. Önök mögött. Ott, ahol most a kamera van. Ott állt egy fiatalember, rendkívül elegáns, magamban úgy fogalmaztam meg, hogy a walesi herceg. Abban a szószőnyeges sárban. Reggel 8-9 óra lehetett, mikor idekerültem. Koromsót volt, nem esett, de előtte eshetett, mert minden sár volt... Sár, sötétség, nyirok, csendőrszámkák, kopók csattogása a sárban, vagonajtók csattanása. És ebben itt állt, mondom, egy olyan fantasztikus tünemény, mint egy szurrealista festményen egy rendkívül előkelő férfi, fekete felőlhőben, fehér selyemszállal, fekete Eden-kalappal, fehér kesztyűben, amelyet úgy tartott, ha nyugál, hogy az egyik kezén rajta volt, a másik benne volt a tenyerében... és amellett az is hozzátartozott, hogy olyan bizárr volt, amilyen csakis egy életut nagyúr lehet...

És néztem, hogy mit keres itt? Hogy kerül ide? Ki lehet ez? Itt nem voltak mások, csak hőberek és áldozatok. És az hőhére nem volt, se áldozat. Valahonnan a világ más tájáról öszpedit ide. Néztem, hogy mit csinál. Nem csinált semmit. Ott állt. Néha ide nézett, nézte, hogy mitzik a dolgok. De tökéletesen flegmával, és el nem tudtam képzélni, hogy mit keres itt? Nemcsak a walesi herceg jutott az eszembe, hanem még Whistlernek egy festménye is, ami Montesquieu grófnő, a múlt századi francia irodalmi életnek a dandy-jéről festett, amit én reprodukcióból ismerem, és csak sokkal később, a New York-i Frick múzeumban láttam meg eredetiben...

Mikor idekerültem, oadsadtam én is a cédulámat, azzal a biztos tudattal, hogy jönnek a puskatusok és... De legnagyobb meglepetésemre, ugye lapozott a fiatalember és egyszerre azt mondta, hogy: „Itt van!” És oadsandítottam, és valóban ott volt a nevem, egy apró kis modifikációval. Ezt csak magyarul lehet megérteni: engem Somlyónak hívnak, ly-nal, és ez egy Somló György volt, ugyanennek a nevek ez egy másik változata, magyarul. Addig teljesen nyugodt voltam, mert tudtam, hogy semmi nem történhet. De ebben a pillanatban, hogy ezt meghallottam, olyan belső reszeszet fogott el... de a következő pillanatban a csendőr már mutatta, hogy az anyja neve nem stim-

mel... Ebben a pillanatban viszont a fantasztikus báb... megmozdult. Elvette a papírt, és így csinált... de megint csak undorodó flegmával: — Da ist mein Unterschrift... Das Siegel, die Nummer... ganz in Ordnung. Ganz in Ordnung. (Itt van az aláírásom, a pecsét, a szám... egészen rendben.) És félrefordította a fejét, visszaadta nekem a papírt.

Később, sokkal később, elgondolkodtam azon, hogy hogyan lehet, hogy történthetett ez? Nyilvánvalóan a megállapodás úgy szót, hogy Wallenberg nem avatkozott bele az operatív részébe, csak ellenőrizte, hogy a megállapodás betartják-e? Tehát akinek valódi papírja van, azt átengedik. Ugy látszik addig semmilyen vita nem volt a két ember, a csendőr és a követségi fiatalember között. Itt volt az első vitásnak létszó ügy, és úgy látszik, ez a vita készítette őt arra, hogy talán tud segíteni, és ezért szólt bele...

A másik: hogy miért engedte a csendőr? Akár beleszólt Wallenberg, akár nem, neki nem kellett engednie, mert látta, hogy a szám nem stimmel, az anyja neve nem stimmel. Azt gondolom, hogy azért, mert úgy meg volt döbbenve Wallenberg gesztusától, mert hiszen addig meg sem mozdult, soha egy lépést nem tett, a lábát nem mozdította... Ugy látszik, valami megcsapta, hogy hát valami lehet itt, vagy bele is fűszelt már az egészbe, és már el is indultam, mögöttem már jött a következő a papírjával. Egyet hangyunk futni...

Mikor Goethét figyelmeztették arra, hogy a *Hermann és Dorothea* nagy hexameteres költeményében az egyik hexameter egy lábbal több, egy hexameter egy lábbal hosszabb, akkor azt mondta: — Lassen wir die Bestie laufen! (Hagyjuk csak a bestiót futni.) Hát én is egy ilyen fölösleges láb voltam... „Lassen wir die Bestie laufen!...”)

Még akkor sem tudtam, hogy kicsoda Wallenberg, el sem tudtam olvasni az aláírását, ami nyilván az övé volt, nem tudtam... Na most: egy-két óráig tartott még ez az egész... akkor az volt a megállapodás, hogy azokat, akik igazolva vannak, azokat néhány csendőr kíséretében oszlopba állították és visszavizik a Pozsonyi út környékére, ahol a védett házak voltak és ott mint civil sárga-csillagosokat fogják kezelni... Ott „oszlopi”-t mutattak, azt, hogy mindenkit ott keressen magának helyet a háztáborban, ahol tud, ahol helyet talál. Még annyit szeretnék mondani, hogy azt is láttam, hogy az oszlopunk mögött melyik ment a Baross utcában, a Körúton, a Szent István körúton, a Pozsonyi útig, majdnem egészen végig egy kis fekete kocsi jött, amelyben ott állt Wallenberg, és ez körülbelül... ez is fantasztikus... amnal az utcánál hagyott el minket, — befordult abba az utcába, amelynek akkori nevét

nem tudom, de amelyiket most Wallenberg utának hívnak.

— Phönix utca... — mondja Klein.
— Phönix utca... — ismétli Somlyó.

— Az idős hölgy, B. D.-né: A budai parton akkor a sémeket a hidakat aláaknázták és mondtam a társaimnak: ezeket a szép hidakat elpusztítják... — Hát te a hidakkal törődöl, mikor a halálba visznek? — És így bekanyarodunk az utcákon át, állt a nép, volt, aki sajnálta bennünket, volt, aki nevetett, és jószere megérteztünk a Józsefvárosi pályaudvarra. — Hát miket vagyonirost, hogy lehetne megmenekülni? — kérdezte az egyik. — Próbáld a rendőrről beszélni — mondta a másik. — Hát ha valahogy pénzért megmenekszel. De miközöttünk jötek a rendőrök, és láttuk a vagonokat, ahol mindenki be fognak rakni, és soha többet nem látunk senkit a mieink közül, akik talán még élnek.

Nekem egy kisfiat volt, akit szerettem volna még látni, szerettem volna, de hogy tudok én innen megmenekülni? Mit tudjak mondani? Mindenki valami más mesét akart kitalálni. Hogy hát ha segít, Hát ha, hát ha, csak csupa „hát ha” volt, és közben velünk szemben voltak a vagonok, amivel már elvitték a testvéreimet, azoknak a gyerekek, Auschwitzba, a Duna jege alatt Újvidéken már elpusztult az újdívidéki család, az újdívidéki virengzésnél, és itt vagyok én még utolsóknak, az anyámmal meg a 78 éves anyómmal, akiket elvitték előlünk a gettóba...

És mi lesz velünk, mit tudjak kitalálni? A férjemet már régebben elvitték, arról semmi hírem nem volt, talán még él, talán már írva a gyerekek, semmit nem tudok, semmit, hogy segítsek? Csupa nép, itt van mindenki, mindenki szabadulni akar, és ott viszik a vagonokba az embereket, már viszik, már viszik...

Hát, uraim, hát ne vigyék el, hát Schutzpassom van, spanyol védélvél! Azt mondja: spanyol védélvél nem jó! — Hát nem nekem van a spanyol védelemem, hanem a fiamnak, őt vitték el a Vöröskeresztbe a spanyol védélvéllel és magával vitte a svéd védélvélét. Hát nem tudták, hogy nekem nincs semmilyen védelemem, csak meg akartam szabadulni, és azt mondták annak a... Itt állt egy férfi, szólta nekem, nem tudtam, hogy ki volt. — Nézd meg, mert itt a könyvből van írva, hogy kinek van védélvele!

És akkor lapozták a könyvet. — Nem jó helyen lapoz, „N” betű, Neuburg Odón Gáborné vagyok, itt van, nézze, hát itt van, be van írva. — És ott az volt beírva, hogy Neuburger Gáborné... és mondtam, hogy az nem jó, hogy Neuburger, biztos tévedés, mert én Neuburg Odón Gáborné vagyok, tényleg Odón Gáborné voltam, és ott az volt írva, hogy Neuburger Gáborné és itt az egyik rovataba bele volt írva, hogy született 1911. any-

ja neve Glück Róza, kérdeztek, hogy mi az anyja neve? Mondom: Glück Róza. Mikor született? 1911-ben. Hát ez stimmell! Vigyék be a svéd követségre!

Csak ottan mondták már aztán nekem, hogy az Wallenberg, szóval itt már rögtön kitudódott, hogy az Wallenberg volt, mert az egy egész legenda volt, hogy én Wallenbergnek köszönhetem a szabadságomat. És azóta én a családban „Glück Róza” vagyok...

□

K. Zs.: 1944 december 31-én ezen a helyen vártam kétszázhatvanad magammal, hogy a Duna-parta kivigyenek és beelőjjenek a Dunába. Az, hogy itt álltam, az nem nagyon zavart engem, hisz tizenegy éves voltam és igazából nem tudtam felfogni, hogy mi történik körülöttem, a baj csak az volt, hogy nem nagyon értem, hogy miért nem mehetek fel ennek a háznak a második emeletére, ahol nagybátyám lakik, és ahol mindig nagyon jól érzem magam, és biztonságban voltam.

„1944. december 31. volt, és nem jószántamból kerültem ide, hanem hoztak” (Budapest, 1944)

Dehát nem mehettem fel, mert mint mondtam, 1944. december 31-e volt, és nem jószántamból kerültem ide, hanem hoztak. Hát hogy hoztak? Hát úgy hozták, hogy a Katona József utca 21-es számú házban, ami az akkori Csáky utca, a mai Hegedűs Gyula utca sarkán állt mint svéd védett házban, védett voltam családommal. És egy szép napon ezen a bizonyos emeleten 31-én délelőtt megjelentek a nyilasok és azt kérték, hogy mindenki menjen le az udvarra, mert védélvizsgálatot akarnak tartani. Mikor mindenki lement az udvarra, akkor természetesen svéd védett házból bennünket és nem vissza a lakásba, mert őket az a védélvizsgálat nem nagyon érdekelte. Kiterelték az utcára kétszázhatvan embert, hogy továbbvigenek bennünket. Amíg mi kint áll-

tunk a Katona József utca és Csáky utca sarkán, az unokabátyám megérkezett, észrevette, hogy kiterelték bennünket és volt annyi lélekjelenléte, hogy nem állt be a felesége és a hat hónapos kisfia mellé, hanem félrebújt, megfigyelve, hogy mi történik, hogy segítsen. Bennünket elvittek az Andrássy út 60-ba, amit akkor Hűség Házáknak neveztek, és ezt az unokabátyám tudta, hisz kísért bennünket. Értesítette a Wallenberget, hogy mékkora a baj, hogy most megint segítségre van szükségem kétszázhatvan embernek, Wallenberg meg is érkezett, másodmagával az Andrássy út 60-ba, és igen határozottan fellépett, hogy ezeket az embereket, akik az ő védelme alatt állnak, azonnal vigyék vissza, oda, ahonnan elvették. Időközben egy hatalmas légitámadás volt, reszkettek a falak, csak az ég nem szakadt ránk, és azt az ígéretet kapta Wallenberg, hogy ha ennek az égzengésnek vége lesz, bennünket vissza fognak vinni. Wallenberg ément, a légitámadásnak vége volt, bennünket nem vittek vissza. Eljött az éjsza-

A szintévesztő

Megjegyzés
a Wallenberg rejtélyhez

Bir

1 945. január 13-án, kora reggel, már a Városligetben vannak a szovjet katonák. Bár kód szűz, homályosan a Benzúr utcából is látni őket. Néhányan később behatolnak a Nemzetközi Vöröskereszt épületébe.

Wallenberg akkor ott tartózkodik. Beszélési akar a legmagasabb rangú szovjet katonával. A tolmács — Révay Bélának hívják — odavisi őt egy őrmesterhez. Wallenberg kezét nyújt, és bemutatkozik: közli hogy diplomata, a svéd kormányt képviseli, zsidók és szovjet hadifoglyok védelmének biztosítja. Átadja útlevelét: „Svéd ügyvivő a Vörös Hadsereg által felszabadított területeken.” Pecset, aláírás szabálytalan, de ezt az őrmester nem tudja. Wallenberg kijelenti, hogy azonnal kapcsolatba akar lépni egy magas rangú tiszttel. Az őrmester négy embert hagy ott a Vöröskereszt őrzésére és parancsnokkáért megy, egy Demcsikov nevű őrnagyért. Az őrnagy roppant udvarias. Enged Wallenberg sürgétésének és őseségét rendeli ki a svéd követés Benzúr utcai épületének őrszere, ahol rengeteg ember bujálk. Együttel kocsi bocsat Wallenberg rendelkezésére. A frontonál mögött Csernyisev tábornok várja a svéd ügyvivőt... Wallenberg váltás fehérménüt vesz magához, elteszi a toalettsze-
reit és beül a kocsiába. Nagyon fontos dolga van. Kéri a tábornokot, hogy minél előbb szabadítsák fel a gettót, akadályozzák meg a vérontást. Ha ez megörténik, ha a zsidók már nem lesznek veszélyben, ő maga haladéktalanul Debrecebe akar majd menni, hogy Malinovszkij marsallal tárgyaljon.

Énnek a január 13-i kódos reggelnek az eseményei a szó jelképes értelmében is ködbe vesznek... Egyetlen jelenet vehető csak ki pontosan az agyudörgésben, a futyulód gránátok zajában ott áll az ügyvivő, ez a svéd Leslie Howard, valószínűleg

most is Eden-kalappal a fején... önként az első odátévedti szovjet őrmester elé áll, egy halálra csigázott koermos és kialvatlan katona elé, átnyújtja az útlevelét és az irattal egyúttal saját sorsát is az őrmester kezébe helyezi... Ez az ismeretlen szovjet katona volna a Végzet küldője? A végzetet egyelőre kód burkolja be, Wallenberg hamarosan visszajön a frontonál mögül és a végkifejletig még négy napnak kell elteltie.

A tragédia előjátéka fél évvel korábban, 1944. július 6-án, a Bromma-i repülőtéren zajlik. Wallenberg Pestre indul. Barátja, Laurer Kálmán szerint patetikus búcsúszavakat mond: „Amikor egy Wallenberg külföldre megy... és idegen földön szolgálja nemzetét, mindent meg kell tennie küldetése sikeréért!” Mondta ezt, nem mondta? A mítoszok mindig pontatlanok. Ez a pátosz mindenesetre nem állik hozzá. Képzelmük el ezt a modern lovagot, ott a kis svéd repülőtéren; állítólag ormódtalan bakancsot hordott azon a napon, fején rémes Eden-kalapot, homlaja között hálósák voltak, kopott esőköpeny, oldalszék, és az a bizonyos diplomata útlevel... kora: 31 év, szeme: barna, haja: barna, magassága: 170 cm. Lezser sportember, Whistler dandy-je, ahogy Somlyó György emlékezik rá vissza? A szemtanúk elbeszéléseiben sokféle alakot őt, az Eden-kalap azonban visszatérő motívum. Ruhadarabok is lehetnek karizmatikusak, mint egy fehér ing a Menyeyi Béke terén...

A kalapos fiatalember tehát Pestre jön, megvédelmezi a gyengéket és az árvaakat, megcsinálja a lehetentel. Azon a januári napon, amikor szovjet őrmesterek bemutatja útlevelét, már csodát akar művelni: meg akarja menteni egész Magyarországot.

Részletek egy felhívásból, melyet a háború végén akar beolvasni a rádióba: (A

szöveget francia fordításból, Jacques Derogy: *Le cas Wallenberg* című könyvéből vettük át. E cikk tényeszerű állításainak és feltételeinek nagy részét ugyancsak ebből a könyvből meríti.)

„Elnézést kérek, amiért személyesen fordulok nyilvánossághoz, úgy vélem, erre most szükségem van. Nevemet sokan ismerik, sokan tudnak a svéd királyi követség embermentő akcióiról. Mostanig ezekre helyezett belém bizalmukat. Erre a bizalomra számítok ma is.

Svéd vagyok, egy semleges ország fia. Mi sohasem tekintettük a semlegeséget kényelmes és passzív állapotnak. Ellenkezőleg. Honfitársaim érzékenyen reagálnak az emberiség szenvedéseire. Hazám mindig kész segítséget nyújtani. Mint tudják, egyik akciónk magyarországi embermentő kampány volt. Noha ennek semmiképpen sem volt politikai jellege, sokan mégis elleneztek. Néhány

hónapon keresztül tanúja voltam és részese a magyar nép szenvedéseinek. Világos elképzelésem van arról, hogy az élet minden területén hogyan lehet azonnali segítséget nyújtani. Ezt a munkát egy általam szervezetenek kell koordinálnia, az állam vagy a mi követségünk segítségével. Mindkét hivatalos megoldás esetében azonban adminisztratív formásokok késleltetnek az akció. Tekintetbe véve a jelenlegi magyarországi helyzetet, munkatársaim és én, úgy határoztunk, hogy tervbe vesszünk humanitárius programunkat levalásztjuk a svéd követség embermentő akcióiról. Egy olyan magánintézményt akarunk létrehozni, amely késedelem nélkül képes intézkedni. Egy döntőtünk, hogy az embermentő újjáépítés érdekében létrehozandó szervezet az én nevem foga viselje. Ebben a szervezetben az emberek lehetőségekhez képest öntevékeny módon fognak működni. A munkatársak személyei eleve adott: ezeket az embereket igen nehéz körülmények kö-

zöt ismertem meg. Kiválasztásuknál legjellemzőbb vonásukat tartom szem előtt: részvétre való képességet, a tisztességet, a munkabírást. Haladéktalanul működőni kívánunk, ezért kezdjük meg magánérből a munkát. Elfogadjuk ugyan az állam segítséget vagy a nemzeti közreműködést, ezeket beillesztjük akciónkba, de nem hagyjuk, hogy a munkát bármi lefékezze. Most csak a legfontosabb tennivalókat jelölöm meg. Mindenek előtt az elárvult gyerekek rokonsait kell felkutatni. Nem becsüljük alá a ránk váró nehézségeket. De már nagyobb nehézségeket is legyőztünk..."

A terv persze nagyobb szabású, mint csak az árvaik segítése. Wallenbergnek jelentős pénzforrás áll rendelkezésére. 1944-ben Roosevelt elnök megbízta a War Refugee Board-ot, tegyen meg mindent Európa utolsó — még létező — zsidó közösségének, a magyar zsidóságának

gazdasági életet állítandó helyre, a pszichikai és morális sebeket orvosolná. Brachista program, brachista mint megalkotója. Egy évet vázol fel, de nem zárja ki a folytatás lehetőségét. Vajon lehet-e az effajta akciókat abbahagyni? És mi nehezebb: egy ország újjáépítése, vagy sok tízezer zsidó megmentése a náci terrorban? Egy dolog nyilvánvaló: nem is akarja abbahagyni. Néhány hónap alatt tökéletesen azonosult egy idegen ország életével és sorsával. Talán már nincs is saját élete. És kérdés: akar-e még saját életet? Azonosul önmaga mítoszával is... A mítosznak azonban törvényei vannak, amelyeket be kell tartani. Wallenberg megszegte valamilyen, átírt valamin. Maga szabja a törvényt. Talán itt a tragikus vétség. Nehéz eldönteni, hogy a kevélység bűnébe esik-e, lehet, hogy csak az történt, hogy őt, aki annyira tisztelte az emberi életet és magát az életet, eserbenghagya az életöztető.

két motorkerék-párral. A katonákon olajzöld egyenruha. Egyikőjükön piros paroli. Wallenberg színtevészó, nem ismeri fel a piros színt, nem tudja, hogy egyik kiserőgé tehát politikai tiszt. A két autó sohasem érkezik meg Debrecenbe. Wallenberg, ismerősei közül soha többé senki nem látja... Nem valószínű, hogy ennyi év után még éljen a Gulag valamely pontján vagy egy szovjet börtönben. Nem. Wallenberg végtrévesen elhunyt. A mítosz így kívánja. A többi: „néms csend” és a fellevelek...

□
Néhány nappal később az NKVD paranoiája lesújt a svéd követség összes tábri munkatársára is. Két hétig vallatják őket; mi volt a mögöttes szándékuk azokkal a védlevelekkel? Náciakat akartak átmenteni az új érába? Végül szabadon engedik őket, sőt, gondoskodnak hazatéré-

megmentéséért. A pénzt tehát amerikai, a végrehajtást a svéd király biztosítja. Wallenberg magabiztos. Megtette, amit tudott. Most már a jövőre is gondolni kell. Ha szükséges, saját vagyonát is ráteszi az új programra. Erre vonatkozóan írásbeli utasítást küld Stockholmba, Laurer Kálmánnak. Az egész ügy már november óta foglalkoztatja. Több munkatársát bizalmasan beavatja terveibe, melyek egyre szerteágálóbbak. Előtte csak a zsidókat akarja segíteni, később már az egész országban gondolkodik. Azt reméli, hogy a rendkívüli állapotok majd hitelesnek elképzelhető vállalkozásait. Miért ne tudnák eszméinek megnyerni azokat, akik Magyarországot felszabadítják? Miért ne segíthetné ki ő, akinek itt tökéletes terápia van, az országot a kőszoból? November óta, szinte naponta gyeregyeztetési gondolatait. A végleges tervezet több példányban készíti el, egyetlen bizalmas munkatársának ad át, saját példányát Malinovskyj marsallnak szánja. A terv szakaszos: az első évben a

Az utolsó napról, január 17-ről pontos forgatókönyvünk van. Wallenberg különféle helyeken bukkan fel, cikázik a svéd védettség alatt álló házak között, mindig Demcsikov őrnagy kíséretében. Tréfkodik. Nem tudja, az oroszok vigyáznak-e rá, vagy őrizetbe vették? Nyugon jövedv. Bűsösítik, azt mondja, nyolc napot fog Debrecenben maradni. Saját kocsija már nem bír ekkora utat, egy világoskék autóból ül be, ezt is barátné és sófője, Langfelder mérnök vezeti. Hátral az ülésen három börtön és egy házioskák. Tárcajában sok pénz, azt mondják, sok arany és ékszer is volt nála. Ha így volt, kérdés, miért volt így? Be akarta mutatni Debrecenben a jövendő Wallberg-szervezet aranyfedettségét? Vagy arra számított, hogy — mint a németeket — az oroszokat is meg kell vásárolnia? A mítosz szellemében helyesebb ezt a vagonot obulusnak tekintenünk, amellyel Wallenberg az alvási révész, Kháront fizette meg...

A két autót szovjet katonák kísérik,

sükről is. Ez sokkal később történik már, otthon Wallberg-ről semmi hír. Édesanyját februárban a Szovjetunió svédországi nagykövete, Alekszandra Kollontaj jóhiszeműen megnyagytatja: fia biztonságban van, a Vörös Hadsereg vigyáz rá.

Miért ez a dezinformáció? Per Anger azt mondja: kémnek hínék. Tudjuk jól, mennyi amorfi gyandó-ókot foglalt magába a kémkedés vádja. A szovjet paranoia szemében Wallenberg még a kémkedésnél is megbecsülhetatlanabb dolgot követett el: bele akart avatkozni a jövőbe! Ő, aki tízezerket menteni meg, csodadoktornak hitte magát, aki majd felülésszi a háború utáni Magyarországot, befolyásolni akarta az elkövetkező eseményeket. Ezért hát el kellett tűnnie. Végtrévesen, visszavonhatatlanul el kellett tűnnie.

BÍRÓ ZSUZSA

TILTAKOZOTT AUTÓJA ELKOBZÁSA MIATT

„Egy rákosszentmihályi villában hallgattam ki Wallenberget”

Közt Lőrinc, az MTI tudósítója jelent:

A körábbi hivatalos nyilatkozatokkal ellentétben az archívumokban mégis vannak dokumentumok Rákos Wallenbergről, a második világháborút alajt magyar zsidók ereit megmentő svéd diplomatáról.

A Kominternokéje Prúda Wallenberg-kutatásokkal foglalkozó újságírója, A. Kacser, a lap pénteki számában újabb szemtanúk beszámolói és a szovjet hadsergő központi archívumában

umában talált dokumentumok alapján

újabb adatokat tesz közzé a diplomata sorsával kapcsolatban.

Az újságírónak tavaly már sikerült felkutatnia az eddig egyetlen szovjet szemtanút, a 317-es lövészhadosztály zászlóaljparancsnokát, aki a Benczur utcában találkozott Wallenberggel. Ezen a nyomon továbbhaladva az újságíró újabb tanúkat talált. Sikerült felkutatni egy bizonyos Horosilov nevű tanúdot, aki 1943. január 18-án beosztottjának jelentése alapján parancsot adott Wallenberget ékete Studebaker típusú autójának elkobzására és

a jármű hadosztályparancsnokodra szállítására. Horosilov elmondása szerint

Wallenberg határozatlan tiltakozott az intézkedés ellen.

de végül megállapodtak: a szovjet hadvezetés később ellenszervényi ad a járműről. Erre végül is nem került sor.

A két tanú nagyjából egybevégő visszaemlékezése készítette arra az újságíró, hogy a szovjet hadsergő podolszki központi archívumában folytassa kutatásait. A 317-es lövészhadosztály dokumentumai között bukkant végül egy dokumentumra, amely szerint a felelős egrégtől, a 18. hadtesttől kapott parancs alapján a 317. lövészhadosztálynak a fasiszták elől rejtőzködő svéd diplomatákat megtalálásuk esetén „birtonságtos őreibebe kell vennie és erővel jelentést kell tennie a parancsnokságnak”.

...szemben a felelősökkel a svéd utpionát, köztük Wallenberget sevért is. Január 18-án, amikor már javában folytak Pesten az utcai harcok, a hadosztályparancsnok továbbította a parancsot V. Sztjers, az ezáltal megtalált szemtanú jelentése Wallenberget megmentésére szedparancsnokának, bizonyos Grjafkij eredményeképp továbbította az I. Gausz hadosztályparancsnoknak.

A szovjet újságírónak sikerült megtalálnia azt a felderítőszert is, aki január 18-án parancsot adott a diplomata kihallgatására. Szovjuti őrmagy elmondta, hogy Wallenberget ekkor még szabad emberként és nem foglyként hallgatta ki. Elmondása szerint egy rákosszentmihályi villában történt kihallgatásom a diplomata tiltakozott gépkocsijának elkobzása miatt és Malinowskij marsallal kívánt beszélni.

Eszt megszakad a „film”. Ennyt.

30.1.20
Esti Hírlap

Új tények a Wallenberg-ügyben (3.)

A nyomozás folytatódik

Cikkeinknek befejező részében a szerző, aki tényárnyékát a Szovjetunióban kulafő Raisul Wallenberg-jelené, az a Szovjetunióban kulafő Raisul Wallenberg-jelené, az a Szovjetunióban kulafő Raisul Wallenberg-jelené, az a Szovjetunióban kulafő Raisul Wallenberg-jelené...

1947-es, a mai napig az egyetlen tényárnyékát a Szovjetunióban kulafő Raisul Wallenberg-jelené, az a Szovjetunióban kulafő Raisul Wallenberg-jelené, az a Szovjetunióban kulafő Raisul Wallenberg-jelené...

A nyomon követés folytatódik... a bíróság döntéséről, hogy a vádlottat az orosz hadseregbe küldték... az orosz hadseregbe küldték... az orosz hadseregbe küldték...

Azt írta, hogy a Wallenberg-ügyben... a bíróság döntéséről, hogy a vádlottat az orosz hadseregbe küldték... az orosz hadseregbe küldték... az orosz hadseregbe küldték...

Itt a bíróság döntéséről... a bíróság döntéséről, hogy a vádlottat az orosz hadseregbe küldték... az orosz hadseregbe küldték... az orosz hadseregbe küldték...

Az orosz hadseregbe küldték... a bíróság döntéséről, hogy a vádlottat az orosz hadseregbe küldték... az orosz hadseregbe küldték... az orosz hadseregbe küldték...

Most is él. Sajnos ezeknek a leírásukról csak egy részét nyilváníthatjuk... az orosz hadseregbe küldték... az orosz hadseregbe küldték... az orosz hadseregbe küldték...

Utóbbira pódsa Nykolaj Danyilovics Otstajevskij. A bíróság döntéséről, hogy a vádlottat az orosz hadseregbe küldték... az orosz hadseregbe küldték... az orosz hadseregbe küldték...

Handwritten notes and signatures at the bottom right of the page.

'WHY NOT GIVE UP... END ISN'T FAR AWAY'

probe i
buggin

Stockholm (Reuter) — Diplomat Raoul Wallenberg turned down a chance to return safely to Sweden only one week before he was captured by Soviet troops, a wartime colleague was quoted as saying.

Wallenberg said he could not leave Hungary until he had done everything in his power to save as many Jews as possible from deportation to Nazi death camps, diplomat Per Anger told the evening Expressen newspaper.

Diary references to meetings with Adolf Eichmann and the large quantity of US dollars he possessed, may have convinced Soviet authorities that Wallenberg was a Nazi agent, Anger said.

Expressen published long extracts from Wallenberg's desk diary and his address book showing the Budapest telephone number of Eichmann, one of Adolf Hitler's chief aides in the campaign to exterminate Jews.

When Soviet troops entered Budapest at the beginning of 1945, everyone from the Swedish legation left the building to seek refuge elsewhere—except

Wallenberg. "He was so involved in the rescue of Jews he simply could not turn away," Anger, now a retired ambassador, told Expressen.

Anger said Wallenberg received large sums from the War Refugee Board in Washington and held more than \$1,000 when he was seized. "Possibly the American currency reinforced the Russian suspicions that Wallenberg was a spy," Anger said.

Expressen said Wallenberg invited Eichmann to dinner at his villa on December 4, 1944, apparently in an effort to dissuade him from continuing the deportation of Hungarian Jews.

After dinner, Wallenberg drew Eichmann towards the window, where the flashes of Russian artillery lit the sky. "Why not give up now!" Wallenberg asked his guest. "You can see that the end is not far away."

Expressen said it was the first newspaper to publish excerpts from the documents, which Soviet authorities handed to Wallenberg's relatives in Moscow last October.

Wallenberg's sister Nina Lagergren and half-brother Guy von Dardel said the diaries gave them renewed hope of learning the fate of Wallenberg, who has been honoured as a hero in Sweden, Hungary and the United States.

Despite Soviet assertions that Wallenberg died in prison in 1947, Wallenberg committees and his family believe he may still be living.

"I am convinced that is the truth," said Von Dardel, adding that he now planned another visit to the Soviet Union in the hope of finding him alive.

Soviet archives opening

Budapest — New facts are becoming public about the fate of Wallenberg, due to the possibility of conducting research in Soviet army archives. Glasnost gradually spreading into this once forbidden sphere of Soviet life made possible for a Soviet journalist to do research in army archives and the results are being published by the daily Magyar Hirlap.

Although Moscow has claimed that no new documents can be found in the case, the Soviet journalist has found the card registering Wallenberg as a prisoner of war in the dreaded Lubyanka prison of the KGB.

The registration card dates Wallenberg's date and place of arrest as Jan 19, 1945, Budapest. This may put an end to the arguments according to which Wallenberg had been captured by the Soviets in the eastern Hungarian town of Debrecen.

The documents also revealed that Wallenberg arrived in the Moscow prison on Feb 6, 1945 as a prisoner of the interior ministry's counter-intelligence directorate known by its Russian name as Smerzh.

Magyar Hirlap said that the documents found by its Soviet correspondent would strengthen the belief there are still secrets surrounding the tragic fate of Raoul Wallenberg.

Budapest (C full-scale an into the rec and bugging terior Minis: press "the gate," the group told th liament that a investigatio net.

In a letter Fodor, the cratic Forum liamentary co tion and should be se all aspects of ister of the b: briefing Parti dal as planne to a hearing: vestigating c: MDF also i: Whylo Nemet: tigation clari: tigation with: meth has issu: sociating him: activities and them, but the should not be: MDF also de: links betwe: security serv: the Soviet U: rian natl: should be: eliminated.

FORE
ATT

Hungarian for foreigne 12th of Feb teachers wi perience. The course to students' ing Hungari sive courses: mediate a dents, inclu information e.g. cultural introduction gary. Enrollment 22nd — Fe between 3 Kossuth Ki Múzeum ut telephone:

Daily News, 90.1.17.

ANNES and white ressed in dated in w of the n designer's pring- er high n collection INTERFOC MTI EPA

Readers face imprisonment

on ethnic looking into ged diver- government tency Swiss his misuse ild over 30 ountry be af- is complet- January. onecker is rs have not

said whether there is sufficient evidence to bring him to trial for any crime.

At least 30 former top officials are under investigation in East Germany and most of them are under arrest. They include ousted trade union boss Harry Tisch and Guenther Mittag, who oversaw the centrally planned economy.

Only one top Communist functionary is known to be under arrest in Czechoslovakia. Mi-

roslav Stepan, the former Prague city party boss, was charged with abuse of power, allegedly for ordering a bloody crackdown on demonstrating students Nov. 17 that triggered a peaceful revolution.

The fate of party leader Jakes is still unclear. A parliamentary commission investigated the Nov. 17 police crackdown, but apparently did not detect Jakes' personal involvement.

Gustav Husak, who came to power after the "Prague Spring" reform movement was crushed by the Soviet-led invasion of Czechoslovakia in 1968, resigned as head of state on Dec. 10 and had his party membership suspended by an extraordinary party congress.

In Hungary, where reforms came earlier, János Kádár was removed as party leader in May 1988. He died last July.

Kádár's successor, Károly Grósz, was overtaken by the pace of change and relieved last year by a new group of reformers. Last October, they dissolved the Communist Party and established a new Western-oriented Socialist Party.

The East bloc leader who seems to have best survived the revolutionary turbulence engulfing Eastern Europe is Poland's Gen. Wojciech Jaruzelski, the armed forces chief.

The Polish National Assembly elected him president July 19, 1989, and he has worked closely since then with the Soli-

BRIDGE

Sponsoring the game in Eastern Europe

Jean Anouilh French dramatist, Léopold Sédar Senghor poet and President of Senegal Republic,

A vlagyimiri kérdés még nyitott

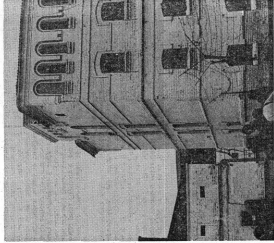
A Komszomolokháj Právda nyomozója kiterjedt arra a tévedésre is, vajon bizonyítható-e, hogy Wallenberget 1947 után szovjet börtönökben látták. Cikkoszozatunk szerzője a butirzski és vlagyimiri archívumokban kutatott.

A kutatás egyik fő irányja a butirzski és vlagyimiri börtön leltárainak átvizsgálása volt. Ezúgy tanúvallomások szerint ugyanis ezekben a börtönökben látták Wallenberget 1947 után, ahyan időpontokban tehető, amikor a hivatalos verzió szerint már nem volt az élők sorában. Jent Kapslan szovjet állampolgárt kijelentette, hogy 1973 és 1980 között két 1975-ben butirzski börtönben látta Wallenberget. A börtön parancsnokának, Szemjonov-nak az engedélyével bejártunk a börtön levéltárába. Körülbelül 16 óra alatt kiderült, hogy 1973 és 1980 között két naplan is ott a butirzski börtönben, Ilja és Grigorij, egyenkül vereskedésért, a másikkal füstalattbánk Jan Kaplannal, aki viszont a butirzski börtönben sohasem volt, így ott Wallenberget sohasem láthattuk.

Mások a Moszkvától körülbelül 180 km-re fekvő kisváros, vlagyimiri börtönében vélték, vlagyimiri Wallenbergel. Ennek három épületszárnyát még Il. Mikolós cár idején építették, a negyediket 1940-ben Bortija parancsára építették hozzájuk.

A börtön néhány volt elítélteje állította, hogy a kettes blokkban az 50-es években látták Raoul Wallenberget. A legfőbb tanú Abram Katinisz volt, aki szabadulása után Izraelbe emigrált. Katiniszki magát Wallenberget nem látta, de neki egy Gogibérdesz nevezte elített beszélt a diplomata-

részt átadták a börtönkőrbáznak. A laboratóriumban dolgozik Veresze Larina, a kőrbáz egyik legidősebb alkalmazottja. A negyvenes évek vége óta van itt. — Kalinszkij? — kérdez vissza, amikor az állítóla-

A vlagyimiri börtön II-es épületszárnya. Itt raboskodott volna Wallenberg az 50-es években?

gos tanú nevét említett. — Hát hogyan, emlékszem rá jól. De volna ilyen nevű nálunk a kettes szárnyban, vagy a börtön-

ben, feltétlenül ismertem volna.

A börtön gondnokaságán megadták néhány volt alkalmazottk címét, akik az ötvenes években a kettes szárnyban dolgoztak. A volt börtönőrök közül egy, aki a kőrbázban lakik és nyugdíjas, hajlandó volt találkozni velem. Alekseej Kulein-

amikor a tanúk szerint Wallenberg a kettes szárnyban le-

szabadulása után is, amikor az a vlagyimiri traktorgyárüzemre is emlékszik.

Megmutattak neki néhány Raoul Wallenberggel készült fotót. Kukin sokáig viszágilla a felvételeket, majd meggyőződéssel állította: — Ha ez az ember nálunk állt volna a kettes szárnyban, akkor biztosan ismerném őt. De ilyen ember nem emlékszem. Nálunk voltak olyan rabok is, akik számot viseltek, titkosok elítéltek. Ötöt arctól ismerünk. A legtöbb esetben valószínűleg formában megutáltuk, hogy ki kirodona. En például kiválóan emlékszem a harmas számú elítélte. Szovgo Ordozonikidze testvere volt. Szétlén több családtagja is a titkos foglyok között volt. Számmal azonban csak szovjet állampolgárságú foglyokat jelölték. Még a német kémek is saját nekünk szerepeltek nálunk a habóru alatt és után.

Egy héttel Vlagyimirban tett látogatásom után, a vlagyimiri Wallenberg testvére, Gity son Durdell és a Wallenberg-családság titkára, Sonja Sonnenfeld, érlelben van. Egész nap a börtön, hogy Wallenberg ma is kiderítették, hogy a kartotékokban nincsenek még néhány személy iratai. Olyan emberek-gyimirban voltak. Arra a kérdéses kartotékok, a személyazonos kartotékok, hogy az utóbbi években az ilyen esetek feljegyzéggel kísérték. Ami az ötvenes évekre vonatkozik, nos, azaz kapcsolatlannak néhez konkrétségeket mondani.

Így a vlagyimiri kérdés még nyitott.

Alekseej Karcev

(Befejező rész következik.)

Magyar Ullas 90.1.17

Új tények a Wallenberg-ügyben (1.)

Nem Debrecenben tartóztatták le

Szerzőnk a Komszomolokaja Pravda munkatársa, tavaly június óta nyomon az szovjet archívumokban és bírósági ítéletekben a Magyarországról elhurcolt svéd diplomata, ügyében. A Magyar Hírlap számára készített beszámolójaiban számos új értesítést és dokumentumot most először hoztak közre.

Rensz Wallenberg rokonnak és közel ismerőseinek tavaly októbertől moszkvai látogatás során a KGB munkatársai átadták a diplomata szovjet archívumokban leltit személyes holmijait és egy másik szintén nagyon fontos okmányt: a lakójának börtön nyilvántartási lapját. A hivatalos változat szerint ebben a börtönben halt meg Wallenberg 1947-ben.

A nyilvántartási lap hátoldalán (a fotókópia most első ízben lát napvilágot nyomtatásban) néhány rendkívül fontos adat olvasható a svéd diploma-

ta letartóztatásáról. Először is kiderül belőle, hogy Wallenberget 1945. február 6-án szállították Moszkvába. Másodszor, hogy oda az Szmers, vagyis a Belügyi Népbiztonság kémelhárító főosztályának foglyaként érkezett. Ennek a szervnek ebben az időben már Abekamov volt a parancsnoka. Az írat túloldálán, amelynek fotókópiája a Komszomolokaja Pravdában megjelent, még egy rendkívül fontos bejegyzés szerepel, amely nyilvántartóvá teszi, hogy a svéd diplomata Budapesten és nem Debrecenben tartóztart-

ték le, és a letartóztatásra 1945. január 19-én került sor.

Ismeretes, hogy Vasszily Scijpus, a 317-es hadosztály

(Folytatás a 2. oldalon)

Új tények a Wallenberg-ügyben (I.)¹⁹⁹⁰

Nem Debrecenben tartóztatták le

(Folytatás az 1. oldalról)

volt zászlóaljparancsnoka volt az első szovjet tiszt, aki Wallenberggel találkozott január 12-13. körül a Benczúr utcában. E sorok írójának sikerült felkutatni a 317-es hadosztálynak még egy veteránját, egy Alekszandr Zavoda nevű tisztert, aki a hadosztály felderítésében szolgált, s tudott arról, hogy az ő hadosztálya fogta el Wallenberget. Vaszilij Horosilov, aki jelenleg Nalcsik városában él és a háború éveiben szintén a 317-es hadosztály vezérkarában szolgált, ugyancsak visszaemlékezett egy fontos epizódra: január 14-16. körül jelentették neki, hogy a Parlament környékén egy üres ház közelében egy nagy fekete autót áll.

Amikor Horosilov és Iusz Jasrov kapitány odament, ki derült, hogy ott tartózkodik egy avid diplomata, Wallenberg, aki először nem volt hajlandó átadni a kocsi kulcsait, majd elismervényt követelt. Horosilov megígérte, hogy azonnal hoz egy elismervényt neki. Wallenberg erre átadta a kulcsokat, az autót pedig Guscina ezredes kapta meg használatra. Két nap múlva Guscina parancsot kapott Afonyin tábornoktól, a Budapest felszabadítására öszszevont csapatok parancsnokától, hogy adja át az autót neki. Ezt a parancsot ismét Horosilov teljesítette. Néhány nappal később azonban egy német vadászgép eltalálta a gépkocsit. Afonyin tábornok súlyosan megsebesült, a kocsi gyakorlatilag megsemmisült.

Jasrov kapitányt megölték Bodán, Guscina ezredes és Afonyin tábornok a háború után

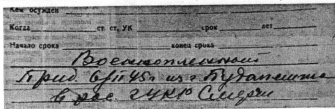
halt meg. Ennért Horosilov az egyetlen, aki emlékszik erre az epizódra. Három éve még megvolt nála Wallenberg autójának bőrkulcsa, de akkor új lakásba költözött, s mivel Wallenberg soha akkoriban a Szovjetunióban senkit sem érdekeltek, kidobta azt.

A beszélgetésen jelen volt egy férfi, akit Wallenberg sofőrjeként, Langfelderként mutatott be. A beszélgetés végén a diplomata Danyilast megkínálta egy pohár borral.

A Szovjetunió honvédelmi minisztériumának központi archívumban Podolskban a

emlékszik, hogy jelentést írt Guscinnak a diplomatával történt találkozásáról. Ezt a jelentést a 317-es hadosztály iratai között mégsem sikerült megtalálnom.

A második meglepetés akkor ért, amikor átírtam a felderítő egység — Danyilas egye-

Amiről sokáig azt mondták, hogy nem is létezik: Wallenberg hadifogoly-nyilvántartó lapjának a hátoldala: a hadifogoly (1945. II. 9-án érkezett) Budapestről a GUKR Szemrs rend(eltérési állományában)

A harmadik tanú, aki nem csupán találkozott Wallenberggel, de mintegy másfél órát beszélgetett is vele, Mihail Danyilas, a 30. lövészhadtest felderítő részlegének tolmácsa, ma Kárpátalján él. Danyilas szerint január 16-17. körül Wallenberg egy utódban volt elzárva a Rákosszentmihály körzetében, orosz személyzet vette őt körül, de még szabadon mozgatható. Danyilastól, akit a felderítő részleg parancsnoka küldött Wallenberghez, a diplomata azt kérdezte, miért ilyen gyorsan támad a Vörös Hadsereg és hogyan viszonyul a hívőkhöz, a zsidókhoz és a hadifoglyokhoz. Panaszkodott, hogy elkobozták az autóját és találkozót kért Malinovszkijjal.

317-es hadosztály iratai között sikerült rinálni a hadosztályparancsnok, Guscina 1945. január 3-4. parancsára. Afonyin figyelmeztette Guscint, hogy Pesten a svéd fasztrák elől bejárnak. Megtalálásuk esetén kell a hadtestük értesíteni kell a hadtestük tisztségűt, a diplomataknak védelmet és segítséget kell nyújtani. A továbbiakban a svédek név szerinti felsorolása következik: Daniellson nagykövet, Per Anger, ... és Raoul Wallenberg. Január 12-én, amikor a hadosztályi Kóbánya kerületében megkezdte az utcai harcokat, Guscin hasonló parancsot adott tisztjeinek. És abban ismét említett tesznek Wallenbergről. Sziljava

géről van szó — archívált anyagait. Az egység parancsnoka, Szurjuga őrnagy minden nap hosszú jelentést írt a parancsnokságnak. A mappában januártól majusig össze vannak gyűjtve a jelentések. (Ezeket „felderítő jelentéseknek” nevezték.) És csak a január 14. és 23. közötti közzéadásból nincs egyetlen egy sem...

A podolski archívumban talált új dokumentumok mégis arról győznek meg, hogy bár szovjet részről annak idején hivatalosan kijelentették a Wallenberg-ügyben semmiféle új dokumentumot nem lehet találni, a felfedezések még hátra vannak.

(folytatjuk)

Alekszej Karcev

(K r ó n i k a)

Lakosság

Földi Iván egyik kedvenc időtöltése az újságolvasás. A szerkesztőt most az ismert szociológus nyilatkozata inspirálta jegyzetírásra:

- Azt nyilatkozta FERGE Zsuzsa szociológus a HVG-ben, hogy a nyilvánosság önmagában kevés, ha gyengék a politikai erők, amelyek kikényszeríthetnék a következményeket. Egyik példaként a Lakásbérlők Egyesületének kezdeményezését említi, amelyre - mint megjegyzi - senki sem figyelt. Hadd egészítsem ezt ki konkrétummal; a VI-ik kerületi Csengery utca 48-ról már korábban szó volt műsorunkban, amikor a lakók saját kezelésükbe vették a 28-lakásos házat. Nos, azóta a jelenlegi lakbérből, - ami 400-ezer Ft volt - a többi között rendbehozták a beázott tetőt, tataroztatták az udvari homlokzatot, komfortosítottak három lakást és fizetik a közvilágítást, a víz-, csatorna-, kéményseprődíjatq, sőt, tölki háztakarítóra is a jelenlegi, most elmúló lakbérből. Vagyis, ez esetben igazolódt az egyesület megállapítása, hogy a bérlakásokat fenn lehet tartani dotáció nélkül, csak át kell venni a hatalmat az IKV-tól. Mint tudják, a lakberek februártól emelkednek és az IKV is megmarad!

7.20 h

Évek óta kutatja Raoul Wallenberg sorsát a Komszomolszkaja Pravda munkatársa, Alexej Karcel. A közelmúltban több, eddig nem sejtett tényre bukkant magyarországi látoagtása során. Ezekről is beszámol Tordai Júliának:

- (Karcel) Azt próbáljuk kideríteni, hogy a Szovjetunióban tartózkodott-e Wallenberg 1947 után, több ezerre tehető ugyanis a svéd külügyminisztérium által gyűjtött tanúbizonyságok száma, amelyből ők arra következtetnek, hogy Wallenberg nem halt 1947-ben, emellett a tanúk viszonylag egybehangzóan állítják, hogy az 50-es években Wallengerg a vlagyimíri börtönben raboskodott. Mindenesetre nem lehet kizárni, hogy Wallenberg még ma is él, bár őszintén szólva kevés esély van arra, hogy a sztálini börtönöket a diplomata túlélte. Megtaláltuk Wallenberg ljublankai börtönlapját - folytatta A.Karcel - amelyen két ér-

(K r ó n i k a)

dekes dátum is szerepel. Az egyik, hogy Wallenberget 1945 január 19-én tartóztatták le, a másik pedig, hogy a ljubljanikai börtönbe 1945 február 6-án szállították. Új adatokat találtunk viszont Wallenberg letartóztatásáról. Téves volt az a feltételezés, miszerint Belkin(?) generális parancsára vették őrizetbe, aki 1945-től 47-ig a szovjet titkosszolgálat főnöke volt Magyarországon. Most úgy tűnik, végre megtaláltuk azt, aki közvetlenül adott parancsot a svéd diplomata elfogására. - Kajcev azonban nem volt hajlandó elárulni az illető nevét, csak annyit mondott, hogy ez a személy 1956-ban is Magyarországon tartózkodott. - 44 évig hallgattunk szégyen szemre erről az ügyről, naivitás lenne feltételezni, hogy ilyen hosszú hallgatás után fél év alatt eredményt tudunk elérni, de hogy valamire azért fény derül majd, ebben egy percre sem kételkedem.

Főbb híreink egy-egy mondatban.---(Isméltések.---)

Lapszemle.---

Súlyos mulasztásokat derített ki az eddigi vizsgálat a hétfégi szovjetunióbeli repülőgépszerelésatlenség ügyében. - Izbéki Gábor moszkvai jelentése:

- 24 áldozat kellett ahhoz, hogy ezentúl a belföldi szovjet utasszállító gépeken is működjenek az egyéni mentőkészülékek és az oxigén-szívóberendezések. Legalábbis erre lehet következtetni abból, hogy a sajtó bírálja az Aeroflotot azért, hogy ezek nem működtek, sőt, nem is voltak azon a TU-131-es gépen, amely a hétfégen zuhant le Szverlovsk mellett. A vizsgálat még csak most kezdődött el, de az Izvesztija szerint az Aeroflot valamit titkol. Az utasok, akik túléltek az esést, azt emlegették, hogy már az elején nehezen indult be a gép egyik motorja és felszállás után alig tudták behúzni a futóműveket. Az Izvesztija azt kérdezi, hogy az Aeroflot, ha nem akar titkolózni, akkor miért nem kérdezte ki tapasztalatairól az utasokat és az utaskísérőket? A vizsgálóbizottság az utaslistát is későn kapta meg, egy ideig azt sem tudták, hányan vannak a gépen. Egyik adat szerint a SzU-ban a

(DK)

valószínűsíti, hogy a kétnaposra tervezett bakalapító konferencia csupán egy hosszabb tanácskozás-sorozat első fordulója lesz és a megbeszélések február végén folytatódnak majd, a Kelet-Európai Újjáépítési- és FEjlesztési Bank létrehozásáról.

- Még egyvalószínűleg nem utoljára ^{Amo} Wallenberg^tről, most Svédországból Garam Katalintól.

- A stockholmi nagytemplomban ebben az évben is megemlékeztek Raul Wallenberg^{ről}. Először fordult elő azonban, hogy az első sorban, mindjárt a svéd külügyminiszter mellett, ott ült Borisz Pankin, a SzÜ stockholmi nagykövete. Ez is példázza a szovjet hatóságok megváltozott hozzáállását, a Budapestről a háború utolsó napjaiban titokzatos körülmények között eltűnt svéd diplomata, mind máig tisztázatlan sorsát illetően. A hétfvégén, a stockholmi Expressen esti ujság közölte Wallenberg naplóját, amelyben magasrangú náci tisztviselők telefonszámai is szerepeltek, többek között Adolf Eichmanné, ez magyarázatot adhat arra, miért hitték a szovjetek Wallenberg^{ről}, hogy náci kém. Ugyancsak a hétfvégén kezdte meg az itteni TV egy háromrészes dokumentumfilm sugárzását, amelyben a készítők megpróbálták eredeti dokumentumok felhasználásával választ kapni arra a kérdésre, hogy mi is történt Wallenberggel elhurcoltatása után. Válasz nincs, és egyelőre nem is lehet. A film készítői minden esetre azt sugallják kimodatlanul, hogy nincs kizárva, hogy a szerencsétlen diplomata mégis valóban meghalt 1947-ben Ljuljankai börtönben, ez az a hivatalos álláspont, amit a szovjetek mindmáig is képviselnek ebben akérdésben.

- Most pedig térjünk vissza Magyarországra. Itthon is szeretnénk tisztába jönni az elmúlt évtized néhány történéseivel. Ennek jegyében folytatta ma is sziszifuszi munkáját a KISKIRÁLYOK MUNDÉRBAN c. könyv állításait kivizsgáló parlamenti bizottság. S hogy mekkora sikerrel, arról hallgassák meg Antalfi Krisztinát:

FF073

B-WIRE

14-JAN-90 17:29

E/W -- WALLENBERG REPORTEDLY TURNED DOWN CHANCE OF SAFETY

(WITH YESTERDAY'S CN105/FF102)

STOCKHOLM, JAN 14, REUTER - DIPLOMAT RAOUL WALLENBERG TURNED DOWN A CHANCE TO RETURN SAFELY TO SWEDEN ONLY ONE WEEK BEFORE HE WAS CAPTURED BY SOVIET TROOPS, A WARTIME COLLEAGUE WAS QUOTED ON SUNDAY AS SAYING.

WALLENBERG SAID HE COULD NOT LEAVE HUNGARY UNTIL HE HAD DONE EVERYTHING IN HIS POWER TO SAVE AS MANY JEWS AS POSSIBLE FROM DEPORTATION TO NAZI DEATH CAMPS, DIPLOMAT PER ANGER TOLD THE EVENING EXPRESSEN NEWSPAPER.

DIARY REFERENCES TO MEETINGS WITH ADOLF EICHMANN AND THE LARGE QUANTITY OF U.S. DOLLARS HE POSSESSED, MAY HAVE CONVINCED SOVIET AUTHORITIES THAT WALLENBERG WAS A NAZI AGENT, ANGER SAID.

EXPRESSEN PUBLISHED LONG EXTRACTS FROM WALLENBERG'S DESK DIARY AND HIS ADDRESS BOOK SHOWING THE BUDAPEST TELEPHONE NUMBER OF EICHMANN, ONE OF ADOLF HITLER'S CHIEF AIDES IN THE CAMPAIGN TO EXTERMINATE JEWS.

WHEN SOVIET TROOPS ENTERED BUDAPEST AT THE BEGINNING OF 1945, EVERYONE FROM THE SWEDISH LEGATION LEFT THE BUILDING TO SEEK REFUGE ELSEWHERE - EXCEPT WALLENBERG.

"HE WAS SO INVOLVED IN THE RESCUE OF JEWS HE SIMPLY COULD NOT TURN AWAY," ANGER, NOW A RETIRED AMBASSADOR, TOLD EXPRESSEN.

ANGER SAID WALLENBERG RECEIVED LARGE SUMS FROM THE WAR REFUGEE BOARD IN WASHINGTON AND HELD MORE THAN 1,000 DOLLARS WHEN HE WAS SEIZED.

"POSSIBLY THE AMERICAN CURRENCY REINFORCED THE RUSSIAN SUSPICIONS THAT WALLENBERG WAS A SPY," ANGER SAID.

WALLENBERG, FIRST SECRETARY AT NEUTRAL SWEDEN'S LEGATION IN HUNGARY, SAVED AT LEAST 20,000 JEWS FROM DEPORTATION BY ISSUING THEM WITH SWEDISH DOCUMENTS. HE WAS CAPTURED BY THE SOVIETS ON JANUARY 17, 1945, AND NEVER SEEN AGAIN.

EXPRESSEN SAID WALLENBERG INVITED EICHMANN TO DINNER AT HIS VILLA ON DECEMBER 4, 1944, APPARENTLY IN AN EFFORT TO DISSUADE HIM FROM CONTINUING THE DEPORTATION OF HUNGARIAN JEWS.

AFTER DINNER, WALLENBERG DREW EICHMANN TOWARDS THE WINDOW, WHERE THE FLASHES OF RUSSIAN ARTILLERY LIT THE SKY. "WHY NOT GIVE UP NOW?" WALLENBERG ASKED HIS GUEST. "YOU CAN SEE THAT THE END IS NOT FAR AWAY."

EXPRESSEN SAID IT WAS THE FIRST NEWSPAPER TO PUBLISH EXCERPTS FROM THE DOCUMENTS, WHICH SOVIET AUTHORITIES HANDED TO WALLENBERG'S RELATIVES IN MOSCOW LAST OCTOBER.

WALLENBERG'S SISTER NINA LAGERGREN AND HALF-BROTHER GUY VON DARDEL SAID THE DIARIES GAVE THEM RENEWED HOPE OF LEARNING THE FATE OF WALLENBERG, WHO HAS BEEN HONOURED AS A HERO IN SWEDEN, HUNGARY AND THE UNITED STATES.

DESPITE SOVIET ASSERTIONS THAT WALLENBERG DIED IN PRISON IN 1947, WALLENBERG COMMITTEES AND HIS FAMILY BELIEVE HE MAY STILL BE LIVING.

"I AM CONVINCED THAT IS THE TRUTH," SAID VON DARDEL, ADDING THAT HE NOW PLANNED ANOTHER VISIT TO THE SOVIET UNION IN THE HOPE OF FINDING HIM ALIVE. MR/

FF102

B-WIRE

13-JAN-90 20:13

E/W--SWEDEN'S WALLENBERG MET EICHMANN IN BUDAPEST, SAYS WARTIME DIARY

STOCKHOLM, JAN. 13 (REUTER) -- SWEDISH DIPLOMAT RAOUL WALLENBERG, WHO SAVED THOUSANDS OF JEWS IN WARTIME EUROPE, MET NAZI OFFICIAL ADOLF EICHMANN IN BUDAPEST, ACCORDING TO A DESK DIARY HANDED OVER BY THE SOVIET UNION.

THE TWO MET SEVERAL TIMES AND WALLENBERG KEPT EICHMANN'S TELEPHONE NUMBER, ACCORDING TO 36 PAGES OF THE DIARY WHICH ALSO SHOWS SECRET MEETINGS WITH JEWISH LEADERS. IT WAS PUBLISHED FOR THE FIRST TIME IN A SWEDISH NEWSPAPER ON SATURDAY.

WALLENBERG DISAPPEARED 45 YEARS AGO AFTER SOVIET TROOPS ENTERED BUDAPEST. THE DIARY LISTING APPOINTMENTS WAS AMONG PERSONAL DOCUMENTS SOVIET AUTHORITIES GAVE HIS FAMILY IN MOSCOW LAST AUTUMN.

THE SOVIET UNION SAYS HE DIED IN MOSCOW'S LUBIANKA PRISON IN 1947, APPARENTLY OF A HEART ATTACK.

BUT SUCCESSIVE SWEDISH GOVERNMENTS, WALLENBERG'S RELATIVES AND WALLENBERG COMMITTEES THROUGHOUT THE WORLD BELIEVE HE MAY STILL BE ALIVE IN A SOVIET PRISON.

WALLENBERG'S FIRST MEETING WITH EICHMANN WAS ON JULY 19, 1944, THE EVENING NEWSPAPER EXPRESSEN SAID.

THIS WAS 10 DAYS AFTER HE BECAME FIRST SECRETARY AT NEUTRAL SWEDEN'S LEGATION IN BUDAPEST ON A U.S.-BACKED MISSION TO SAVE JEWS FROM DEPORTATION TO NAZI DEATH CAMPS.

EICHMANN, ONE OF ADOLF HITLER'S CHIEF AIDES IN THE NAZI CAMPAIGN TO EXTERMINATE THE JEWS, SUBSEQUENTLY MET WALLENBERG A NUMBER OF TIMES IN PUBLIC AND SOCIALLY, THE PAPER ADDED.

EXPRESSEN SAID EICHMANN ATTEMPTED LATER TO GET RID OF THE YOUNG SWEDISH DIPLOMAT, SUSPECTING THAT HE WAS TRYING TO THWART THE DEPORTATION OF JEWS.

THE NEWSPAPER PUBLISHED 36 PAGES FROM WALLENBERG'S DESK DIARY FROM 1944 LISTING HIS APPOINTMENTS AND THE PAGE OF HIS ADDRESS BOOK LISTING EICHMANN'S TELEPHONE NUMBER - BUDAPEST 357-513.

WALLENBERG, LAST SEEN IN 1945, SAVED AT LEAST 20,000 HUNGARIAN JEWS FROM DEPORTATION BY ISSUING THEM WITH SWEDISH PASSPORTS.

HE IS FURTHER CREDITED WITH PREVENTING GERMAN ARMY LEADERS FROM BLOWING UP THE JEWISH GHETTO IN BUDAPEST.

THE RESCUE WALLENBERG COMMITTEE OF JERUSALEM AND THE DIPLOMAT'S FAMILY BELIEVE HE MAY STILL BE ALIVE, SAYING HE WAS TREATED IN A PSYCHIATRIC WARD OF MOSCOW UNIVERSITY POLICLINIC IN MID-1987.

EXPRESSEN SAID THE DOCUMENTS COMPRISED WALLENBERG'S HUNGARIAN RATION BOOK, HIS HUNGARIAN IDENTITY CARD, THE DESK DIARY PUBLISHED BY SKANDINAVISKA BANKEN AND THE ADDRESS BOOK.

ENTRIES IN THE DIARY SHOWED WALLENBERG'S PACKED SCHEDULE OF OFFICIAL MEETINGS, INTERSPERSED WITH CLANDESTINE TALKS WITH HUNGARIAN JEWISH AND UNDERGROUND LEADERS, EXPRESSEN SAID.

ON OCTOBER 7 WALLENBERG MET "KASSER," A JEWISH LEADER WHO HELPED BUSINESSMEN JOEL BRAND IN NEGOTIATIONS WITH EICHMANN TO SAVE THE LIVES OF ONE MILLION JEWS IN RETURN FOR THE SUPPLY OF 10,000 TRUCKS, THE PAPER REPORTED.

"THE TALKS PRODUCED NO RESULT, AND THE DEPORTATION OF HUNGARIAN JEWS CONTINUED," THE PAPER SAID.

ON OCTOBER 26, WALLENBERG MET ELIZABETH KEMENY, THE JEWISH WIFE OF BARON GABOR KEMENY, HUNGARY'S FASCIST FOREIGN MINISTER. ELIZABETH KEMENY, WHO BECAME WALLENBERG'S MISTRESS, HELPED PERSUADE THE HUNGARIAN GOVERNMENT TO VALIDATE THE SWEDISH PASSPORTS ISSUED TO JEWS.

EICHMANN, THE GESTAPO OFFICIAL WHO OVERSAW THE DISPATCH OF MILLIONS OF JEWS TO CONCENTRATION CAMPS, FLED AFTER THE WAR TO ARGENTINA. HE WAS CAPTURED BY ISRAELI AGENTS IN 1960 AND BROUGHT TO ISRAEL WHERE HE WAS TRIED AND HANGED FOR CRIMES AGAINST THE JEWS. L6

International Affairs 1/1990
DOCUMENTS / Moscow

bio

IS THE "CASE OF RAOUL WALLENBERG" CLOSED?

The name of Raoul Wallenberg, who went missing at the very end of World War II, did not become widely known in our country until recently. Not everything is clear to this day either about the arrest in 1945 of the Swedish diplomat, who heroically saved thousands of people from death in Nazi prisons in Hungary, or about his last days.

In October 1989, Raoul Wallenberg's stepsister Nina Lagergren and stepbrother Guy von Dardel visited Moscow together with Per Anger, Chairman of the Raoul Wallenberg Association, and Sonja Sonnenfeldt, its Secretary.

Following are the texts of records of the conversations which the Swedish visitors had at the Soviet Foreign Ministry.

CONVERSATION

Between Valentin Nikiforov, Deputy Minister of Foreign Affairs of the USSR, Vladimir Pirozhkov, Deputy Chairman of the USSR State Security Committee, Raoul Wallenberg's relatives and the leadership of the Raoul Wallenberg Association

October 16, 1989

On instructions from the leadership of the USSR Ministry of Foreign Affairs and the USSR State Security Committee, V. Nikiforov and V. Pirozhkov received Raoul Wallenberg's stepsister Nina Lagergren and stepbrother Guy von Dardel as well as the Chairman of the Raoul Wallenberg Association, Per Anger, and its Secretary, Sonja Sonnenfeldt.

During the conversation that took place, the Soviet participants emphasized that the Soviet leadership and Soviet people extended their deepest sympathy to Raoul Wallenberg's relatives over the tragic fate which that outstanding Swedish diplomat had met. The exploit accomplished by him to save people in the war years was admired in the Soviet Union. His noble activity had won universal recognition and respect in our country.

The invitation for the Swedish representatives to arrive in Moscow for a conversation had been prompted by the need to set out the Soviet view of Wallenberg's fate and to put at the visitors' disposal evidence likely to arouse their interest.

As for what had happened to the Swedish diplomat, it was stated in the most explicit terms that, regrettably, the Soviet side could tell nothing new concerning the circumstances of Wallenberg's arrest or the reason for it. A cruel war had been on at the time, with millions losing their lives in its maelstrom or disappearing without leaving a trace. However, it had been established as far back as 1957 that Raoul Wallenberg, like many thousands of both Soviet and foreign citizens, had fallen victim to the illegal practices rife in the years of Stalinist rule.

Repeated attempts to ascertain the reason for Wallenberg's imprisonment had unfortunately produced no results. The Soviet side believes, the

relevant documents and other records were destroyed by the agency controlled by Beria, Abakumov and others of that ilk. It was common knowledge that these men had been punished according to their deserts by being shot for their crimes. The only evidence of Raoul Wallenberg's death that had been discovered was a report by Dr. A. Smoltsov, chief of the medical service in Lubyanka prison; the report said that the Swedish diplomat had died on July 17, 1947, presumably of an infarction.

On September 22, 1989, officers of the USSR State Security Committee discovered in the Committee's archives some documents and personal effects that are believed to belong to Raoul Wallenberg.

Thus the earlier explanation offered to the Swedish side on various levels and in various periods after February 1957 stood, nor could the Soviet side add anything to it with the best will in the world.

Much as everyone lamented it, Raoul Wallenberg was no more; he had died long ago, and this must be reckoned with for all that it was distressing. His memory, the memory of his noble work, would always remain in the hearts and minds of all progressive people.

The Swedes were handed a copy (and shown the original) of Dr. Smoltsov's report; a copy of the registration card made out in prisoner Raoul Wallenberg's name in the Inner Prison of the USSR People's Commissariat of State Security on February 6, 1945; two identity cards—Nos. 1369 and 064641—in his name; and money (US dollars, Swiss francs, Swedish kronor, Hungarian pengös, Bulgarian leva, Reichs mark) and objects believed to have belonged to him (two food rations cards, two notebooks, a powder-case).

The Swedish interlocutors said that they appreciated the invitation to come to Moscow for a meeting with representatives of the Soviet Foreign Ministry and the State Security Committee.

While noting what they saw as an obvious change in the attitude of the Soviet authorities and Soviet public opinion to the inquiry into the "Wallenberg case", they affirmed, nonetheless, that neither the explanation offered them nor the documents and personal belongings turned over to them were any proof at all that Wallenberg had died in 1947. After accepting very coolly and rather distrustfully the documents and objects handed over, they began citing "witnesses'" testimony, saying that it indirectly "confirmed" the claim that the Soviet authorities had still kept Wallenberg in various prisons in the fifties, seventies and even "about 1980".

To make their point, they presented a list of "witnesses" with a brief exposition of their testimony to the effect that Wallenberg was living after 1947. Thereupon they asked for comment.

The Soviet side told them that it was very difficult if possible at all to check the testimony on its merits, since some of the witnesses on the list were dead. Still, an effort would be made to check what could be checked, and the Swedish representatives would be answered accordingly.

In conclusion the Swedes pointed out that the conversation had proceeded in a "most friendly atmosphere".

October 20, 1989

As agreed, V. Nikiforov and V. Pirozhkov received Raoul Wallenberg's relatives and the representatives of the Raoul Wallenberg Association for a final conversation.

V. Nikiforov noted that the Soviet side, which strove to help as best it could in ascertaining Raoul Wallenberg's fate and proceeded in compliance with the wishes of his relatives and the Association's leadership, had for several days after the first conversation studied some of the testimony cited by the Swedes. It had checked the list of "witnesses"

handed to the Soviet representatives on October 16, 1989. The work done had led to the conclusion that the data presented by the Swedish side were indirect and could not serve as proof of the claim that Wallenberg had been kept in Soviet prisons after 1947.

The testimony of Claudio de Mohr, Menachim Melzer, Emil Brugger and those others who were no more should be dismissed out of hand, for it was impossible to verify the facts given by them.

There was every reason to describe as untenable the assertion made by Professor Nonna Svartz of Sweden, who claimed with reference to a conversation with Alexander Myasnikov, a Soviet scientist, that Raoul Wallenberg had been confined in a mental clinic. Her claim was disproved by a record of the conversations which Myasnikov had had with her on July 6, 1965, and with the then Ambassador of Sweden to the USSR, Gunnar Jarring, on May 11, 1965. Present here was Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary Georgi Farafonov (ret.), who had served as a councillor in the Soviet Foreign Ministry's Department of Scandinavian Countries. He had recorded Myasnikov's conversation with Svartz and could give exhaustive answers to questions about the Soviet scientist's "utterances". We were handing copies of those conversations to the Swedish side.

V. Pirozhkov dwelt at length on the results of three days of work done by State Security officers to check the testimony set out in the Swedish list. He stressed that the officers, realising the need for an objective and the fullest possible restoration of all the facts relating to Wallenberg's fate, had talked to some of the Soviet citizens mentioned in the list.

They had talked to, among others, Y. Butova, a surgeon in Vladimir prison from 1946 to 1978. In an explanatory note a copy of which would be made available to the Swedish side, Butova stated that she had first heard of Raoul Wallenberg in 1988, from Soviet Ambassador in Luxembourg A. Avdeyev, who had made inquiries about Wallenberg's fate. Never throughout her surgical practice had she come across any name resembling Wallenberg's.

The officers had also talked to L. Sukhacheva, a doctor in Vladimir prison from 1953 to 1983. She said that never since she took the job had any prisoner by the name of Wallenberg consulted her.

The list mentioned some other staff members of Vladimir prison. It had been established that Captain Nikolayev had served at that prison since 1959, was deputy chief of that prison, had been pensioned off on account of ill health in 1973 with the rank of lieutenant-colonel and had died in 1988. As for Gulyayev, he had served on the prison staff in the 1953-1962 period with the rank of sergeant. In 1962, he had left Vladimir, and his place of residence at the moment had not yet been established.

With reference to Anna Bilder's testimony about her father Jan Kaplan having seen Wallenberg in Butyrki prison in 1975, we were giving the Swedish side copies of explanatory notes written by Kaplan (convicted twice for speculation and once for currency blackmarketing) and his wife Budovskaya in 1979 and saying that Kaplan had never met or heard of any prisoner of the name of Raoul Wallenberg.

It followed that the check-up had confirmed the absence of any information indicating that Wallenberg was living after 1947.

V. Nikiiforov mentioned the East-West talks on exchanging Colonel Stig Wennerström which the list said were held from 1965 to 1971. He noted that the Swedish exposition of the basis for the talks and the claim that the two sides had discussed the possibility of exchanging Wennerström for Wallenberg were very vague and unclear and that the Swedish side must further specify the evidence if the latter was to be checked.

In the light of the foregoing, any unbiased person would come to the conclusion that the Soviet Union sincerely wanted to help Wallenberg's relatives ascertain the circumstances surrounding his fate. The Soviet side had invited its Swedish interlocutors to Moscow to this end, turned over the Swedish diplomat's papers and personal belongings to them and promptly checked the list of "witnesses" presented by the Swedes during the first conversation, on October 16, 1989. The guests' claim that Wallenberg was living and was kept in a Soviet prison under a false name could not be confirmed, as the documents made available by the Soviet side indicated.

Hence the Soviet side could not agree with what Nina Lagergren had said in the Soviet *Vremya* programme telecast on October 19, 1989. From what she had affirmed, the combined testimony of various "witnesses" invited the conclusion that Wallenberg was living. Yet not a single "witness's" testimony had passed the test of an impartial check-up. The Soviet side called on the Swedes to believe in the sincerity of its efforts towards establishing the truth about Wallenberg's fate. It was ready to go on studying most carefully witnesses' testimony and other evidence should the Swedish side ask for their examination.

The Swedish interlocutors expressed gratitude for the information on the results of the verification of the list. They said they were impressed with the openness and sincerity which the Soviet side had shown during the conversations, seen by them as the beginning of a dialogue aimed at ascertaining Wallenberg's fate.

They pointed out that they did not want to be accused of bias but could not accept the Soviet account of the Swedish diplomat's fate, for they considered that neither Smoltsov's report nor Wallenberg's papers and personal belongings constituted legally authentic proof of his death on July 17, 1947. They would like to check the "Vladimir prison version" by themselves, acquaint themselves with the prisoners' registration card index and question witnesses in Vladimir. With this aim in view, Guy von Dardel and Sonja Sonnenfeldt were ready to stay in the Soviet Union for a few more days.

V. Nikiforov said that the Soviet side supported the proposal and was willing to help make the trip.

In conclusion, the Swedes again expressed gratitude for the invitation to come for talks to Moscow, the attention they were given, in particular by the Soviet media, and the atmosphere of mutual respect, benevolence and sincerity. Putting it on record that the two sides still differed, they said they would continue their inquiry into the case.

CONVERSATION

Between Yevgeni Rymko, Deputy Head, Second European Department
of the USSR Ministry of Foreign Affairs, Guy von Dardel
and Sonja Sonnenfeldt

October 25, 1989

Y. Rymko received Raoul Wallenberg's stepbrother Guy von Dardel and the Secretary of the Raoul Wallenberg Association, Sonja Sonnenfeldt, at their request.

The Swedes told him about their visit to Vladimir prison on October 23, 1989, stressing that they had been received very well by the chief of that institution, V. Gorshkov, and his colleagues. Making the reservation that they had not aimed to achieve any big results during so brief a stay in Vladimir, they voiced satisfaction at having been enabled to photo-

graph the registration cards of some of the "witnesses" in the "Wallenberg case" who had served time in that prison.

However, they had found the registration cards of some prisoners mentioned in the Swedish side's list of "witnesses" missing from the prison's card index. Besides, they had encountered difficulties in trying to ascertain the names of the "witnesses'" cellmates, for the cells had been renumbered more than once over the past years.

The Swedes said that they had asked the authorities of Vladimir prison to make inquiries about former Swedish inmates bearing the name of Wallenberg or similar names, such as, say, Fallenberg or Vandenberg, and had been promised help.

In this connection, von Dardel said that he would like to go to Vladimir for roughly a week to continue studying the prison card index and that he planned to do so together with Professor Marvin Makinen, a Chicago resident who had been imprisoned in Vladimir, as far as the Swedes knew. What they wanted to see primarily was a list of the registration cards as well as, if possible, the files on the persons whom they needed and who had served time in that institution.

Commenting on the copy of the report submitted by Smoltsov, the former chief of the medical service in Lubyanka prison, the Swedish interlocutors called into question the circumstance that both signatures on the document belonged to one and the same person (Smoltsov), and said that, generally speaking, the report was no proof of Wallenberg's death. They added that they would like to acquaint themselves if they might with other documents kept in the same file as Smoltsov's report.

The Soviet representative expressed his opinion of the assertions questioning the authenticity of Smoltsov's report.

In conformity with the instructions given him, he passed to the Swedes copies of the documents concerning the "Wallenberg case".

The Swedes thanked their Soviet interlocutor and said they hoped the search for new documents would be continued, possibly by a joint West-Soviet group which could comprise, apart from Guy von Dardel and Sonja Sonnenfeldt, Cronid Lubarski (publisher, Munich, FRG), Yuri Louri (professor of law, Gely, Ontario, Canada), and Marvin Makinen (professor of biochemistry, Chicago, USA) on the Western side and Academician Andrei Sakharov along with others on the Soviet side.

In reply to von Dardel's proposal for forming a joint working group that would concern itself with the "Wallenberg case", the Soviet representative said that, as the Soviet side had stated earlier, it would carefully study new relevant evidence which the Swedes might supply.

In conclusion, the Swedes brought up the issue of the expenses of their stay in the Soviet Union and showed a hotel bill for 37,000 kronor. Saying that they did not consider the matter decisive for them, they asked whether the problem could be settled in a way more favourable to them when they came to Moscow again.

The Soviet representative answered that the Swedish group had been staying in Moscow as guests of the Swedish Ambassador.
